Andrei Pleșu

Din vorbă-n vorbă

23 de ani de întrebări și răspunsuri

HUMANITAS

Interviul este, în definitiv, o specie camuflată a confesiunii.
Andrei Pleșu

Perioada subîntinsă în jocul întrebare–răspuns al cărții este 1989–2012, astfel încât ea poate fi citită și ca o „istorie a României din ultimii 23 de ani", o istorie văzută, trăită și povestită de autor de pe poziția celui care a fost discipol al lui Noica, urmărit de Securitate, dat afară din Institutul de Istoria Artei și exilat la Tescani, apoi, după 1989, ministru al culturii, ministru de externe, consilier prezidențial, fondator și rector al New Europe College.

Acest parcurs biografic al lui Andrei Pleșu, dimpreună cu disponibilitatea sa de a se lăsa provocat de întrebări și de a investi în fiecare răspuns dat ceva din experiențele sale formatoare și din judecata nepătimașă dau cititorilor privilegiul de a fi martorii unui dialog profund, generos, cu accente vii, confesive, de viață personală, pe alocuri, sau obiective, de rece diagnostic al vieții politice, sociale ori culturale.

Din vorbă-n vorbă

Andrei Pleșu s-a născut în 1948 la București. A absolvit Facultatea de Arte Plastice, Secția de istoria și teoria artei. A obținut doctoratul în istoria artei la Universitatea din București, cu teza *Sentimentul naturii în cultura europeană*. Lector universitar (1980–1982) la Academia de Arte Plastice, București (cursuri de istorie și critică a artei moderne românești). Profesor universitar de filozofie a religiilor, Facultatea de Filozofie, Universitatea din București (1991–1997). Este fondator și director al săptămânalului de cultură *Dilema* (ulterior *Dilema veche*), fondator și președinte al Fundației Noua Europă și rector al Colegiului Noua Europă (1994), membru al World Academy of Art and Science și al Académie Internationale de Philosophie de l'Art, dr. phil. honoris causa al Universității Albert Ludwig din Freiburg im Breisgau și al Universității Humboldt din Berlin, Commandeur des Arts et des Lettres, Grand Officier de la Légion d'Honneur.

Scrieri: *Călătorie în lumea formelor*, Meridiane, 1974; *Pitoresc și melancolie. O analiză a sentimentului naturii în cultura europeană*, Univers, 1980; Humanitas, 1992; *Francesco Guardi*, Meridiane, 1981; *Ochiul și lucrurile*, Meridiane, 1986; *Minima moralia. Elemente pentru o etică a intervalului*, Cartea Românească, 1988; Humanitas, 1994 (trad.: franceză, germană, suedeză, maghiară, slovacă); *Jurnalul de la Tescani*, Humanitas, 1993 (trad.: germană, maghiară); *Limba păsărilor*, Humanitas, 1994; *Chipuri și măști ale tranziției*, Humanitas, 1996; *Eliten – Ost und West*, Walter de Gruyter, Berlin–New York, 2001; *Despre îngeri*, Humanitas, 2003 (trad.: franceză, maghiară, germană, engleză, polonă); *Obscenitatea publică*, Humanitas, 2004; *Comèdii la Porțile Orientului*, Humanitas, 2005; *Despre bucurie în Est și în Vest și alte eseuri*, Humanitas, 2006; *Note, stări, zile*, Humanitas, 2010; *Despre frumusețea uitată a vieții*, Humanitas, 2011; *Față către față*, Humanitas, 2011; *Parabolele lui Iisus. Adevărul ca poveste*, Humanitas, 2012; numeroase studii și articole în reviste românești și străine.

Andrei Pleșu

Din vorbă-n vorbă

23 de ani de întrebări și răspunsuri

HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Lidia Bodea
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Patricia Rădulescu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2013

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
PLEŞU, ANDREI
Din vorbă-n vorbă: 23 de ani de întrebări şi răspunsuri /
Andrei Pleşu. – Bucureşti: Humanitas, 2013
ISBN 978-973-50-4214-1
32(498)(047.53)

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382; 0723 684 194

Cuvânt înainte

Impulsul antologiei de interviuri pe care, prin intermediul Editurii Humanitas, o ofer astăzi cititorilor a venit dinspre Cluj. Fără știrea mea, domnul profesor Ilie Rad, de la Facultatea de Științe Politice, Administrative și ale Comunicării (Secția Jurnalism) din cadrul Universității Babeș-Bolyai, a avut generoasa idee de a propune unui student al Domniei Sale să-și alcătuiască lucrarea de licență editând o culegere de interviuri ale subsemnatului. Inițiativa domnului profesor Rad m-a mișcat, firește, chiar dacă o notă de melancolie era inevitabilă. A deveni subiect al unei teze de absolvire a facultății poate fi, în definitiv, semnul unei prime alunecări spre postumitate... Ulterior, când l-am cunoscut personal pe profesorul clujean, m-am mai liniștit: nimic solemn, nimic retoric, nimic idolatru în felul său de a fi. Era vorba doar de o superioară cordialitate și de o subtilă decizie pedagogică: dincolo de subiectele „muzeale" propuse, de obicei, studenților, o orientare vie către contemporaneitate, către teme și oameni din ambianța cotidiană nu poate fi decât fertilă.

Studentul care a asumat corvoada propusă de dl profesor Ilie Rad se numește Rareș-Alin Dumitraș. A lucrat harnic, cu inteligență și cu remarcabilă acribie filologică. Munca sa a constituit punctul de pornire al prezentei antologii. Produsul final e, totuși, diferit. Mai întâi, selecția dlui Dumitraș s-a oprit la anul 2009. Apoi – cum era și firesc – eu aveam o evidență a propriilor mele interviuri mult mai cuprinzătoare. În sfârșit, criteriile selecției mele nu au coincis, întotdeauna, cu cele ale tânărului meu exeget. Am păstrat doar o parte din cele 26 de interviuri alese de el și am

adăugat altele, ducând limita temporală a alegerii până în anul 2013. Sumarul actual al volumului include, astfel, 34 de interviuri.

Volumul total al interviurilor pe care le-am acordat de-a lungul celor 24 de ani care ne despart de decembrie 1989 este însă sensibil mai mare. Am fost eu însumi surprins de cantitatea neobișnuită de texte care s-au adunat în urma dialogurilor purtate cu diferiți interlocutori de-a lungul vremii. O masivă investiție de timp și de energie! Dar nu efortul cheltuit de mine în ultimele două decade a fost motivația alcătuirii acestei cărți. Și cu atât mai puțin înclinația de a etala opinii personale, hrănite de o subterană egolatrie. Am constatat însă că, acoperind un interval de aproape un sfert de secol, interviurile au o substanțială dimensiune *documentară*. Sunt anii în care România s-a angajat în cursa integrării europene și euro-atlantice, anii dezbaterilor legate de înființarea CNSAS, anii mai multor guverne și președinți, anii în care probleme esențiale pentru reașezarea noastră în normalitate (relația putere–opoziție, tribulațiile libertății și ale libertăților nou câștigate, naționalismul și globalizarea, marile interogații ale consolidării democrației etc.) au constituit substanța vieții publice, a neliniștilor și a speranțelor noastre. S-a întâmplat să fiu contemporan cu această perioadă și, nu o dată, direct implicat în desfășurarea evenimentelor. Mărturia mea poate fi, așadar, o legitimă notă de subsol a istoriilor viitoare.

N-am avut cum să păstrez, în actuala selecție, *toate* interviurile existente. Mai întâi pentru că, editorial vorbind, suma lor ar fi depășit, cantitativ, măsura acceptabilă. A trebuit să fac o alegere destul de severă: operațiune grea, pe care n-aș fi putut s-o duc la bun sfârșit fără ajutorul expert și simpatetic al doamnei Lidia Bodea. Am lăsat deoparte unele interviuri apărute deja în volume ale intervievatorilor. Am lăsat, de asemenea, deoparte interviuri provocate de împrejurări episodice, pe care cititorul de azi nu le-ar putea reconstitui fără oarecari dificultăți. Unul dintre interviuri, despre înțelepciunea *Patericului*, a trebuit să fie abandonat pentru că inițiatorul lui nu și-a dat consimțământul pentru republicare. N-am inclus în volum nici unul dintre inter-

viurile acordate, de-a lungul anilor, unor publicații din străinătate, așadar unui public diferit de cel autohton. Las deschisă posibilitatea publicării în viitor a unui al doilea volum, care să antologheze interviurile neincluse în volumul de față din motive care nu au nimic de a face cu interesul lor documentar și valoarea lor jurnalistică.

Mi s-a părut potrivit, în urma recitirii textelor, să-mi îngădui unele mărunte reformulări sau corecturi, de natură să favorizeze lizibilitatea ansamblului. Am intervenit tacit acolo unde excesul de oralitate, unele stângăcii de redactare, unele neclarități sau inexactități ar fi putut crea confuzie. Dar nici una dintre modificările făcute n-a afectat fondul lucrurilor, n-a schimbat teza interviului, n-a avut ca rezultat „cosmetizări" convenabile. Cu alte cuvinte, n-am ezitat să las în text și pasaje cu care, uneori, nu mai sunt integral de acord în momentul de față. Țin, totodată, să cer iertare cititorului pentru unele inevitabile repetiții. Unor întrebări asemănătoare nu le puteam răspunde inventând mereu alte reacții. Pe de altă parte, există, în acest volum, teme recurente, care se regăsesc și în publicistica mea. Nici un autor nu scapă, în definitiv, de ideile, obsesiile și idiosincraziile proprii.

Mulțumesc încă o dată profesorului Ilie Rad pentru provocarea sa, tânărului Rareș-Alin Dumitraș pentru operațiunea de defrișare la care s-a angajat și, cum altfel, Editurii Humanitas, pentru receptivitate și răbdare. Recunoștința mea se îndreaptă și spre doamna Maria Iordănescu, care mi-a fost de mare ajutor în faza de pregătire a volumului. Esențială a fost solidaritatea înțeleaptă și eficace a doamnei Lidia Bodea, un excelent partener al oricărei întreprinderi scriitoricești.

Andrei Pleșu
23 octombrie 2013

Imperativul spontaneității morale*

1989/1990

ANDREI PLEȘU: Cred că orice interviu se întemeiază pe câteva presupoziții care, în cazul nostru, sunt incerte: 1) Coincidența de interese dintre cel care întreabă și cel întrebat. Idealmente, primul, cel care întreabă, ar trebui să pună exact acele întrebări pe care și le pune neîncetat cel de-al doilea. 2) Autoritatea (relativă) a celui întrebat: el trebuie să fie o persoană cât de cât relevantă, cât de cât interesantă. Cu alte cuvinte, el trebuie luat, în principiu, drept un „știutor", un om care trăiește în inflația răspunsurilor, având pe deasupra, dacă se poate, spontaneitate și farmec. 3) Sinceritatea absolută a fiecăruia din eroii interviului. Nici o întrebare să nu fie convențională și nici un răspuns conjunctural. Interviul trebuie să găsească justa proporție între autenticitate și discreție, ca și între introspecție și extravertire. Așa stând lucrurile, ar trebui, poate, să începem prin a ne întreba dacă justificăm vreuna dintre aceste presupoziții. Ne cunoaștem îndeajuns pentru a comunica? Căci, vorba lui Unamuno: „Când doi stau de vorbă intră în joc mai multe personaje decât s-ar crede." Eu cu dumneavoastră, eu cu ceea ce cred că sunteți dumneavoastră, dumneavoastră cu ceea ce vă închipuiți despre

* Interviu realizat înainte de 1989, publicat abia în ianuarie 1990 (n.a., 2013).

mine etc. Încât, locul fiind atât de aglomerat, mă întreb de unde știți ce întrebări să-mi puneți. Ele vă pot interesa pe dumneavoastră, părându-mi-se mie inutile. Mai departe: drept cine mă luați, ce vă face să credeți că întrebările sunt lotul dumneavoastră, iar răspunsurile lotul meu? În mine este, deocamdată, un ocean de interogativitate. Am cel puțin la fel de multe întrebări ca și dumneavoastră și o egală sete de răspunsuri. De ce m-așezați din plecare în jumătatea afirmativă a spiritului? Poate că sunt în penumbrele lui. Nu mă socotesc încă destul de copt pentru *a livra* ceva. Pe fereastra prăvăliei mele stă scris – cum spunea un învățător al meu – „Primim marfă". În sfârșit, vom putea fi sinceri până la capăt? Nu vom deveni cumva prea inteligenți sau prea simpatici și nu vom ceda tentației de a menaja prea multe susceptibilități? Nu vom abuza de tact și prudență?

O ultimă problemă. „Interviul" este, în definitiv, o specie camuflată a confesiunii. Or, când te hotărăști la confesiune ai dreptul elementar de a alege singur momentul convenabil și deopotrivă omul dinaintea căruia te vei confesa. Mă tem că nu suntem în situația de a respecta nici această regulă. Ei, în aceste condiții, mai doriți într-adevăr un interviu?

ANDREI ROMAN: *Nu, nici nu am dorit un interviu. Intenția care m-a îndreptat aici a fost aceea de a realiza un dialog, deci câteva momente de comunicare umană.*

— Știți cine cred că e patronul celor care iau interviuri? Parsifal. Orice ocupație are un patron. Parsifal e cel care obține Graalul punând la timp întrebarea potrivită: ceilalți sunt, uneori, mai vrednici decât el, au calități pe care el nu le are, dar nu au puritatea, talentul inegalabil de a pune exact întrebarea potrivită omului potrivit, în momentul potrivit. (Are Eliade un text de-

spre asta în *Insula lui Euthanasius.*) Cel care intervievează trebuie să fie „parsifalic", să știe exact întrebarea, omul și momentul. Dar e greu să devii „parsifalic" la comandă... Așa că, în ceea ce mă privește, nu vă pot pune nici o întrebare, pentru că nu vă știu întrebările. Intervievatorul adevărat e cel care știe nu numai întrebările sale, ci și pe acelea ale interlocutorului.

— *Înțeleg că refuzați ideea unui interviu, dar, în principiu, nu refuzați confesiunea. Desigur, o confesiune implică un sistem complex de relații cu persoana față de care faci această mărturisire intimă și profundă. Ea trebuie făcută în anumite condiții bine determinate ale istoriei personale. Și, în cele din urmă, o confesiune este o întrebare asupra ta însuți, în care aștepți un răspuns din partea martorului la mărturisire, un răspuns salvator. Revin, precizând că nu am decât intenția unui dialog pe care cred că nu îl refuzați, nu sunteți un sihastru.*

— Deloc. Dimpotrivă.

— *Tocmai asta am dorit în cele din urmă, deși poate să pară nejustificat să stabilești un dialog cu o persoană despre care știi destul de puțin. Să presupunem că facem acest dialog.*

— Putem face un dialog care *să pregătească* un eventual interviu, un dialog la capătul căruia să ne cunoaștem destul ca să putem, cândva, să ne luăm unul altuia un interviu. Asta am putea face.

— *Cu un alt prilej, vorbeați despre problema sincerității necesare. Cum se descurcă această cerință a „sincerității", a unei sinceități „normale", cu necesitatea de a impune niște idei poate mai importante într-un anume moment istoric, decât însăși opțiunile intime ale individului. Cum se face această împăcare? Se poate face, e bine să se facă, e bine să nu se facă?*

— Dacă înțeleg bine întrebarea, porniți de la presupunerea că există momente în care, independent de convingerile intime ale cuiva, el trebuie să susțină un anumit punct

de vedere de dragul comunității, adică trebuie să conteze mai mult eficacitatea socială a cuvântului spus decât acoperirea lui în sinceritatea intimă.

Sinceritatea nu e, totuși, o valoare absolută. Ea poate fi grobiană, inoportună, vanitoasă, ipocrită, poate fi, pe scurt, imorală. Gestul sincerității nu se justifică decât dacă e dublat de o cântărire atentă a efectelor lui. Nu oricine își poate permite sinceritatea; și nu dinaintea oricui, și nu oricând. Înțelepciunea constă, adesea, în abilitatea de a alege bine clipa sincerității. Dacă sinceritatea ta ucide, sau *te* ucide, dacă ea falsifică grav contextul și relațiile umane, atunci ea nu trebuie practicată cu orice preț. Există sincerități care te pot falsifica, așezându-te într-o tabără din care nu faci parte. Pe acestea nu ai dreptul să le profesezi. Există, prin urmare, o anumită strategie a vieții intelectuale, de care trebuie să ții cont. Sunt momente când trebuie să-ți amâni convingerile sau să ți le depășești. Știu că e periculos ce spun. Dar pericolul sincerității de tip „oiștea-n gard" e la fel de mare.

Întrebarea dumitale implică, însă, și o subîntrebare: în ce măsură omul de cultură e dator să intervină în imediat, să se manifeste civic? Putem funcționa cultural pe seama unei vieți personale îndoielnice și a unui civism sacrificat? Dar asta e o altă problemă, mai complicată...

— *Apropo de sinceritate, mă gândeam care este momentul propice pentru a ne face opțiunile esențiale și îmi răspundeam că ele nu trebuie făcute pe fondul disperării.*

— Așa e. E bine să nu iei hotărâri esențiale pe un fond de impulsivitate.

— *Trecând la altceva, v-aș întreba acum care este sensul pe care îl dăm viitorului, cum contribuim la facerea lui și, la urma urmei, ce este acest viitor? Cineva susținea că viitorul este moartea și că important rămâne acel* „hic et nunc".

— Dacă viitorul e moartea, atunci viitorul e o închidere, un final. Dar depinde ce înțelegem prin moarte. Căci moartea poate fi gândită și ca o deschidere, și, dacă e așa, ne putem interesa cum ar arăta viitorul cu moarte cu tot. Cred că poți afla ceva despre viitor dacă reflectezi serios la problema morții. *Viitorul e ceea ce îți mai poți imagina că urmează dincolo de sfârșitul tău fizic.* Dacă socotești că nu mai urmează nimic, atunci problema viitorului nu mai are nici o importanță. Dar asta e o temă de care nu e cazul să ne ocupăm acum. Să ne mulțumim, mai bine, cu soluția Fericitului Augustin, care spunea că nu există decât prezentul (dar nu acela al lui *hic et nunc*, ci al unei eternități *mereu* prezente). Trecutul există numai prin *memorie*, deci prin ceea ce are încă actual, iar viitorul numai prin *speranță*, adică prin ceea ce proiectez acum către el. Prefer definiția asta a lui Augustin decât aceea mai dramatică de care ai amintit, pentru că îmi dă șansa de a mă raporta la viitor fără patos, dar, în același timp, fără euforii „futurologice". Îmi fac bine treaba de-acum, în convingerea că, dacă – în ciuda morții – viitorul există, ea are unde să se înscrie.

— *Ca să vă pun o întrebare poate aberantă: dar salvarea, ea unde este?*

— Salvarea este în *preocuparea* pentru ideea de salvare: la toate nivelurile, salvarea vine ca un răspuns la o preocupare pentru ea. Dacă problema te preocupă, dacă trăiești sub dimensiunea acestei probleme, salvarea vine chiar din faptul de a o postula ca problemă. Cred că pierduți definitiv sunt cei care nici măcar nu-și pun problema asta. Vreau să adaug însă ceva la problema strategiei intelectuale. Spuneam adineaori că, uneori, trebuie să-ți amâni convingerile sau să ți le depășești. Că deci, înainte de a te

pronunța, trebuie să cântărești atent împrejurările și efectul probabil al eventualei tale „sincerități". Dar asta e valabil numai în cazul în care *tu* ești cel care decide condițiile intervenției în imediat. Dacă vrei să intervii, gândește-te bine mai întâi asupra procesului pe care îl declanșezi astfel și întreabă-te dacă îți poți asuma toate consecințele lui. Sunt însă și situații în care nu poți alege între a te manifesta sau nu. Situații când nu ești liber să acționezi sau să stai la o parte, ci *trebuie* să acționezi, mai exact să *reacționezi*. În astfel de situații, cântărirea mentală trebuie înlocuită prin ceea ce aș numi *imperativul spontaneității morale*. Noi ne-am dezobișnuit să mai avem spontaneitate morală. Credem în prea mare măsură că morala e doar o chestiune de *deliberare*. Te gândești cum e bine și reacționezi în consecință. Morala e însă, uneori, mai exactă când e dictată de instinctul moral, de spontaneitate. De obicei, ceea ce e de făcut simți din prima clipă. Dacă depășești acel moment, cazi într-un abuz al precauției, al cântăririi care sfârșește într-o tristă hamletizare. Boala lui Hamlet e că n-are spontaneitate morală. Noi hamletizăm prea des. Deliberare în acțiune și spontaneitate în reacție – iată strategia în care cred. Evident, spontaneitatea e altceva decât impulsivitatea de care vorbeam adineaori și de care spuneați că trebuie să ne ferim. Să nu te manifești în condiții de impulsivitate, dar să te manifești cu spontaneitate morală. Pe de altă parte, să n-ajungi un obsedat al imediatului, *să știi de la ce înălțime cobori asupra lui* și s-o faci în clipele în care între interiorul tău și realitatea imediată se stabilește un raport necesar.

— *Revenind la această problemă a opțiunilor, situate exact în momentele de satisfacție, eu aș asocia aici o altă întrebare: poate să existe o victorie fără umilință? Învingătorul*

poate să-și fundamenteze reușita în afara umilirii celor pe care-i cucerește, poate chiar a ideilor pe care le cucerește? În ce măsură faptul că devine, la un moment dat, conștient, după reușită, sau chiar înaintea reușitei, că orice victorie reprezintă o înfrângere a celuilalt, a altceva, îl poate influența? O operă artistică de excepție „umilește" și ea?

— Orice victorie e, mai întâi, o înfrângere a „celuilalt" din tine. Orice victorie e termenul final al unei prealabile umilințe. Asta mai ales în meseriile de tipul comentariului, în care umilitatea înseamnă, în primul rând, *școlaritate*: de fapt, dacă nu rămâi neîncetat în condiția școlarității, nu poți obține nici o victorie culturală. La noi există, din păcate, o febrilitate a primului gest, o grabă de a „arde etapele", de a deveni, peste noapte, hiperinteligent și notoriu. Cunosc tineri a căror principală obsesie e să ajungă să se tutuiască cât mai repede cu profesorii lor, să obțină o unanimitate electorală a simpatiei, să câștige, fără efort, toate voturile...

În legătură cu celălalt aspect al chestiunii (dacă nu cumva o operă grandioasă nu-i un fel de a umili specia sau pe cei în mijlocul cărora apare), aici cuvântul umilință sau umilitate mi se pare nepotrivit. O operă mare *mântuie* specia, chiar dacă în imediat ea e primită prost sau nu e intuită în splendoarea ei reală. *À la longue*, toate marile opere împlinite sunt opere care justifică existența tuturor celor „umiliți" prin apariția ei. Cum o primesc ei în clipa când ea apare, asta e chestiune care ține de tragicul condiției umane, nu întotdeauna apță să perceapă limpede tocmai lucrurile care o pot salva. Din cauza asta creativitatea e, în general, antipatică. E antipatică pentru că, între altele, spune lucruri pe care nu le spune, sau nu le recunoaște toată lumea. Creatorul trebuie să suporte condiția asta de ființă antipatică.

— Și totuși, aș spune că această nerăbdare a reușitei e un lucru specific ultimelor etape prin care am trecut. Vedem că mai cu seamă generațiile foarte tinere sunt extrem de grăbite să obțină nu numai propria lor satisfacție în urma lucrului făcut, ci și recunoașterea socială, apelând pentru aceasta la acceptarea celei mai favorabile conjuncturi. Fiecare vede, desigur, în felul său ce înseamnă conjunctura lui favorabilă.

— N-aș vrea să mă manifest bătrânește, bombănind generațiile mai tinere în stilul „noi eram altfel", dar nu pot eluda graba cu care pornesc la drum cei care nu au încă simț de orientare. Graba e, metafizic vorbind, greșită, e „luciferică" prin definiție. „Păcatul originar" e un păcat al lui „prea devreme": nu faptul că s-a gustat din pomul cunoașterii e grav, ci faptul că s-a gustat din el înainte de vreme. Acest „prea devreme" e „demonic" prin el însuși și socotesc că e unul dintre păcatele grave ale tinereții în genere. Nici generația mea nu a scăpat necontaminată, n-am avut *la timp* întâlniri cu oameni care să ne spună să nu ne grăbim, care să ne spună să ne facem întâi instrumentarul, și atunci a apărut un fel de naivă – și fatală – încredere în forțele proprii.

— Legat de această problemă, mă gândesc cum am putea să definim reușita, împlinirea; de ce e mai bună o oră de chin în căutarea de a stăpâni o idee, decât o oră de somn liniștit. A stăpâni o idee înseamnă însă a o demonstra și a da o demonstrație unui fapt, înseamnă, deja, cred eu, o dorință, dacă nu chiar actul concret de a intra în comunicare, de a te adresa, chiar în deplină singurătate, unui semen, ideal, concret ș.a.m.d. Deci ce credeți că înseamnă a reuși în acest ceas?

— Întâi asupra alternativei „somn–idee". E o alternativă tipic europeană, în care lucrurile astea două tind să se excludă. Gândirea e pentru noi o formă de insomnie, o stare de inconfort; iar somnul, paradigma însăși a pasivității. În realitate, somnul e activ, nu e o stare așa

inertă, cum ne-o închipuim de obicei. Ca atare, un somn bun e mai bun decât o veghe sterilă, este chiar o șansă pe care o acorzi ideii, de a se găsi pe sine, de a se formula. E adevărat că, uneori, febra unui gând exclude somnul. Dar dacă e bine ca o idee să te țină treaz, nu e bine să gândești *numai* pentru că nu poți dormi. Asta-i diferența. Sunt oameni care-și curarisesc insomnia structurală scriind cărți, dorm prost și atunci scriu. O idee care anulează nevoia somnului e o idee sănătoasă. Dar când ideea a apărut ca un *substitut* al somnului, ca o consecință a insomniei, e suspectă. Cât despre reușită, cred că trebuie s-o gândim mai larg. Am tot vorbit până acum de cultură. Era de așteptat ca într-un veac al specializării, cum e veacul nostru, să „specializăm" prea tare ideea însăși de „reușită". Dacă ești poet, reușita înseamnă să faci poezie mare, dacă ești pictor, să ai multe expoziții de succes, dacă ești estetician, să faci un sistem de estetică. Deci, reușita are un caracter foarte circumscris. Eu cred că devine esențial pentru generația noastră să lărgească puțin conceptul ăsta, să gândească reușita ca pe o formă de desăvârșire care angajează *fiecare* compartiment al ființei noastre. Din perspectiva unei asemenea reușite, succesul într-un domeniu particular sau într-un altul devine secundar, aproape nesemnificativ. Succesul nu e decât un fenomen colateral – neobligatoriu – al efortului de a reuși. Nu trebuie să confundăm idealurile cu scopurile. E o distincție pe care a făcut-o odată, dacă nu mă înșel, Petre Țuțea. Lumea a ajuns să consacre drept *idealuri* simple *scopuri*. Dacă spui „scopul meu, în acest an, e să obțin rubrică permanentă la *România literară*", termenul scop e folosit bine. Viciul apare în clipa când auzi pe cineva spunând „idealul meu e să am rubrică permanentă la *România literară*". Asta nu poate fi un ideal. E legitim să

spui: „Am ca scop, în următorii 5 ani, să-mi cumpăr mașină", dar sunt prea mulți oameni care și-au făcut din asta un ideal. A confunda idealurile cu scopurile înseamnă a investi greșit; a face dintr-o simplă circumstanță dezirabilă un țel ultim. Suntem prea eficienți acolo unde ni s-ar cere oarecare idealism... Deci – ca să scurtez – nu cred că sunt valabile reușitele prea circumscrise. Dacă nu vom gândi ideea de reușită în globalitatea ei, care să însemne nu numai eficiență profesională, dar și echilibru existențial, bună raportare la celălalt, prezență benefică în social, integritate morală, bună educare a copiilor etc., vom deveni niște brutale dihănii funcționale. Poate că spun platitudini, dar sunt platitudini care au fost anulate de cinismul abundent al multora, prea ușor dispuși să-și construiască reușita profesională pe un morman de eșecuri intime. Reușitele care sunt limitate la stricta condiție „profesională" au pentru mine ceva demonic și se dovedesc nereușite.

— *Oare reușita nu poate să însemne pentru unii atingerea unei împăcări cu sine, iar pentru alții, pentru spiritele, să le numesc „eficiente" (nu știu dacă expresia nu e cu totul nepotrivită), doar o confirmare din exterior, a competenței profesionale, și nu numai profesionale, ci și a competenței sufletești, sentimentale, amoroase, orice categorie de acest gen? Pe de altă parte, pornind de la relația dintre somn și idee, mă gândesc dacă în altă instanță un somn bun nu reprezintă o opțiune oportună de a scăpa de o întrebare înrobitoare.*

— Fiindcă am reajuns la tema somnului, lăsați-mă să divaghez un pic. Eu am vorbit de un somn pozitiv, de somnul în care se întâmplă ceva, în care, conștiința nefiind exclusă, au loc fenomene care determină starea de veghe care-i urmează. Am mai spus că un somn bun poate să fie mai bun, uneori, decât hărțuirea isterică a unei

idei. Dar există și un somn rău. Dacă vă aduceți aminte, una dintre iritările permanente ale lui Don Quijote este că Sancho una-două doarme. Sunt nenumărate pagini acolo în care Don Quijote strigă exasperat: „Te rog, nu mai dormi! Iar dormi, Sancho?"; e excedarea eroului față de somnul bunului-simț pe care-l întruchipează Sancho; somnul ăsta e un somn trist și poate transforma, uneori, o colectivitate întreagă într-un dormitor uriaș. Când somnul devine o condiție permanentă a vieții, el e pur somnambulism și e unul dintre riscurile mari ale spiritului. Există somnuri catastrofale, somnuri care nu țin de odihna germinativă, ci de *adormire*: poți să dormi nu numai de oboseală, poți să adormi de tristețe, cum adorm apostolii în grădina Ghetsimani. Bun este însă numai somnul care însoțește veghea cu specificitatea lui, fără a fi o stare de absență sau o evaziune.

— Încercam odată să scriu un text în care, la un moment dat, intervenea un pasaj: „Am nevoie de cineva care să mă conducă prin toate nopțile până la deșteptare. De cineva pentru care adevărul, binele și frumosul nu sunt trei căi diferite de a deveni om." Ați putea să comentați acest pasaj?

— Întrebarea pe care v-o puneți sau nevoia pe care o formulați e, ca să spun așa, tipică pentru ucenicul care își caută maestrul. Dar dacă discutăm despre asta, ne pierdem într-un uriaș labirint. În foarte multe culturi de tip tradițional, închiderea spre exterior a conștiinței poate fi dublată de o simbolică „redeschidere a fontanelei". Somnul are desfășurarea unei încărcări de acumulatoare; încât e foarte important că ați resimțit nevoia cuiva care să vă conducă nu în timpul stării de veghe, când omul își poate păstra cârma singur, ci în timpul acestei stări mult mai nesigure. E ce crede că face psihanaliza: că te conduce în timpul nopților, și e o întrebare dacă ea reușește sau nu să-ți

facă nopțile transparente, să le dea sens. În orice caz, cred că poate deveni un criteriu „al reușitei" de care vorbeați felul cum îți trăiești somnul. El lucrează benefic asupra spiritului atunci când omul e bine orientat spiritual. Invers, somnul e o formă de abrutizare sau de delir halucinatoriu la oamenii care nu au identificat încă linia de conduită a echilibrului lor lăuntric. Cum vedeți, ați picat pe o problemă esențială; ar fi de scris o carte întreagă despre problema somnului, și a raporturilor ei cu viața spirituală.

— *Acest adagio avea și o parte a doua, respectiv căutarea acelui maestru care să nu mai facă din adevăr, bine, frumos trei căi diferite de a deveni om. Și, de aici, aș deschide problema specializării, care cred eu că în momentul de față a devenit numai o aparență, un fenomen de suprafață al vieții spirituale, pentru că tindem din ce în ce mai mult către unitate, nu dintr-o motivație culturală tradițională, ci dintr-o necesitate absolută: specialitățile deja aduse în exces au început să descopere din ce în ce mai puțin lucruri noi, căi noi, care să ne ducă cu un pas mai departe sau cu un moment mai devreme la o revelație, de o natură sau alta.*

— Sper ca tendința spre unitate să se consolideze: și eu sunt sigur că, la ora asta, a nu fi decât foarte riguros specializat începe să sune a diletantism. Nu cunosc diletanți mai caraghioși decât oamenii care nu știu decât un singur lucru; ei ajung curând să nu mai știe nici măcar lucrul pe care pretind că-l știu; de aceea, e din ce în ce mai mare nevoia, în toate domeniile, de oameni care să perceapă *ansamblul.* Cu cât vom percepe mai corect întreguri – și n-ar fi decât firesc s-o facem într-un veac al intuiției ansamblurilor (în matematici de pildă) –, cu atât vom avea șanse sporite să aflăm ceva adevărat despre lume și om. Specialistul e, de obicei, cineva care crede că cea mai bună salată de roșii nu conține decât roșii. Oricine, fie

și un mărunt mâncător de salată, știe că o salată, până nu-și obține *sosul* optim, nu e ce trebuie. Sunt prea mulți oameni care înțeleg, la noi și aiurea, să facă cultură după acest model al salatei de roșii doar cu roșii. Or, competența adevărată tinde să devină *totalizantă*. Ea pretinde ca picajul asupra oricărei probleme particulare să se facă de la înălțimea unei deschideri spirituale cât mai largi. E ceea ce nu face, *nu vrea* să facă „specialistul" comun. Pe de altă parte, e straniu ce ușor tolerăm uneori faptul de a declina, candid, anumite competențe. Există, de pildă, critici literari și scriitori care declară, cu o masochistă sinceritate, că nu se pricep la filozofie, ceea ce totuși nu e chiar o virtute, dar afișează o veselă pricepere în probleme de sport, economie sau politică. Protagoniștii culturii noastre contemporane suferă de un soi de „rău de înălțime". Prea puțini critici literari și prea puțini critici de artă par a fi înțeles că meseria asta nu se poate face bine decât dacă vii în perimetrul ei *de sus*. În caz contrar, ea devine o meserie conjuncturală, „evenimențială", care consemnează carte după carte, expoziție după expoziție, mizând pe o rutină a comentariului, eventual strălucitor, dar condamnat la a nu fructifica decât date contingente, fără trimitere către o gândire integratoare. Cronicarul devine astfel un oarecare *funcționar cultural*. Adaug că, pentru prea multă lume de la noi, cultura se reduce la literatură. A avea cultură e a citi – și eventual a face – critică literară. Adică a avea opinii de lectură. Or, dacă nu comunică nimic dincolo de o fastidioasă contabilizare a textului, opiniile noastre și ale oricui sunt de o crâncenă plictiseală. De aceea, critica de artă cade uneori la cel mai de jos nivel jurnalistic, la simpla cronică mondenă și la simpla înșiruire de epitete caduce în jurul câtorva imagini. Excepțiile se numără pe degetele de la o

mână. La fel în critica literară, unde puțini știu să planeze *transfigurator* asupra unei opere. Se cade curent în dexteritate gazetărească, hărnicie săptămânală, măruntă vervă stilistică, care ia drept „idee" capacitatea de a discuta o carte prin alta.

— *Adică se schimbă acest raport în care, de obicei, se spune că ideile sunt argumentele operelor pentru că, de fapt, operele sunt argumentele ideilor. Iar pe alt plan, dar ca o consecință a acestei situații, descrierea e constant echivalentă cu explicația. V-aș pune acum o altă problemă – aceea legată de cultura criticului, de necesitatea unei largi deschideri spre o abordare estetică și filozofică asupra trecutului. De obicei, criticul foiletonist se rezumă la decelarea calităților artistice și, mai nou, ideologice ale textului analizat. Astfel, dintr-o antologie de foiletoane, cititorul – să-l numim neutru – nu poate descoperi decât o ierarhie de calități, și mai puțin de opere și maeștri. Se petrece o suprapunere între condiția necesară a valorizării textelor și condiția suficientă a indicării valorilor estetice, etice etc., care ne sunt propuse de operele analizate. De fapt, validarea unei opere nu se poate realiza decât prin îndeplinirea celor două condiții menționate.*

— Sigur că da. N-avem instrumentarul potrivit dacă n-avem perspectiva asta lărgită. Pe lângă analiza, mai mult sau mai puțin riguroasă, a textului, pe lângă pronosticul de valoare pe care e obligat să-l dea, criticul mai trebuie să dea un lucru: trebuie să dea cititorului acces la *sensul posibil pe care valoarea discutată l-ar putea avea în viața lui personală*. Un bun critic este acela care-ți dă sentimentul întâlnirii *indispensabile* cu opera la care se aplică. Fraza subiacentă a textului său ar trebui să fie – din punctul meu de vedere – de tipul: aveți dinainte o carte sau aveți dinainte o imagine, fără de care s-ar putea să nu mai puteți trăi de aici încolo. Atât e de grav, în fond, verdictul critic!

Către o asemenea angajare trebuie să tindă. Și atunci, ca să te pronunți asupra unui lucru atât de grav este inevitabil să trăiești mereu în tensiunea unor întrebări ultime. De la înălțimea *acestor întrebări* vii asupra operei și la înălțimea *lor* o așezi. A face analiză stilistică, a emite o judecată de apreciere sau alta, astea sunt, până la urmă, probleme de bucătărie, de laborator, sunt mai mult un fel de a întârzia în preajma obiectului, așteptând revelația sensului lui. Adevărata problemă este să așezi obiectul de care te ocupi într-un spațiu al *importanței existențiale*, la care n-ai acces decât dacă tu însuți trăiești în acel spațiu. Nu poți face ierarhii în critică, dacă nu trăiește în tine ierarhia marilor întrebări ale omului.

— *Nu s-ar putea să fie vorba aici de faptul că unii critici nu au la dispoziție, chiar empiric realizat, un sistem de valori? Dacă privim rapid ansamblul, prea multe lucruri sunt egal de bune, egal de interesante, egal de importante. Nu mai există, de la un anume număr încolo de calități satisfăcute ale textului, diferențe.*

— E, într-adevăr, prea multă complezență în critică.

— *Cum ar trebui să stabilim aceste gradații valorice?*

— Cred că un critic cinstit trebuie, mai întâi, să accepte că nu poate avea „organ" pentru *tot* ce există „pe piață" la data când el se pronunță. Dacă devine obligatorie înregistrarea *tuturor* fenomenelor culturale care se produc, atunci apare inevitabil acea uniformizare de care vorbeați. Dacă trebuie să scrii despre *toate* expozițiile care apar, să le înregistrezi contabilicește, pe rând, devine inevitabilă o anumită complezență, o mentalitate de protocol, pentru că simplul fapt de a înregistra tot e un gest de protocol, nu de selectivitate. Actul critic începe cu întrebarea: „Despre ce scriu?" Trebuie să scriu fie despre lucrurile care coincid cu o întrebare a momentului meu interior, fie despre acelea

care mi se impun ca niște valori esențiale în clipa respectivă; în orice caz, trebuie să lucrez cam în felul în care lucrează artiștii înșiși: numai la un *stimul dinlăuntru*. Nici o judecată critică nu-și poate atinge scopul dacă nu pornește de la interioritatea criticului. Din păcate există aici un viciu devenit aproape administrativ: criticul este – din ce în ce mai des – un personaj care lucrează provocat din afară. Simplul fapt că trebuie să comentezi anumite lucruri nu pentru că dorești adânc asta, ci pur și simplu pentru că ele există, este o violență făcută spiritului tău. Eu nu sunt, de pildă, neapărat pregătit ca în anul cutare să scriu despre pictorul X, dar fiindcă atunci își face el expoziția, atunci trebuie eu să scriu. Dacă, întâmplător, ceea ce face acel pictor nu coincide cu lungimea mea de undă, nu-mi rămâne decât să cedez unei mimici rituale, atâta tot. „Comanda socială" care vine și de la radio, și de la televiziune e totdeauna formulată în aceiași termeni. Niciodată nu ni se spune: „Domnule, îți dau o jumătate de oră de emisie să ne spui ce ai pe inimă, în clipa asta." Ni se spune că „se apropie aniversarea lui Brâncuși", „avem nevoie de vreo 10 minute despre Coloana Infinitului". Și atunci, vrei nu vrei, trebuie să-ți creezi – ca pe o necesitate lăuntrică – problema Brâncuși. Se merge pe ideea unui fals profesionalism. Primesc, de pildă, nenumărate solicitări să mă pronunț asupra celor mai disparate lucruri în ideea că toate țin de critica de artă: despre artizanat, despre mobilier, despre Picasso, despre ce-i aia un salon de pictură, despre problema taberelor de sculptură, despre sticlărie, Leonardo, arhitectură modernă, Ioan Andreescu, teoria culorii etc., ca și cum specialistul e unul care trăiește *simultan* toate problemele meseriei lui. Această bruscare din afară a inițiativei intime e unul dintre factorii cei mai erodanți ai vieții criticului. Ești mereu tratat ca un meșteșugar obligat să execute orice comandă. Adevăratul

act critic, după mine, n-are acoperire decât în măsura în care e expresia unor preocupări și a unor interese care vin dinlăuntru, la timpul lor și în ritmul lor firesc.

— *Observ tot mai des că intimitatea, dincolo de privilegiatul moment al creației, a devenit un „spectacol" necesar manifestării individualității. Ea se asociază cu violență și nonșalanță chiar creației. În consecință, intimitatea nu mai conține gesturi comune, ci tinde să devină și ea un șir de situații excepționale, demne de a fi făcute publice. Pentru alții, foarte mulți de altfel, intimitatea se rezumă la posibilitatea evocării permanente a tuturor aspectelor permanente ale vieții private.*

— Cred că această necontrolată exhibare a intimității e un semn al timpului, și asta nu numai în viața obișnuită, ci și în planul creativității, care a devenit o exhibare a atelierului, a *procedeelor*, a laboratorului: e o nevoie mai mare decât oricând de a se descoperi și exploata „dedesubturile" oricărui act creator și multe din metodele de interpretare a operelor de artă țin de această ideologie. Se merge – cazul psihanalizei – până la presupoziția că orice valoare se naște pe o intimitate suspectă. Se vorbește cu prea multă nonșalanță despre lucrurile private, cu o „cordialitate" care desființează aura firească a intimității. Sigur, nu e de pledat aici pentru pudibonderie: se poate pune liber în discuție orice ține de condiția patetică a omenescului. Dar în mod categoric intimitatea nu e reductibilă la ceea ce spuneați că o reduc mulți, la un fel de nesimțire în doi.

Pentru mine, intimitatea cea mai adâncă se obține în clipa în care poți discuta cu cineva despre *marile platitudini ale spiritului*. Mă explic imediat. Există întrebări care ne hăituiesc pe toți, dar pe care nu avem curajul să le discutăm în public pentru că ni se pare de prost gust, sau ni se pare că ne livrăm prea ușor celuilalt dacă declarăm că le avem. Dacă cineva îți cere dintr-odată să discuți despre moarte,

sau despre iubire, poți percepe cerința lui ca pe o naivitate sau ca pe o violență. Asemenea probleme – îți spui – nu se discută oricând, cu oricine. Sunt mari întrebări pe care lumea se rușinează să le pună în simplitatea lor, tocmai pentru că sunt prea mari și pentru că pot avea aerul nătâng al lui: „Ce e omul?" Sigur că există și ceva exasperant în unele dintre întrebările simțului comun; cele care cultivă – în stil slav – interogația enormă, insolubilă: bei vodcă și discuți existența lui Dumnezeu, mirându-te de micimea omului. Nu despre asta e vorba. Dar există „platitudini" esențiale pe care o anume sfială, sau un anumit orgoliu, ne împiedică să le abordăm. Ei bine, ajungi la intimitate cu cineva când nu te mai sfiești să discuți direct asemenea probleme cu el. Am câțiva prieteni cu care, oricând mă întâlnesc, știu că pot avea *naivitatea și violența întrebărilor ultime*. Asta este intimitatea bună din punctul meu de vedere. Intimitatea care-ți dă voie să apari nud în fața celuilalt cu întrebările tale reale, fără camuflaj, fără histrionism cultural, fără orgoliu intelectual: este libertatea de a fi candid și banal, eventual stupid, plin de neliniști și de nelămuriri. Intimitatea te eliberează de rolul tău public. E o formă de libertate.

— *Dacă ne aflăm și acum, sper, în intimitate, spuneți-mi ce gânduri v-au tulburat în zilele din urmă, ce idei v-au preocupat, ce probleme?*

— Mai importantă decât „cantitatea" ideilor într-o unitate de timp dată este *continuitatea* lor obsesivă. Din păcate, ritmul în care trăim, tipul de obligații la care suntem angajați, acea comandă socială exterioară de care vorbeam compromit grav această continuitate. E o senzație de frustrare teribilă pentru cineva care și-a făcut din reflexivitate un mod de viață să descopere, la capătul a 3-4 zile, că în aceste zile n-a fost vizitat de tirania nici unui gând: e o descoperire dramatică, care te poate umple

de panică. În disciplinele umaniste, continuitatea de flux mental e esențială. Dacă Heidegger n-ar fi putut rămâne singur cu gândul său, în cabana de lângă Freiburg, în care nu locuiau decât el și nevastă-sa (care-l lăsa în pace), dacă n-ar fi avut zi de zi această înșurubare lentă, dar perpetuă, în ideea proprie, nu și-ar fi obținut opera. Dacă ar fi trebuit să facă administrație, ședințe, cronici filozofice, publicistică, fie pentru a se întreține, fie pentru că așa l-ar fi obligat conjuncturile, ar fi devenit un simplu funcționar cultural. Trebuie să ajungi să fii preocupat, fără intermitență, de o idee. Și atunci nu mai întâlnești nimic care să nu aibă legătură cu preocuparea ta. Orice ți se întâmplă din clipa în care ai optat pentru o idee ilustrează, într-un fel sau altul, acea idee: de la romanul polițist care ți-a picat în mână „întâmplător", până la întâlnirea de pe stradă, până la telefonul unui prieten, totul pare să intre în directă conjuncție cu obsesia ta; asta e starea optimă, semnul că ești bine instalat în ideea ta.

Dacă în ultima vreme sunt preocupat de ceva, e vorba mai curând de o preocupare de ordin tactic. Încerc să aflu care ar fi conturele exacte ale datoriei mele față de spațiul cultural în care trăiesc, adică ce trebuie să fac eu ca să-l slujesc în modul cel mai fertil și cel mai potrivit cu natura mea. Dacă vreți, asta s-ar putea numi *orgoliul de a fi folositor*. Și nu folositor unei categorii abstracte, generice, ci cutărui individ uman, cutărui cititor care are, eventual, nevoie exact de „marfa" pe care o pot „livra" eu.

— *Ce rol au pentru dumneavoastră schimburile de idei, și cu cine susțineți acest dialog?*

— Cred că e foarte important să avem sentimentul că efortul nostru se înscrie într-o problematică și într-o aspirație comunitară. Nu mă văd funcționând într-un mediu în care să nu mă simt umăr la umăr cu încă câțiva oameni,

nu mă văd funcționând într-un mediu în care să nu am câțiva foarte buni prieteni. Firește, nu scriem toți aceeași carte, dar, scriindu-ne fiecare cartea, ne sprijinim mental pe prietenia celuilalt și avem senzația de a construi ceva împreună, o atmosferă, spirituală măcar, dacă nu un moment durabil. Cred într-o solidaritate de generație. Fiecare generație are misiunea și destinul ei, de care trebuie să încerce să devină conștientă. Asta nu înseamnă că nu poate exista și o solidaritate între generații. În ce mă privește, nu mă văd făcându-mi munca zilnică în izolare. Trebuie să știu că mă pot oricând întâlni și discuta pe temele mele cu Gabriel Liiceanu, cu Alexandru Paleologu sau, ca să invoc oameni din plastică, cu Horia Bernea sau cu Sorin Dumitrescu. Fiecare cu specificitatea lui intră în sistemul meu de repere fără de care n-aș putea funcționa. Faptul că, dincolo de generația mea, mă sprijin, de asemenea, pe o providențială întâlnire cu Constantin Noica ține și el de șansa – ca să zic așa – vieții mele. Fără astfel de întâlniri aș fi altcineva. Pledez, deci, odată mai mult, pentru efortul comunitar. Nu e bine ca omul să fie singur...

— *În acest context, ce însemnătate are solidaritatea (comunitatea) intelectuală?*

— Solidaritatea intelectuală este combustibilul vital al oricărui efort de cultură; și nu mă gândesc doar la solidaritatea dintre cei care „fac" propriu-zis cultură, ci și la solidaritatea dintre ei și cei care-i citesc, sau între ei și cei care dirijează administrativ sau ideologic ceea ce ei publică. Dacă nu există această solidaritate *la toate nivelurile*, nu se poate face nimic coerent, nimic omogen înlăuntrul unei culturi. Întristător e însă faptul că oamenii de proastă calitate se solidarizează mai ușor decât oamenii de bună calitate. Mi-am pus deseori întrebarea: cum e cu putință așa ceva? Cum se face că derbedeii fac mult mai ușor echipă

în făptuirea lor rea, decât oamenii de calitate, care preferă să rămână izolați în sceptica lor singurătate? Explicația ar putea fi următoarea: răul este așa de precar din punct de vedere ontologic, încât trebuie un efort de asociere ca el să prindă corp. Răul e „legiune". Cu alte cuvinte, el e multiplicitatea însăși: ca să se întrupeze are nevoie de „comasare", nedispunând de resurse proprii de subzistență. În vreme ce binele își este în asemenea măsură suficient, încât crede că se poate dispensa de solidaritate. Răul nu există *decât* ca legiune, ca „mai mulți". Binele crede că-și poate permite singurătatea, unicitatea, izolarea.

Gravă, în această privință, e mai ales situația autorilor tineri, ale căror cărți, uneori excelente, trec, de foarte multe ori, neobservate. Or, un om tânăr, dacă nu simte *la timp* în jurul lui solidaritate intelectuală, riscă să se rătăcească, să se piardă, să abandoneze. Se creează, din când în când, un fel de vid în jurul valorilor, ceea ce dovedește o vinovată lipsă de răspundere față de ele.

— *Ce înseamnă să fii eficient și ce înseamnă să fii curajos? Eu mă gândeam la următorul lucru: curajul nu înseamnă, în cele din urmă, decât eficiență. Un curaj fără rezultate în nici un caz nu e lipsă de curaj, dar de fapt nu e nici măcar un curaj. Grav mi se pare faptul că, uneori, pentru a fi curajos, pentru a atinge și țeluri generoase, ești nevoit să apelezi la mijloace – să le numesc – lipsite de onestitate.*

— Mai întâi – ca și sinceritatea –, strictul curaj, curajul pur și simplu, nu e încă o virtute morală: mai bine zis, „calitatea" unui act de curaj nu poate fi judecată *decât* circumstanțial. Există, de pildă, impulsivități care au chipul curajului, dar – luate din scurt – cad în cea mai penibilă lașitate. Mai există, apoi, inconștiențe candide, temerități juvenile etc. Pe de altă parte, e mai mult decât amendabilă teoria acelora care cântăresc curajul după „eficacitatea" lui.

Există, în general, riscul să credem că lucrurile a căror eficacitate nu poate fi calculată, *imediat* calculată, nu merită să fie făcute. E un mare risc moral aici: eu vă înțeleg și – până la un punct – vă dau dreptate că există forme de curaj care neavând eficacitate directă aproape că nu mai au sens. Sau par să nu-l aibă. Dar vă atrag atenția că există situații în care – vorbeam de spontaneitate morală – imperativul de a te comporta moralicește corect este absolut, chiar dacă nu e imediat eficace. În etică nu există decât rareori eficacități imediate. Cutare gest poate să pară gratuit și fără efecte în momentul când se produce, și să apară ca înalt semnificativ și plin de consecințe după un anumit interval de timp.

— *Spuneți-mi: care sunt lucurile ce vă dau satisfacție?*

— Lucrul care-mi dă cea mai mare satisfacție, care mă impresionează cel mai mult, este tocmai radicalitatea morală, curățenia atitudinii. Aici cultura devine secundară. Nimic nu mă entuziasmează mai mult decât să văd cum cineva are *simplitate* în sensul bun, atunci când trebuie să se pronunțe sau să întreprindă ceva, când e pus într-o situație de criză. Sigur că sunt și o mie de alte satisfacții: taclaua cu prietenii, de exemplu. Taclaua este vitală, despre ea ar trebui făcut un interviu separat. Taclaua este ca amestecul substanțelor în mojarul alchimic. Ea în sine n-are valoare, dar numai din această mestecare apar ideile. Cred foarte mult în tacla. Și mi-e dor de terase răcoroase, de cafenele, vinuri și marghilomane.

— *Din acest punct de vedere, ce credeți că lipsește întâlnirii noastre de azi? Nu-mi permit să-i mai spun tacla, pentru că acordați acestui cuvânt niște nuanțări de o mai mare importanță.*

— Cred că îi lipsește și întâlnirii ăsteia ceea ce lipsește tuturor întreprinderilor noastre: sentimentul reușitei finale.

Întotdeauna un lucru este mult mai bun în proiect decât în realizarea lui. Cel puțin așa mi se întâmplă mie. Cel mai bun moment al unei cărți e momentul în care n-ai scris-o încă. Probabil că și dvs., când faceți interviul pe care îl faceți, aveți un proiect mental al interviului pe care sunt sigur că n-o să-l puteți realiza niciodată. El va da sare tuturor interviurilor dvs., le va trage în sus ca un reper spre care toate tind asimptotic. Dar, nu vă faceți iluzii, la urmă veți fi nesatisfăcut.

— *Eu sunt ceva mai optimist, pentru că, dincolo de întrebări și răspunsuri pe care mi le-am pus și mie însumi, important în aceste întâlniri este de a stabili un dialog real, intim chiar, între participanți. Este o șansă pe care o propun de a ne descoperi mai apropiați, dincolo de generații și specializări, prin idei și speranțe comune.*

[Interviu realizat de Andrei Roman înainte de 1989.
N-a putut apărea decât ulterior,
în revista *Ateneu*, XXVII, nr. 1, ian. 1990]

În sfârșit, toate iluziile sunt permise

1990

OCTAVIAN PALER: *Am văzut de mulți ani în Andrei Pleșu un strălucit profesor de filozofie a artei pe care și l-ar dori orice universitate din Europa. V-am spus-o și când peripatetizam prin București, uitându-ne în urmă, să vedem dacă eram urmăriți, dar niciodată imaginația nu m-a ajutat să vă văd într-un fotoliu de ministru. Ați fost mai surprins decât mine?*

ANDREI PLEȘU: Mai mult decât surprins. Traumatizat. Ca un pieton placid, așezat brusc la cârma unui transoceanic. Trăiesc, de câteva zile, într-o stare de adâncă și îngrijorată perplexitate. Întâi, pentru că nu am deloc sentimentul unei vocații administrative, de natură să justifice atâta încredere, și doi, pentru că eu așteptam „timpuri normale", ca să mă apuc în sfârșit, liber, de treaba mea. Or, timpurile normale care au venit mă pun în continuare în condiția de a nu mă apuca de treaba mea. Este o dramă cu care nu m-am împăcat încă și pe care nu știu cum am s-o depășesc. Deocamdată, îmi fac iluzia că este vorba de o soluție de provizorat și că voi scăpa relativ ușor în câteva luni. Nu mă percep încă în postura asta, de altfel e și greu. Uitați-vă cum arată biroul ăsta! De aici ar trebui început. Primul meu gând a fost, când am intrat, să chem imediat un arhitect, un designer, și să-l rog să gândească spațiul ăsta în așa fel încât să pot respira firesc. Aici nu poți primi pe nimeni fără să roșești.

— *Mă tem că așa e.*

— Eu însumi mă simt blocat mental când m-așez la birou și mă uit în rafturile astea, când văd cum e gândit vizual acest spațiu. Am îndepărtat adineauri un bibelou al fostului ministru, ceva de neimaginat, un fel de scrumieră, care avea în interior, pe post de decor, o imitație de scrum din ceramică.

— *Un veritabil simbol.*

— Pare anume făcut ca să te sminteasc㠄

— *În ce relație se află, acum, surghiunitul de la Tescani și ministrul?*

— Ministrului îi e dor de minunata pace a surghiunului.

— *Dar ce părere are scriitorul Andrei Pleșu despre ministru? Nu vor intra în conflict?*

— Nici nu se poate altfel. Întâi că scriitorul este deocamdată suspendat. Ministrul l-a demis. Obligațiile au făcut ca nu numai *scriitorul* Andrei Pleșu, dar din păcate și *cititorul* Andrei Pleșu să fie sub semnul întrebării. De mult n-a mai trecut atâta timp fără să citesc altceva decât „hârtii" de cabinet. Sper să nu dureze, să găsesc soluția de a mă „reîntregi".

— *Cum au arătat primele zile ale ministrului Culturii? De ce urgențe s-a lovit?*

— Primul lucru pe care l-am făcut a fost să încerc să pricep structurile instituției, ceea ce mi-a provocat o grea melancolie... Toată organizarea a ceea ce acum se numește Ministerul Culturii era orientată represiv; cuvintele „îndrumare" și „control" erau cele mai frecvente, iar posturile cele mai numeroase erau cele de „instructori".

— *Mi se pare firesc. Structura servea un program anticultural.*

— Un program făcut să suspecteze și să submineze cultura. O singură excepție: cultura neprofesionistă. Cea mai

mare parte a aparatului se ocupa de alintarea și administrarea artei de amatori. Restul era marginal și polițienesc.

— *Vechiul Consiliu al Culturii a avut întunecata faimă de a fi fost imaginea administrativă a unei uri viscerale, primitive, împotriva culturii. Nimic n-a fost cruțat pentru a „sistematiza" cultura, pentru a o umili și a o transforma în anexă degradantă a ideologiei. În ce mă privește, am impresia că ruina economică va fi mai ușor trecută în amintire decât răul adus culturii. Sunteți de aceeași părere?*

— Cu siguranță, mai ales că pagubele de ordin spiritual nu pot fi reparate prin decret. Prin ce decret să umbli la reflexele mentale ale omului, la limbaj, la stilistica subtilă a comportamentului, la tot ce e mai delicat în ființa fiecăruia. E nevoie de timp pentru a repara ceea ce a fost stricat. Presa va fi foarte importantă. Ea va trebui să-și asume un oficiu terapeutic și, încet-încet, oamenii vor reînvăța să se miște în perimetrul culturii într-un mod care a fost uitat. Gândiți-vă că generații întregi n-au știut cum arată cultura altfel decât așa cum era sub patronajul Consiliului Culturii. Eu însumi mărturisesc că mă văd uneori manipulat de vechile reflexe. Adică...

— *Va fi nevoie, cred, ca Ministerul Culturii să-și asume o dublă funcție: de chirurg și de arhitect.*

— Întâi și întâi, în ciuda tensiunii în care ne mișcăm în zilele astea, trebuie să obținem o oarecare *destindere*. În aparatul ministerial de până acum se lucra – din câte îmi dau seama – într-un fel de stres solemn. O crispare mortală, un uriaș abuz de protocol. Trebuie să reînvățăm surâsul, să reînvățăm dialogul firesc, în care ierarhiile nu au decât un rol strict funcțional și nici un alt rol. Pe de altă parte, trebuie să fim totuși foarte exacți. Ce va ieși din această combinație de surâs și exactitate urmează să experimentăm în zilele următoare.

— Chiar, să privim puțin spre viitor. Care ar fi, în linii mari, intențiile imediate?

— Pentru moment, am în cap câteva priorități: 1. E urgentă reînființarea Comisiei Monumentelor Istorice. Trebuie urgent să începem să reparăm, să salvăm ce e de salvat, să repunem în drepturi valorile tradiționale românești. Va trebui, poate, să facem eforturi excepționale pentru a reconstrui în întregime unele monumente. De pildă, Văcărești. 2. Recuperare rapidă a relațiilor internaționale. Suntem într-un moment în care lumea întreagă este sedusă de România și dispusă să ne ajute fără nici un fel de ezitare. Să rămânem totuși lucizi. După un timp vom fi uitați. Trebuie de aceea să stabilim *acum* cât mai multe contacte, să începem să circulăm în Europa și să facem ca Europa să circule la noi. Contracte editoriale, traduceri, burse, schimburi de oameni, dialog european și internațional, toate astea sunt de ordin prioritar.

— Dictatura a organizat o adevărată vânătoare de valori, silindu-le să dispere sau să-și ia, cum se spune, lumea în cap. Veți încerca să convingeți măcar o parte din valorile noastre care s-au exilat să revină în țară?

— Ar fi ideal ca mulți dintre ei, cât mai mulți, să revină. Dar nu putem să cerem nimănui să-și schimbe statutul și să se înapoieze în țară în mod definitiv. Ne vom bucura, firește, de fiecare român care va înțelege că în momentul ăsta avem nevoie de capacitate, de competență, de valori, că acum, la noi, totul se ia de la început.

— Problema e deocamdată abstractă?

— Nu. Am primit chiar azi-dimineață un telefon că Andrei Șerban e adânc mișcat de ceea ce s-a întâmplat în România, că s-a rugat zi de zi pentru succesul nostru și că e dispus să vină să lucreze pentru o perioadă nelimitată în țară. Și sunt convins că ne vom reîntâlni și cu alte

personalități din exil. Dar să revin la priorități. Voiam să mai spun un lucru care e foarte important. Aș vrea să creez înăuntrul ministerului nostru un consistent departament pentru tineri.

— *Excelentă inițiativă.*

— Tot ceea ce până acum se numea, în vechile structuri, „cultură de masă", cluburi, cămine culturale, toate astea nu mai pot avea sensul pe care l-au avut. Dar pot fi date pe mâna tinerilor, care să facă din ele ceea ce inițiativa lor liberă le îngăduie să facă. Aș merge și mai departe. Toată lumea se întreabă, din când în când, ce o să se întâmple cu terifianta „Casă a poporului", care e, în fond, inutilizabilă.

— *Și eu m-am întrebat.*

— Dinescu avea o idee care, în sine, nu e lipsită de un haz sinistru: să o transformăm într-un fel de muzeu al dictaturii, al monstruozității, al absurdității mondiale. Un fel de rezervație a coșmarului. Ideea nu e rea, dar prezintă un dezavantaj, de ordin spiritural aș zice. Ar însemna ca în centrul orașului să stea – nedemolabil – un cristal de otravă, o atrocitate. Noi trebuie să dezamorsăm această atrocitate.

— *Cum?*

— Să o dăm pe mâna tinerilor. Ei singuri pot să o purifice. Să o transforme într-un fel de *Beaubourg* al jubilației, al grației juvenile, să facă acolo serbări, să intre într-o polemică vie, spectaculoasă, cu oroarea, să o supună, să o dizolve cu tot farmecul energiei lor. Numai așa poți să învii ceva atât de mort. [...]

— *Evident, în complexitatea unei reorganizări de asemenea anvergură, nu poți să fii arhitect înainte de a fi chirurg, dar nu e posibil să fii numai chirurg fără să fii în același timp arhitect.*

— Trebuie să avem și aici, ca în toate, un model sacru. Dumnezeu are un braț stâng și un braț drept: brațul rigorii și brațul iubirii. Ele nu lucrează pe rând, ci laolaltă și, la nivelul nostru secund, de „creaturi", trebuie să încercăm să repetăm, să imităm acest model. Să lucrăm cu ambele mâini odată, cu vigoarea și cu toleranța, cu justiția și cu frumusețea. Lui Dumnezeu lucrul acesta îi reușește ușor. N-avem garanții că vom avea aceeași putere – ba, mai curând, dimpotrivă. Dar acum, vorba lui Cioran (pe o carte pe care am căpătat-o ieri), *„enfin, toutes les illusions sont permises"*. Dacă vor rămâne iluzii sau vor deveni realități, urmează să vedem. În orice caz, avem o șansă unică să contrazicem, în sfârșit, cu admirația de rigoare, pesimismul de o viață al lui Emil Cioran. Acum se va vedea dacă schimbarea la față a României este cu adevărat posibilă. Iar dacă nu va fi, nu vom putea face vinovat pe nimeni. [...]

Mai e o problemă. Problema religiei. În Frontul Salvării Naționale am constatat că nu este, până acum, decât un singur reprezentant al clerului, un reprezentant strălucit e adevărat, un om care prezintă mai mult decât toate garanțiile: pastorul Tökes*. Normal este ca și alte culte să fie reprezentate. Normal este să se ia în discuție o reîntemeiere a rolului Bisericii în societatea românească. Biserica însăși trebuie să înceapă prin a-și face un serios examen de conștiință. Sper ca oamenii din ierarhie, care știu mai bine decât noi, sau la fel de bine ca și noi, că au participat în mod activ la susținerea vechiului regim (chiar dacă au făcut-o cu justificări abile și, uneori,

* Nu pot să nu fac precizarea că, în acele zile, pastorul Tökes nu avea decât aura eroului de la Timișoara, pe care, din păcate, prin manifestările lui ulterioare, n-a știut să și-o păstreze (n.a., 2013).

cu o dizgrațioasă sofistică), sper că ei vor avea demnitatea care se așteaptă de la ei, mai mult ca de la oricine, de a se retrage, așa încât instituția pe care o întruchipează să-și recâștige și demnitatea, și legitimitatea, și să înceapă să fie o *prezență*.

De fapt situația în care ne aflăm este, și în această privință, o situație răsturnată: pentru că într-o societate normală Biserica are un rol de director de conștiință, iar cultura se hrănește din ea ca dintr-un temei sigur. Dar acum, la noi, situația e de așa natură, încât cultura trebuie să-și asume rolul temporar de a iradia pozitiv asupra Bisericii. Asta și din punct de vedere moral, și din punct de vedere intelectual. Dacă nu se trezește din suficiența ei prezumțioasă, Biserica riscă să nu mai aibă prestigiul pe care îl merită. Și poate că Ministerul Culturii, cel puțin într-o primă fază, trebuie să dea o mână de ajutor.

— *Vă temeți de neooportunism și în acest domeniu?*

— Mi-e foarte teamă.

— *Aș fi vrut să aud, în ziua când totul s-a terminat, clopotele tuturor bisericilor. Și nu le-am auzit.*

— O dovadă în plus că e vorba de o instituție somnolentă, „călduță", absentă.

— *A dat Cezarului și ceea ce trebuia să-i rezerve lui Dumnezeu.*

— Întâi că această parabolă hristică cu Cezarul este, de mult, obiectul unei interpretări abuzive. Reamintesc celor care n-au mai umblat prin Evanghelie de mult că Iisus dă acest răspuns unui *provocator*, nu unui ucenic, nu unui om care vrea să învețe ceva, ci unuia care vrea să-l prindă cu ocaua mică, spre a-l aduce în fața legii. Iar răspunsul lui nu este *doctrinar*. El nu dă răspunsuri doctrinare decât ucenicilor sau ascultătorilor binevoitori. Răspunsul lui

Iisus e tactic. E un fel de a scăpa de întrebare. A transforma în doctrină ceea ce la Iisus este abilitate de conjunctură este, din plecare, o distorsiune.

În al doilea rând, admițând că există o doctrină în asta (și în epistolele pauline tema este reluată cu un anumit aspect doctrinar), trebuie mereu să ținem cont că, spațial vorbind, nu avem de-a face cu o orizontală pe care Cezarul stă la stânga și Dumnezeu la dreapta, așa încât îți poți împărți sufletul în două pentru a-i sluji în mod egal. Aici e vorba de o ierarhie pe verticală. Cezarul este *sub* Dumnezeu. Nu este în același plan cu El. Deci, a da Cezarului ce-i al Cezarului și lui Dumnezeu ce-i al lui Dumnezeu nu înseamnă a împărți lumea în două și morala în două, ci înseamnă a înțelege că Cezarul poate să primească orice dar din partea omului cu condiția ca el însuși să fie un reprezentant al lui Dumnezeu și să lucreze în spiritul lui Dumnezeu. Dacă nu are această legitimitate, nu poate avea nici un fel de pretenții. Deci, dacă nu simțim verticala aici, ci gândim în plan, în orizontală, interpretăm greșit un pasaj care a dus la dezastrul politic al bisericii noastre.

— *Va trebui probabil să încercăm cu toții să ne explicăm, în profunzime, de ce a fost posibil ceea ce a fost.*

— Ne-am spălat în fața noastră înșine, nu mai vorbesc în fața lumii, de o rușine de care credeam că n-o să ne mai spălăm niciodată. Dar aceasta nu înseamnă, desigur, că ne putem dispensa de un proces moral sever. Oricum, reîncepe să fie posibil patriotismul adevărat, care până acum era compromis prin demagogie.

— *Eu am avut multă vreme prejudecata că românii țin mai mult la viață decât la libertate. M-am înșelat. Am văzut cu ochii mei compatrioți gata să moară pentru libertate.*

— Cei cărora le-a fost mai puțin frică de moarte au fost tinerii, care ar fi trebuit, dimpotrivă, să fie mai atașați ca nimeni altcineva de tot ce înseamnă valorile imediate ale vieții. Și tocmai ei au fost cei dispuși să se jertfească prompt. În România acestui sfârșit de an, nu Socrate a băut cucuta, ci tinerii lui ucenici. Ei au fost victimele, ei au fost oracolul. A lor să fie răsplata.

[Interviu realizat de Octavian Paler, publicat în *România literară*, XXIII, nr. 1, 6 ianuarie 1990]

Totul pare desprins dintr-un carnaval tragic

1990

[...] Prezentul interviu, mai exact pseudo-interviu – din dorința de a evita cărările bătătorite ale unui gen „indiscret", reporterul a ales să fie „discret" până la absență – se vrea o primă șarjă lansată împotriva unei prejudecăți (pernicioase, ca orice prejudecată), anume că publicația Azi *ar fi adepta unei politici antiintelectualiste. [...]* I. Crețu

Stau într-un echilibru extrem de fragil

Domnule Crețu, aș vrea să profit de împrejurarea acestui „interviu" pentru a răspunde unor atacuri al căror obiect am avut onoarea să fiu în ultimul timp. Cele mai multe chiar din partea ziarului *Azi*. Firește, la speculații, teorii, scenarii de tot soiul nu se poate răspunde. Fiecare, mai ales în perioada aceasta, face ce scenarii vrea. Dar trebuie să ne îngrijim de exactitatea faptelor pe care le combinăm, mai ales că, la noi, lumea e obișnuită să ia de bun, fără reflexie, tot ce e literă tipărită.

În ce mă privește, mă aflu într-o situație aparte: sunt pus în discuție, dacă nu direct înjurat, de toate taberele: n-am acumulat niciodată atâta antipatie câtă am acumulat în aceste șapte luni. M-am certat cu mai toți prietenii, fără ca prin asta să fiu acceptat de neprieteni. Sunt la mijloc, într-un echilibru extrem de fragil. Presa, să-i zicem

„guvernamentală", pretinde că m-am dat cu reacțiunea, că o sprijin în mod subversiv. Amicii sunt furioși sau îngrijorați că m-am dat cu puterea, cu „neocomuniștii". M-am obișnuit deja cu această postură. Sper ca ea să nu fie decât semnul imparțialității mele, într-un moment în care toți tind să fie părtinitori în chip isteric. În plan personal, resimt totuși situația în care mă aflu ca pe un episod de intensă singurătate.

Revenind la atacurile din *Azi*. Ele s-au întețit după ce a apărut comunicatul Ministerului Culturii din 15 iunie. S-a spus că, în acel comunicat, făceam abstracție de ziua de 13 iunie, când de fapt mă referem la ea în mod expres. Că era un comunicat împotriva poporului, că nu era semnat (?!), că păcătuia prin lipsă de „solidaritate guvernamentală" (ca și când aceasta n-ar fi una de consens, ci de disciplină mecanică. Cu un asemenea principiu, toți cei din jurul lui Ceaușescu trebuie iertați, căci n-au făcut decât să aibă „solidaritate guvernamentală"...). Mi s-a mai reproșat că nu-mi promovez decât cunoscuții, că am împânzit cultura cu o „mafie" elitistă. Dar e de la sine înțeles că, în toată lumea, orice efort de reorganizare e un efort de „echipă", în care preferi să colaborezi cu oameni a căror valoare îți este cunoscută. Toate guvernele sunt *echipe* guvernamentale, toate jurnalele sunt *echipe* jurnalistice. De pildă, e firesc ca Eugen Barbu să și-l ia ca redactor-șef pe Corneliu Vadim Tudor. Nu se așteaptă nimeni să-l prefere pe Mircea Dinescu...

Alt reproș: aș fi dat, de curând, Grupului pentru Dialog Social două milioane de lei cadou. Realitatea: am făcut cu ei două contracte, pe trei ani, din care au încasat până acum 100 000 de lei. Contractele datează din februarie, așadar dintr-un moment în care toată națiunea era infinit mai omogenă politic. Contracte asemănătoare s-au încheiat

atunci cu GDS, dar și cu Radioteleviziunea și cu unele întreprinderi industriale. De aici până la ideea de „finanțare" sistematică și părtinitoare, de editare (semiclandestină) a revistei *22* e o distanță uriașă, pe care nu o poate acoperi decât reaua credință.

Eu nu pot să public în nici un ziar

Nu am nici un motiv să am încredere în vreunul dintre ziarele care apar (mă refer la cele de mare tiraj). Într-o zi mi-am pus problema să public un text și am tras concluzia că nu am unde. Poate doar în *Contemporanul*, editat de Ministerul Culturii, dar cu o circulație, din păcate, restrânsă. La *Azi* nu pot, pentru că practică un limbaj și o strategie față de care *Scânteia* nu era nimic. *România liberă*, la rândul ei, are excese și unilateralități cu care nu mă pot împăca. Repet: nu pot să public în nici un ziar, fără a face un rabat de la convingerile mele. (Sper să nu-mi faceți surpriza proastă de a publica acest interviu fără să mi-l arătați înainte, pentru verificare.)

Este nevoie de simțul riscului

În general Guvernul, așa cum e el constituit în clipa de față, are stilul încurajator – după mine – al tinereții. E bine că e așa, fiindcă în momentul acesta e nevoie de simțul riscului, de energia neconvențională pe care ți-o dă numai tinerețea. Mulți dintre membrii Guvernului s-au format în perioada 1965–1971, singura perioadă de după război în care s-a putut înregistra, la noi, o deschidere reală. Trebuie să vă spun că, după cele câteva ședințe de Guvern la care am participat, am un sentiment cât se poate de tonic. E limpede că ai de-a face cu profesioniști, cu oameni care

nu au ștaiful puterii și inhibițiile unei supuneri de partid. Dezbaterile sunt vii, rapide, eficiente. Replica e promptă, competența – de netăgăduit. Am mare încredere în această echipă, deși știu că ea are ca obiect al muncii imposibilul însuși.*

Dacă nu spun ce am de spus, îmi pierd identitatea

Pasul pe care l-am făcut înainte de Revoluție spre sfera politicului nu l-am făcut ca pe un pas politic. N-am reflectat prea mult. Fiecare om are limita lui de suportabilitate: eu mi-am atins această limită în ianuarie 1989. Mi-am spus, atunci, că nu mai pot conviețui cu o variantă a mea atât de placidă; cu alte cuvinte, că dacă nu spun ce am de spus îmi pierd identitatea. Am făcut un memoriu de protest pe care l-am trimis oficialităților, în ciuda sfatului câtorva prieteni care îmi cereau să rămân în perimetrul ferit al culturii. Memoriul n-a avut un ecou imediat, dar după vreo trei luni am fost exilat la Bacău. Pe urmă a venit momentul Dinescu, cu scrisoarea pe care am semnat-o

* Recitit azi, pasajul acesta sună întrucâtva euforic. Îmi mențin, totuși, părerea, că, în circumstanțe complicate și având răspunderea unor reforme radicale, guvernul Roman de după alegerile din iunie 1990 a funcționat eficient și cu bună-credință. Guvernele ulterioare n-au fost, prin comparație, cu mult mai performante. Ba dimpotrivă. Amintesc, deci, cu oarecare nostalgie, componența de-atunci a echipei guvernamentale: Anton Vătășescu, Eugen Dijmărescu, Ion Aurel Stoica, Doru Viorel Ursu, Adrian Năstase, Theodor Stolojan, Victor Babiuc, Gheorghe Ștefan, Victor-Atanasie Stănculescu, Niculae Spiroiu, Mihai Zisu, Ioan Țipu, Petru Mărculescu, Andrei Chirică, Constantin Fota, Doru Pană, Traian Băsescu, Valeriu Eugen Pop, Bogdan Marinescu, Cătălin Zamfir, Mihnea Marmeliuc, Bogdan Niculescu-Duvăz, Florian Bercea, Valeriu Pescariu, Romulus Neagu, Andrei Țugulea (n.a., 2013).

împotriva persecutării lui. Trec peste tot ce a urmat: pază la poartă, suspendarea legăturilor cu lumea etc. Insist asupra faptului că gesturile mele de rezistență n-au fost de ordin politic, ci, aș spune, de ordin biologic. N-am mai putut consimți la tăcere. De aceea, nu fac din reacția mea un merit, și nu fac o vină celor care nu au avut-o. În asemenea lucruri, totul depinde de o chimie strict personală. Chimia mea personală a determinat o reacție dată la un moment dat. La alții ea a venit mai devreme și mai decis, la alții mai târziu, la alții deloc (unii dintre aceștia din urmă par a recupera abia acum, în pripă, timpul pierdut...). Oricum, din cauza momentului meu de „disidență", m-am trezit după Revoluție investit, fără s-o fi cerut, cu un anumit rol politic. Mi-am asumat acest rol, socotind că prima exigență a perioadei post-totalitare e efortul participativ. Cine nu e dispus să facă un asemenea efort nu are dreptul moral să bombăne. Până la 22 decembrie, aveam fericirea de a ști mereu cine este vinovat. Acum, dacă nu intrăm în ordine, dacă eșuăm, suntem părtași la vină, chiar dacă ni se pare mai la îndemână să dăm vina pe alții (și, în primul rând, pe putere).

Toate prestigiile au fost torpilate

Cum îmi explic eșecul meu în alegeri?* Mai întâi prin aceea că nu m-a interesat succesul și n-am făcut nimic pentru a-l obține. Contam doar pe reușita capului de listă. Or, faptul că Dinescu, a cărui popularitate e uriașă, n-a reușit este, recunosc, stupefiant. Adică nu s-au găsit 36 000 de bucureșteni care să-l vrea pe Dinescu în parlamentul țării!

* Este vorba despre alegerile din 1990, când Mircea Dinescu, Ion Caramitru, Dan Hăulică și cu mine am participat ca independenți (n.a., 2013).

Unul dintre motive ar fi că în situația tulbure în care trăim au dispărut criteriile. Oamenii sunt profund dezorientați. Nu mai există prestigii: de fapt, toate prestigiile au fost torpilate. În ultima perioadă, nimeni n-a fost scutit de un nevrotic furor al murdăririi. Cele mai dure ziare comuniste n-ar fi îndrăznit niciodată – și nici n-au făcut-o – să terfelească cu atâta voluptate numele scriitorilor „recalcitranți". Să luăm cazul Anei Blandiana. Ea a iritat, prin câteva poeme și o fabulă, vechiul regim. Te-ai fi așteptat ca ziarele partidului comunist s-o facă praf. Nimic. Ea a fost doar interzisă, în mod tacit, în vreme ce prestigiul ei public a rămas neatins, dacă nu chiar consolidat. Acum însă oricine, absolut oricine, cu o spontaneitate iresponsabilă, e dispus să surpe acest prestigiu, inventând cele mai elucubrante acuzații. (E drept că și doamna Blandiana și-a schimbat, întrucâtva, umorile: ea nu s-a manifestat niciodată într-o ofensivă atât de deschisă împotriva dictaturii, cum s-a manifestat împotriva puterii de după Revoluție. Pe vremuri, ca noi toți, ea practica înțelepciunea, dozajul, eschiva. Acum a întinerit brusc: are euforia tribunei; pornește spre masa de scris – declarând că nu vrea, ca alții, putere – și ajunge în stradă spre a fi aclamată exact ca cei pe care îi contestă, dacă nu chiar mai vârtos.) Ana Blandiana rămâne însă un mare poet și o personalitate puternică a României contemporane. Trebuie să ne raportăm la ea ca atare. Altfel, vom crea senzația că nu mai există, în țara asta, valori solide. Deocamdată presa noastră a reușit – în câteva luni – să dinamiteze cu totul conceptul valorii.

A dispărut marea instituție a respectului

Oricine poate spune orice despre oricine. Singurele criterii valabile par a fi cele de tip politic. Politicul singur, politicul nud decide, maladiv, asupra tuturor judecăților

noastre, ca în cele mai sumbre momente ale marxism-leninismului. Înjur, să zicem, Piața Universității. Constat că o înjuri și dumneata: îmi devii brusc simpatic. În rest, mi-e egal dacă ai sau nu ceva în cap. Invers: ader la fenomenul Pieței. Declar (cei din Piață au și făcut-o) că Piața e o rezervație a purității. Cine e acolo e mântuit, cine nu – e definitiv pierdut. E un mod de a gândi nepermis de rudimentar: cruzimea lui iacobină, infantilismul lui romanțios echivalează – după cum ar spune un prieten – cu a tăia prunci în două. Nuanțele, valorile suprapolitice nu mai par a avea, în acest context, nici o relevanță. Acest lucru e foarte grav: în perspectivă, va duce la un marasm spiritual greu reversibil. Fiindcă un popor nu poate trăi fără repere atemporale. Știm să menajăm asemenea repere sau ne grăbim să le distrugem? Campania denigratoare e la îndemâna oricui. E ușor să spui că Iorga a fost un ministru prost, că Octavian Goga a făcut politică de dreapta, că Sadoveanu a făcut concesii comunismului. Dar e „productiv" să spui asta? Ne putem permite să ne veștejim valorile căutându-le găurile din jiletcă?

Eugen Ionescu se declară „golan". E în spiritul atitudinilor lui de o viață, în care fronda, extravaganța, lipsa de complezență atârnă greu. Sau e, poate, expresia unei convingeri de conjunctură. Ce facem? Îl luăm peste picior? Îngăduim unei țâfne anonime să-l pună pe lista, trist bășcălioasă, a unui „guvern în exil"? Eugen Ionescu n-are nimic de pierdut când un oarecare îl admonestează în *Azi*. Dar noi, cultura românească, avem imens de pierdut dacă ne înstrăinăm o asemenea prestigioasă prezență. Și mai e ceva: diferența de nivel dintre atacat și atacator. Să nu mi-o luați în nume de rău, dar în ziarul dumneavoastră scriu oameni de care n-am auzit niciodată. Nu știu care este performanța lor culturală, politică, socială.

Trebuie, oricum, să ai ceva greutate când înjuri intelectuali de primă mărime. Să reprezinți ceva. Altfel, comiți o simplă mitocănie.

...Marea noastră problemă este că trăim într-un climat din care a dispărut instituția respectului. Există doar instituția idolatriei și aceea a defăimării.

Intelectualii autohtoni nu au experiență politică

Nu mă mir că s-a ajuns la o ruptură între intelectuali și ceea ce dumneavoastră numiți „talpa țării". Mai toată lumea se ocupă de adâncirea acestei rupturi și mai nimeni nu se ocupă de concilierea ei. Unele ziare fac o agresivă campanie împotriva intelectualilor, întreținând o atmosferă de suspiciune și adversitate, care intoxică societatea românească. Simpla idee de a vorbi, global, despre o întreagă categorie socială, făcând-o, în bloc, vinovată de ceva, e o stupiditate.

Ce e aia „intelectualitate"? Intelectuali sunt și în Guvern. Apoi, ce înseamnă „talpa țării", „poporul" etc.? Vă atrag atenția că o asemenea retorică populistă a fost unul dintre instrumentele cele mai jalnice ale „democrațiilor populare". La rândul lor, unii intelectuali cad și ei în sărăcia unor scheme globalizante (vorbind, ca de niște grupuri omogene, de „comuniști", „mineri" etc.).

Ne aflăm, e clar, dinaintea unei crize și ne putem întreba cine e vinovat. Pe de altă parte, sunt crispat când folosesc cuvântul „vinovăție", pentru că abuzăm în ultimul timp, necreștinește, de nevoia de a găsi vinovați. Prefer să vorbim nu de vinovății, ci de responsabilități. În criza la care m-am referit, există o responsabilitate a intelectualilor și una a mediilor de coloratură FSN. Mulți dintre intelectuali au un aplomb și o nerăbdare fără acoperire în experiență politică reală. Trebuie să admitem că, până la 22 decembrie, marea masă a intelectualității noastre n-a avut relief

politic și nu a practicat o etică cetățenească foarte exigentă. Cuvântul de ordine era: rezistența prin cultură. Știu că e greu să faci – sub dictatură – altfel de rezistență și nu pretind că rezistența prin cultură n-a fost necesară. Dar știu la fel de bine că n-a existat o reacție intelectuală nici la evenimentele de pe Valea Jiului, nici la cele de la Brașov. De unde să aibă atunci muncitorii din acele locuri și de aiurea sentimentul că intelectualii sunt – ca în Polonia, de pildă – solidari cu ei? După Revoluție, ruptura s-a accentuat și, repet, nimeni nu s-a simțit obligat să facă ceva pentru a o atenua. Am sperat că Grupul pentru Dialog Social va lua această criză în serios: că va obliga la dezbatere și dreapta, și stânga, că se va adresa – în forme adecvate – unor largi categorii de oameni. Din păcate, n-a fost așa. Grupul a glosat îndelung asupra greșelilor „poporului" și asupra greșelilor „puterii". Despre eventualele lui greșeli n-a vorbit decât în cerc închis, în interminabile „ședințe interne". Încă o dovadă că intelectualii nu au la noi experiență politică.

Spunem că există și o responsabilitate a mediilor de coloratură FSN. Ele au cultivat ideea, devenită populară din nefericire, că cine are opinii critice, neconforme cu ale Guvernului, e vânzător de țară, legionar, finanțat de agenturi străine. Or, opinii critice au mai ales intelectualii. Ergo: jos cu ei! E o mentalitate periculoasă, cu consecințe sociale nefavorabile.

Cât despre „talpa țării", ferească Dumnezeu să înceapă să aibă ea opinii critice. Grupul pentru Dialog Social și intelectualii ne vor apărea atunci ca niște blânde soprane de coloratură...

În loc să facem opoziție, facem disidență

Avem nevoie de opoziție. Sunteți, cred, de acord cu mine că democrație fără forțe de opoziție nu există. Opoziția rămâne însă, deocamdată, extrem de șubredă. Asta și pentru

că, la noi, nu se face o oportună distincție între opoziție și disidență. Ambele concepte sunt înțelese greșit. De fapt, confundăm opoziția cu disidența și înțelegem disidența ca pe o stare de insurgență perpetuă. Ne complacem, cu alte cuvinte, în exercițiul imatur și, de la o vreme, absurd al purei contestări. „Opoziția" noastră „nu stă de vorbă": ea „denunță", „condamnă", „respinge". Se poartă cu guvernul de azi cum ar fi trebuit să se poarte, dacă ar fi putut, cu guvernele comuniste. Dacă, înainte de decembrie, am fi avut atâția „disidenți" câți avem acum, istoria noastră ar fi fost alta. S-ar zice însă că toți cei care nu și-au făcut disidența la vremea ei, o fac acum, recuperativ, zgomotos, ca pentru a umple o rubrică de viață rămasă vacantă.

E drept că nici presa formației politice de guvernământ nu stimulează în mod loial constituirea unei opoziții organice. Replica ei inhibă dialogul și recurge prea des la procesul de intenție, la atacul de tonalitate polițienească. Eu pot să-i spun unui oponent: „Domnule, dumneata greșești!" Pot să-i spun, la o adică, dacă îmi pierd cumpătul: „Ești idiot!" Dar, dacă îi spun: „Ești trădător de țară!", am aerul că amenință cu pușcăria. E inadmisibil. A comenta opinia critică în termeni de vinovăție politică e o deprindere funestă, pe care trebuie să o uităm cât mai repede.

Grupul pentru Dialog Social a evoluat spre radicalizare

GDS a devenit, încet-încet, un soi de „bau-bau" public, ceea ce e ridicol. Să încercăm câteva lămuriri. Grupul acesta s-a născut imediat după Revoluție. La sfârșitul lui decembrie ne-am întâlnit într-o formulă de 10–15 oameni, majoritatea foști „disidenți". Nu toți ne cunoșteam între noi. Se auzea frecvent: „Uite-l pe Gabriel Andreescu!",

„Uite-l pe Radu Filipescu!". Ne-am întâlnit așadar și am decis să alcătuim un grup de reflexie, apolitic. Stăm deoparte și când simțim împrejur derapaje de un fel sau de altul ne spunem – cu titlu de avertisment – părerea. Urma să fim deci un grup a cărui credibilitate să rezulte din tocmai marginalitatea lui consimțită. Din echidistanță.

Ulterior, Grupul și-a schimbat componența și a evoluat, printr-o facțiune a lui, spre radicalizare. Câțiva nou-veniți, în genere, fără trecut „subversiv", au dat tonul unei politizări apăsate, cu care nu toată comunitatea e de acord. Lumea crede că Grupul e un bloc compact. În realitate, el e constituit din personalități distincte, cu opinii net diferențiate. Nu există comună măsură între Stelian Tănase și Andrei Cornea, între Andrei Pippidi și Ana Șincai (cei doi Andrei dovedindu-se excelenți publiciști). Aș mai aminti pe Victor Bârsan, pe Anca Oroveanu, pe Sorel Vieru – toți oameni extrem de cumpăniți și extrem de responsabili. Și nu sunt singurii. A vorbi despre ei ca despre un „bârlog de lupi" e a împrumuta stilul Securității din anii '50. Că Grupul e la această oră un eșec, un eșec regretabil, e altceva. Cândva, va fi foarte interesant să analizăm, la rece, mecanismul acestui eșec. Acum însă, spiritele sunt încinse și acuzațiile circulă cu prea multă ușurință.

Să luăm, iată, și cazul lui Gabriel Liiceanu. S-a spus că a vorbit din balconul Universității. E fals. Eu îl cunosc de aproape 20 de ani și știu că nu ar face așa ceva pentru nimic în lume. E împotriva firii lui. De scris, a scris foarte puțin: două-trei articole. În plus, a apărut de vreo trei ori la televiziune. Ce lucruri gravisime a spus? Că nu trebuie să înlocuim un „tătic rău" cu unul „bun", că vechile lichele nu trebuie să năvălească nerușinat în viața publică, că e nevoie de dialog etc. Sunt acestea afirmații care să facă din Liiceanu o bestie, un ins fioros, abominabil? Sunt acestea

afirmații care să ne facă să uităm că e unul dintre cei mai buni gânditori ai țării, autor al *Junalului de la Păltiniș*, al *Epistolarului*, traducător în românește al lui Platon și Heidegger? Merită un asemenea om să fie căutat de mineri la editura pe care o conduce, să fie amenințat la telefon cu moartea și obligat să fugă, de frică, în străinătate? Liiceanu e, chiar și în condiții normale, un personaj crispat, anxios. Dacă vede un câine șchiop, nu mai iese din casă trei zile, dacă îi oferi pește, deplânge abundența fatală a oaselor, dacă îi dai porumb fiert, acuză numărul prea mare al boabelor. Așa e el: suspicios, complicat, apocaliptic. E însă un mare profesionist și asta trebuie să conteze, dincolo de tribulațiile lui politice, care pot fi inadecvate, dar nu necinstite.

E mai bine să te înjure Ana Blandiana decât să te laude Eugen Florescu

Dumneavoastră ați observat ce se întâmplă la ora asta? Eugen Barbu, Corneliu Vadim Tudor, Eugen Florescu ies, impenitenți, în arenă, ca și când n-ar avea trecut sau ar avea unul glorios. Barbu ne livrează despre Revoluția de la Timișoara varianta lui Ceaușescu și nimeni nu se supără. Ba chiar ziarul dumneavoastră îi laudă talentul, în aceeași pagină în care îl mustră pe Dinescu. Eugen Florescu, fost consilier al Cabinetului I, scoate ziarul *Democrația*! După alegeri, i-am arătat domnului președinte Ion Iliescu un număr din acest ziar, cu poza domniei sale pe pagina întâi, însoțită de un articol omagial ca la carte. I-am spus că, după opinia mea, e mai bine să te înjure Ana Blandiana decât să te laude Eugen Florescu. A apărut și Iosif Constantin Drăgan! Are patru publicații periodice (până acum) și, se pare, un post privat de televiziune. Iosif Constantin Drăgan! Fost colaborator al lui Ceaușescu, fost legionar. Spune cineva

că Drăgan e fost legionar? Nu. Legionari sunt Blandiana, Liiceanu și alții. Totul pare așezat cu fundul în sus. Citești zilnic lucruri năucitoare. Oameni pe care îi știi hiper-inteligenți vorbesc de „sentimentul arachelian al adevărului". Mari poeți îl compară pe Nica Leon cu Eminescu. Foști activiști denunță foști activiști. Foști jurnaliști scatofagi îi demască pe unii dintre foștii lor colegi drept neocomuniști. *Azi*, *Democrația* și *România Mare* au aceeași adresă. Nicu Ceaușescu devine simpatic și Dan Petrescu suspect. Mircea Cărtărescu e indignat că îl laudă Romul Munteanu și e jenat că e prieten cu Eugen Simion. Mircea Dinescu e dat în vileag ca asasin al lui Marin Preda. Marian Munteanu e Iisus Hristos și are – aflăm din *Dreptatea* – un nume cosmic: Marian de la „mare", Munteanu de la „munte". Totul pare desprins dintr-un carnaval tragic, amețitor, explicabil doar ca un puseu de febră al unei populații obosite, traumatizate sufletește, încă neînvățate cu aerul tare al libertății.

Dacă în noiembrie 1989 îmi spunea cineva: „Va fi revoluție. La numai câteva luni după aceea ți se va striga, pe stradă, că ești o lepră comunistă. Vor fi înjurați Blandiana, Liiceanu, Paler, Doinaș, Șora și vor fi oblojiți Barbu, Vadim Tudor, Eugen Florescu, Drăgan", aș fi spus: „Nu, prefer să nu se facă revoluție!"

Dar nu. E, oricum, minunat că s-a făcut. Lucrurile se vor cerne, sufletele se vor liniști și ne vom regăsi, cu siguranță, echilibrul, buna-dispoziție și buna-cuviință.

[Text publicat inițial cu titlul „Presa a dinamitat conceptul valorii" în ziarul *Azi*, anul I, nr. 99, 8 august 1990]

Mi-e un dor nebun de Constantin Noica

1991

DORIN POPA: *Mărturiseați, în urmă cu 11 ani, că obsesia dvs. este să obțineți un* legato *al lucrului cu viața proprie. Cum a lucrat de atunci această obsesie? Spuneați atunci că problema nu e de a gândi gândul, ci de a-ți trăi gândul.*

ANDREI PLEȘU: Da, e problema cea mai importantă a vieții spirituale. Între viciile de care e pândită cultura, cel mai perfid e viciul duplicității. Poți fi un mare om de cultură, fără ca asta să educe în tine o exigență spirituală echivalentă. Cultura nu te obligă la nimic. Ea postulează un coeficient de libertate extraordinar. Poți să știi tot și încă ceva pe deasupra, dar din asta nu rezultă neapărat o etică și nu rezultă neapărat o anumită coerență interioară. Cultura te lasă liber, *prea* liber. Mi-aduc aminte că domnul Noica ținea mult la gândul ăsta. Îl pomenea mai ales vorbind despre Platon, dar se gândea la cultură în general. Cultura nu-ți creează mari obligații, în planul vieții imediate. Din unghiul unei stricte angajări în cultură ești liber să faci ce vrei, ești acoperit. E o „șansă" foarte periculoasă și fiecare om de cultură ar trebui să tindă spre a obține un *legato* între ce scrie, ce gândește, ce citește și felul în care se mișcă în viața publică. Lucrul ăsta e greu de realizat, ființa culturală este de mai multe ori în conflict cu ființa spirituală a omului. Cultura este în general euforizantă, are, într-un sens, un efect de descătușare, dar e amenințată de suficiență; nu știe să găsească dozajul optim între rigoare și libertate.

— Ați amintit de Noica, care față de un articol al dvs., din 1980, publicat în Secolul 20, *s-a exprimat că ar putea să vă blocheze, că riscați să rămâneți omul unui singur gest, și, mai departe, spune că natura dvs. de îndârjit ascunde un asemenea pericol – pericolul de a-ți rata traiectoria, de dragul unui gest sublim. N-am putea gândi că vă aflați într-un gest sublim și acum?*

— Eu nu-l percep ca atare, întâi pentru că are o durată; nu e un simplu gest, este o angajare, un act care se desfășoară în timp.

— Poate fi, la urma urmei, un gest solidificat în timp, devenit angajare.

— Nu. E o acțiune asumată. Vorbind despre Noica, trebuie să admit că, în ultimul timp, el a devenit foarte prezent înlăuntrul meu. Sorin Dumitrescu, într-un interviu pe care vi l-a dat, a avut dreptate să observe asta. E o observație foarte subtilă. Am simțit și eu această influență *postumă*; ceea ce mă miră este că și-a dat seama, din afară, Sorin.

— De ce? E un tip foarte dotat, după opinia mea.

— Sigur, e unul dintre cei mai inteligenți oameni pe care-i cunosc. Nu asta-i problema. Dar ca să fii atât de abil psihologic încât să percepi ceea ce credeam că e micul meu secret e, totuși, mai mult decât o simplă înzestrare. E o intuiție care e a artistului din el. Simt că m-am „noicizat" în mai mare măsură decât era de presupus și decât au făcut-o discipoli mai credincioși ai lui.

— Vă gândiți la Gabriel Liiceanu?

— Chiar la el mă gândesc. Se întâmplă cu mine două lucruri: câștigă teren ideea cordialității, împotriva ideii îndârjirii, și câștigă teren o anumită afectivitate legată de România. Pot să spun ceea ce n-am putut să spun niciodată până în '89: că iubesc țara asta!

— Asta am văzut, în alte articole ale dvs. Se citește printre rânduri. Era penibil să spui atunci asta!

— Nu știu dacă am mai apucat să spun în altă parte, poate mă repet. Simt că s-a petrecut o schimbare de raporturi (sau că trebuie să aibă loc o schimbare de raporturi) în sufletul nostru. Simt că, până în decembrie '89, era mai important să urâm comunismul decât să iubim România, pentru că regimul comunist ne făcea incapabili să ne mai simțim bine în pielea noastră de români. Or, acuma a venit momentul să iubim România mai mult decât să detestăm sechelele ei și ideologiile care și-o dispută. Deci țin mai mult la România decât pot spune că detest ceva din viața României de azi și nu-i înțeleg pe cei care, de pildă, urăsc FSN-ul, sau pe opozanții lui, mai mult decât își iubesc țara. Sunt multe lucruri care nu-mi plac în România de azi, sunt multe lucruri cu care nu sunt de acord, sunt multe lucruri care mi se par periculoase, dar, deasupra tuturor se ridică o speranță privitoare la această țară, care mă face să pot declara liniștit că, pentru mine, tema românescului are, dintr-odată, un sens. Ceea ce nu mă așteptam, pentru că, la Noica, mă irita un anumit abuz al temei românescului. De asemenea, sunt perfect conștient că, odată pronunțat acest cuvânt, se poate deschide cutia Pandorei, a unui exces naționalist care e unul dintre marile pericole ale vieții noastre publice.

— *Nu simțiți tentația de a edita acele caiete de la Păltiniș? Ce ar fi zis Noica dacă nici acum, iată, ele nu pot să apară?*

— Vă referiți la caietele lui Eminescu?

— *Nu, v-a scris chiar dvs. Noica, când erați în Germania, la Heidelberg, că vrea să scoateți împreună* Caietele de la Păltiniș*!*

— Da, a fost un proiect superb, dar care avea sens numai cu el în frunte. Urma să facem un periodic care să apară de patru ori pe an într-o echipă în care, firește, el era

spiritul tutelar. Proiectul avea un sens pe care dizolvarea echipei l-a suspendat. El avea sens atunci, într-un moment de vid spiritual. Vid spiritual în ce sens? Nu că nu se făcea cultură, dar filozofia nu avea încă un statut în România. Cum știți, Noica a fost prost recepționat de „specialiști"; nici nu prea avea de cine. El a fost înregistrat mai mult ca o figură spectaculoasă, așa, fie prin talent literar, fie prin postura lui neobișnuită de om singuratic la Păltiniș. Dar dacă vă uitați ce ecou a avut în critica literară românească opera lui, o să vedeți, cu stupoare, că el a fost minimal. Mai degrabă au reacționat nespecialiști idolatri. Până și oameni ca Nicolae Manolescu aproape că n-au reacționat. Adică Nicolae Manolescu a fost în situația de a fi contemporan cu cineva de rang Blaga, fără să observe. Asta la un critic literar de anvergura lui e nemaipomenit. Era, probabil, mentalitatea momentului, când literatura avea avanscena și când filozofia era mai curând neinteresantă, dacă nu chiar ușor suspectă prin evaziunea eventuală pe care o conținea (sau prin concurența pe care o putea face „literaturocentrismului"). Pentru noi, cei din jurul lui Noica, a fost un permanent prilej de stupoare și de amărăciune să vedem că reacționau la Noica mai curând neprofesioniști, tot felul de pensionare, de profesorași amatori de înțelepciune, decât critica specializată, care trecea pe lângă performanțele lui cu totul neobișnuite, într-un mod absolut superficial. E un lucru încă inexplicabil pentru noi. A trebuit ca un scriitor, și ăsta a fost Breban, să semnaleze în conștiința publică românească, el fiind totuși la Paris, ecoul momentului Noica în spațiul cultural românesc prin niște articole din *Viața românească*. A trebuit să scrie el un text în care să arate că se întâmpla ceva acolo. În rest, era mai curând o atmosferă de antipatie. Și *Jurnalul de la Păltiniș*, și *Epistolarul* au fost primite de lumea literară cu iritare.

— *Există un critic de la Iași, foarte serios, Mihai Dinu Gheorghiu, foarte bun, care a scris pertinent, tot în* Viața românească.

— Da, da, dar în general, opera lui Noica a provocat pe de o parte un fel de succes de public, provenit din insolitul ei, și, pe de altă parte, un fel de boicot al presei profesioniste, care s-a rebifat.

— *Nu numai insolitul, ci și o necesitate psihică culturală și, mai ales, nevoia de a te opune prin ceva.*

— Da, s-a simțit că e ceva. Numai că mai curând au simțit oamenii simpli, cititorul curent, decât specialiștii.

— *Ați amintit de Sorin Dumitrescu. El spunea că dvs. ați fost pentru Noica și un continuu incitator, cum spunea Camil Petrescu că nu-l lăsa pe Sadoveanu să coboare sub nivel.*

— Nu. E mult spus. Sorin îmi acordă aici mult prea mult. Nu contest că Noica era un om extrem de reactiv și absorbea rapid orice idee care era în jurul lui, nu contest că eu eram, în general, spiritul recalcitrant care s-ar putea să-l fi provocat într-o oarecare măsură, într-o mică măsură...

— *Mai ales că Noica spune, în general, descoperă el, așa, un pic naiv, că ne scriem cărțile, de fapt, împotriva a ceva, ca reacție la ceva. Negația vă era specifică, pe vremea aceea.*

— Da. Nu contest că natura mea l-a putut irita din când în când, dar ar fi o nebunie să-mi închipui că am determinat ceva de fond în evoluția gândirii lui și a operei lui. În realitate, îndărătul acestei disponibilități extraordinare, care îl făcea să-și asume imediat problema celuilalt și starea celuilalt, îndărătul acestei disponibilități avea o închidere în sine și o obsesie a propriului gând care îl făceau imun la orice influență.

— *Știu că i-ați spus, în câteva rânduri, că a trecut direct în spirit fără să treacă prin zona sufletului.*

— Da, într-un fel, așa e. În orice caz, el era un om de dialog, dar îndărătul dialogului exista un foarte tenace și, aș spune, încăpățânat monolog din care nu-l putea urni nimeni.

— *Când am citit prima oară scrisoarea Marianei Șora* am spus, ca un ceaușist ce sunt, de ce au publicat-o. Anul ăsta am citit-o din nou și mi s-a părut așa de blândă, ca o adiere, mi s-a părut chiar simpatică.*

— Firește că, față de ce vedem noi astăzi ca vehemență de limbaj pe piața românească, acea scrisoare apare ca o piruetă galantă. Și eu am avut reacția dvs. Când am văzut că Gabriel a publicat textul, i-am spus: „Măcar publică și un răspuns la ea. Pare un simplu atac." Însă Noica a avut o reacție foarte generoasă, cum avea de obicei. Și doamna Șora a sfârșit prin a fi înduioșată de propria ei implicare în carte.

— *S-a eliberat de aciditate prin acea răbufnire.*

— Sigur că da. A fost o chestie ușor sentimentală, care a făcut parte din atmosfera acelui moment.

— *O să vă pun o întrebare à la Alexandru Stark, incomodă. S-au considerat drept naivități acele afirmații ale lui Noica cu Germania untului sau a culturii: „Dacă vrei cultură, rămâi mai bine aici." Acuma nu e cumva confirmat?*

— Din păcate, nu. Eu am simțit, atunci, că are dreptate, dar mă tem că, deocamdată, nu avem nici una, nici alta, să fie clar: nici cultură, nici unt – asta e o situație pe care n-o imaginam. Noi am obținut deocamdată performanța asta de a nu fi o țară a untului, dar nici una a culturii. Deocamdată. Și o spun cu toată răspunderea. Dar tindem, dacă lucrurile vor evolua în direcția în care au pornit, tindem

* Vezi *Epistolar*, editat de Gabriel Liiceanu, Humanitas, București, ed. a III-a, 2008, pp. 208–224.

către o țară care ar putea deveni a untului. Nu va fi o vreme ușoară pentru cultură și statutul omului de cultură va fi mult mai fragil, mult mai neprotejat decât a fost până acum, oricât de ciudat pare asta. Vor avea succes real, și prin asta înțeleg și financiar, mari vedete sau mari hoțomani.

— Ce o să fie mai penibil este că unii dintre ei vor fi tot cei care au avut și înainte.

— Există această posibilitate, fiindcă aceia aveau simțul negoțului. Atunci era un negoț politic pe care îl făceau fără să crâcnească și s-ar putea să aibă talent și la negoțul propriu-zis. De altfel, vor să facă negoț politic și în continuare. Pe mine ce mă uimește, la anumiți scriitori, este nu că, după ce s-au compromis înainte, continuă să apară liniștiți pe piață și acum, ca și cum n-ar avea trecut, ci că nu se mulțumesc să rămână scriitori, ci ar vrea să devină scriitori oficiali. Adică ei nu concep statutul de scriitor decât ca scriitor oficial. De asta încearcă să facă presiuni pe lângă Putere pentru a reintra în acest statut.

— Nu sunt vinovați ei. Asta e mentalitatea comunistă în care scriitorul trebuia să aibă slujbă la stat, să fie protejat de stat.

— Nu, aici e vorba de putere. Nu de stat ca organism neutru, ci de putere. Dacă ești scriitor, n-are sens să fii altfel decât scriitor de curte. Asta este o mentalitate care pe mine mă stupefiază și sper din toată inima ca Puterea să nu cadă în această capcană, pentru că n-ar pricepe lucrul definitoriu pentru oamenii aceștia: ei sunt scriitori de curte, indiferent care e curtea. Au putut fi scriitori de curte sub Ceaușescu, nu e nici o problemă să devină scriitori de curte sub Iliescu, nu va fi nici o problemă să încerce să devină scriitori de curte sub orice alt conducător va veni după aia. Deci, dacă nu se va înțelege că la ei e vorba de un fel de reflex malefic, se vor face niște alianțe catastrofale.

— *Ca să glumim, dacă o să vină la putere Nicolae Manolescu, atunci, critic literar fiind, măcar o să-i ia în ordine valorică.*

— Da, dar am motive să cred că va mai dura până atunci.

— *Își va pune singur piedică?*

— Sper că nu.

— *Aș vrea să ne jucăm puțin și să ne imaginăm că Noica ar fi printre noi, în carne și oase.*

— Este un joc la care nu vreau să mă gândesc, deși mi-e un dor nebun de el, l-aș revedea cu drag oricând și oricât de mult timp; am momente când îi simt lipsa într-un mod patetic. Dar tare mă tem că ar fi avut un comportament politic care ar fi stupefiat pe cei mai mulți dintre admiratorii lui. Așa cum îl cunosc, n-ar fi fost, cu siguranță, acolo unde credem noi că ar fi fost, sau unde am fi vrut noi să fie.

— *Eu cred că s-ar fi dezinteresat total de politică și ar fi cerut, acuma, noi așezăminte culturale.*

— Da, tocmai. El avea o natură de ctitor. Natura asta de ctitor l-ar fi făcut să reacționeze foarte violent la toată negativitatea românească care există acum pe piață. Noi suntem o țară năpădită de negativitate, la ora asta, adică nouă ne vine mult mai la îndemână să cârtim. Adversitatea, conflictul, polemica, atacul sunt mult mai prezente decât concilierea, cordialitatea, toleranța, iar într-o atmosferă de tipul acesta ar fi fost, sunt sigur, spontan de partea construcției și ar fi acuzat de *netrebnicie* (îndrăznesc să presupun și cuvântul) pe cei care întârzie într-o negativitate de comentariu, față de cei care fac eforturi de a face ceva. Ar fi cerut tuturor *să facă* și i-ar fi certat, sunt sigur, pe cei care au rămas la comentariu. Noi suntem într-o lume, lumea românească de azi, care-i o lume a comentariului.

— *A judecății.*

— Da, și a judecății.

— Este destul de puțin discutat Noica. Modelul noician nu ar putea fi benefic acum?

— Eu zic că da. E discutat, după părerea mea, superficial. Am citit un interviu al lui Ion Negoițescu, în care domnia sa făcea un portret negativ al lui Noica, arătând că a fost un scriitor al compromisului, care a încurajat naționalismul. Este o opinie superficială, răuvoitoare și, aș îndrăzni să spun, discutabilă moralmente. Faptul că, de departe, distribuie verdicte de genul ăsta nu este lucrul cel mai onorabil pentru el. La mijloc o fi cine știe ce resentiment privat.

— El este antinoician, prin structură.

— Asta e voie, dar n-ai voie să spui că Noica era un fel de țuțăr al puterii. Nici măcar să sugerezi.

— Domnul Negoițescu și-a manifestat dorința de a veni la Iași să conferențieze, a fost invitat și, după aceea, a dat în presă un anunț că nu vine din cauza puterii comuniste din România.

— Domnia sa a supraviețuit mulți ani în comunism, alternând mici puseuri de bravură cu panica născătoare de compromis. Ne izbim aici, pe de altă parte, de o mentalitate frecventă la unii români din străinătate care, de fapt, trăiesc un episod dramatic al vieții lor, și anume un episod în care trebuie să-și justifice statutul și opțiunea. Pentru a-și conserva statutul, apare spontan o nevoie de a conserva, de a îngheța realitățile românești. După socoteala mea, un scriitor român, un intelectual român are ce face la ora asta în România. Sigur, nu mi se pare normal să decidă unii asupra destinelor altora. Fiecare face absolut ce poftește. Dar înainte de decembrie, mai tot românul de afară spunea că, dacă pică Ceaușescu, dacă se schimbă regimul, vine înapoi. Nu prea s-au ținut de cuvânt și, în afara unor probleme personale și dincolo de felurite orgolii, nu este

decât un singur argument care să justifice, în ochii lor, faptul că nu se țin de cuvânt. Și anume declarația că nu s-a schimbat nimic, că de fapt n-a căzut guvernul, că totul este acolo unde era și, prin urmare, toți trebuie să rămânem în continuare acolo unde suntem. Eu cred sincer că asta este o imagine abuzivă și psihanalizabilă. Socotesc că dacă ținem minte cum era acum doi ani și dacă declarăm, în continuare, cu un fel de nonșalanță iresponsabilă, că „nu s-a schimbat nimic", ni se refuză dreptul moral de a mai aspira la ceva. Adică, a nu lua notă de niște realități este un păcat tot atât de grav ca și minciuna. Eu știu sigur că procesul de normalizare a României va dura, probabil, o generație. Dar sunt la fel de sigur că procesul ăsta a demarat, că s-au schimbat lucruri esențiale, lucruri care ni s-ar fi părut utopice acum doi ani și că, dacă nu acceptăm asta, pierdem măsura. Și nu pot crede că există oameni atât de proști încât să creadă că de la o zi la alta, din 22 în 23 decembrie, comuniștii, securiștii și vechile noastre reflexe vor dispărea ca prin farmec.

— *Ce revelație ați avut după decembrie '89?*

— Revelație? E mult spus. Dacă e să mă gândesc la sensul originar al cuvântului, nici una. Nu am simțit că mă întâlnesc cu bunul Dumnezeu, într-un moment sau altul. Am făcut însă o nesperată experiență de oameni. Adică nu puteam, într-un interval atât de scurt, să cunosc atâtea tipuri umane și să am o imagine atât de largă asupra problematicii culturii naționale. E o situație privilegiată ca, într-un an și jumătate, să percepi întreaga structură a unei culturi, cu toate instituțiile ei, și să cunoști mii de oameni și nu numai din perimetrul culturii, înmagazinând până la refuz problemele fiecăruia. Este o experiență care ar trebui să fie rezervată tuturor egoiștilor. Aici, vrei, nu vrei, ai problemele altora, nu le ai pe ale tale. Uiți de tine,

în simplul efort de a asculta. Am învățat să ascult în mai mare măsură decât eram capabil înainte. A fost un efort de disciplină, din care sper să iasă și unele beneficii interioare, pentru viitor. În rest, a fost un coșmar.

— *Ce dezamăgiri ați avut?*

— Suspendarea câtorva prietenii și descoperirea unor componente din structura poporului român pe care nu le credeam reale. Adică aveam o altă imagine despre români și am o alta acum. Nu zic mai rea, dar, în orice caz, mai complicată. Îmi dau seama că nu suntem ceea ce credeam că suntem, suntem niște entități infinit mai stranii decât ne închipuiam. Cât despre pierderea câtorva prietenii, nu multe (la un moment dat, mi se părea că am pierdut multe), am constatat încet-încet că ele sunt recuperabile. Au rămas totuși câteva care sunt în suspensie și a căror absență e, pentru mine, dureroasă. Însă aici lucrurile nu se pot concilia; suspendarea unei prietenii e mult mai gravă decât orice conflict politic. În orice conflict politic încap negocierile. O prietenie nu se surpă decât când încrederea în calitatea morală a celuilalt dispare. Și asta nu se mai poate recupera. Odată dispărută această încredere, ea nu se mai poate recupera decât cu ajutorul lui Dumnezeu, printr-o intervenție verticală, de la mare înălțime. Altfel, lucrul este compromis pentru că sunt cuvinte care cad atât de greu și judecăți care cad atât de greu, încât fac imposibilă redeschiderea discuției.

— *Presa românească ce vă spune?*

— Presa face parte din drama românească de azi. Nici un ziar nu are nivelul pe care ar trebui să-l aibă. Acela al informării corecte în primul rând. Asta înseamnă presă liberă. Noi credem că e „liber" un ziar în care fiecare spune ce vrea. Definiția exactă a presei libere presupune ca notă esențială posibilitatea ca informația să circule în mod

corect. Atunci libertatea presei este un fapt. Or, presa în care fiecare scrie ce vrea e o presă bezmetică. Pe mine, dacă mă întreabă mâine un străin „ce ziar să citesc ca să mă pun la punct cu realitățile românești", nu pot să-i recomand nici un ziar, nici de opoziție, nici proguvernamental. *Azi* a pus în circulație, de-a lungul vremii, inepții enorme. Dar nici ziare mai „obiective" nu și-au ținut firea. Nici *Adevărul*, nici *Tineretul liber*, nici măcar *România liberă*, care declară că pledează pentru democrație și adevăr, dar procedează adeseori stupefiant. Când am citit articolul lui Băcanu în care îl propune președinte al României pe Mircea Snegur, am încetat să înțeleg gândirea politică a lui Băcanu. Ne luptăm cu Iliescu că a fost comunist și îl propunem pe Snegur... ăsta e un fel de a te juca de-a istoria. Și asta pe prima pagină a unui ziar de mare tiraj.

— *A funcționat modelul 1859, cu Alexandru Ioan Cuza.*

— Bine, dar e o analogie delirantă.

— *O să vă spun de unde vine ideea asta și o să fiți și mai surprins. Vine de la GDS. De la GDS a preluat-o Băcanu.*

— Sunt șocat, dar și de la GDS au „emanat" destule drăcovenii...

— *Am rămas profund uimit și foarte rău mi-a căzut articolul în care Andrei Pippidi spune despre Sorin Dumitrescu că are idei puține și fixe și că a învățat religia după un manual slab.*

— Disputa dintre ei pune probleme foarte delicate...

— *Dar, oricât ar fi ele de delicate, exprimarea asta, să spună el că are idei puține și fixe, Sorin Dumitrescu, totuși, cui folosește?*

— Lasă, că și Sorin îi spunea ceva de genul: „Jocul cui îl faci dumneata?" Asta e de o mârlănie inacceptabilă între oameni „de bine". Ideea că Pippidi e agentul unei strategii suspecte e de tip *România Mare*.

— *Eu n-am citit așa ceva.*

— „Ne întrebăm ale cui interese le slujește dl Pippidi", cam așa suna. În treacăt fie spus, nici eu nu sunt de acord cu părerea lui Sorin Dumitrescu că învățământul ortodox trebuie să fie obligatoriu în școala românească. El trebuie să înceapă, dar trebuie să fie facultativ. Dacă devine obligatoriu, va fi ca învățământul politic – o plictiseală. În două generații, se plictisesc copiii de catehismul ortodox ca de „economia politică".

— *Totuși, Andrei Pippidi, deocamdată, n-are operă...*

— Mă tem că nu sunteți în materie...

— *Cei mai buni istorici din țară, din fericire sunt la Iași, au spus: cine-i acest Andrei Pippidi în afară că-i nepotul lui Iorga? N-a auzit lumea de el. Sorin Dumitrescu e, totuși, un artist foarte serios și cunoscut în țara asta.*

— Un istoric e întotdeauna mai puțin notoriu decât un artist. Andrei Pippidi e unul dintre specialiștii noștri cei mai solizi.

— *Îmi dau seama din scrisorile dvs., altfel, din ce scrie și ce face, nu mă convinge.*

— Fiindcă pe dvs. nu vă interesează problematica lui. El face studii istorice foarte aplicate, iar de vreun an s-a lansat și ca jurnalist politic. Ca jurnalist politic, nici Sorin nu are „operă". Acum, iertați-mă, dacă-i vorba de operă și luăm semnăturile din *22*, rămânem cu gura căscată. De mulți dintre ei n-am auzit, până anul trecut, niciodată. Sorin, pe o anumită latură a lui, evoluează spre o ideologie riscantă. În problema raporturilor cu Occidentul, a specificului ortodox, a învățământului religios trebuie să umbli cu mare atenție astăzi, dacă nu vrei să te trezești într-o barcă cu care n-ai nimic comun și dacă nu vrei să ratezi șansa de a fi auzit corect. A vântura mânios anumite teme (tema confesională, problema evreiască, obsesia masoneriei) e imprudent, provincial și, vorba guvernului, „contraproductiv"...

— *Aici sunt de acord cu dvs.*

— Sorin este născut în zodia Peștilor. De aici inegalitățile lui umorale și furiile lui slave. Rareori am văzut un om atât de inteligent ca el care să poată spune prostii atât de mari. Și rareori am văzut un om atât de simpatic, atât de șarmant (poate avea un farmec personal devastator) care, în același timp, să poată deveni atât de antipatic, încât să te smintească.

— *Da, dar observ ce calitate în plus are! Iubește și farmecul celorlalți! Nu-i un egoist, din punctul ăsta de vedere.*

— Da, când e în starea lui bună...

— *Câte luni ați stat la Tescani?*

— Opt. Dar să trecem... Eu pretind că la ora asta e mai greu să fii la guvern decât în opoziție. Și pretind, de aceea, că e o oarecare consecvență în umorile mele, pentru că așa cum a fost nevoie de un mic curaj să te manifești politic înainte, e nevoie de un mic curaj și să stai acum pe scena politică, în centrul țintei. Infinit mai confortabil e să te duci acasă, să judeci ce se întâmplă, să te duci la miting, să te duci la GDS. E o postură în care m-aș fi simțit ca peștele în apă. Aș fi fost mult mai simpatic și mai liniștit. Postura în care mă complac îmi este străină, periferică. Bineînțeles că am mult mai multe lucruri în comun cu Liiceanu, și cu Pippidi și cu Sorin – cu care practic am crescut împreună –, decât am în comun cu domnii Dijmărescu și Vătășescu – oameni care, altfel, pe meseria lor, sunt foarte capabili; dar pur și simplu nu sunt din lumea mea. Am ajuns să mă întreb cu tristețe în ce fel Sorin mai e el însuși coerent cu lumea lui. Pe vremuri îmi făcea lungi discursuri despre greșeala de a te bate politic, ilustrând asta cu modelul hristic. Spunea: „Domnule, noi avem ca model pe Iisus Hristos. Iisus Hristos s-a bătut politic? Problema lui n-a fost stăpânirea romană. Problema lui era războiul nevăzut. Noi ca

El trebuie să luptăm. Nu ne interesează pe noi politica. Stai frumos și scrie, eu stau frumos și pictez, de restul se ocupă Dumnezeu!" Așa s-a întâmplat până în 22 decembrie. Nu s-a pus problema să se angajeze într-o acțiune de solidaritate declarată cu vreunul dintre cei care au avut de suferit. Brusc, după aia, a devenit o fiară politică. Aud că nu mai pictează de un an. Eu nu mai înțeleg. Nu mai avem modelul hristic? Nu mai luptăm războiul nevăzut? Spune, cochetând: „Am intrat în joc pentru că nu spune cine trebuie lucrurile astea și trebuie să le spună cineva!" Dar dacă nu te-ai schimbat, du-te, domnule, înapoi în atelier și vezi-ți de treabă. Mergi pe termen lung, nu ieși în stradă. Lasă zeii să lucreze! Un singur lucru îmi convine, totuși, în faptul ieșirii lui Sorin pe scenă. Sorin este o natură prudentă, hiperprudentă, și un om cu un simț de conservare extraordinar. Miroase imediat pericolul. Dacă Sorin a ieșit în arenă, la cât e el de prudent, de preocupat de pielicica lui, înseamnă că, într-adevăr, s-a schimbat ceva, că nu mai e pericol! Pentru că dacă ar simți pericolul, s-ar duce în atelier val-vârtej și ar reintra rapid în modelul hristic. Deci, la un om atât de prudent, bătăioșenia asta e un semn care, pe mine, mă face optimist. Ceva s-a schimbat...

[Interviu realizat de Dorin Popa,
publicat în revista *România literară*, nr. 36, 1991]

Fiecare existență omenească e un mandat divin

1992

MARTA PETREU: *Ați urmat multă vreme „Școala de la Păltiniș". Domnule Andrei Pleșu, în ultima vreme, modelul propus de Noica, al performanței intelectuale, este contestat. I se reproșează lui Noica faptul că n-a propus un model etic și politic de rezistență la agresiunile socialismului. V-aș ruga, în cadrul procesului Noica, să schițați fie „Apologia lui Noica", fie „Despărțirea de Noica"...*

ANDREI PLEȘU: Dați-mi voie, mai întâi, să amendez amical, prima propoziție a întrebării. Nu se poate spune că „am urmat" „Școala de la Păltiniș". L-am frecventat la Păltiniș pe Constantin Noica și am avut, împreună cu alți câțiva prieteni, privilegiul unei comunicări intense cu el. Era inevitabil ca această comunicare să aibă un important efect formativ. Dar dacă, ulterior, grupul născut la Păltiniș a putut fi definit ca școală (a făcut-o cel dintâi Edgar Papu, în 1980), ceea ce s-a petrecut acolo n-a fost niciodată resimțit de participanți drept o activitate didactică pe cale de a se instituționaliza. Sigur că noi aveam mai curând ceva de primit, iar Noica, mai curând ceva de dat. Dar nu-i plăcea să i se spună „profesor" și nu se comporta „academic". Miracolul petrecut la Păltiniș a fost unul al libertății intelectuale și al comuniunii, mai mult decât unul al simplei școlarități. Faptul că astăzi se fac auzite reproșuri în legătură cu insuficiența etică și politică a modelului Noica mă

umple, nu vă ascund, de o iritată uimire. Mai întâi nu-mi plac, în principiu, profesioniștii reproșului, naturile demolatoare, cărora întâlnirea cu mari spirite le provoacă înainte de orice o stare de indispoziție agresivă. Nu-mi plac cei care nu-l pot citi pe Gherea pentru că-i de stânga și pe Nae Ionescu pentru că e de dreapta. În ce mă privește, am sentimentul că sunt departe de a fi profitat suficient de *calitățile* lui Noica. Nu sunt, prin urmare, nerăbdător să-i inventariez *defectele*. Și cred că așa ar trebui să gândească toată lumea. Nu e vorba să ne comportăm idolatru, ci, cu un cuvânt la mare preț astăzi, să gândim *rentabil*. Nu mi se pare că, pentru însănătoșirea climatului nostru intelectual, strategia cea mai rentabilă, urgența supremă, prioritatea absolută e exersarea spiritului nostru critic pe cazuri ca Eminescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica. Mai departe. Constantin Noica nu și-a propus și n-a avut niciodată pretenția să devină un model etic și politic. Performanța lui e una culturală și, în mod special, filozofică. *Pentru ea* trebuie judecat, în rest, putem avea tot felul de obiecțiuni și dezamăgiri. Nu avea o deschidere adecvată către arte, nu avea dimensiune religioasă, era opac la culturile extra-europene etc. etc. Dar nu poți reproșa unui om că n-a acoperit la nivel ultim toate districtele spiritului, că n-a fost de-o exemplaritate universală. Apoi, e foarte curios că cei care îi reproșează lui Noica presupuse fisuri etice și politice îi aplică un set de exigențe pe care nu și le aplică lor înșiși. Cine sunt, în fond, judecătorii lui Noica? Impozante naturi morale? Mari figuri ale rezistenței? Sau, măcar, mari eroi anonimi care, decât să susțină, fie și indirect, o dictatură, acceptând să-și tipărească lucrările, au preferat să tacă? Nimic din toate astea. Și atunci, cât de legitimă este în plan etic severitatea etică a unor astfel de oameni? Nu e puțin cinic să-i reproșezi

cuiva care a stat zece ani în domiciliu forțat și cinci ani în pușcărie că n-a fost destul de combativ cu regimul comunist? Și nu e puțin ridicol ca după o viață de cumințenie și prudență să reproșezi altora carența îndrăznelii, lipsa de „angajare" civică? Uităm prea ușor că fiecare dintre noi găsise în anii dictaturii soluții de adaptare. Învățaserăm, vorba lui Cioran, să ne degradăm fără a ne compromite prea tare. Nu speram ca lucrurile să se schimbe și, în consecință, elaboraserăm nenumărate tehnici de a hiberna. Am ilustrat cu toții, mai mult sau mai puțin conștient, o dramatică frază dinspre finalul *Istoriei literaturii* a lui Călinescu. Dați-mi voie să v-o reamintesc: „Rasa noastră, care a văzut că munca ei este periodic culcată la pământ de seismica politică, a căpătat prudențe și construiește minuscul, solid și pitit la munte." Asta am încercat să facem toți. Asta a reușit la un nivel admirabil Constantin Noica. Ceea ce este uimitor și, moralmente, foarte discutabil e că acum avem cu toții aerul de a fi trăit și lucrat nu cu prudențe, nu solid și pitit, ci într-o ofensivă eroică, verticali, inflexibili și viteji ca o oaste de îngeri. Toți am fost disidenți, rezistenți, oponenți, virulenți, toți am înfruntat cu pieptul descoperit urgia comunistă. Toți, cu mici excepții. Cu excepția lui Constantin Noica, de pildă, care s-a adaptat și care, pitit la munte, colabora cu regimul. În ce mă privește, am altă imagine despre etica și politica lui Noica. Voi da un singur exemplu. Când în 1982 am avut pentru mai multe luni o interdicție de semnătură, cineva, un cunoscut publicist român*, a vrut să mă ajute. Mi-a sugerat să public în *Flacăra* un text pe tema „arta și pacea". Povestea e mai lungă, o reduc la esențial. Cei de la *Flacăra* au plusat. Trebuia să-l pomenesc pe Ceaușescu sau măcar să dau

* E vorba despre Octavian Paler (n.a., 2013).

un citat din *Scânteia* despre un marș pentru pace care avusese loc „spontan" cu câteva zile în urmă. M-a ajutat Dumnezeu și am rezistat generoasei oferte. Am scris un articol despre Nicolae Grigorescu, fără citate, fără subtext politic, pe scurt, un articol normal, care, firește, n-a apărut. Dar îmi amintesc că, în febra momentului, m-am sfătuit cu câțiva oameni apropiați asupra modului cum trebuia să mă port. Răspunsul cel mai tranșant, cel mai brutal mi l-a dat Constantin Noica: „Nu e de făcut nici o concesie, nu stai de vorbă cu derbedeii." Mă opresc aici. Mi se pare caraghios să mă complac în a demonstra că Noica n-a fost un vândut, un instrument docil, manevrat de Ceaușescu. Și asta tocmai astăzi, când tot felul de vânduți autentici, tot felul de instrumente nerușinate ale Securității, tot felul de foști și actuali turnători se zbânțuie dizgrațios pe scena politică a țării, prefăcându-se amnezici și contând pe amnezia noastră.

— Dacă Noica ar trăi, cum credeți că și-ar judeca discipolii? Ce credeți că l-ar bucura și ce ar deplânge din evoluția dvs.?

— Sunt sigur că l-ar fi exasperat toate tribulațiunile extra-culturale ale discipolilor. Ar fi deplâns, probabil, căderea mea în ministeriat și a lui Gabriel Liiceanu în directorat de editură. L-ar fi iritat reactivitatea noastră politică și ne-ar fi cerut să ne confruntăm decisiv cu destinul nostru cărturăresc. Atâta cât e. E tipic, în acest sens, un pasaj din *Jurnalul de la Păltiniș*, din data de vineri, 8 mai, 1981: „În altă lume", spune Noica acolo, „Andrei ar fi sfârșit poate în seducția vieții publice, s-ar fi lăsat confiscat de gloria parlamentarului, de pildă". Ei bine, această „altă lume" a venit, și ispita vieții publice a devenit pentru mine o realitate. Dacă, însă, n-am perseverat, dacă am refuzat, de pildă, un angajament de partid sau o candidatură parlamentară, a fost și pentru că mi-am adus aminte de spusele lui Noica.

— Domnule Andrei Pleșu, nu vreau să vă întreb prea multe lucruri despre perioada cât ați fost ministru al Culturii – mi-au luat-o alții înainte. Aș vrea totuși să știu ce înseamnă, pentru un intelectual de talia dvs., experiența puterii. Este ea o capcană, o uzură, un triumf, ce este?

— Indiferent ce-și imaginează unii sau alții, imediat după Revoluție, cei de la putere au avut, în realitate, o putere inoperantă. Conceptul puterii era atât de compromis, ca și acela al politicului în genere sau ca și conceptul de partid, încât, practic, eram în posesia unei funcții fără autoritate. Pentru mulți, noutatea post-totalitară a constat mai cu seamă în dreptul de a șicana, eluda, contraria și submina instituțiile puterii. Suzana Gâdea avea mult mai multă autoritate decât mine. Cei care o slujeau orbește și o omagiau slugarnic la câte o aniversare găseau că pe mine trebuie să mă trateze cu o democratică nonșalanță. Altfel, de ce s-ar mai fi făcut o revoluție?! Colaboraționiștii cei mai lași au devenit peste noapte verticali. Dar lașitatea nu se poate preschimba în curaj. În cel mai bun caz ea ajunge obrăznicie. Ca ministru am fost confruntat cu mult mai multe probe de obrăznicie decât de supunere. În aceste condiții, de experiența puterii ca triumf nici nu poate fi vorba. Puterea ca uzură a fost, în schimb, cupa zilnică a episodului meu ministerial. Niciodată n-am fost mai solicitat fizicește și sufletește, mai traumatizat fizicește și sufletește. Nu mi-am revenit, de fapt, până în ziua de azi.

Cât despre capcana puterii, ea e o redutabilă realitate. Vine un moment când intelectualul angajat în politică trebuie să opteze. Cel care se va dedica vieții politice va consimți inevitabil la o reducere drastică a vieții sale spirituale. Puterea e absorbantă, e un zeu gelos, nu îngăduie aventuri paralele. Încet-încet, exercițiul puterii te transformă în altcineva, îți modifică limbajul, îți reorganizează

reflexele. Dacă e să spun în două cuvinte ce înseamnă experiența puterii pentru un intelectual adevărat, voi spune că ea este o experiență a umilității. E mult mai mult să fii un om al spiritului, decât un om al puterii. Pentru a ajunge, ca om al spiritului, la putere trebuie să *cobori* câteva trepte, să te smerești, să te împuținezi. E un gest sacrificial, cu tot ceea ce un astfel de gest presupune.

— *Care a fost reacția prietenilor dvs. când ați ajuns ministru? Cum ați făcut față suspiciunilor lor?*

— Am fost numit ministru pe 28 decembrie 1989. Euforia era generală și nu e de mirare că toți prietenii s-au bucurat; nici ei, nici eu nu știam ce ne așteaptă. Mai târziu, după mai–iunie 1990, au urmat multe luni de singurătate. Prieteniile s-au răcit, au apărut suspiciuni teribile, conflicte. Pentru colegii de guvernare eram un cripto-opozant, pentru opozanți, un cripto-comunist. Reacțiile prietenilor s-au diferențiat: unii, e drept, foarte puțini, s-au grăbit să mă judece nemilos. Eram brusc de o moralitate îndoielnică, halucinat de putere, poate manevrat de Securitate. Nu contau lungii ani de strânsă prietenie, nu contau argumentele logice (de ce aș fi fost anticomunist sub comunism și procomunist după comunism?). Contau doar infantile patimi de stradă și psihanalizabile frustrări de moment. Alții, mai blânzi, m-au socotit pur și simplu idiot, lovit de o fatală criză de obnubilare: nu vedeam ceea ce vedea toată lumea, nu pricepeam ceea ce toți pricepeau. A apărut și ideea că, izolat în cercurile puterii, am pierdut „legătura cu masele", că plutesc undeva într-o nebuloasă roză, de unde nu se mai vede adevărul. Cu toate acestea, n-au lipsit câțiva prieteni fideli care, chiar dacă erau în dezacord cu mine, s-au decis, de dragul prieteniei, să mă suporte, explicând stingheriți în dreapta și-n stânga că sunt totuși om cumsecade. Către mijlocul lui 1991, graficul relațiilor

mele cu ceilalți s-a modificat iar. Mulți dintre cei care mă sfătuiseră sau mă somaseră să plec de la Guvern îmi cereau acum să rămân, de teama vreunui urmaș inacceptabil.

Cum am făcut față acestor variațiuni atmosferice? Mai întâi trebuie să spun că le-am perceput într-o formă diminuată, absorbit într-un efort psihic și fizic de circa paisprezece până la șaisprezece ore pe zi. N-aveam timp să sufăr. Apoi, aveam sprijinul unei conștiințe limpezi: nu mă îndoiam că fac ceea ce trebuie să fac și știam că motivațiile mele sunt onorabile. În sfârșit, mi-am dat repede seama că, după Revoluție, ne-am smintit nițeluș cu toții și trebuie să ne tolerăm reciproc ca fiind victimele aceleiași toxine.

— *Domnule Pleșu, ați scris o carte de etică. Pentru un credincios, temeiul ultim al eticii este Dumnezeu. Care ar putea fi însă temeiul pentru un necredincios?*

— Căutarea lui Dumnezeu! Sigur că a-l căuta pe Dumnezeu e a fi deja în teritoriul credinței. Dar, dacă nu ești în teritoriul credinței, fie și prin îndoială și tatonare, nu se poate vorbi încă de etică, nici de temeiuri. Te mulțumești doar să patinezi la suprafața lucrurilor, respectând în mod birocratic câteva simple convenții sociale.

— *Ați mărturisit că* Minima moralia *s-a născut dintr-o experiență biografică. Ce legătură există între dvs. și Nae Ionescu, care vorbea despre filozofie ca filozofare ce pleacă de la fapte de viață?*

— Cred într-adevăr că filozofia, ca disciplină academică, nu are decât sensul unui bun exercițiu mental, al unui antrenament. Ea poate, de asemenea să devină, ca filozofare, deprinderea de a însoți viața curentă cu un efort de reflexie. A adăuga imediatului medierea comentariului, iată legitimitatea și farmecul filozofării. Dar ceea ce avem noi de căutat nu e totuși soluția unei probleme filozofice, ci soluția unei vieți. Avem de rezolvat o ecuație existențială,

nu una mentală. Dacă filozofia poate fi de vreun folos în această privință, e bine-venită. Dacă ea însă nu vrea să fie decât dexteritate speculativă, joc intelectual, mărturisesc că nu mă interesează și că mă dispensez de ea ca de o divagație fudulă. Așa gândea și Nae Ionescu. Am pentru el o veche și, aș zice, o misterioasă atracție. E o combinație pasionantă de străluciri și impurități. Și e, din punctul meu de vedere, expresia cea mai cuprinzătoare a „geniului autohton".

— *Spuneți, în* Minima moralia: *„A susține că nu există destin e totuna cu a susține că individualul e nesemnificativ și că viața omului e o întâmplare fără rost."* *(p. 109) Care e rostul vieții omului? Care e rostul vieții dvs.?*

— O rectificare: pasajul în care se vorbește despre greșeala de a lua viața omului drept o întâmplare fără rost e la pagina 113, nu la 109. În rest, întrebarea dvs. e prea gravă pentru puterile mele. Îmi atribuiți competențe amețitoare. Tot ce pot să vă spun e că prin rostul unei vieți înțeleg punctul de intersecție în care proiectul de viață al fiecăruia se suprapune cu voința lui Dumnezeu. Fiecare existență omenească e un mandat divin. Acest mandat trebuie identificat la timp și îndeplinit cu acribie, dar și cu vervă imaginativă. Nu am rețeta justei identificări a rostului propriu. Astea sunt lucruri pe care, de obicei, le afli în clipa morții sau imediat după.

— *Care e cerul la care vreți să ajungeți prin cultură?*

— Sunt foarte multe ceruri deasupra culturii: cerurile ierarhiilor îngerești, cerul stelelor fixe, cerul tronului dumnezeiesc și altele. Cultura adevărată nu e decât transparența prin care se întrevăd toate aceste ceruri. Problema e nu atât la care dintre ele aspiri, ci până la ce nivel te țin puterile. Esențială însă e înțelegerea culturii ca transparență. Dacă ea

---

* Andrei Pleșu, *Minima moralia*, Cartea Românească, București, 1988.

devine opacă, dacă e tratată ca cer suprem, cultura se transformă într-o mondenitate, într-o sterilă competiție de belferi.

— *Tot în* Minima moralia *vorbiți despre „eternul feminin" ca „prilej" al eticului. Puțin șocată de siguranța, de convingerea cu care un scriitor de talentul dvs. enunță această sintagmă demodată, „eternul feminin", vă întreb ce simțiți în fața unei femei, a... Femeii. Ce înseamnă femeia pentru dvs.?*

— Sintagma o fi ea demodată, dar realitatea în sine, „eternul feminin", e de o actualitate... sângeroasă. Încep prin a vă spune că cele mai importante evenimente spirituale ale vieții mele au fost provocate, anticipate, mijlocite de femei. Întâlnirea cu problematica credinței sau cu nebuloasa esoterismelor – unele dubioase, altele de rang nobil –, experiența derivei morale ca și a recuperării, trauma sordidului și compensația sublimităților, toate acestea au fost fenomene colaterale, rezultate din întâlnirea unor femei. Cu un cuvânt, femeile au apărut întotdeauna în viața mea ca *vestitori*, ca niște mesaje întrupate. Și-am căpătat reflexul de a mă raporta la ele ca unul care trebuie să le descifreze.

Ce simt în fața unei femei? Depinde. Dar dacă e să generalizez, aș spune că e vorba de un amestec complicat de instinct asediator și de timiditate. Trebuie să constat, nu fără oarecare stânjeneală, că în prezența unei femei sunt confiscat brusc de impulsul juvenil, gratuit, histrionic de a declanșa un mecanism de seducție. Cât despre timiditate, ea nu vine dinăuntru, ca o componentă a firii mele, ci mai curând ca o reacție față de ceea ce mi se pare *stranietatea* absolută a femeii, iradierea ei galactică, stihială. Cu riscul de a deveni prea ușor psihanalizabil, aș invoca un pasaj în care Leonardo da Vinci își amintește de senzația trăită de el, în copilărie, dinaintea unei guri de peșteră: „o combinație", spune el, „de teamă și curiozitate". Așa ceva simt și eu uneori dinaintea morții și a femeilor.

— Aș vrea să vă pun câteva întrebări de „album de domnișoară"... Au apărut, în doi ani cât ați fost ministru, enorm de multe fotografii ale dvs. Vă place să vă fotografiați? De ce?

— Nu-mi place să mă fotografiez. Faptul că au apărut în presă multe fotografii de-ale mele cade exclusiv în sarcina jurnaliștilor.

— Care este plăcerea dvs. supremă? Precizez că nu mă gândesc doar la plăcerile spiritului... deși, în ultimă instanță, la un intelectual, printr-o teribilă pervertire, toate plăcerile se metamorfozează în acte ale spiritului...

— Plăcerile fizice supreme ale unui om păcătos sunt inavuabile sau se mărturisesc doar între patru pereți. Dar tot fizice sunt, până la urmă, prin reverberațiile lor, și câteva mari plăceri ale spirtului. Plăcerea de a formula, de pildă, care dă scriitorului o bunăstare aproape fiziologică; sau plăcerea profesorului de a declanșa în elevul său sentimentul vocației. Cred că numitorul comun al plăcerilor mele supreme, fie ele fizice sau spirituale, se poate defini ca fiind plăcerea de a fi cauza plăcerii altora.

— Ați fost vreodată fericit? Cum?

— Da, în mod indirect, adică atunci când nu m-a interesat să fiu fericit. Ca și revelația, fericirea autentică e o surpriză și un dar. Fericirea elaborată, construită, grădinărită e o înscenare plicticoasă, un fel de paradis schimonosit pentru uzul unui eu hipertrofic, halucinat de propriile lui apetituri.

— În ce relație, alta decât cea livrescă, vă aflați cu melancolia?

— Istoria mea interioară e a unui jovial care devine, treptat, melancolic. E poate forma mea de îmbătrânire și erzațul meu de înțelepciune. Oricum, melancolia mi se pare într-o mai bună concordanță cu condiția umană, decât exuberanța. Omul căzut nu poate fi decât melancolic, chiar

atunci, și mai ales atunci, când se bucură. Mă irită, în consecință, toate excesele de solaritate: miezul zilei, deși sunt născut la ora douăsprezece, soarele la zenit care dizolvă umbrele, plaja estivală, căldura solstițiului de vară, zilele glorioase cu cer euforic, lipsit de nori. Toate acestea îmi apar drept diversiuni bufone, drept tentative de a eluda metafizica lumii pentru a ne face să ne simțim definitiv „acasă", binedispuși, amnezici, decerebrați.

— *Dar cu lenea? Ce ați zice de un „Elogiu al lenei"?*

— Primul text al primei mele cărți, *Călătorie în lumea formelor*, 1974, e un text, cam adolescentin, despre lene. Am fost și am rămas într-o relație strânsă cu lenea, o relație tensionată, un fel de *Hass-Liebe*, un amor dușmănos, greu de soluționat. Sunt un leneș cu sentimentul datoriei. Adică, dacă vă puteți închipui așa ceva, un neamț balcanic, un prusac turc. E greu de trăit cu o asemenea formulă, după cum e greu de trăit cu Soarele în constelația Fecioarei și cu ascendentul în Scorpion.

— *În ce relație vă aflați cu Dumnezeu? Credeți că veți fi mântuit?*

— Până și sfinții își pierd sufletul dacă ajung să fie siguri de mântuirea lor. Sper, desigur, să fiu mântuit și-l caut pe Dumnezeu spre a nu-mi pierde această speranță. Dar îngăduiți-mi să nu dezvolt acum această temă. Nu intră în proporția și în stilistica acestui interviu.

— *Cum vă împăcați cu dumneavoastră? Vă sunteți prieten?*

— Nu mă împac foarte bine cu mine. Am, firește, ca tot omul, momente de autocomplezență, dar predomină net o anumită stare de insatisfacție, mai acută acum decât în alte perioade ale vieții mele. Sunt nemulțumit de alcătuirea mea intimă, de performanța mea spirituală și profesională. Și sunt nemulțumit de prelungirea acestei stări de

nemulțumire. E un semn de imaturitate și un simptom de acedie, un păcat foarte greu, echivalând cu incapacitatea de a mai identifica în marasmul ființei tale partea lui Dumnezeu. Indiferența sau disprețul de sine e la fel de vinovat ca și abuzul iubirii de sine, sau, cum spunea Shakespeare, în *Henric al V-lea*, e chiar mai vinovat: „Nu-i un păcat / Atât de mare dragostea de sine / Cât nepăsarea față de ceea ce ești" (în traducerea lui Ion Vinea). Stau deocamdată sub amenințarea acestei nepăsări.

— *În* Libération *a apărut un interviu al dvs., cu simpaticul titlu „România, ministrul și îngerii". Lucrați la o carte despre îngeri?*

— Cartea despre îngeri e un proiect mai vechi. Mi s-a părut, într-o bună zi, că pudoarea teologiei mai noi în legătură cu angelologia e cu totul nejustificată. Se vorbește cu o oarecare familiaritate despre Dumnezeu, așadar despre polul suprem al lumii, în vreme ce ființele îngerești, care se află în imediata noastră vecinătate și care umplu în mod dinamic intervalul dintre Dumnezeu și om, sunt abordate cu sfială ca un reziduum copilăresc al dogmei, ca o legendă pioasă, greu de adaptat la idiosincraziile mentale ale veacului XX. Gândirea modernă încă are ce face cu *ideea de Dumnezeu* (care, de altfel, nu prea are legătură cu Dumnezeu Cel Viu). Dar cum să mai valorifici azi angelologia? Acest raționament face, după părerea mea, prea multe concesii bunului-simț. Iar când teologia înlocuiește revelația prin bun-simț, adevărul ei se transformă într-o dulceagă banalitate. Mi s-a părut că pot vorbi despre actualitatea îngerilor, că o minte modernă poate relua reflexiile lui Dionisie Areopagitul și ale lui Toma d'Aquino fără să cadă în ridicol. Studiul îngerilor nu e cu totul străin de *Minima moralia*, care era o încercare de a defini o etică a intervalului. Acolo era vorba de intervalul dintre criza morală și

edificare. Pentru a acoperi acest interval, simbolica treptelor intermediare care separă și, în același timp, unifică cerul cu pământul, e de mare ajutor. Pe treptele acestea, urcă și coboară îngeri ca pe scara lui Iacob. Mesageri, preoți și oșteni, îngerii sunt singurele noastre repere în spațiul dintre împărățiile lumii și împărăția lui Dumnezeu... Ei sunt *limbajul* lui Dumnezeu coborând asupra noastră și expresia acelei părți din noi încă neizgonite din Paradis.

[Interviu realizat de Marta Petreu, publicat în revista *Apostrof*, anul III, nr. 12 (31), 1992, Cluj]

Supraabundența mediocrității în posturi publice

1992

La cererea dlui Mihai Sin, facem următoarea precizare: „Acest text nu e un interviu, ci un dialog între scriitorii Andrei Pleșu și Mihai Sin."

MIHAI SIN: *V-am propus, domnule Andrei Pleșu, acest dialog când mai erați încă ministrul Culturii, dar poate că e mai bine că-l realizăm abia astăzi. Voiam să discutăm despre Putere. Totdeauna i-am suspectat pe cei ce înjură cu frenezie Puterea că sunt, de fapt, fascinați, și chiar obsedați de ea. Deci, nu-i am în vedere pe cei ce critică pur și simplu în limitele normalului, ci pe cei la care e vizibilă o patimă obstinată, o privire rea, ce se vrea pătrunzătoare, necruțătoare și care sfârșește în orbire, de fapt.*

Dumneavoastră, care ați făcut o vreme parte din Putere, ați privit-o chiar din interior: aveți, fără îndoială, de făcut niște observații foarte personale. În acest sens, aș avansa câteva idei. Ce vi se pare că este valabil din ceea ce s-a spus, mai ales în ultimul timp, că Puterea poate fi asemănătoare cu un drog sau cu un medicament – chiar dacă s-au dat exemple de oameni care s-au vindecat de anumite boli după ce au avut puterea. Menachem Begin și Golda Meir erau suferinzi și li se dădeau puține șanse de trăit... și pe urmă, puterea se pare că, psihic, le-a restabilit sănătatea. Voiam să vă mai spun încă un lucru: un cunoscut, în urmă cu niște ani, mi-a spus ceva care mi-a rămas în memorie. Citise un interviu al lui Giulio Andreotti într-o gazetă și, la un moment dat, Andreotti – care

era ministru de pe la 28 de ani (fusese în aproape toate guvernele postbelice, când ministru de Externe, când prim-ministru, când la Finanțe, ș.a.m.d.) – a fost întrebat dacă nu l-a obosit puterea. Și atunci el a dat un răspuns foarte interesant, citez, desigur, aproximativ: „Puterea îi obosește doar pe cei ce nu o au." Există, pe de altă parte, o maladie a Puterii. Și noi am avut recent bolnavii noștri, dar acuma mi se pare că îi avem în continuare, sub forme însă mult mai diversificate, poate chiar mai pitorești uneori. Am văzut, vedem, cariere politice, poate nu de primă mărime în ora actuală, dar cariere politice totuși, apărute peste noapte pe creasta primului val și care, cel puțin pentru mine, reprezintă maladii individuale și poate chiar sociale.

ANDREI PLEȘU: Mai întâi, la noi, „Puterea" este încărcată de culpabilitate. Acest lucru s-a mai spus: după 45 de ani de Putere nelegitimă, oricine are de a face cu sfera Puterii este din plecare suspect. Și până nu vom depăși acest tip de complex care e una din bolile perioadei postcomuniste, noi n-o să recuperăm firescul raporturilor noastre cu Puterea, pentru că este foarte important ca un popor să intre în raporturi firești cu Puterea care îl reprezintă. Adică să o respecte, simțindu-se, în același timp, respectat de ea. Să simtă că acolo e o instanță a autorității reale, nu a unei autorități confecționate: firesc este să existe o colaborare între popor și Putere, în sens bun, nu așa cum eram obișnuiți până în '89. O colaborare în sensul unui parteneriat, în care și Puterea, și cei care sunt reprezentați de ea să urmărească scopuri publice benefice. Or, acest firesc al raporturilor cu Puterea nu există, și mă tem că va mai trece timp până se va reinstaura. În al doilea rând, există o anumită incultură politică, care e și ea explicabilă. Vorbim despre Putere în general ca și cum e vorba de un bloc absolut compact în care, practic, nu există decât mecanismul

însuși, nu subdiviziunile care îl compun. E o imagine foarte nebuloasă despre Putere. Lumea încă nu realizează că Puterea e divizată cel puțin în trei: Parlament, Președinție, Guvern. Pentru toată lumea, astea trei sunt de fapt una singură, drept care se folosește în mod foarte liber un singur termen pentru toate. Când se strigă „Jos Guvernul!", am putut constata din discuții curente cu oamenii, se înțelege, de fapt, „Jos Puterea" în general. Guvernul nu e localizat. Demonizarea puterii (ca efect al unei tragedii istorice), la care se adaugă și incultura noastră politică ne fac să fim în raporturi proaste cu ea, asta ca să vorbesc de cauze generale. Există însă și cauze specifice. Există la nivelul populației o stare (explicabilă) de nevroză, care face ca nimeni să nu vrea să stea o clipă locului pentru a reflecta asupra a ceea ce strigă și ce face. Dar există și din partea Puterii o neadaptare la propriul ei rol, care se vede în faptul că ea n-a găsit întotdeauna tonul potrivit de a se adresa oamenilor: există încă un fel de stil paternalist al Puterii. Există încă sentimentul că acolo, la Putere, se întâmplă lucruri pe care n-are rost să le difuzăm în marea masă, pentru că marea masă oricum nu poate participa la ele, nu le pricepe. Nu s-a regăsit încă *politețea* Puterii, cordialitatea ei, pentru că și ăsta e un lucru care se învață și se dobândește în timp. Pe de altă parte, acum, la noi, pofta de putere este cu atât mai stranie cu cât, în momentele astea cel puțin, Puterea e departe de a fi cuplată cu privilegii. Realist vorbind, salariul unui ministru, al unui demnitar nu este la scara eforturilor și răspunderilor lui. Efortul este enorm și răspunderea este enormă. Stresul este absolut, încât a ține să fii „la putere" în momentul acesta este a avea în continuare despre Putere o imagine care este cea dinainte: o simplă formă de control de undeva de foarte sus; în fond, o funcție de reprezentare. Foarte puțini realizează

că, la ora asta, cel puțin în România, a deține un capitol de putere sau altul înseamnă a avea o viață infernală – am văzut asta pe pielea mea. Ați pronunțat mai devreme o sintagmă care m-a interesat. Sintagma „privirea rea", care există la noi, la ora asta. Da, și ăsta e un lucru într-adevăr foarte grav. E limpede că suntem copleșiți de negativitate, că vedem mai curând lucrurile rele decât lucrurile bune. Nici un ziar până acum nu s-a gândit să facă o rubricuță, undeva, care să consemneze punctul de vedere bun asupra lucrurilor. Nu există nici o rubrică cumsecade, nici o rubrică creștină, nici o rubrică optimistă. Avem ziare care se cheamă *Foamea*, ziare care se cheamă *Vești Proaste*. Dar și cele care nu se cheamă așa cad într-un fel sau altul sub același program. Este o bucurie de a inventaria răul și o opacitate la bine care, până la urmă, deformează sufletul unui popor. În fine, vorbeați de unii la care s-a născut brusc un anumit demon politic și care, din oameni palizi, neînsemnați, șterși, au devenit brusc niște viguroase figuri reprezentative. Și pe mine mă amuză acest proces. În fond, noi suntem un popor destul de politic, destul de bătăios. Nu e de mirare că a apărut acest fenomen. La unii e un lucru providențial, adică sunt oameni care, de pildă, au avut în ei – latent – aceste calități, dar care abia acum au ocazia de a și le exercita. S-ar fi putut, dacă nu se întâmpla nimic, ca ei înșiși să nu fi știut că au aceste calități.

— *Niște deturnări ale vocațiilor...*

— Exact! Dar odată cu asta apare și un abces al impostorii, impur la culme, pentru că e vorba de oameni care, brusc, vor să rețină atenția generală, care vor să se miște în sfere înalte și, majoritatea, din păcate, sunt departe de a avea calificările necesare pentru a-și asuma acest rol: iar una dintre cauzele dezordinii în care ne mișcăm este supraabundența de figuri mediocre care se află în posturi publice.

— *Mediocre, dar, îndeobște, agresive.*

— Agresive și vanitoase. Prezențe în care explodează în permanență un cult vicios al eului propriu.

— *Pe lângă foarte multe boli de care s-a spus că suferim, boli pe care le-am căpătat în aceste decenii de dictatură comunistă, sau alte boli să le zicem „cronice", „istorice", care au fost observate și-n perioada interbelică și înainte de ea ș.a.m.d., mie mi se pare că unele lucruri de acum – deci risc să avansez și eu o posibilă explicație a unor lucruri cu totul și cu totul ciudate și care ne fac să ieșim din spațiul sud-american, să fim chiar mai interesanți, din păcate, decât ceea ce numim „spațiu de roman sud-american" –, așadar unele lucruri de acum exprimă și un complex al ratării, care s-a transformat în timp în altceva. Complexul ratării sau, cu o altă fațetă, sentimentul neîmplinirii, pe care am observat că – și nu de azi, de ieri, ci de foarte multă vreme – foarte multă lume îl are. De fapt, ne-am trăit viețile „într-un cadru social și politic" în care nu puteai să te simți împlinit, oricâte performanțe ai fi avut. Am observat asta și la oameni de foarte mare valoare. Ceva totuși îi rodea, nimic nu era recunoscut la timp, nimic nu se făcea onest, nimic nu se făcea de la sine, ci întotdeauna cu un consum imens și inutil de energie. Iar alții, care, chiar fără să facă nimic, sau fără să încerce, sau fără să lupte pentru a se realiza cât de cât, au și ei acest complex, considerând că, de la sine, prin prezența comuniștilor, a unui sistem, nu s-au putut realiza. Ei, toată lumea asta, care a fost roasă de aceste sentimente, deodată vrea acum să se afirme, crezând că, pur și simplu, doar un sistem i-a ținut în loc. Lucrul acesta produce foarte multă confuzie și o exacerbare a individualismului, după părerea mea. Asta ar explica iarăși foarte multe vanități. Am impresia uneori că noi nu suntem guvernați la ora actuală de principii politice, de legi sociale destul de ferme, noi nici nu avem legi și obiceiuri care să ne fi intrat*

în sânge, pentru că cele care existau în lumea țărănească, de exemplu, știm ce s-a întâmplat cu ele, au fost bulversate, și atunci ar fi rămas chestiunea aceasta de bun-simț, de omenie românească, să-i zicem, cu un vechi termen. Dar iată că, în primul rând, suntem guvernați la ora actuală de vanități și orgolii fără nici un fel de limite.

— Da, e limpede că așa stau lucrurile. Noi am avut înainte de '89 o condiție paradoxal convenabilă pentru psihologiile noastre private. Tot ce făceam era meritul nostru, tot ce nu făceam era vina comunismului. Asta simplifica lucrurile extraordinar. Adică, practic, problema capacităților personale era suspendată. Ceea ce nu ne „ieșea" nu avea nimic de-a face cu aceste capacități personale. Acum a apărut o nerăbdare a recuperării, a deblocării rapide a tot ceea ce fusese blocat până atunci din cauza sistemului: asta se traduce într-o pripă absolut irațională a faptelor noastre în toate domeniile, chiar la nivel instituțional. Eu am putut constata, în perioada cât am avut o răspundere guvernamentală, că există o presiune extraordinară dinspre reprezentanții culturii în general – și asta mi s-a confirmat vorbind și cu ceilalți colegi de cabinet –, o presiune extraordinară pentru a recupera *în timp minim* toate structurile, toate formele, toate legiferările, întregul statut normal al țărilor cu ani lungi de evoluție democratică în spate. Îmi amintesc de cineva care voia să facă repede o amplă asociație de protecție a animalelor, lucru care, sigur, e foarte necesar. Propunea ca model pentru această societate statutul societății echivalente din Franța, care era făcut în 1978. Deci, francezii au rezistat până în 1978 fără să aibă un asemenea statut, iar noi am dorit și dorim în continuare ca într-un an-doi, trei maximum, să ajungem, în toate privințele, la nivelul dobândit în decenii, dacă nu în secole, de țările democrate. Asta dă o stare de agitație, de impacientă, de precipitare, care nu poate decât să dea lucrurile

peste cap. Pe urmă, există vechiul complex românesc al țării mici și periferice, care a chinuit și generația interbelică, pe Eliade, de pildă, sau, mai ales, pe Cioran, care se declara disperat că face parte dintr-un popor lipsit, prin simpla lui amplasare geografică defectuoasă, de orice șansă istorică. Acest sentiment al ratării, cuplat cu un fel de culpabilitate amestecată cu orgoliu, face parte din portretul nostru național și e una dintre formele de degradare a substanței naționale, pentru că, în realitate, un popor echilibrat și care are timp să reflecteze asupra gesturilor lui știe că lucrurile astea au nevoie de un anumit ritm, că lucrurile astea nu se pot întâmpla peste noapte, că ceea ce urmează să se întâmple trebuie *pregătit* etapă cu etapă și că a pregăti un rezultat nu e mai puțin glorios decât a obține rezultatul. În plus, ar trebui adăugat că aici intervin și o mulțime de alte componente: destin istoric, sistem geopolitic, conjuncturi, stele și îngeri. Toate astea au și ele un cuvânt de spus, intră în rețetă. Nu suntem „buricul pământului" și lumea nu este un mic aparat în care este suficient să introduci moneda ca procesul de care ai nevoie să se declanșeze. Dacă nu vom reveni la un anumit calm interior, dacă nu vom înțelege că trebuie să ne angajăm pe termen lung, că suntem fragmente ale unui univers complicat și că trebuie să fim parte durabilă dintr-o armonie globală, dacă nu vom înțelege acest lucru, ne vom agita la nesfârșit cu un fel de ridicolă țâfnă marginală. Noi vrem prea repede să fim, după vorba lui Petru Rareș, „ce-am fost, și mai mult decât atât", și asta peste noapte. Este o nebunie.

— În România a lipsit continuitatea și, când am obținut continuitățile, ele au fost de două decenii, trei decenii maximum. Noi trebuie să recuperăm ideea de continuitate. Vorbește foarte frumos Eliade de faptul că generația lui a fost singura care a scăpat de presiunea istorică. A fost o fericire, dar foarte scurtă.

— Ne-a lipsit și ne lipsește continuitatea în toate domeniile. Mă gândesc, de pildă, la raporturile politice dintre intelectualitate și muncitori sau țărani, dintre diferitele straturi sociale. Se deplânge mereu inexistența unui Havel în România. Or, nu se poate construi peste noapte altceva decât îngăduie spațiul în care te miști. Proiecția asta spre „alte zări" e, din păcate, un semn de provincialism. Provincia se definește prin aceea că își ia mereu modele din afara ei. Modelul este, undeva „la centru", într-un spațiu privilegiat, din care trebuie să ne adăpăm cu toții. Atenți însă mereu în altă parte, nu ne mai gândim pe ce ne putem bizui aici. Să nu uităm că, în Cehoslovacia, Havel a venit într-un context în care, după '68, unsprezece mii de intelectuali au devenit șoferi de taxi sau spălători de geamuri. A existat o acțiune politică a intelectualității, s-a plătit un preț, s-au asumat riscuri, lucrurile au căpătat o anumită anvergură. La noi n-a existat așa ceva, și trebuie *să știm* că n-a existat și să nu fabricăm din nimic destine false, pretenții false, purități false, capacități false de a judeca, de a împărți lumea în două. Eu citesc uneori stupefiat în presa noastră articole ale unor personaje care nu s-au remarcat prin nimic înainte de '89 decât prin faptul că spuneau glumițe echivoce la restaurantul scriitorilor sau mai știu eu unde, și care acum au o natură înflăcărată, pașoptistă, de mari eroi politici, de lideri absoluți. Pentru mine, care-i știu dinainte, chestia e de un comic fără margini, dar pentru destinul unei țări poate fi dramatic. Deci *continuitatea* este instituția pe care trebuie să o reinstalăm în România. Trebuie să avem un sunet constant, și nu o melodie scurtă urmată de un vacarm inclasabil.

— *Acum, într-adevăr, se poate vedea încercarea de – să-i spunem – ardere a etapelor. Noi mereu trebuie să ardem etapele și pentru că e o chestiune de destin istoric, dar, cum spuneați,*

felul cum o facem uneori, într-o grabă nebună și fără discernământ, creează mai mult un zgomot asurzitor în jurul nostru.

— Dumneavoastră vorbeați, mai devreme, de tradiționala „omenie" și „cumsecădenie" românească. Asta are avantaje și dezavantaje. Întâi, nu vă ascund că de la o vreme am început să mă întreb dacă ea există de-adevăratelea. Am trăit ani de zile cu câteva „embleme" ale „românescului" (ospitalitate, simțul măsurii ș.cl.), înțelese ca ținând de ființa națională. Or, se dovedește că suntem mult mai nărăvași decât credeam, mai iritabili, mai violenți. „Omenia" noastră, „măsura" noastră par să fi intrat în adormire. Ar fi bine să le recuperăm, dacă e să avem o șansă în istorie. Iar șansa asta nu vine întotdeauna după pofta inimii noastre. Ca să parafrazez o formulă celebră, „noi nu suntem ceea ce credem noi despre noi în istorie, ci ceea ce crede Dumnezeu despre noi în eternitate". Suntem și ceea ce istoria vrea să facă din noi, sigur, cu sau fără adeziunea noastră, dar nu neapărat în conformitate cu ideile noastre despre ceea ce trebuie să fim. În orice caz, trebuie să renunțăm la neliniști paranoiace, la vanități, la îngrijorări caduce și să privim lucrurile de la o înălțime mai mare.

— Domnule Andrei Pleșu, se vehiculează în momentul de față noțiuni sau concepte de naționalism, patriotism, europenism. Mie mi se pare că la acest sfârșit de secol și de mileniu, naționalismele au o caracteristică aparte. Mi se pare că pe plan european, dar nu numai, există o spaimă a popoarelor privind supraviețuirea lor, o grijă și un orgoliu de a veni mai în față, și firește că toate astea sunt strict legate de felul cum aceste popoare, politica acestor popoare sunt gestionate de oameni politici, de niște guverne.

— Noi am pierdut și aici măsura exactă și firescul lucrurilor, pentru că legăm problema națională de propaganda comunistă. În realitate, a-ți iubi țara și a te simți solidar cu

țara ta este o situație normală, naturală, constitutivă pentru ființa individuală. Ești inevitabil atașat de locul unde te-ai născut, uneori chiar într-un mod foarte riguros circumscris: nu, în general, de „țară", ci de orașul sau de satul în care te-ai născut, de strada pe care ai locuit, de casa în care ai stat, de curtea casei respective. Omul e foarte *localizat* și a te comporta ca și când nu există această localizare este un fel de a dori să te comporți ca și când nu ai avea nas, urechi ș.a.m.d. Pe de altă parte, trebuie să știi că această localizare este, pe de o parte, o realitate masivă, de care nu se poate să nu ții cont, dar, pe de altă parte, o realitate cu un anumit coeficient de relativitate. Pentru un creștin, de exemplu, care citește la Sfântul Pavel că patria adevărată a omului e în ceruri, patria terestră nu e decât un teritoriu al *trecerii* noastre printr-o lume care nu e definitivă; deci avem argumente să ne întemeiem sentimentul național pe un afect real, constitutiv, dar avem și argumente să-l moderăm, să-l ținem sub o disciplină spirituală care să-l așeze la locul său. E foarte curios când creștinismul se cuplează cu naționalismul, devenind un fel de făloșenie locală, un orgoliu potrivit căruia nimic pe lume nu e pe potriva ogrăzii noastre natale. Logic vorbind, dacă faptul de a ne fi născut într-un anumit loc e un privilegiu, atunci el e un privilegiu nemeritat: nu se înțelege de ce am avut noi norocul acesta să ne naștem într-un loc unic pe lume. Pe de altă parte, retorica europenității, atât de intensă în ultimul timp și ale cărei justificări sigur că se pot găsi, a stârnit, prin reacție, nu numai la noi, o reinflamare a temei naționale. Mie mi se pare că o anumită retorică a europenității a devenit un nou limbaj de lemn. S-a născut un fel de „naționalism" continental. Cum ar suna lucrurile dacă ne-am muta în alt spațiu? Ne putem imagina vreun popor din Asia spunând: vrem să ne integrăm în Asia? Prestigiul ăsta acordat unei convenții teritoriale, unei idei

istorice care s-a născut la un moment dat, e uneori excesiv, nenuanțat. Nu putem dori o Europă a omogenizării perfecte a națiunilor, o Europă gri, mă rog, roșie sau verde, sau mai știu eu cum, dar monocromă.

O Europă adevărată e o Europă a diferențelor. Lumea nu are sens decât prin diferențele care o constituie și, dacă invocăm respectul pentru diferență când vorbim de toleranță față de minorități, de toleranță față de alte popoare, trebuie să invocăm acest respect pentru diferențe și când vorbim de națiunile Europei. Europa nu poate fi o idee care unește sub mantia ei incoloră, inodoră, insipidă toată portretistica extrem de diversă a lumilor europene. E absurd să trecem de la retorica internaționalismului de tip comunist la o nouă retorică a internaționalismului care este internaționalismul „casei" europene. Amândouă pierd din vedere substanța națională din care sunt făcute toate internaționalismele. Sigur că internaționalismul comunist este de cu totul alt tip decât internaționalismul casei europene, dar până la urmă tot de internaționalism e vorba, și este inevitabilă această reacție a națiunilor.

— *Mai ales a celor mici, sigur, pentru că ea, retorica, vine din partea celor puternici și siguri pe ei.*

— Sigur. Fapt e că, într-un fel, vinovați de această explozie a naționalismelor sunt tocmai cei care abuzează de retorica internaționalismului, cu bună intenție sau fără bună intenție. Nenorocirea în cazul nostru și al tuturor popoarelor mici este că noi suntem în situația de a dori simultan două lucruri care în momentul ăsta sunt imposibile: adică noi vrem să intrăm în Europa (fiindcă prin asta înțelegem să scăpăm de trecutul nostru imediat, să scăpăm de sechelele comuniste, să scăpăm de sărăcie și să intrăm în spațiul democrației de tip apusean), dar vrem și să ne regăsim și să ne păstrăm identitatea. Nu vrem să fim un loc *neutru* al

lumii, un loc fără caracter, fără fizionomie specifică. Și atunci suntem în această dilemă sfâșietoare, între nevoia de a intra în rând cu lumea și nevoia de a fi noi înșine. Chestiunea identității nu e un lucru de glumit. Îmi amintesc de un text din Origen care spune că limbile naționale și popoarele sunt opera ierarhiilor îngerești. Îngerii fac limbile, există îngeri ai fiecărei limbi. În tradiția neoplatonică, la Dionisie Aeropagitul, la alți scriitori ai primului creștinism, tema asta a „specializării" ierarhiilor îngerești pe diverse domenii seamănă cu „diviziunea muncii". Sunt îngeri care se ocupă de epoci, îngeri care se ocupă de oameni, îngeri care se ocupă de popoare, de limbi. Dacă lucrurile sunt privite de la înălțimea asta, noi nu putem „demite" îngeri, noi nu putem să reorganizăm mecanismul ierarhiilor care au creat lumea și să spunem: „Domnule, de-acum încolo conceptul național și tot ce ține de el în ierarhiile superioare trebuie să se retragă." Iisus este însă mai presus decât îngerii, iar el aduce cu sine un principiu trans-național, de universalitate. E de păstrat o balanță. Cred că rămâne valabilă vorba lui Titu Maiorescu că trebuie să ținem cont de principiul naționalității, dar că el trebuie subsumat principiului adevărului. „Un neadevăr nu devine adevărat prin aceea că e național." Dar și ideea unei omogene leșii planetare e juvenilă din punctul meu de vedere, necoaptă, imatură și nu face decât să creeze un fals consens, produs al unei intelectualități europene livrești.

— *Nu demult am fost împreună la Bistrița și acolo, mai în glumă, mai în serios, vorbeați de zvonurile care circulă despre necesitatea schimbării capitalei din București. Eu, ca să zic așa, trăiesc de un an și jumătate în București, în rest venirile mele au fost mai mult sau mai puțin ocazionale, turistice, și cred că mi-a folosit experiența asta, am văzut Bucureștiul pe care nu-l știam înainte. Iată, de exemplu, un*

aspect: continuă să mă contrarieze diferența dintre centrul Bucureștiului, cu clădiri europene, clădiri cu arhitectură demnă de toată stima, și mahalaua, sau nu numai mahalaua, ci și satul care o continuă.

— Bucureștiul a fost, dar a încetat să mai fie, din păcate, un loc „șarmant". A avut și ghinion, începând de la proasta lui așezare, pe un spațiu nisipos, în care cutremurele, infiltrările de apă, toate lucrurile astea sunt mereu posibile și terminând cu dezastrul adus asupra lui de sistematizarea lui Ceaușescu, care a distrus părțile lui cele mai pitorești, cu zona Uranus și alte cartiere. E un oraș desfigurat, în plus obosit de a fi fost totuși centrul unei istorii antipatice, și creatorul unui tip uman care se născuse încă înainte de război, *bucureșteanul* „par excellence". Pare o glumă că patronul Bucureștiului e tocmai Sf. Dumitru, adică Mitică, o figură de care nu putem scăpa, care are, desigur, hazul ei, dar un haz ambiguu. Mai e ceva: statutul capitalei într-o ambianță de tip francez. Cultura Franței e preponderent metropolitană. Modelul german, dimpotrivă, e un model în care Weimar, Jena, Berlin, München, Köln, Hamburg, Heidelberg distribuie viața spirituală și economică a țării în așa fel, încât ai sentimentul mai multor capitale, fiecare cu profilul ei.

— Și nu apare acest sentiment atât de devastator al „provinciei"; o opoziție capitală–provincie, însoțită nu o dată de animozități. Sau acel penibil dispreț, ajungând până la cunoscuta pronunție „telefonistă" a cuvântului „provincia".

— Da. „Cultura rezidențială" disprețuiește provincia. Dar dacă bați provincia germană și vezi casa lui Goethe de la Weimar sau casa lui Eckermann sau casa lui Beethoven de la Bonn, constați că toate sunt căsuțe foarte modeste, discrete, „provinciale", dar provinciale la nivel cosmic. Adică, de fapt, niște provincii care n-au lăsat decât geografiei

dreptul de a se pronunța asupra faptului că sunt provincii. Eu aș fi fericit ca România, era și o idee a lui Noica, să aibă mai multe centre, și aș fi fericit să se mute capitala țării către mijlocul ei, undeva în Ardeal.

— *Spre nordul Ardealului...*

— Vorbeam de nord, gândindu-mă și la simbolismul nordului, pentru că nordul în tradițiile simbolice ale tuturor religiilor reprezintă direcția de elecțiune a oricărei căutări adevărate. A găsi nordul înseamnă a găsi drumul pe care și noi, cum spuneați, încercăm să ni-l găsim. Poate că Bucureștiul e prea la sud, poate că e prea aproape de Balcani, e ceva precar în amplasarea acestui oraș. E excentric nu numai din punct de vedere spațial, este așezat într-un oarecare pustiu istoric: de jur împrejurul lui nu subzistă mari amintiri ca în jurul altor localități și aș zice că ar fi bine să ne gândim, în perspectivă, la o altă „așezare" administrativă. Îmi dau seama câtă utopie e aici, e un lucru complicat – nu e așa simplu să muți de colo colo o capitală, cu toate instituțiile ei –, dar ar prinde bine României.

[*Revista 22*, III, nr. 11 (112), 20–26 martie 1992]

Nu m-am simțit deloc „fesenizat" în perioada când eram ministru

1992

GABRIELA ADAMEȘTEANU: *Afirmația dvs. referitoare la faptul că alegerile au fost mai degrabă pierdute de opoziție, decât câștigate de Iliescu a provocat mai multe replici. Le cunoașteți?*

ANDREI PLEȘU: Am aflat întâmplător că dna Blandiana, întrebată în legătură cu interviul meu din *Revista 22* (nr. 41), a răspuns că „Pleșu vorbește ca un om care a fost de partea Puterii". Am să încep cu o obiecție care mi se pare mai curând sofistică: de ce fac exclusiv o analiză a opoziției, de ce nu mă refer și la Putere? Or, tema mea era eșecul CDR în alegeri: a-mi reproșa că, în timp ce discutam această temă, nu am abordat o alta e ca și cum ai spune unui om: „Dom'le, defectul textului dumitale despre lei e că nu ai vorbit și despre canguri." Nu lipsește din presa noastră o critică severă a Puterii; și, de altfel, chiar și în textul meu am câteva aluzii la FDSN și la Iliescu nu neapărat flatante. Iritarea stârnită de opinia mea merită analizată mai mult pentru stilistica, decât pentru substanța ei. În condiții normale, faptul că eu am o părere care nu convine unui anumit partener nu ar trebui să-l determine să creadă că eu am de camuflat un joc suspect. Mi se pare normal ca dna Blandiana să nu fie de acord cu mine, și eu să nu fiu de acord cu dânsa întotdeauna. Ce mi se pare anormal este să presupunem

îndărătul opiniei cuiva o motivație urâtă. Nici o clipă nu mi-aș îngădui să cred că opiniile dnei Blandiana se explică prin cine știe ce motivații subliminale sau culise tulburi. Eu sunt deplin convins de buna-credință a dnei Ana Blandiana, nu pun nici o clipă la îndoială intențiile ei foarte curate și intru în disjuncție cu ea așa cum intri în disjuncție cu cineva a cărui calitate umană îți este garantată. Faptul că pentru dânsa opiniile mele sunt semnalul unei angajări secrete față de Putere (sau față de o anumită grupare politică) mă nedumerește. Cândva, la începutul ministeriatului meu, am întrebat-o: „Așa cum mă cunoști, ce crezi că mă poate determina să am comportamentul pe care îl am? Crezi că m-am hotărât să fac acum ceea ce nu am făcut înainte de '89?!" „Probabil că îți place foarte mult puterea", mi-a răspuns atunci. Văd că și acum, în *Tribuna Ardealului*, a reluat tema puterii. Or, eu am refuzat o candidatură prezidențială care îmi fusese oferită de două formațiuni politice, am refuzat să candidez la Senat și la deputăție... Am refuzat adeziuni de partid, funcții de partid. Retragerea mea e netă. A fi suspicios nu e o frumoasă trăsătură de caracter. Pe de altă parte, nu e aproape nimic din ce am spus eu pe care dna Blandiana să nu îl repete în interviul domniei sale din *22* (nr. 48). Opiniile ei despre faptul că membrii Parlamentului propuși de Convenție au fost prost aleși, despre modul cum a fost organizată campania, despre modul „de-a dreptul iresponsabil (zice domnia sa) în care noi am crezut că vom câștiga aceste alegeri" etc. – coincid cu opiniile mele. Și atunci, de ce când le spun eu sunt niște lucruri murdare și când le repetă dumneaei sunt îndreptățite? Mai mult, am satisfacția să văd că lucrurile evoluează într-o direcție pe care – nu pentru că sunt grozav, ci pentru că e vorba de bun-simț – eu am prevăzut-o.

În fond, venirea lui Emil Constantinescu în locul lui Corneliu Coposu nu înseamnă aducerea unei generații mai tinere în prim-plan, așa cum spuneam că ar fi cazul să se facă?

— *Care credeți că sunt explicațiile?*

— Dacă e să caut, la rândul meu, „motivații", cred că iritarea aceasta vine și dintr-o formă de orgoliu. Sunt prea multe superlative, unele autoreferențiale, în interviul dnei Blandiana. Doamna Blandiana este, de pildă, „cel mai calomniat om" dintre actorii scenei noastre politice. E un exces. Este un om masiv calomniat, dar, dacă e să facem topuri, cu siguranță că nu intră între primii trei. Apoi, o propoziție care, nu vă ascund, m-a stupefiat: „Cei mai necinstiți din partea asta sunt totuși mai puțin necinstiți decât cei din cealaltă parte." Acestea sunt statistici năucitoare. Ideea că există o necinste prizabilă și una neprizabilă, că necinstiții noștri sunt mai cinstiți, mă neliniștește. După cum mă neliniștește și declarația: „Nu vrem să semănăm cu nimeni, avem oroare să semănăm cu cineva și, de aceea, noi nu ne exhibăm problemele interne." Dar tocmai făcând așa semănăm cu cine nu trebuie – și anume cu cei care aveau teoria partiduluimonolit, fără fisură, fără breșă. Mă neliniștește (și amical, și în plan strict uman, aș spune) să aud pe cineva spunând despre sine că e un simbol. Într-o discuție la televiziune cu dl Iosif Sava, am auzit-o pe dna Blandiana povestind cum a devenit ea un simbol încă dinainte de '89. Chiar dacă într-un moment de entuziasm și de narcisism poți avea senzația că ai devenit așa ceva, în general, nu prea o declari. Nici pe Doina Cornea, nici pe Radu Filipescu, nici pe Mircea Dinescu, nici pe Dan Petrescu nu i-am auzit spunând că se simt simboluri... Nimeni dintre cei care și-au pus pielea pe băț înainte nu și-a exhibat nimbul simbolic după Revoluție. Și e puțin neliniștitor

să vezi un prieten, un poet și un om – în a cărui bună-credință, repet, cred – că nu-și mai dă seama cât de deplasată e o asemenea declarație.

— *Mai există și alte răspunsuri pe care le-ați da celor cu care vă aflați în dialog prin intermediul revistei noastre?*

— Dl Marino îmi obiecta (nu am citit articolul, dar mi s-a transmis informația), în *Cotidianul*, că eu sunt un om care nu se poate compara – ca suferință acumulată sub comuniști – cu cei care au făcut lungi ani de pușcărie. Are perfectă dreptate: pe lângă așa ceva, Tescanii sunt o bagatelă, deși, aș îndrăzni să spun, că tot era mai rău la Tescani decât prin străinătățile pe care le străbătea pe atunci dl Marino. Am să mai reflectez la ideea că eu nu mă pot pronunța critic în probleme de conjunctură politică pentru că nu am un capital de suferință suficient, deși nu cred că acesta poate fi un criteriu de competență politică. Sigur, dacă îmi spui „Dom'le, până nu faci 15 ani de pușcărie, te rog să nu te pronunți", mă intimidez și nu mai zic nimic. De altfel, sunt încă relativ tânăr, timpul nu e pierdut și s-ar putea să fiu pus, la un moment dat, în situația de a obține și această „acreditare", care să-mi dea dreptul să vorbesc.

— *Așadar, dacă e vorba să facem topul calomniaților, intrați și dvs. între primii trei.*

— Da, cred că da. O spun fără mândrie. Sentimentul meu e că, față de relativ modesta mea prestație publică – pentru că totuși nu am condus mitinguri, nici antimitinguri, nu am bătut și nu am fost bătut, nu am fost la rampă în materie politică –, am acumulat o mare cantitate de injurie și calomnie... Și au fost perioade în care am beneficiat de înjurături din *toate* taberele cu putință, ceea ce e o performanță. Virulența cu care am fost atacat de Partida Națională arată, după părerea mea, că oamenii aceștia

au intuit mai exact – cu un fel de instinct animal – ce neconvenabil era amplasamentul meu politic. Au înțeles mai bine decât unii colegi, prieteni sau oameni din opoziție – care m-au ștampilat de la bun început drept colaboraționist, drept criptofesenizant –, că pot deranja (din punctul lor de vedere). Deci în topul acela aș îndrăzni să concurez cu dna Blandiana. Cred că și Iliescu ar putea avea aici niște pretenții, nu-i chiar un concurent lipsit de șanse...

— *În orice caz,* Revista 22 *nu prea v-a ajutat să urcați în top. Ba chiar am primit reprosul că v-am făcut cândva două „numere omagiale".*

— Adevărul e că am fost, atunci, foarte stingherit. Deși, sigur, am fost mișcat de această solidaritate. Dar am fost stingherit pentru că am simțit cum capăt o dimensiune pe care nici nu o am și pe care nu îmi plăcea să o văd formulată în termeni omagiali. A fost un moment în care unii dintre prieteni au simțit nevoia să se manifeste solidar, tocmai pentru că eram foarte contestat, în forme extrem de brutale. *Revista 22* a reușit să-și înfrângă idiosincraziile și să-și impună o formă de solidaritate pentru care îi sunt recunoscător.

— *Atunci să încercăm să recuperăm acum, cu cele mai incomode întrebări – nu fără legătură cu ceea ce s-a scris în presă. Chiar acei, destul de puțini, care vă acordă meritul că ați fost singurul susținător al ideii că schimbarea se face numai din interior vă reproșează lipsa calităților administrative. Cum vedeți azi experiența de ministru al Culturii?*

— Vă dați seama că, înainte de '89, nu a trecut niciodată prin cap vreunui om ca mine că o să fie ministru. Odată survenită situația, eu însumi am fost stupefiat. Nu eram instruit pentru așa ceva, nu aveam nici un fel de experiență și nici un fel de exercițiu. A trebuit să învăț din

mers anumite tehnici de conducere, pentru care nu eram, probabil, foarte dotat. Eu nu știu nici astăzi dacă ceva din vocația mea coincide cu adevărat cu vocația unui ministeriabil. Sunt gata să accept că un foarte bun administrator nu sunt.

— *Care sunt lucrurile de care sunteți și acum mulțumit că le-ați făcut?*

— Cred că este singurul minister a cărui structură s-a schimbat în substanța lui. De asemenea, am schimbat foarte mulți directori de edituri, de instituții culturale, de teatre. Aștept de mult ocazia să spun ce am făcut, deși e greu să-ți pui realizările pe masă. Dar accentul a căzut într-o asemenea măsură pe ce nu am reușit, încât s-a estompat cu totul o parte de activitate care își are, zic eu, justificările și împlinirile ei. A fost un ministeriat de un an și trei sferturi într-o atmosferă de haos, de derută, de contestare, de dezordine publică extraordinare. Toate dădeau un caracter aparte activității de atunci... Să recapitulăm: am întemeiat, sau reîntemeiat, câteva instituții la care țin foarte mult: Muzeul Țăranului Român, Institutul de Studii Orientale, Comisia Monumentelor Istorice. Am organizat câteva expoziții importante de artă românească și universală în străinătate (la Veneția, Tokio, Paris), am reușit să arăt Brâncuși-ul din țară la New York, cu mari dificultăți de altfel, cu suspiciunea păstrată până azi că a fost o afacere personală soldată cu falsificarea lucrărilor etc. Mai există o performanță aproape necunoscută – Oficiul de Expoziții, cu o arhivă unică, pusă în ordine de Mihai Oroveanu și de echipa lui. De asemenea, faptul că am reușit să-l conving pe Andrei Șerban să preia direcția Teatrului Național (nu singur, a contat mult Caramitru, dar am sentimentul că ar fi ezitat mai mult sau poate nu ar fi venit fără garanțiile pe care am

putut să i le ofer). Faptul că am putut face la Ministerul Culturii o casă de filme, al cărei director este Lucian Pintilie, și unde s-a putut face, prin Stere Gulea, un film-document despre Piața Universității, ca și faptul că am reorganizat, după mulți ani de întrerupere, Festivalul George Enescu și Concursul Internațional George Enescu le consider împliniri importante. La fel Teatrul Masca – un teatru cu un oarecare succes, care, uneori, face și scandal, nu tocmai pe drept. Când a venit dl Mălaimare să-mi ceară aprobarea pentru acel teatru mi-a spus că nu vrea nici bani, nici sală, pentru că va fi o formă de teatru care se improvizează la colțul străzii, prin parcuri și hangare. Până la urmă a avut nevoie și de sală, și de bani. S-a creat la Operă o trupă de balet modern care lipsea. În plus am avut contacte importante cu politicieni și diplomați străini și am înțeles întotdeauna să fac în așa fel încât România să fie un partener plauzibil pentru orice proiect. Am cerut pentru România statutul de membru al Convenției Culturale Europene, care s-a acordat după ce am plecat eu din minister, dar demersul s-a făcut în timpul ministeriatului meu. Tot în timpul ministeriatului meu s-a făcut aderarea noastră la Francofonie.

— *Cum vă apreciați intervenția în viața politică de atunci?*

— Socotesc că a fost important să existe un membru al guvernului (ministrul Culturii), dublat apoi de al doilea – dl Șora, ministrul Învățământului –, care în momentul 13–15 iunie să dea un comunicat de distanțare față de ceea ce a înțeles Puterea să facă atunci. De asemenea, ca un membru al guvernului să dea un comunicat – singurul – legat de publicațiile extremiste ce începuseră să facă victime. Amintesc și demisia mea din ianuarie 1991. Uneori am avut senzația că am făcut *înăuntrul*

guvernului mai multe eforturi de corijare a unor excese decât s-au făcut din partea opoziției propriu-zise. Spun toate aceste lucruri fără emfază, dar cu mica mândrie rănită a cuiva care prea a fost inventariat mereu ca „negru", fără să se admită că, încet-încet, s-au adunat și bile albe în urna lui.

Acum, ca să anticipez o întrebare a dvs., vă spun și lucruri rele. Lucrul cel mai grav pe care l-am ratat este obținerea unui buget consistent, convenabil pentru cultură. Și vina pe care mi-o fac în modul cel mai apăsat este că ar fi trebuit să fiu mult mai tranșant și să nu accept o negociere cu un rezultat atât de prost. Pe urmă, câteva opțiuni greșite în materie de oameni. Adică am socotit că prestigiul și competența dintr-un domeniu îți dau automat prestigiu și competență în administrație. Am avut nefericirea să constat că, uneori, chiar oameni în care aveam deplină încredere (fie și prieteni) nu au fost niște perfecți colaboratori. Aceasta a fost, fără îndoială, vina mea. De asemenea, nu am avut întotdeauna destulă imaginație legislativă, capacitatea de a găsi căi, fie și insolite, de a obține fonduri, de a finanța, de a reorganiza. Îmi era clar că două-trei legi sunt foarte necesare: legea patrimoniului, legea sponsorizării (care n-au ieșit nici până azi). În general, mi-au lipsit consilierii în plan financiar și juridic. Deci am avut defecte de funcționare, rezultate din lipsă de promptitudine și de experiență.

— *Care ar fi cea mai gravă greșeală?*

— Că am cedat prea ușor unui fel de retorică sentimentală: „Dom'le, nu avem bani de nimic, nici de medicamente, mor copiii... De unde să luăm fonduri pentru cultură?" Or, atunci când ești sărac, nu mai contează leul în plus pe care îl dai pentru floarea de la butonieră. Dacă fiecare dintre ministerele mai bine finanțate decât al

Culturii ar fi cedat o sumă minimală din bugetele lor luate la un loc, se putea face un buget onorabil pentru cultură. Aici nu am avut destulă virilitate, ca să spun așa. [...]

— Faptul că ați fost ținta unui tir cvasineîntrerupt – de calomnii, dar poate și de obiecții îndreptățite – v-a ajutat într-un fel, sau doar v-a creat o reacție resentimentară?

— Dacă mi-a lipsit ceva – oricât pare de ciudat – în timpul ministeriatului meu e că nu am primit observațiuni severe pe lucruri de substanță. Aș fi fost fericit să existe critici dense ale activității mele ministeriale, să mi se pună pe masă contra-proiecte mult mai eficiente decât proiectele mele. Or, nu am avut norocul decât de un fel de gherilă cu tir mărunt, în care mi se atribuia mereu o psihologie de pișicher. În fond, tot ce s-a spus în *România Mare* în acești ani a fost, dacă te gândești bine, un mărunt delir de țoapă: că umblu gol, că am urechile mari, că sunt gras, că fur... Nu m-a deranjat această formă de hărțuială mediocră, cât m-a deranjat lipsa atacului de anvergură care, probabil, m-ar fi corijat în multe împrejurări.

— Lui Petre Roman i s-a reproșat la Colocviul de la Costinești aprobarea pe care ar fi dat-o pentru apariția României Mari. *El a povestit despre oferta făcută de Eugen Barbu și C.V. Tudor, o scrisoare pe care el ar fi înmânat-o ministrului Andrei Pleșu.*

— Odată, în drum spre Sinaia, unde trebuia să vedem Peleșul și Cazinoul și să le căutăm un statut, Petre Roman mi-a pus în mână o scrisoare semnată de Eugen Barbu și Vadim Tudor, în care cereau să înființeze un ziar. Scrisoare extrem de vulgară, în care, de fapt, propuneau prim-ministrului un fel de troc, având aerul că vor să intre într-o complicitate politică... Petre Roman mi-a spus: „Dacă o revistă apare sau nu, cred că ține de competența dumitale. Eu, personal, cred că nu se poate contesta că

Barbu are totuși talent. Dar, mă rog, chestia cu revista o decizi dumneata." Deci, e adevărat că eu am căpătat acest document. Când am ajuns acasă, l-am citit mult mai atent și m-a frapat obrăznicia față de prim-ministru (oricine ar fi fost el). Dacă eu aș fi fost prim-ministru și aș fi primit un asemenea document, aș fi avut o reacție promptă. Mi-am spus că Roman nu a avut răbdare să parcurgă tot textul și că nu a realizat ce era acolo. I-am dat un telefon și i-am spus: „Domnule prim-ministru, această scrisoare vă jignește. Dacă vreți, vă fac eu un proiect de răspuns." Și l-am și făcut. Era un răspuns menit să lase să se înțeleagă că tipul de negociere pe care o propuneau ei nu mai este posibil după 1989. Am dat acest proiect de răspuns prim-ministrului, care sunt sigur că nu l-a trimis niciodată. După vreo lună, două, revista celor doi a apărut, nu cu titlul *Neamul românesc*, cum voiau la început (o ofensă la adresa lui Nicolae Iorga), ci cu titlul de *România Mare*. Au înființat și Fundația, au obținut și un sediu. A fost o perioadă când puteai negocia direct cu tipografiile apariția unei reviste, încât nu pot distribui cu mâna pe inimă nici un fel de culpabilități. Dar eu nu le-am dat nici un fel de aprobare. Și asta ar putea explica o parte din violența lor. Cred sincer că față de ei a existat, vreme îndelungată, din partea guvernului, o toleranță inacceptabilă. Ea nu se putea bizui decât pe imaginea greșită pe care guvernul, poate prim-ministrul însuși, a avut-o despre ce rol ar fi putut juca ei. Ideea că asemenea oameni pot fi folosiți fără ca *ei* să fie cei care te folosesc până la urmă a fost străină celor care i-au încurajat. Am pus de mai multe ori în guvern problema unei reacții obligatorii, mereu amânată. Acum sunt de-o eficacitate și de o violență previzibile pentru mine. Eu nu găsesc chiar așa de stupefiant faptul

că Vadim și Barbu au ajuns în Parlament. Pot să-mi imaginez că există o felie de electorat a lor, atâta câtă e, de 5%. Dar ei se comportă ca și cum ar fi câștigat cu 95% și vorbesc în numele patriei și al poporului. Mă miră faptul că opoziția de toate culorile nu reușește să țină piept prestației extrem de compacte pe care ei o afișează în fiecare ședință parlamentară, lăsându-i să ocupe scena cu o retorică găunoasă și periculoasă, pentru că atinge o anumită sensibilitate națională... Apare, din când în când, un scandal Vadim Tudor în presă. Se fac dezvăluiri în legătură cu tot felul de matrapazlâcuri. Poate că nu toate sunt adevărate. Poate că e un conflict personal între dl Radu Theodoru și dl Vadim Tudor. Dar un Parlament care se respectă trebuie să ia notă că aceste acuzații există și să se întrebe dacă nu cumva ele au și un anumit procent de plauzibilitate. Lucrul elementar care ar trebui cerut de cei din Parlament ar fi o anchetă asupra averilor și manierelor dlui Vadim Tudor. Și dacă se confirmă fie și jumătate din ceea ce spune dl Radu Theodoru, el nu mai are ce căuta în Parlament. Faptul că nimeni nu cere asta este o formă de tembelism care se va plăti. Dl Vadim Tudor va avea peste puțin timp curajul de a cere suspendarea din Parlament a oricui. Opoziția, zgomotoasă și eficientă în cadru extraparlamentar, capătă brusc prudențe și nobleți ridicole de când a ajuns în Parlament. E dezamăgitor. [...]

— *Care au fost candidaturile pe care le-ați refuzat?*

— Întâi s-a născut un fel de zvonăraie în legătură cu apariția mea *ex machina*. După aceea au apărut și propunerile. Am fost întrebat de reprezentanții FSN (dl Babiuc și dl Roman) dacă nu aș vrea să candidez pentru funcția de președinte. Știți cum am răspuns: „Nu aș reflecta la această propunere decât dacă ar exista un candidat unic,

incluzând Convenția." A mai existat propunerea să mă înscriu în PNL-AT și să-mi asum o răspundere politică în acest partid. Am refuzat să particip pe vreo listă pentru Parlament. Nu mă pot adapta la ideea că sunt om de partid. Poate că este o prejudecată, poate că nu e corect să-mi oblojesc independența. Există un articol al lui Mircea Eliade din 1951, în care spune: „Dacă generația mea s-ar fi angajat politic intrând în toate partidele politice care erau pe piață la ora aceea, poate că evoluția istorică a României ar fi fost alta." Nu știu dacă ar fi fost alta, pentru că au intrat în joc și elemente care depășeau conjuncturile locale, dar el, în anul 1951, își punea problema dacă nu cumva au greșit cu toții rămânând neangajați. El personal nu a fost chiar neangajat, dar avea aerul să spună că angajarea ar fi trebuit să fie în marile partide istorice. „Nefăcând asta, am lăsat acele partide pe mâna unor inși somnolenți, neinteresanți, fără vocație politică, în general, oameni de mâna a doua", spune Mircea Eliade.

— *Acum, Andrei Pleșu ar trebui să vorbească și despre experiența sa în cadrul guvernului FSN.*

— Guvernul a fost mai puțin FSN decât își închipuie lumea, chiar statistic vorbind. Acolo nu erau membri FSN decât o treime. Și întotdeauna am avut sentimentul că FSN nu este un partid. De altfel, și epitetul *fesenist* sau *nefesenist* a devenit altceva decât o desemnare de partid. A devenit, foarte curând, printr-o chimie stranie, dar probabil explicabilă, o judecată aspră, ținând de o anumită mentalitate, care cumulează inerție, incapacitate de schimbare, orientare către vechile structuri, nostalgie față de vechiul sistem, un anumit populism supărător, o anumită retorică în care limbajul vechi e foarte prezent. *Fesenismul* a devenit epitetul care consemnează un cumul de

sechele. Nu am crezut atunci și nu cred nici acum că există o distribuție omogenă a răului și a binelui, că FSN a conținut numai lepre, în vreme ce în cealaltă tabără erau numai zâne. Eu nu aveam motive să cred despre mine – ca membru al unui „guvern FSN" – că vreau să se reconstruiască lumea comunistă. De aceea, nu am avut nici o clipă teama că sunt absorbit, preluat, contaminat ș.a.m.d. Nu regret că am trecut pe acolo. Ce s-a întâmplat *după* apriția FDSN, nu avem timp să vorbim acum. Se pare că ceea ce era inventar de sechele pare să-și fi strâns rândurile, în vreme ce o anumită latură, mai tinerească și mai liberală s-a îndreptat spre o altă opțiune. În spectrul politic pe care îl văd eu la ora actuală, FSN-ul are câțiva oameni pe care îi socotesc mult mai eficient antrenați pentru dezbaterea publică decât cei din restul formațiunilor politice. Au avut timp să se formeze în cei doi-trei ani de guvernare și, văzându-i cum se mișcă public, cred că vor continua să aibă un cuvânt de spus în anii care urmează. Alte partide, cu grade de noblețe mai înalte, nu s-au ridicat, deocamdată, la înălțimea tradiției lor și a așteptării generale.

— Întâmplarea a făcut să vă întoarceți mai repede decât colegii la profesiunea dvs. Nu v-a fost greu?

— Pentru cineva care „a iubit puterea" atât de insistent ca mine, eu zic că m-am întors destul de repede. Cei care declară că nu vor să aibă de-a face cu puterea sunt, dimpotrivă, destul de înșurubați încă în acțiunea politică. Probabil că postura de aspirant e mai angajantă decât cea de „consumator". Le doresc din inimă să se întoarcă la instrumentele lor. Eu am făcut-o cu bucurie, chiar dacă cu greu. Strategiile vieții politice, deprinderea de a administra, de a utiliza puterea sunt la antipodul deprinderilor de lucru ale unui intelectual. Dacă aș fi întârziat mai mult

în postura în care mă aflam, riscam să ating un prag dincolo de care deformarea putea fi ireversibilă. Nu e de glumit cu lucrurile astea. M-a ajutat enorm episodul berlinez*, pentru că m-a obligat să fac schimbarea brusc. A trebuit să intru dintr-odată, ca într-o apă înghețată, în exercițiul vechii mele profesiuni. Dar nu mi-am revenit nici acum cu totul, există un anumit microb care se elimină greu. E drept, nici când eram în funcțiune – deși nu aveam timp să am și o viață paralelă – nu am stat atât de mult acolo, încât să fac să tacă în mine cu totul o voce secundă, distantă față de postura în care mă aflam. Ceea ce m-a ajutat să ies mai ușor din funcție la sfârșit. Dar, repet, mișcarea asta e dificilă. Și tuturor celor din zonele Puterii și ale politicii care vor face efortul să revină la instrumentele lor le prevăd zile grele.

[Interviu realizat de Gabriela Adameșteanu, publicat în *Revista 22*, nr. 50 (151), 17–23 decembrie 1992]

* E vorba de șase luni petrecute la Wissenschaftskolleg zu Berlin, ca „invitat al rectorului" (februarie–iulie 1992).

Toți simțim că pozăm în fața istoriei

1993

CORNEL RADU CONSTANTINESCU: *Cum poate un om, trăind într-un sistem mai rigid sau mai puțin rigid de dependențe pe diverse planuri, să se simtă totuși liber?*

ANDREI PLEȘU: Depinde de calibrul omului. În general, un om care și-a găsit axa, ca să spun așa, reușește să fie liber în orice condiții. Și în pușcărie. În orice sistem de dependențe. Numai că ceea ce se întâmplă la noi acuma este o modificare radicală tocmai a sistemului de dependențe. Noi eram și înainte prinși într-o rețea, cu care, însă, învățaserăm să ne acomodăm. Nu recunoaștem suficient de des că eram niște oameni *adaptați*: adică găsiserăm formule de a supraviețui, în condițiile în care anumite libertăți erau în mod net interzise. Dar libertatea – chiar dacă nu libertățile! – era, totuși, cu putință, măcar înăuntrul unui sistem de valori private, pe care le puteai trăi în mod deplin. Ca să rezum: ne lipseau libertățile, dar libertatea era, totuși, posibilă. Acum avem libertăți, avem în mod clar libertățile pe care le credeam imposibile înainte de '89, însă avem ocazia să constatăm, o dată mai mult, că libertățile nu sunt totuna cu libertatea și că problema libertății și problema de a te simți liber într-un sistem dat sunt, în fond, la fel de dramatice acuma, dacă nu mai dramatice decât înainte, pentru că se pun cu mult mai multă acuitate, în măsura în care libertățile sunt rezolvate. Omul de artă, mai

ales, și omul de cultură în general trebuie să știe că ne îndreptăm spre un tip de univers în care nimic din ce am învățat noi ca tehnică de adaptare înainte nu mai e valabil și că, practic, trebuie luat totul de la zero. Față de nelibertatea politică pe care o aveam, acum suntem amenințați de o nelibertate materială; subzistența începe să fie mai dramatică decât până acum, și asta va modifica radical harta pieței culturale și a culturii în general. Vom avea mai puțini inși „îndrăgostiți" de cultură, în varianta gratuită și dezinteresată, vom avea mai mulți „descurcăreți" și afaceriști, poate și mai mulți eroi – adică oameni care să supraviețuiască în ciuda unor presiuni și a unor determinări materiale foarte severe. Totul se va schimba, peisajul e în curs de schimbare, și ce mi se pare important e să reacționăm la schimbarea asta cu luciditate și cu imaginație, nu cu acreala celui care se simte dezrădăcinat. Asta este. Am vrut tipul ăsta de schimbare. Poate că n-am realizat foarte bine ce-am vrut și ce tip de consecințe aduce cu sine o schimbare de tipul aceleia pe care am vrut-o. Dar trebuie să ne-o asumăm fără amărăciune și fără nostalgii inutile.

— *Considerăm democrația o formă socială perfectă sau aproape perfectă. Modul ideal rămâne polisul grecesc antic. Dar, atunci și acolo, înflorea o democrație prin câteva mii de oameni. Este ea cu putință astăzi prin multe milioane de oameni? Mase uriașe se pot integra în mecanismele sensibile ale democrației?*

— Subiectul e nițeluș tabu. E riscant și oarecum irresponsabil să-ți îngădui, la noi, în momentul ăsta, să ai „rezerve" față de democrație. Eu m-am mulțumit până acum să spun doar că, în materie de cultură, democrația nu-i o garanție funcțională* – aici decisive sunt elitele și

* Vezi și interviul *În sfârșit, toate iluziile sunt permise* (*supra*, pp. 32–40) (n.a., 2013).

ierarhiile valorice, încât a impune democrația ca principiu de organizare culturală mi se pare o deviere, o neînțelegere fundamentală. Dar sigur că ne putem pune problema în legătură cu democrația în genere. Fiindcă democrația nu e chiar o formă paradiziacă de guvernământ. Este – vorba lui Churchill – cea mai proastă formă de guvernământ cu excepția tuturor celorlalte. Eu am mari neliniști față de o structură care lucrează cu categorii globale practic necatalogabile de genul „popor", „sufragiu universal" etc. Îmi pun problema dacă fiecare vot numeric este și un vot de competență sau nu, adică dacă este corect să presupunem aceeași expertiză și luciditate în momentul votului, când e vorba de oameni de formație diferită, de cultură diferită, provenind din medii diferite...

— *Votul e mai mult cantitate decât calitate...*

— Tocmai. În plus, dacă e să analizăm exact mecanismul democratic, el nu e decât tot un fel – subtil – de a produce „elite". Adică, ce face votul, în fond? Votul produce un parlament, care are 300 de inși, parlamentul produce un guvern, care are 25 de inși, guvernul produce un prim-ministru. Practic, democrația încurajează prin sistemul ei electoral tocmai elita, care nu e decât (etimologic vorbind) produsul faptului de a fi ales. Încât lucrurile sunt mult mai nuanțate, și cine crede că e contradicție între elită, competență și democrație se înșală. Democrația e tocmai un mecanism inventat pentru a produce cât mai corect elita adecvată. Însă nu trebuie să idolatrizăm nici o formă de guvernământ, nici măcar merituoasa și dezirabila democrație, pentru că ea încă face posibile o mulțime de derapaje, o mulțime de deformări, de manevre ambigue și de manipulări, care țin de natura omului mai mult decât de natura sistemelor de guvernare.

— Există șansa ca foarte subtil, mascat și subteran, o formă de democrație oarecare să se transforme într-un sistem mai rigid, să-i spun dictatură? Mai ales atunci când e vorba de mase mari de oameni, de milioane.

— Sigur că da. În fond, dacă e să fim puțin cinici, democrația e și ea o formă de „dictatură": a cantității, a maselor mari de oameni, care decid, prin vot sau prin referendum, asupra unor chestiuni vitale. Se știe foarte bine în ce măsură o masă umană e altceva decât suma indivizilor ei, în ce măsură o masă umană este o dihanie cu totul autonomă, care își are reacțiile ei, tipul ei de gândire – foarte diferite de simpla însumare a ideilor celor care o compun. Cu alte cuvinte, există un risc în lucrul cu masele, pentru că există un coeficient de imprevizibil în reacțiile lor, o componentă psihologică de natură să ducă la orice: la lovitură de stat, la dictatură, la anarhie... Democrația are de navigat în acest spațiu foarte aventuros dintre anarhie și dictatură, și trebuie să găsească dozajul corect între rigoarea legală, juridică și respectul libertăților. Ăsta e pariul democrației, și orice dezechilibru poate fi fatal. Să nu uităm că Hitler a fost produsul unui vot democratic...

— Mi se pare ciudat că în comunism, la noi – dar mai elocvent mi se pare la alții –, oameni care au fost chinuiți, au stat în gulaguri, mai păstrează încă un atașament – sunt documente! – față de ideea asta. Vreau să zic că pare absurd. Poate că oamenii nu se pot despărți de propria lor existență, pentru că nu au o altă viață, și atunci, bună, rea, cum a fost, terfelită, țin la ea, și, odată cu asta, țin la sistemul în care au trăit... Cum poți să te convingi logic și afectiv din toate punctele de vedere că n-a fost bine și, cu toate astea, să continui să crezi?...

— Și eu sunt stupefiat de disimetria care s-a creat când e vorba de comunism și fascism, de extrema dreaptă și de

extrema stângă. Se spune mereu: comunismul este, totuși, în esența lui, un sistem generos care nu poate fi contestat, pentru că pleacă de la principii umanitare universale. Cu toate astea, e limpede că oriunde s-a aplicat a produs catastrofe. Nu cunoaștem nici măcar un singur exemplu în lume în care comunismul aplicat să devină acceptabil. Or, asta e totuși o probă foarte serioasă, mai ales într-un sistem în care se declară că singurul criteriu de verificare a unei teorii e aplicarea ei practică. Or, dacă în practică lucrurile ies întotdeauna pe dos, trebuie să fii total fanatizat de ideea asta ca să rămâi atașat la nesfârșit de ea, să nu te poți obiectiva față de o anumită frazeologie generoasă, contrazisă de toate evidențele. E foarte curios că fascismul, după doisprezece ani de guvernare, a reușit să se compromită definitiv, în vreme ce comunismul, după șaptezeci, încă mai are aderenți. E foarte curios că milioanele de morți produse de gulagul Europei răsăritene par să fie o bagatelă față de milioanele de victime ale fascismului. Am uneori senzația că se subînțelege un fel de ierarhie a *calității morților*, de vreme ce cantitatea lor nu contează. Or, ăsta ar fi un criteriu greșit, pentru că – și într-un caz, și într-altul – victime au fost în *toate* categoriile cu putință, din *toate* neamurile, sigur, cu un accent dramatic, monstruos, pus, în cazul fascismului, pe poporul evreu. Dar eu cred că cele două fenomene sunt, dacă nu identice, măcar analoage, și că n-avem voie să privim cu un ochi foarte sever într-o parte, și cu celălalt ochi să privim în partea cealaltă cu blândețe iertătoare și cu o anumită nostalgie teoretică. *Nu există, în materie de politică, teorii: există consecințe.* Or, consecințele sunt catastrofale, și m-a impresionat să-l aud, de curând, într-un interviu, pe Simon Wiesenthal (un om a cărui competență în materie de culpă nu poate fi contestată) spunând apăsat: „Când am aflat ce s-a întâmplat în gulagurile din

Rusia, mi-am dat seama că e inadmisibil ca lucrurile acestea să fie neglijate, trecute sub tăcere, nejudecate, și am îndemnat pe cei care știu ce s-a întâmplat și au avut experiența asta să se organizeze și să facă ceva." Rămâne însă un fapt – și am constatat-o și în Occident, stând de vorbă cu intelectuali sau văzând emisiuni de televiziune cu bătrâni ideologi de acolo – că, în ciuda ororilor pe care le avem încă foarte proaspete în minte, ale unui sistem care a ruinat jumătate din Europa și o bună parte din Asia, comunismul își păstrează un fel de prestigiu fantomatic, inexplicabil, impermeabil la drama istorică pe care a provocat-o.

— *Patriotismul ține mai mult de istorie (dacă sunt foarte clar), sau de geografie, de loc? Pare simplist formulat, la prima vedere, dar nu știu cât îmi înalță mie sufletul evocarea lui Mihai Viteazul, Vasile Lupu și alții – sau faptul că trăiesc într-un anume loc și m-am îndrăgostit până și de mizeria lui, adică nu pot trăi în altă parte, vădind astfel o formă perversă de patriotism. Nu vorbesc de patriotarzi, cei care fac din asta o politică și o trambulină, dar sentimentul identității nu se poate stinge lesne... În lumea de astăzi, când se tinde spre o unificare sau spre un stil de viață unificat, european, să zicem, văd totuși o agitație teribilă până la cea mai mică grupare etnică, care s-ar diviza, dacă ar fi cu putință, pe cartiere, pe străzi. Ce se întâmplă?*

— Și eu cred că nu vorbim destul despre componența *spațială* a patriotismului. În fond, țara înseamnă, întâi și-ntâi, o suprafață determinată de pământ, iar când suntem în străinătate și ne e dor de acasă, nu ne e dor, de obicei, de România istorică sau de România globală, ne e dor doar de locul unde trăim, de casă, de stradă, de curte, deci de un spațiu foarte circumscris, care se identifică în emotivitatea noastră cu România însăși. Și eu cred că stă în firea omului să se atașeze de un anume tip de spațiu, de un

anumit loc. De aceea, a brusca această înclinație naturală a omului, a-i cere să nu se simtă legat de un loc este nefiresc și creează reacții violente. Nu uitați că noi am fost ani de zile isterizați de ideologia internaționalismului proletar, deci că e foarte greu – după ce ni s-a tot spus că noi nu contăm, ci contează o comunitate mare în care trebuie să ne topim –, e foarte greu să ni se ceară brusc să ne integrăm mecanic în alt tip de internaționalism, internaționalismul Comunității Europene. Ne trebuie un răgaz de recuperare, un efort de regăsire a chipului și a identității proprii, fără de care nu știm cine se integrează unde. În plus, integrarea europeană însăși și problema Europei unite, de care se vorbește foarte mult acum, ar trebui nuanțate indefinit, pentru că există riscul să se confunde *unitatea* necesară cu *uniformitatea*. Deja, în anii din urmă, poți parcurge anumite părți din Madrid, anumite părți din Frankfurt și anumite părți din Paris fără să-ți mai dai seama exact în ce parte a Europei te afli. Există un atac la „specific", care poate surveni ca un fenomen secundar al unificării europene. Și mai e ceva: o unificare valabilă, care să nu ducă la uniformitate, trebuie să implice și un principiu spiritual. Or, lucrurile de care se vorbește în general când se vorbește de unirea Europei – la Maastricht sau mai știu eu unde – sunt lucruri de ordin imediat, economic, administrativ, comercial, lucruri importante, dar nu suficiente ca să faci o Europă unită. A existat o Europă unită, Europa creștină, de pildă, mobilizată în jurul unui principiu spiritual, estompat între timp. Dar a-ți propune să refaci Europa, luînd ca liant decisiv, ca principiu, unitatea monedei, e puțin. E puțin, și mă tem că lucrul este sortit eșecului sau unor compromisuri pernicioase. Riscăm un soi de *esperanto* european.

— India, Egiptul, Grecia au produs civilizații și culturi exemplare, ale căror modele au iradiat în timp. Ce secret al destinului lor le-a înălțat și le-a coborât apoi până la obișnuit?

— Aici intrăm într-o zonă oarecum misterioasă, pe care n-o putem reduce la o schemă rațională...

— *Numai puterea militară? Nu.*

— În nici un caz. Există un *metabolism al umanității* care face ca, la un moment dat, anumite zone ale ei să capete prestigiu și pe urmă să se resoarbă într-o subterană patrimonială, într-o „moștenire" care se valorifică, în forme diverse, mai târziu. Eu văd dispariția acestor colosale imperii potrivit cu simbolismul creștin al seminței. Adică îmi imaginez că ele sunt îngropate, ca niște semințe, într-un teritoriu din care cresc recolte culturale diversificate, într-o subtilă legătură cu sămânța originară. Și Grecia, și Egiptul, și India veche supraviețuiesc, în fond, în sufletul colectiv al umanității și produc în continuare valori, chiar dacă nu în mod nemijlocit.

— *Ai afirmat, în alt interviu, că lumea arabă are un cuvânt greu de spus în viitor. Mircea Eliade dădea o șansă Africii, dar, cum știm, într-o sută, două sute de ani de-acum încolo... Tu vorbeai de popoarele astea arabe și de musulmani pentru timpul prezent și viitor. În ce sens le vezi expansiunea? Cultural? Exclusiv cultural?*

— Eu plec de la ideea că Europa, de care vorbeam și înainte, nu este pregătită în momentul ăsta să facă față situațiilor noi cu care se va confrunta în următorii 5-10 ani. Ea trăiește încă după niște reflexe dobândite în momente de calm și de relativ echilibru și nu este, după părerea mea, disponibilă mental și instituțional să prelucreze și să facă față invaziei Europei de Est asupra ei, care este deja în curs, invaziei lumii arabe și asiatice asupra ei. Asistăm la o mutație demografică, la o mișcare de populații încă neluate serios în dezbatere. Problema în sine, în fondul ei, nu stârnește suficientă reflecție. Există o anumită lipsă de imaginație a Europei, care caută soluții instituționale simple, geometrice, pentru probleme care sunt mai adânci și mai

complicate decât cadrele instituționale curente. Cred că lumea arabă are deja și va avea un rol de jucat în istoria deceniilor următoare. Și lucrul ăsta nu e de eliminat ca o simplă problemă de metisaj etnic. Aici nu e vorba că vin muncitori arabi să lucreze în Occident, e vorba că vine o cultură întreagă odată cu ei. Și cultura arabă are o anvergură specifică. Tocmai de aceea, ea implică un coeficient de risc pentru cultura peste care vine: e o cultură care a reușit o sinteză, o formă de integrare, pe care puține alte culturi au reușit-o: sinteza între religiozitate severă și pragmatism imediat. Aceasta e forța și totodată neajunsul ei structural: nu separă registrul secular de cel regular, Statul de Biserică. Dialogul cu o asemenea alcătuire nu îi e prea la îndemână europeanului de azi.

— *Am impresia că Europa era mai deschisă spre Orient, ca să zic așa, în epoca romană, față de epoca contemporană, mai aptă să primească Orientul sub toate aspectele. Circulă încă o mentalitate europeană „la Belle Epoque" – europocentrismul rămâne decisiv, cunoașterea rămâne superficială, pe linia sugestivității exotice, întru câtva turistice.*

— Este adevărat că Europa suferă, întru câtva, de „europocentrism" și, mai devreme sau mai târziu, va trebui să plătească, pentru că lumea este mult mai mare. Acuma, e adevărat că are și argumente venite chiar dinspre Orientul contemporan, pentru că ceea ce s-a întâmplat în veacul XX e că Orientul însuși a dat semnale cum că a ales soluția de tip european ca fiind optimă sau, în orice caz, mai bună decât soluțiile tradiționale. Dar există un reviriment al fundamentalismelor, și unul dintre fundamentalismele cele mai masiv prezente în lumea de azi e tocmai cel musulman, de care trebuie să ținem cont. În legătură cu asta, îmi fac iluzia că noi am putea, dacă ne-am lua rolul în serios – vreau să spun noi, românii –, să reflectăm mai atent la

problemele astea, pentru că am stat 500 de ani în contact cu acest tip de lume și am avea ce valorifica din acest contact. E curios că suntem foarte deschiși – ca toți europenii – către yoga, către Tibet, către pieile-roșii, dar că suntem foarte puțin curioși culturalmente față de civilizația islamică. Care civilizație e spectaculoasă, mult mai apropiată de duhul nostru (oricât pare de ciudat din punct de vedere religios), și faptul că noi întârziem să ne familiarizăm cu această lume e un handicap. Am putea avea pretenția să interpretăm adecvat tipul ăsta de valori și să facem posibilă cunoașterea lor și pentru cei care sunt mai departe de ele.

— *Mai crezi că societățile actuale mai pot fi conduse pe criteriile morale constituite? Ce poate să devină – în afară de cultură și religie, atât cât vor mai constitui – un mobil și o motivație a conduitelor, a mentalităților? Alte valori sunt greu de găsit, distincția între bine și rău rămâne o problemă eternă, fundamentală...*

— Eu cred că de reforme morale nu se mai poate vorbi, practic. Tocmai pentru că – așa cum spui – aici e vorba de un set de valori consacrate, sistematizate, și nu cred că se pune problema să așteptăm un mare reformator moral, care să ne reorganizeze juridic fundamentele. S-ar putea pune însă problema să așteptăm mari *figuri morale*, *naturi* morale care să intre în joc. *În morală, exemplaritatea joacă un rol mai mare decât norma.* Dacă s-ar înmulți oamenii de caracter, dacă s-ar înmulți indivizii cu înzestrare morală – fiindcă eu cred că există o înzestrare morală, un talent și o încărcătură nativă pentru comportamentul corect moralmente –, atunci ăștia ar deveni un fel de nuclee de iradiere, care ar putea „infecta" (în sens pozitiv) o populație întreagă. Astea ne lipsesc nouă: *reperele* coerente și impunătoare din punct de vedere moral. Cred, așadar, mai mult în oameni cu vocație etică decât în reforme structurale. Pe de altă parte,

cred că e nevoie de o reformă în „stilistica" vieții religioase. Când spun reformă, nu înțeleg că trebuie inventate alte religii; înțeleg doar că trebuie recuperată o comunicare firească, vie, cu sfera religiosului. Religiosul trebuie integrat în reflecția noastră zilnică, altfel decât în varianta strict formală, ritualizată în exces, pe care o percepem acuma. Există un anumit reviriment religios în jur, rezultat compensatoriu al anilor de ocultare dinainte, dar riscul e să se cadă în zgomotul excesului contrar, într-un stil parohial, obosit, sau sentimental și retoric, care n-are nici o șansă să mai aibă succes la omul modern. Trebuie găsită modalitatea de a integra valorile religioase în tipul de reacții mentale și de limbaj pe care omul de azi și le-a interiorizat, așa încât să se vadă că nu e vorba de lucruri fantasmagorice, adăugate ornamental ființei umane, ci că ele țin de natura însăși a omului. Pentru asta e nevoie însă de un fel nou de a gândi aceste probleme.

— *Deci omul are șansa să-și recupereze frisonul mistic, pe care l-a pierdut încă din Evul Mediu poate?*

— Și pe care încearcă să-l substituie cu alte mici frisoane, care n-au relevanță...

— *Andrei, să vorbim și despre artă.*

— Revenim la domeniul pe care l-am uitat.

— *Apar – ai văzut mult, ai călătorit mult – și multe lucruri extrem de interesante, dar care țin, să zicem așa, de domeniul para-estetic. Sunt niște spectacole extrem de interesante ca posibilități mentale, ca limbaj, ca tot ce vrei. Dar, dacă le aplicăm principiile esteticii clasice (măcar până la începutul secolului XX), observăm că aceste principii devin inoperante, sunt ineficiente. Și atunci Worringer rămâne cu lumea lui, cu arta lui, care a fost produsă în lumea lui și așa mai departe. Cum poți să le aplici critic, sau ce poate să facă estetica în fața acestor fenomene para-estetice?*

— Nu mai poate să facă mare lucru cu tipul ăsta de fenomene; poate, în cel mai bun caz, să adopte soluția Sedlmayr: să spună: uite, domnule, de aici încolo începe o zonă care nu mai cade în competența mea, deci e *altceva* decât lucrul de care puteam eu să dau seama. Apar atunci concepte ca „non-artă", „anti-artă", „para-artă" ș.a.m.d., care arată tocmai „exterioritatea" acestor fenomene față de conceptele tradiționale. Nu mai e vorba de manifestări artistice în sensul știut, ci e vorba, pur și simplu, de forme de expresie, care *semnalează* fie probleme care nu pot fi articulate mai clar decât sunt articulate în acest tip de „puseuri", fie tocmai criza esteticii clasice (de altfel, e un război vechi). În orice caz, e vorba de manifestări care ies cu totul din rețeta cu care noi eram obișnuiți și nici nu cred că trebuie să ne căznim, cum fac foarte mulți critici, să le introducem cu forța în această rețetă. A încerca să mai analizezi, să zicem, o „instalație" de azi așa cum analizezi o lucrare de artă tradițională (și când spun asta mă gândesc și la Kandinsky sau la Klee, nu mă gândesc doar la El Greco și Rafael) este o samavolnicie, lucrurile nu pot fi decât artificiale. E nevoie mai curând de competența sociologiei, a psihologiei colective sau a psihologiei expresiei în genere, și, în mult mai mică măsură, de competența analizei estetice. Eu cred că, deocamdată, suntem într-un impas la nivelul productivității artistice. Avem de a face cu o cantitate uriașă de *kitsch nobil* – a apărut un kitsch nobil, nu mai e kitsch-ul brutal, pe care îl recunoști imediat și care te face pe urmă să surâzi. Există, de pildă, un kitsch al birocției moderne, care pare să aibă o anumită rigoare geometrică, dar care masifică categoriile estetice tradiționale și care, în aparenta lui cristalinitate, e, totuși, din punctul meu de vedere, o coborâre de nivel și o formă de anonimitate...

— *Expresie poate a depersonalizării umane?*

— Dacă mă gândesc mai bine, aș vorbi nu atât de o ieșire din zona esteticului, cât de o ieșire din zona creației. Nu mai există sensul consacrat al creației, sensul vital al creației; există doar *o infinită capacitate de joc*. Creația a fost înlocuită prin ingeniozitate, care nu e același lucru, ingeniozitatea e combinatorie. Ingeniozitatea e înzestrarea de a țopăi eficace între felurite variante de expresie, pe când creativitatea are un flux, o autoritate și o forță afirmativă care se recunosc imediat.

— *Nu este angajat aici și conceptul de valoare? Pentru că foarte multe dintre asemenea expresii (chiar declarat, programat) nu țintesc așa ceva. Țintesc doar exprimarea, limbajul, dar ideea de valoare le rămâne indiferentă.*

— Ăștia sunt oamenii cei mai cinstiți, care spun asta în mod net.

— *E în criză valoarea atunci...*

— Este în criză valoarea, și poate tocmai asta trebuie să înțelegem din tipul ăsta de manifestări, poate tocmai asta vor ele să semnaleze, atunci când e vorba de bună intenție. Eu încă le văd un rol, într-o lume care tinde să abuzeze de bun-simț și de o anumită uniformizare comportamentală. Riscăm să ne mecanizăm foarte mult sufletește, și atunci chiar un gest care pare inanalizabil și inclasificabil are cel puțin efectul să zguduie puțin această *somnolență eficace* în care trăim zi de zi. „Artistul" își poate păstra această calitate de ceas deșteptător, de zgomot iritant, într-o lume care tinde să „armonizeze" simplificator complicația caracteristică a naturii umane. Spun asta fără să fiu un adept al teoriei că artistul trebuie să fie mereu contra. Teoriile lui Glucksmann, ale noului val francez care vede în artist un revoltat de meserie, nu mi se par acoperite. Nici măcar istoric: Goethe n-a fost un revoltat de meserie.

Nu e nevoie să fii mereu „în atac" ca să fii creator. Dar, într-o lume obosită și uniformizată, e nevoie uneori de ieșirea din rutină, pe care vanitatea unui artist care crede în expresivitatea gestului lui o poate provoca.

— *Observ – atât cât pot compara mental – că astăzi, față de celelalte epoci, lucrurile (indiferent cum sunt ele, chiar și cele mai trăsnite) se clasicizează extrem de repede, devin istorie. Le considerăm istorie și nu poate ceea ce ar trebui să le considerăm: lucruri vechi sau învechite. Există tendința de a scrie istoria pe loc. Ce fenomen se întâmplă de credem că tot ce facem noi imediat are prestigiul istoriei? Adică, ce s-a întâmplat acum trei ani deja are o alură clasică și deja e căutat în galerii, ca investiție sigură. Nu e nici măcar un lucru vechi, ci a îmbrăcat doar patina nobilă a istoriei. Ce se întâmplă cu felul nostru de a percepe istoria?*

— În cazul nostru specific, al românilor, și poate și al celorlalte țări fost comuniste, ar putea fi tocmai efectul unor crize în raporturile cu istoria, explicabile prin sistemul dinainte. Adică e limpede că noi am trăit cincizeci de ani la marginea istoriei, că nu ni s-a permis să facem istorie – istoria se făcea pentru noi de alții și se modifica de la un deceniu la altul. Deci istoria devenise un concept arbitrar, *un fel de joc al puterii cu ea însăși*, în care noi n-aveam nici un motiv să ne înscriem și, de altfel, nici nu ne-o cerea nimeni. Ei, faptul că în '89 am recuperat ceva din virilitatea intervenției istorice ne-a făcut, poate, să cădem în extrema cealaltă, a unei *monumentalizări permanente* a fiecărui gest. Toți simțim, după '89, că *facem* istorie: am făcut istorie răsturnându-l pe Ceaușescu și sistemul comunist, facem istorie în măsura în care declanșăm reforma (care a devenit un stereotip al vieții și gândirii noastre publice), facem istorie în măsura în care refacem partidele istorice, refacem instituțiile României tradiționale și ale unui sistem democratic

obișnuit. Așadar, tot ce facem, pentru că are un aspect auroral, se contaminează de acest nimb al „istoricului". Cu toate formele degradate, secundare, ale acestui fenomen. De pildă, cu legendarizarea istoriei, cu abuzul de referință la episoade istorice consumate – un fel de a trăi ca și cum am fi sub ochiul unui observator care pare să ia notițe în chiar momentul când noi acționăm, ca și cum ar strânge material pentru un tratat. Toți, într-un fel sau altul, simțim că *pozăm în fața istoriei*; toți ne asumăm un rol de generație importantă, care a făcut tranziția, care își asumă greul unei recuperări politice. Există, într-adevăr, o naivă – înduioșătoare uneori, obositoare alteori – recrudescență a sentimentului istoric. Și mi-l explic prin mutenia dinainte.

— *În stratul profund al individului, poate să fie vorba de o reacție – secretă – de apărare; el simte că societatea îl depersonalizează și caută prin aceste gesturi, uneori candide, să-și recupereze identitatea?*

— E, după mine, una din explicațiile naționalismului. Eu cred că naționalismul, în forma lui xenofobă, primară, este expresia naturilor mediocre. A acelora care nu au de fapt o identitate definită, care nu se pot înscrie în istorie, sau în comunitatea lor, cu chipul propriu, și atunci își asumă chipul comunității din care fac parte ca fiind propriul lor chip. Deci înlocuiesc identitatea individuală cu o identitate colectivă.

— *Care își asumă calitățile acesteia din urmă...*

— Eu, Nelu, nu sunt, ca Nelu, nimic. În schimb, eu, ca român, devin ceva. Nelu românu' e mai mult decât Nelu pur și simplu. Și este, pentru Nelu, un fel de a compensa paloarea fundamentală a naturii lui.

— *Dacă ne referim la naționalisme (și avem destule exemple, har Domnului!), pot să intre aici și o serie de, hai să zicem, națiuni care se simt, uneori, în amalgamul evenimentelor de azi, jignite. Se poate întâmpla și asta.*

— Toți suntem angrenați într-o anumită rețea de emotivitate națională, care este legitimă, care face parte din natura omului. Dar ceea ce cred că este de neacceptat este trecerea acestui legitim sentiment național în exclusivism xenofob și într-o retorică până la urmă paranoică, pentru că generează false ierarhii și false raporturi între valori, între popoare, între idei, așa încât lucrurile sfârșesc într-o confuzie nemaipomenită. Acest derapaj – lasă că ne deformează imaginea în străinătate și, oricât am fi de orgolioși, noi trebuie să ținem cont de felul cum arătăm în afară, dar, în același timp, creează și un sentiment de falsă îndreptățire. O îndreptățire prea la îndemână. Vorbești în numele națiunii, vorbești despre patrie, adopți retorica aproape școlară a patriotismului, și ești imediat absolvit de orice, așa cum ești imediat privit cu duioșie dacă vorbești despre bătrâni sau despre copii: astea sunt teme care totdeauna merg la țintă. În felul ăsta, cutare retor naționalist român, care a intrat în parlament cu cinci la sută, are aerul că vorbește în numele întregii țări, că toată țara este grupată în spatele lui. El nu ia notă că 95 din 100 de români nu îi acordă nici o atenție*. De partea lui nu e, așadar, decât o minoritate, halucinată ca și el de panici iraționale și vanități locale.

— *Domnule, trăim într-o epocă video, dar pe mine mă sperie altceva: nu cumva facem istoria știind că suntem filmați, și atunci sigur că avem altă atitudine?...*

— Există, într-adevăr, un soi de histrionizare a istoriei. Pe de altă parte, abuzul de informație și omniprezența mediilor fac ca, în fond, *informația să se răcească*. Ăsta e

* E o aluzie la Partidul România Mare condus de Corneliu Vadim Tudor, care a obținut la alegerile legislative din 1992 4,19% din fotoliile de la Senat și 4, 69% din cele de la Camera Deputaților (n.a., 2013).

primul aspect. Când vezi zilnic, luni de zile, la Actualități, bombardamentele de la Sarajevo, victima, sângele, explozia, incendiul intră într-un cotidian care îi retează orice relief – și politic, și afectiv. Totul devine un spectacol curent, care nu mai are dimensiunile realității, ci are dimensiunile unui *entertainment* de fiecare seară, pe care îl consumi fie cu bere, fie cu vin, fie cu limonadă, fie cu alune. Răcirea informației se cuplează cu adumbrirea reactivității. Ajungem să contemplăm aceste lucruri, ca și cum s-ar întâmpla pe altă planetă. Putem vorbi și de o *falsificare* a informației, întâi prin selecția pe care o face jurnalistul, care caută senzaționalul și o face pentru că știe că astăzi există foarte multe canale de informație (dintre care unele *numai* de informație, 24 de ore din 24) și nu mai are șansa de a fi interesant decât dacă transformă informația în ceva mai mult decât informație, în spectacol. Să adăugăm că, atunci când e în prezența unei camere de luat vederi, omul tinde să-și iasă din fire. Am văzut o tulburătoare scenă filmată în timpul Revoluției, cu o fată care e adusă în spital, la Timișoara: e rănită, împușcată, are dureri, țipă de durere în mod autentic, cere să i se facă un calmant (tot așa: printre suspine și țipete) și, brusc, constată că, în vecinătatea ei, e o cameră de luat vederi. În clipa aia toată durerea ei pare anesteziată. Spune: „Mă filmați, se aude tot ce spun?" „Da." „Atunci aș vrea să transmit un mesaj colegilor mei de la nu știu ce cooperativă." Și ține un discurs, cu o retorică în care se amestecă trist memoria ei de lectură din *Scânteia tineretului* cu patosul revoluționar al momentului. În orice caz, ceea ce dispare este chiar experiența nemijlocită a durerii. Asta nu înseamnă că ea minte, că durerea era jucată, sau că nu mai există. Înseamnă, pur și simplu, că o anumită convenție a imaginii și a mesajului public modifică datele experienței imediate, le pune cumva în scenă. Asta e

valabil pentru revoluția română în general: a fost *o revoluție mediatizată*, cum știm, prima revoluție transmisă în direct în toată lumea. Asta nu înseamnă că, din această pricină, a fost mincinoasă. Dar, întrucât totul era transmis „în direct", iar unii și-au dat seama de asta, totul era oarecum „manipulat". Era un amestec inevitabil de autenticitate și histrionism, stimulat de camera de luat vederi. Singurul personaj care nu poate fi histrionic în fața camerei de luat vederi e masa umană. Ceea ce se vedea pe stradă, în piețe, în marile planuri de ansamblu... Dar individul izolat nu poate să nu reacționeze la prezența jurnalistului.

— *În tot ce ai declarat până acum, în foarte multe interviuri, ai rămas un optimist. Sau ai avut tot timpul și un gând optimist. Ești un optimist prin structură, sau gândești că lucrurile, totuși, inevitabil, vor intra pe făgașul normal?*

— Dacă ar fi vorba numai de natura mea, ar fi nesemnificativ, pentru că n-ar fi decât expresia unor umori de care nu sunt răspunzător. Eu cred mai curând că tonusul meu din acest moment e o chestie de bun-simț, nu de umori. Refuz să accept, cum fac alții, că după o dictatură poate urma imediat o altă dictatură și nu cred că blestemul istoriei poate să se instaleze asupra unui popor în mod definitiv. Cred că există, totuși, și vaci grase, nu numai vaci slabe. Dar, mai ales, vă mărturisesc (și asta explică, poate, felul în care am trăit în ultimii trei ani) că pentru mine episodul din decembrie '89 a fost așa de neașteptat, așa de radical, a adus cu sine atâtea schimbări pe care nici nu le visam sau pe care le socoteam utopice înainte, încât n-am reușit, după acel episod, să-mi pierd euforia, indiferent câte dezamăgiri au survenit pe parcurs. Deci eu n-am reușit încă să mă decuplez de trăirea inițială și de sentimentul beneficiilor uriașe în planul libertăților curente, pe care această experiență le-a adus cu sine. Mi-am păstrat –

fără să vreau – *bucuria* momentului. Ceea ce mă contrariază este cât de repede au pierdut oamenii această bucurie. Aș adăuga că, din cauză că nu mi-am pierdut bucuria, n-am reușit, în acești doi-trei ani, să urăsc pe nimeni. Chiar figurile cele mai abominabile ale peisajului nostru public n-au reușit să mă amărască într-atât, încât să mă transforme într-un resentimentar, manevrat de o proastă dispoziție continuă. Dacă mă indispune ceva este tocmai capacitatea unora de a fi prost dispuși. Există o categorie de intelectuali care au obținut această performanță, după mine lipsită de generozitate: să fie de dimineața până seara (în ce spun, în ce fac, în mina pe care o abordează) adânc prost dispuși, mult mai prost dispuși decât erau până în '89. Chestia asta pe mine mă irită și, fie și pentru că nu pot adera la tipul ăsta de comportament, mă socotesc un *optimist*.

— *Andrei, ai traversat și tu destule, ai avut neplăceri în epoca trecută (nu vreau să le evoc aici). Te întreb doar: ai cunoscut sentimentul fricii?*

— Da. Sigur că da. Categoric. A fost un sentiment permanent, mai ales din momentul în care am asumat mici gesturi de reactivitate politică. O frică uneori animală, elementară. Când stăteam singur la Tescani, de pildă, într-o cameră din spatele casei, noaptea, într-un peisaj destul de pustiu, îmi puteam imagina – și o făceam, într-adevăr – tot felul de pericole. Îmi aduc aminte că mă gândeam dacă – în cazul în care, la o adică, intră cineva brusc în cameră – pot încăpea pe fereastra care să mă ducă pe acoperiș (era o fereastră aproape de acoperiș). Îmi puneam problema dacă silueta mea îngăduie această evadare rapidă. Cum vezi, lucrurile puteau merge până la nevroză. Dar, dincolo de frica asta animală, exista și o frică de altă specie, mai subtilă: frica de eșec moral, de pildă...

— N-ai impresia că dictatura, mai mult decât acțiunile concrete, a mizat pe această frică sau a folosit-o?

— Categoric. Asta a fost marea reușită a Securității, în ultimii douăzeci de ani cel puțin. A fost capacitatea ei de a întreține legenda unei eficacități, care să întrețină starea de frică. A reușit foarte bine, atât de bine încât continuă și astăzi; adică lumea, în continuare, are aceleași spaime, suspiciuni și neliniști pe care le avea și înainte, chiar dacă motivația nu mai poate fi aceeași. Eu nu spun că nu mai există Securitate, eu nu spun că nu mai există reflexe de comportament ale vechilor securiști și nu vreau să risc nici un fel de afirmație clară în privința asta, pentru că n-am date. Dar e limpede că nu mai e vorba de acea instituție care ne teroriza atunci, dovada fiind că, în fapt, nu ne mai lăsăm terorizați. Există un instinct animal de conservare (am mai spus-o și altă dată) care ne-ar ține în frâu dacă pericolul ar fi masiv. Faptul că nu mai putem – și nu mai vrem – să ne ținem în frâu, că vociferăm toată ziua, denotă, prin el însuși, că ceva în atmosferă s-a relaxat în mod ireversibil.

— La un proces moral al comunismului (nu știu când va fi făcut), avem datoria să departajăm perioada Ana Pauker–Dej de perioada Ceaușescu. Prima a fost mai sângeroasă, se zice, decât cealaltă. Atunci sovieticii au făcut din unii instrumente perfecte ale politicii lor. În perioada Ceaușescu, aristocrația roșie – înfiptă bine – și-a creat propriile instrumente. Despre Ceaușescu unii zic că era analfabet, dar un dibaci nativ, totuși, care a manevrat atâția oameni inteligenți... La un proces al comunismului s-ar cuveni făcută departajarea asta? Crezi că, în materie de vină, putem cântări cu un cântar farmaceutic?

— Nu, nu putem, și de asta e foarte greu să faci un proces al comunismului în sens general. Eu sunt dintre cei care au formulat oarecari rezerve în legătură cu ideea unui

proces al comunismului, pentru că nu am văzut cum s-ar putea face *practic* așa ceva. Juridic, tehnic. Se pare că nu poți umbla cu categorii din astea globale, că lucrurile se încurcă la un moment dat, nu mai știi exact până unde să mergi... Cred însă că se pot face procesele unor conjuncturi precise și e grav că nu se fac. De exemplu: procesul colectivizării agriculturii. Probabil că mai sunt încă oameni care se fac vinovați de a fi terorizat sate întregi, de a fi făcut victime omenești, și care, până la ora asta, trăiesc impenitent. De asemenea, procesul Canalului, procesul Pitești. Există episoade în istoria comunismului care sunt clar delimitate, pentru care există documente de arhivă, și faptul că nimeni nu se gândește să le pună în discuție mi se pare, moralmente, nejustificat, ba chiar vinovat. Am ajuns, totuși, în ultima vreme, să cred că ar fi ceva de făcut și într-un plan mai general. Nu în ideea unei pedepse, ci în ideea unei corecte dozări a vieții publice (și o să mă explic imediat), deoarece constat că oameni pe care eu, personal, i-am cunoscut înainte de '89 ca fiind uneltele cele mai jalnice ale sistemului de teroare în care am trăit revin cu o obrăznicie, cu un tupeu, cu o eficiență în viața publică, totuși, jignitoare. Cu asemenea inși e greu să practici iertarea și toleranța. Ar trebui constrânși, prin lege, să facă un pas înapoi. În fond, cam așa ceva cerea și Liiceanu în *Apelul către lichele*: domnule, nu vă facem nimic, nu vă punem la zid, dar nu ne intoxicați așa de repede din nou cu tupeul vostru. Îți dau un caz: problemele mele politice de dinainte de '89 s-au agravat în urma întâlnirii cu un înalt funcționar din Ministerul Învățământului, pe nume Aurelian Bondrea. Mi-a spus că sunt o buruiană în grădina socialismului și mi-a vorbit ca ultimul securist... Ei bine, acum vreo două săptămâni am citit un mare interviu

în *Tineretul liber*; domnul Bondrea este rectorul unui mare complex universitar intitulat „Spiru Haret", are nu știu câte facultăți în subordinea lui, este o mare figură a învățământului particular din România și dă și sfaturi „competente" despre cum trebuie reformat învățământul. Ei, asta este o obrăznicie inadmisibilă! Faptul că, la trei ani după '89, el este în rând cu lumea bună, e în rând cu reformatorii sistemului de învățământ, e proprietar de instituții de învățământ, mi se pare jignitor. Aici nu se mai pune problema să ierți un om, se pune problema obrazului lui. Dacă era om întreg, trebuia să simtă că, după ce atâtea lucruri s-au schimbat în România, era dator măcar cu o minimală discreție. Or, el este din nou pe scenă. La vedere. Acesta este doar un exemplu pe care îl cunosc eu, pentru că întâmplător îl știu pe omul ăsta, dar câți din ăștia n-or fi activi în diverse alte zone, cu aceeași obrăznicie, jignitoare și pentru cei care au murit, și pentru cei care încearcă cu bună-credință să îmbunătățească lucrurile? Ei, față de ăștia îmi pierd, recunosc, răbdarea, pentru că *ei* mă obligă să mi-o pierd. Dacă nu mai auzeam de domnul Bondrea, eu n-aș fi umblat cu lumânarea ca să-l înfierez. Dar faptul că vine peste mine, că *el* e acela care care mă agresează cu prezența lui arată că, în alcătuirea lui, e ceva atât de defect, încât insul e irecuperabil.

— *Aproape incredibil. Până și fascismul a reușit să pună la punct după prăbușirea lui, ani în șir, anume personalități, anume oameni, și în comunism nu se poate.*

— Da. Este într-adevăr foarte curios. Îmi amintesc de o discuție între doi jurnaliști străini, în care unul dintre ei își imaginează, la un moment dat, ce ar fi fost dacă ar fi câștigat Hitler. După un timp, te pomenești că ar fi apărut un fel de „fascism cu față umană". Adică s-ar fi spus: domnule,

Hitler a exagerat, a greșit. Ar fi început, deci, recuperarea memoriei evreilor morți în lagăre, înfierarea celor care au întreținut lagărele, transformarea lagărelor în monumente care se vizitează pios, condamnarea SS-ul și a celor care au terorizat lumea, și astfel, încet-încet, ar fi apărut o formă „umanizată", „autocritică" a ororii fasciste. Ar fi dramatic să se întâmple așa ceva. Și cu fascismul, dar și cu comunismul – adică să ni se pară că lucrurile sunt corijabile prin mici episoade de autocritică. Asta este prea puțin față de ororile care s-au întâmplat și am cădea în caricatură pur și simplu dacă cu două zâmbete stingherite am bifa cinci decenii de suferință.

— *Există țări mici și mari. Cele mici sunt sortite să fie mereu desconsiderate, deși europene, de către o Europă orgolioasă?*

— E și orgoliu, dar e, mai ales, o formă de ignoranță. Corijabilă. În rest, nu te poate consola de faptul că aparții unei țări mici, unei culturi mici, decât ideea că există o instanță pentru care toate țările lumii sunt mici și toate culturile lumii sunt mici. Adică, de la o anumită înălțime, diferențele astea devin inexpresive, palide. Și, dacă te raportezi la acea instanță, atunci scapi de melancolia de a fi periferic. Pentru că lumea, în întregul ei, e, totuși, periferică față de un centru unde dimensiunile nu mai contează; dimensiunile spațiale, cantitative sau chiar cele spirituale. Prin urmare, cred că e inutil să ne lamentăm, inutil să ne nevrozăm – cum a făcut-o, de fapt, generația interbelică. Ne amintim că și Cioran, și Mircea Eliade și Noica au fost, într-un fel, terorizați de faptul că suntem o cultură mică, că trebuie să facem ceva ca să ne „lansăm". E o obsesie românească mai veche. Or, măcar prin Eliade, Ionescu, Brâncuși și Cioran, putem să ne liniștim: există un episod românesc al secolului XX, cum a existat, prin

Ortega, Eugenio d'Ors, Unamuno, un episod spaniol. Altfel, mie mi se pare că obsesia cursei pentru reușită în Occident, pentru a da „lovitura" acolo, e mai curând înduioșătoare și provincială și că ea trebuie transferată într-o cursă pe verticală, către acea instanță despre care spuneam că anulează diferențele dintre diferitele tipuri de culturi.

[Interviu realizat de Cornel Radu Constantinescu, publicat în *Adevărul literar și artistic*, nr. 148, 10 ianuarie 1993, respectiv nr. 149, 17 ianuarie 1993]

Stilul e capacitatea de a combina cu grație toate darurile de care dispui

1995

VITALIE CIOBANU: *Stimate domnule Andrei Pleșu, vă mulțumim că ați acceptat invitația de a răspunde la câteva întrebări pentru revista noastră, a tinerilor scriitori basarabeni. Încercăm cu această publicație, nouă în peisajul presei din stânga Prutului, să ne autodefinim – ca orientare estetică – prin observare, studiu, analiză, raportare, confruntare cu alte realități și modele culturale. Basarabia întreagă își caută identitatea pierdută, regăsită și pusă din nou la îndoială, deoarece în scurtul interval revoluționar de la noi ea nu a fost percepută, asimilată în profunzime, oferindu-se astfel un larg spațiu de manevră mistificărilor de tip sovietic, reactivate în 1994. Din acest punct de vedere reticențele intelectualilor din România față de provincia noastră sunt de înțeles. Dar dacă există destule motive care să descurajeze azi o vizită de curtoazie în Basarabia, cel puțin tot atâtea îndeamnă la o explorare a zonei. Dumneavoastră ați fost în Republica Moldova de mai multe ori, și în calitate de ministru, și cu alte ocazii. Cum vedeți atitudinea omului de cultură român, în prezent, față de acest teritoriu al contradicțiilor și confuziilor stipendiate?*

ANDREI PLEȘU: Aș spune că există, în mare, două tipuri de „erori sufletești" în comportamentul oamenilor de cultură români față de Republica Moldova: *indiferența* și *sentimentalismul.* Ambele sunt rezultatul unei drame istorice.

Învățământul comunist a amputat, într-o primă fază, sentimentul național (mai ales dacă era antirusesc), așa încât, pentru generațiile formate după 1948, problema Basarabiei n-a mai existat decât în forme vagi sau deloc. Într-o a doua fază (după 1971), tot comunismul a fost acela care a inventat o demagogie națională isterică, de natură să inhibe iubirea de țară a acelora care nu înțelegeau să și-o exprime prin zbierete. Așadar – aceeași cauză pentru două manifestări diferite: indiferența iresponsabilă și sentimentalismul găunos. Ca român, pot fi, în legătură cu Basarabia, disperat, dar nu indiferent. Pe de altă parte, am mai multă încredere în cei care reflectează cu luciditate și răbdare asupra Basarabiei (cântărind binele și răul, analizând realități, și nu himere), decât în cei care dau mari spectacole retorice în Parlament, în presă și la diverse chefuri patriotice. Duioșia de pahar și pașoptismul desuet nu sunt instrumentele optime ale unei soluții reale. Grav este că, din câte mi-am dat seama, basarabenii înșiși, iritați (pe bună dreptate) de indiferența unora, cedează prea ușor sentimentalismului celorlalți, riscând astfel alianțe suspecte și neproductive. Îi înțeleg, e o reacție a candorii lor, a nevoii lor de a fi iubiți, de *a li se spune* că sunt iubiți. Ar trebui, totuși, să-și amintească, din când în când, că îndrăgostitul cel mai autentic nu e neapărat cel care face declarații zgomotoase și care plânge ușor...

— *Una dintre informațiile spectaculoase pe care le reperam la începutul anului 1992 spunea că, după perioada epuizantă a ministeriatului, v-ați „refugiat" în Germania, într-un castel medieval, pe malul Mării Nordului, pentru a scrie o carte despre îngeri. Și că în momentele de răgaz vă întrețineați cu Mario Vargas Llosa, care sosise și el cu o bursă, la capătul unei experiențe a angajării asemănătoare – campania prezidențială din țara sa, Peru, campanie ce i-a fost,*

așa cum se știe, defavorabilă. Dincolo de acest halo de mister și de aventură spirituală, care vă prinde atât de bine, ce-a însemnat episodul de atunci: o încercare de recuperare interioară, sau răzbunarea cărturarului român: mereu în criză de timp, obligat să se implice pentru a mai salubriza atmosfera cetății, forțat de destinul locului să ia o atitudine potrivnică preocupărilor sale de creație?... Dumneavoastră v-ați asumat toate responsabilitățile și riscurile ce însoțesc o asemenea „sfâșiere lăuntrică". Prins în atâtea activități la București, ați izbutit să definitivați Angelologia?

— Îngăduiți-mi, mai întâi, să atenuez haloul de mister al episodului meu german. Am fost pur și simplu invitat să lucrez șase luni într-un Institut de Studii Avansate din Berlin (nu într-un castel de pe malul Mării Nordului). E adevărat că, printre alți invitați, se afla acolo și Mario Vargas Llosa și că am stat de vorbă. Proiectul unei cărți despre îngeri era mai vechi (anterior lui 1989) și am folosit răgazul berlinez pentru a-l adânci, regăsindu-mi totodată instrumentarul și preocupările pe care a trebuit să le abandonez în cei aproape doi ani de ministeriat. Din păcate, întors în țară, am fost prins iarăși într-un vârtej de „urgențe" care m-au îndepărtat de angelologie. Tot ce am reușit a fost să fac un curs universitar (două semestre) despre îngeri. Până la urmă însă, cu ajutorul celor despre care scriu, voi pune, sper, pe picioare și o carte.

— *Nefericita obligație de a alege. Poate de aici teoretizarea pe care o făceați într-o scrisoare expediată din Heidelberg lui Constantin Noica, scrisoare consemnată în* Epistolarul *lui Gabriel Liiceanu, unde vorbeați despre virtutea amânării. Îmi permit să citez: „Într-o vreme care suferă de o cronică anemie a criteriilor, imobilitatea amânării e mai aproape de virtute decât pripa fanatică a unei angajări unilaterale, întemeiată pe prejudecata că* orice *alegere e mai bună decât*

*o perpetuă cumpănire" – o atitudine subsumabilă eticii intervalului, anunțând-o. (*Minima moralia *apărea un an mai târziu.) Nu aveți nostalgia timpului în care scriați rândurile de mai sus?*

— Am, firește, nostalgii. Toți avem nostalgia tinereților și a entuziasmelor noastre juvenile, chiar dacă ele se înscriu pe un fundal de dezastru istoric și spiritual. În genere, însă, mă simt mai curând vinovat când mă descopăr nostalgic. Îmi interzic orice derapaj în această direcție și îmi spun că impulsul de a face planuri e infinit mai sănătos decât înclinația de a evoca elegiac proiecte și bucurii vechi.

— Sunteți un stilist remarcabil, poate cel mai mare în limba română la ora actuală, dacă e să merg pe linia analogiei cu performanța franceză a lui Cioran. Discursul dumneavoastră fascinează, provoacă reflexivitatea receptorului și comentariul marginal, inclusiv prin modul în care se form(ul)ează, deopotrivă de exact și de plastic – pentru un tânăr scriitor sau un impătimit de cultură, credeți-mă, este o mărturisire esențială, făcută dincolo de teama de a vă stârni un rictus de plictiseală. Capacitatea stilistică a gânditorului modern constituie, fără îndoială, un atu puternic în ce privește afirmarea preceptelor sale și în recrutarea adepților. Pe de altă parte, excesul de imaginație verbală riscă să devieze ideea, prin infinitele posibilități de exprimare pe care le deschide în jerba unei minți, să submineze eficiența practică a demersului scriptic. Cum se poate menține buna măsură într-o construcție rațională? Or, firește, când nu e vorba de o deficiență structurală, avem aici mai curând – ca și în alte cazuri pripit expediate în sfera particulară a „specialității" – o problemă de opțiune, de situare existențială a cugetătorului în zona „fierbinte" a conviețuirii, decât o problemă de metodologie a logosului?

— Sunt măgulit de prețuirea dumneavoastră și vă mulțumesc. Nu vă înțeleg însă foarte bine întrebarea. Vă referiți

la justa proporție dintre rigoare și imaginație? Sau la aceea dintre „specializare" și accesibilitate? Sau, poate, la deosebirea dintre ce e înnăscut și ce e „metodic" în performanța stilistică a scriitorului? V-aș putea da un răspuns *global*, valabil – cu oarecare aproximație – pentru toate variantele întrebării: în toate, problema e de *dozaj*, iar dozajul e o chestie de ureche: trebuie să simți când are nevoie linearitatea unui discurs de o apogiatură pitorească, trebuie să simți în ce moment rigoarea profesională are de făcut o concesie publicului larg și în ce moment spontaneitatea talentului trebuie să colaboreze cu elaborarea meșteșugărească. În genere, oamenii netalentați își fac o doctrină din a disprețui talentul, iar oamenii incapabili de acribie elogiază, în mod interesat, virtuțile „inspirației" netruditoare. În realitate, stilul e tocmai capacitatea de a combina cu grație toate darurile de care dispui: el amendează, cu egală severitate, delirul verbal, metaforica somnambulică, dar și uscăciunea senilă, exactitatea flască, a arhivarilor.

— *Domnule Pleșu, am citit în* Dilema *un dialog despre condiția presei în democrație, condiție ilustrând adesea încercarea de a împăca pretențiile patronului în a-i fi oglindă fidelă opiniilor sale cu propria nevoie de independență, pe principiul: „cine ne plătește nu ne și cumpără", cum suna genericul numărului respectiv al revistei. În Basarabia, presa are de înfruntat un nivel inferior al raporturilor de subordonare, depășit în majoritatea țărilor est-europene, nivel caracterizând însăși starea democrației „moldovenești": ea nu trebuie să reziste „directivelor" proprietarului privat care-i finanțează apariția, ci statului-patron, în fața căruia este complet lipsită de apărare. A critica puterea înseamnă la noi a te pune încă sub pericolul suspendării (precedente avem) și, referindu-se la revistele de cultură, înseamnă a rata scopul de durată, mult mai important, de iluminare și de educare a*

maselor, pregătind prin schimbarea omului schimbarea societății. În același timp, a dezbate problemele culturii excluzând-o din contextul politic și economic determinant – singurul care dă sens discuției și căutării soluțiilor de rezolvare a crizei –, în dorința de a te pune „la adăpost", echivalează cu a vorbi în deșert, a face artă pentru artă, a nu viza un rezultat real. Lunecând în „apolitic", publicația are toate șansele să-și piardă cititorii, care oricum nu-i vor înțelege rostul în afara politicii sau a businessului, iar ca să mistuie densitatea unui flux artistic „pur", foarte improbabil, de altfel, nu le va ajunge respirația. Este chiar contradicția epocii (în umbra căreia sucombă inițiativele generoase), între factorii de influență politică – rămășițe ale „comunismului rezidual" – și cei ai pieței libere, ai cererii și ofertei. Coexistența lor alienantă oferă „parfumul" actualei etape, particularitatea ei definitorie. Cum să supraviețuiască o revistă în acest context deprimant? Dumneavoastră conduceți un „săptămânal de tranziție" și, cred, sunteți cel mai îndreptățit să trageți niște concluzii.

— Înțeleg foarte bine dificultățile cu care vă confruntați. Și nu le înțeleg „la rece", ci ca unul care – în alt context – are de-a face cu obstacole asemănătoare. Tot ce vă pot spune e că în efortul de a funcționa normal pe un fond confuz nu există rețete. Există doar buna-credință, simțul oportunității, respectul propriei demnități și asistența divină. Trebuie, firește, să faci tot ce poți pentru a supraviețui, dar, pe de altă parte, să nu vrei să supraviețuiești *cu orice preț*. Orice număr de revistă nou apărut este o victorie. Dar, dacă e ultimul, lucrurile nu trebuie dramatizate; a scoate o revistă e numai *unul* din modurile de a fi util culturalmente comunității tale. Mai sunt și altele. De aceea, e bine să procedăm taoist: să înfăptuim fără să ne lăsăm halucinați de fapta noastră, să împlinim ceea ce avem de

îndeplinit fără *crisparea desăvârșirii*, să evităm a ne imagina *scopul* într-un singur fel. Să fim dinamici, maleabili, imprevizibili. Să ne păstrăm independența, onoarea și umorul. Să nu negociem cu autenticitatea noastră; să nu lăudăm Puterea cu speranța că vom fi, astfel, mai bine tolerați (e un calcul întotdeauna greșit), dar nici să nu înjurăm Puterea în chip artificial, pentru a face plăcere Opoziției. Să nu avem consecvența proastă a înregimentaților inflexibili. Inflexibilitatea nu este respirabilă decât în absolut. În lumea sub-lunară e suficientă sinceritatea față de sine, grija de a nu fi duplicitar. Dar repet, nu există rețete, nici măcar cele câteva fraze de mai sus nu sunt valabile dacă devin rețetă. Vă doresc deci succes, multă imaginație, rigoare *interioară* și noroc. Și vă felicit pentru cutezanța dumneavoastră.

— *„Cultura vindecă pentru că îți dă* uitarea bună, *uitarea eului individual și amintirea sinelui lărgit. Ea singură le pune în ordine, pentru că funcționează soteriologic fără soteriologie" – cuvintele aparțin lui Noica. Ați scris* Minima moralia, *după cum reiese din dedicația de pe carte, împotriva voinței Maestrului dumneavoastră, adică* distanțându-vă *de el. În mod sigur, nu te poți despărți de cineva până nu ați fost suficient timp împreună sau, cu atât mai mult în cazul unui Îndrumător, până nu ați alcătuit o entitate spirituală comună. Spuneți-mi, mai e posibilă în prezent o asemenea relație între Învățător și Discipol? Pentru ca un „director de conștiință" în totalitarism să capete prestigiu de* guru, *lui, se pare, îi era necesară „colaborarea închiderii sociale și politice" care creează Păltinișul. În obscuritatea din jur, astfel, pledoaria sa devine cu atât mai strălucitoare, ca un far în beznă. La noi, în Basarabia, nu am avut un Păltiniș, deși toate exigențele privind întunericul ne-au fost asigurate. Dar azi, într-o vreme a multiplelor contacte și deschideri spre lume, considerați valabil un proiect de „cultivare" a filozofilor,*

asemeni celui prefigurat de Constantin Noica? Bursele Institutului Noua Europă, pe care l-ați fondat la București, aparțin probabil unui alt tip de paidee, *în sfârșit redat culturii române după 45 de ani de izolare. Întreprinderea aceasta ambițioasă, totuși, nu vrea să sugereze faptul că într-un anume fel l-ați recuperat și pe Maestru, materializându-i visele în condiții de libertate?*

— Paradoxul oricărei experiențe spirituale constă în faptul că, deși se integrează întotdeauna unui scenariu atemporal, unui canon, ea e resimțită de pacienții ei sub specia unicatului, a irepetabilului. Ca model „paideic" (pentru a relua formularea lui Gabriel Liiceanu), Păltinișul poate fi totuși reiterat: se poate lucra în spiritul lui, se pot gândi modalități de adaptare a structurii sale la condiții de context noi. De altfel, o mare personalitate se definește prin acțiunea ei postumă. Constantin Noica e o asemenea personalitate și continuă să fie prezent, eficace, sporitor. Mărturisesc că plănuind Colegiul Noua Europă m-am gândit de multe ori la proiectele „școlii" nicasiene; știu că i-ar fi plăcut să vadă cum capătă formă, încet-încet, un Păltiniș post-totalitar, mai bine echipat tehnic, dar mai puțin pitoresc și mai puțin patetic. Dar încă o dată: Colegiul Noua Europă nu repetă Păltinișul, îl regândește, îi vânează daimonul pentru a-l invita la o aventură nouă.

[Interviu realizat de Vitalie Ciobanu,
publicat în revista *Contrafort*, nr. 2, 1995]

Binele e discret, răul e spectaculos

1996

IOANA PÂRVULESCU: *Care vă este masca de tranziție sau, dacă nu, chipul?*

ANDREI PLEȘU: Teoria chipului și-a măștii e prea complicată ca să intrăm acum în toate detaliile ei. Cred însă că, după '89, toată lumea din România a fost năpădită de măști. Din fiecare au ieșit la vedere măști care au camuflat chipul, fiindcă toți *ne-am asumat* roluri, tuturor *ni s-au dat* roluri. Odată ce apare în scenă *rolul* – iar lucrul acesta este inevitabil după o revoluție, cum e, de altfel, în orice activitate civilă – nu se poate să nu intri într-un labirint de măști. Ceea ce urmează este o criză de identitate. Nu mai știi care e masca, nu mai știi care ți-e chipul. Oricum, chipul, chipul real, nu ți-l afli decât la Judecata de Apoi.

În ce mă privește simt că am intrat într-o sumedenie de roluri, într-o anumită euforie instituțională, și nu sunt singurul care a pățit asta: am făcut administrație, am gândit instituții, am încercat să găsesc strategii de reformă pe un domeniu sau altul, deci am făcut lucruri la care nu mă gândisem niciodată înainte. Mă simt traumatizat de această experiență pentru că, am mai spus-o, dar o repet, în această perioadă aproape că mi-am pierdut singurătatea, aproape că n-am mai avut viață interioară. Or, un intelectual care nu e singur atât cât trebuie și care nu mai are

viață interioară, care devine o flașnetă publică, o prezență civică și-atâta tot, riscă să-și piardă chipul.

— *Ce este Andrei Pleșu? Mă refer la faptul că fiecare vă dă alt contur, pentru unii sunteți critic de artă, pentru alții filozof, pentru unii profesor, pentru alții director de revistă, și enumerarea ar putea continua.*

— S-a întâmplat încă dinainte de '89 să n-am un profil profesional limpede, ceea ce a fost catastrofal pentru viața mea. Pentru că lumea și-a imaginat că, neavând un profil limpede, le am pe toate. M-am manifestat la un moment dat și ca teoretician și critic de artă, și ca eseist în plan filozofic și atunci a apărut ideea asta că sunt un fel de om fără specialitate și care poate fi la o adică înșurubat repede în orice teritoriu. Lucrul ăsta mi-a dăunat, pentru că și acuma trag după mine o solicitare care nu e pe măsura mea, e mult peste puterile mele. Primesc la citit manuscrise, versuri, proiecte de reformă agricolă, chestionare despre rolul femeii în viața publică și personală. Competența mea pare nelimitată, ceea ce încet-încet mă distruge. În plus, am sfârșit chiar eu prin a nu mai avea o percepție limpede asupra propriului meu program, asupra intențiilor mele.

Ce sunt? Singurul lucru pe care îl pot spune cu o oarecare siguranță și, sper, cu o anumită îndreptățire, e că sunt scriitor. Asta știu să fac cel mai bine: să scriu! Dacă primesc sau îmi propun o temă sunt capabil să obțin formularea ei. În rest, lucrurile sunt discutabile.

— *Să trecem de la scris la citit. Ne-am amuzat, nu demult, la* România literară *amintindu-ne de primele cărți, cărțile copilăriei, și observând felul în care ele ne-au influențat. Care au fost pentru dvs. primele cărți?*

— Eu n-am fost un copil epocal, care promite „de mic", nu sunt un om care poate spune: „De când eram copil înmugureau în mine facultăți neobișnuite..." Am citit cărțile

copilăriei tradiționale: basmele, Dumas-ul, Jules Verne-ul (pe acesta cu pasiune, m-a marcat intens).

— *Nu cumva și* Robinson Crusoe*? Pentru că ați scris despre* „Etica lui Robinson"...

— Sigur, l-am citit într-o ediție „a școlarului" sau așa ceva, cu niște desene foarte simpatice. Am fost sensibil, în copilărie, la ilustrații și-mi plac și acuma ilustrațiile romantice, nu inteligente sau ingenioase, ci pline de putere evocatoare în realitatea lor, fie și ușor dulceagă... Am trecut prin această banală formare culturală. Sigur că, dacă ar fi întrebată mama, ea ar putea să spună că m-a găsit la un moment dat, nu știu la ce vârstă fragedă, cu Shakespeare în mână... Eu n-o cred, cred că sunt legende târzii...

— *Texte apocrife...*

— Da, o poveste apocrifă a lecturilor mele, una de care eu unul nu-mi aduc aminte... Îmi amintesc însă bine de altceva: pe la 18-19 ani, când l-am întâlnit pe Constantin Noica, primul lucru pe care i l-am cerut a fost să-mi recomande cărți. Și cred că e interesant să spun care-au fost primele trei cărți pe care mi le-a recomandat el, pentru că, aș îndrăzni să afirm, viața mea intelectuală a început cu ele. Au fost primele cărți recomandate de un om pe care-l recunoșteam ca model și care au căpătat așadar în capul meu proporții extraordinare. Raportate la sursa de unde venea propunerea, aceste cărți sunt neobișnuite. Este vorba de Blaga, *Spațiul mioritic* – asta era, oarecum, previzibil... Dar mi-a recomandat, de asemenea, jurnalul Annei Magdalena Bach, a doua soție a lui Johann Sebastian Bach, și Chateaubriand, *Le Génie du Christianisme*. Sunt primele trei lecturi cu care m-a întâmpinat Noica, nu foarte „metafizice", în fond, sau metafizice în alt sens decât cel școlar, după care, desigur, au venit și altele. Dar jurnalul Annei Magdalena Bach m-a impresionat extraordinar și tânjesc

de atunci să recitesc cartea, dar n-o mai găsesc*. La fel, Chateaubriand. Blaga a fost un episod depășit relativ rapid și care n-a lăsat urme speciale în formarea mea.

— *Am văzut în* Dilema *că, recitind, folosiți uneori ediții rare, sau în orice caz vechi. M-am întrebat care a fost biblioteca dvs. de acasă, a părinților...*

— N-am crescut alături de părinții mei decât până la nouă ani. După aceea, fiindcă tatăl meu, ca medic, era mutat mereu din loc în loc, în sate unde uneori nici nu era școală, părinții mei au hotărât să mă lase în București, la rude. Am crescut într-o atmosferă de unchi și mătuși, care era foarte caracteristică pentru România anilor '50-'60. Erau în general oameni din vechiul regim, foarte „reacționari", cum se spunea pe atunci, unii dintre ei până la nevroză. Am, în amintirile mele de copil, imaginile unor unchi care și-au petrecut ani de zile plimbându-se prin casă cu mâinile la spate și înjurându-i pe ruși sau pe comuniști în general. Și-n atmosfera asta resentimentară m-am format, înconjurat de câțiva oameni cu bună educație și de câteva cărți foarte bune. Unul dintre unchii mei, căruia-i datorez enorm în plan formativ, era profesor de franceză la Liceul Spiru Haret și avea obiceiul să-mi citească seara, înainte de culcare, pasaje întregi care-i plăceau lui. Dormeam cu el în cameră, era înghesuială mare, erau familii dislocate, cum știi, stăteau toți grămadă, într-un singur apartament, mai dispărea câte unul la pușcărie, reapărea... Și-n înghesuiala aia, el, care avea un gust foarte riguros, clasic, îmi citea Racine, îmi citea Corneille... iar dintre criticii literari, îmi citea dintr-unul care până azi mi se pare formidabil, deși sigur că pentru specialiști e un nume învechit: Émile Faguet. Îmi plăcea Faguet și-mi place și-acuma

* Un cititor generos, după lectura acestui interviu, mi-a trimis un exemplar din carte (n.a., 2013).

extraordinar de mult. Pentru mine, stilistic, tipul lui de discurs a fost o întâlnire decisivă: are o anumită claritate, o ingeniozitate a demonstrației și un fel de bun-simț foarte caracteristic care m-au impresionat.

— *Toate astea explică, probabil, cum de reușiți să găsiți cuvinte deloc tocite și deloc neutre, păstrându-vă totuși firescul exprimării. Relația dvs. cu vorbele, scrise sau nu, este limpede una de scriitor. Văd și-aici: nu acceptați primul cuvânt care vă vine în minte, dar nici nu deveniți artificial și pompos. Cum de reușiți mereu?*

— Nu am o rețetă, firește, ar fi groaznic ca așa ceva să existe. Aș subsuma toată strategia mea, dacă e vreuna, unei permanente prezențe subînțelese a cititorului. E un histrionism în natura mea, care mă face să nu pot scrie niciodată în transă, ca și cum scrisul meu nu s-ar adresa nimănui. Destinatarul e de față.

— *Cine e?*

— N-aș putea să spun. Nu pot să-mi reprezint un anumit personaj. Îmi reprezint un public care vrea să citească lucrul respectiv cu plăcere și căruia-i sunt dator cu această prestație de plăcere. Poate să sune frivol, poate să sune prea politicos... dar, în fond, e vorba și de politețe, o politețe pe care mă străduiesc să o am nu numai când scriu. E o preocupare pentru celălalt pe care n-o dau nici ca formă de iubire creștină, nici ca formă de riguroasă civilitate, ci ca pe-o componentă a firii mele care, uneori, îmi apare și drept o limită. Recunosc, sunt momente în care preocuparea pentru cum e recepționat ce spun stinghерește explozia liberă a gândului, obligă mereu la autocontrol, cenzură, reambalare, regie... Ține, cum spuneam, de un histrionism natural, care mi-a făcut și alte neplăceri în viață...

— *Oare spiritul dvs. critic redutabil s-ar fi dezvoltat și într-o societate mai așezată, sau ține de împrejurări?*

— Mă tem că ține de structura mea. Evident că într-o lume în care sunt foarte multe de criticat, spiritul critic exultă și e stimulat în permanență. Pot spune că regret că spiritul meu critic n-a fost suficient de acut și înainte de '89, când m-am manifestat, de câteva ori, destul de ofensiv, dar niciodată atât cât ar fi trebuit. Și cât ar fi fost necesar ca în România să apară o societate civilă la timp...

— *Nu se împlinise sorocul...*

— Îmi fac totuși acest reproș. Dar acum, spiritul critic e generalizat. Fac efortul, dimpotrivă, să nu dau drumul spiritului critic pe care-l am la îndemână în doze destul de consistente. Asta și pentru că sunt Fecioară, și Fecioarele au spirit critic, ca să nu mai vorbesc de ascendentul din Scorpion care triplează spiritul critic și pe cel autocritic. N-am premeditat, dar am simțit nevoia să nu fac ceea ce realmente face toată lumea: un fel de bombăneală generală, toți pescuiesc erori, orori, gafe, degradări. Plutim tot timpul într-un ocean de negativitate și am simțit nevoia să frânez puțin alunecarea în direcția asta. Îmi cenzurez spiritul critic. Ce se vede e doar rezultatul acestei cenzuri.

— *„Ostilitatea" lui Noica față de literatură e o prejudecată, sau e ceva real? Care e poziția dvs. față de literatură?*

— Ideea ostilității lui Noica față de literatură trebuie nuanțată. El *a fost* un cititor de literatură, cel puțin în tinerețe. În *Epistolar*, există o scrisoare a lui Cioran către Liiceanu în care Cioran spune: „M-a enervat declarația lui Noica din *Jurnal*... că el mergea pe marii autori și noi citeam literatură de mâna a doua, când în realitate eu citeam Husserl, care-i aproape de necitit, iar în timpul ăsta el citea Gide la Biblioteca Fundației Carol." Deci Noica și-a făcut o primă baie de literatură, după care a urmat o specializare. A optat: meseria lui era filozofia, și literatura venea în discuție în mod secundar.

— *Problema e însă a poziției, a atitudinii lui față de literatură...*

— Da, știu. S-a născut la un moment dat ideea că Noica, în speță Pâltinișul, cu tot ce implica el, era o redută împotriva literaturii. Lucrul era așa numai conjunctural, aș spune. Pentru că până atunci literatura fusese vedeta vieții culturale românești și supapa prin care s-a supraviețuit mai mult decât onorabil atâtea decenii, în comunism. Apariția bruscă a unui nucleu de oameni care nu coagulau în jurul literaturii, ci în jurul filozofiei a putut crea senzația concurenței. A apărut atunci – și de o parte, și de alta – nevoia scoaterii ghearelor, ca și cum existența unora excludea existența celorlalți. Eu zic că nu numai la Noica sau în jurul lui a apărut un soi de iritare față de vedetismul literar, dar – și despre asta se vorbește mai puțin în lumea literară – și literații au avut o netă iritare față de vedetismul filozofic, și și-au luat distanțe ironice față de el. Așa se face că Noica a fost un autor cu un succes de public enorm, dar fără recenzii pe măsură. Dacă e să vedem cum arată recenzia de specialitate la Noica – e trist. Lumea literară a fost deci și ea ostilă și opacă în aceeași măsură în care ambianța din jurul lui Noica a putut manifesta ostilități și opacități. Noica era prieten cu destui scriitori, reproșurile lui la adresa literaților erau mai mult de ordin cultural: îl irita ceea ce percepea ca valoare literară insuficient cultivată. El crescuse, să nu uităm, într-o lume în care criticul și istoricul literar erau oameni cu o extraordinară cultură filozofică, nu numai cu o mare cultură literară. În fond, Călinescu, Vianu, E. Lovinescu, Mihail Dragomirescu aveau o suprafață filozofică...

— *Și un Grund...*

— Un *Grund* filozofic bine întreținut. Hegel nu era obiect de bășcălie sau de aroganță literară. Erau lucruri asimilate. Pe de altă parte, Noica nu prea citea literatură, deși

îl surprindeam, uneori, căzut într-o mică pasiune literară de moment. Putea avea chiar reacții sentimentale față de anumiți autori sau anumite texte, mergând până acolo încât să scrie el însuși poeme... De altfel, el era *un scriitor*, după cum bine se știe. Cât despre mine, trebuie să fac mărturisirea că citesc puțină literatură la ora asta. În general, citesc puțin, o spun fără nici o cochetărie. Trăiesc mai mult din intensitatea lecturilor mele, decât din cantitatea lor. Nu sunt genul de om care uită de sine cufundat în lectură, sub un pom, și nu observă că s-a făcut noapte. Nu sunt genul de om care, cum spunea un prieten mai în vârstă, nu mai scrie nimic pentru că-i ia din timpul pentru citit. Pentru mine lectura e totuși materie primă. Spun asta cu toate riscurile. Nu mă raportez la lectură, fie ea literară sau de alt tip, ca la o plăcere personală. N-am trăiri de ordin moral și estetic în fața unei cărți. Lectura e corvoada necesară ca să-ți găsești tu însuți conturul, gândul, provocările. Nu vreau să se înțeleagă de aici că n-am bucurii când citesc sau când dau peste o idee care mă atrage.

— *Mi-am dat seama citind cronica – chiar cronică era – pe care ați făcut-o la cartea lui Michel Serres și care se chema* Impresii dintr-o mesagerie.

— Da, dar nu semăn cu tipul ăsta de oameni (cunosc foarte mulți) pentru care cititul e vicios: deschid o carte cum deschizi o cutie de înghețată sau așa ceva.

— *Mă întreb totuși dacă într-o lume posibilă, în care întâlnirea cu Noica n-ar fi avut pentru dvs. rolul pe care l-a avut, n-ați fi putut evolua în direcție literară. Vă văd foarte bine scriind proză în descendența lui Caragiale. Pot chiar să transform în minte codul editorialelor din* Dilema *într-unul literar și cred că ar ieși mici schițe care să-l continue decisiv pe Caragiale, ceea ce nimeni n-a putut până acum cu adevărat, deși influența lui e uriașă.*

— Mă flatează. Nimic nu m-a flatat în viață mai mult decât ce mi-ai spus acuma. Pentru mine, Caragiale e atât de formidabil, e cineva atât de „bine" în toate privințele, încât ideea c-aș putea să gravitez în jurul modelului său mă face fericit.

— *Dacă ați fi optat pentru literatură, nu mă îndoiesc că așa s-ar fi întâmplat.*

— Dacă ar fi așa, aproape că regret și eu că n-am scris literatură și o să mă mai gândesc. Dar, în orice caz, confirm admirația mea necondiționată nu numai față de scrisul lui Caragiale, dar față de întreaga lui traiectorie existențială, față de finalul lui, față de Berlinul lui, față de scrisorile și de publicistica lui. Nimic din ce a lăsat nu e neglijabil și atestă o modernitate și-n același timp o cumințenie de fond extraordinară. Unul dintre cei mai serioși oameni din România!

— *Cum priviți astăzi episodul ministerial?*

— Cu un zâmbet interior, aș putea spune. Nu-l regret deloc. Știu bine ce m-a costat. Am totuși un bilanț global bun. După decembrie '89, orice s-ar spune și oricâte mizerii au apărut pe scenă atunci timp de vreun an, ceva din nebuloasa unei revoluții se simțea în aer. Eu m-am simțit în acel timp perfect liber. Politica nu era așa de structurată, încât să mi se impună echipa cu care să lucrez – am putut să mi-o fac așa cum am vrut-o. Proiectele mele treceau cu relativă ușurință barajul guvernamental, multe dintre ele s-au realizat și există și astăzi. Era o anumită puritate a activității de acolo care mi-a dat satisfacție și mie, și unora dintre colaboratori și cred că a lăsat câteva urme bune. După aceea am auzit că lucrurile au basculat încetul cu-n-cetul, cei 30% pe care nu i-am dat afară când am refăcut ministerul au reînchegat ansamblul vechi, ba chiar l-au

„îmbunătățit" în așa fel încât să ajungă din nou la tipul de mentalitate, de echipă, de ambianță de dinainte. Din fericire, echipa asta nu mai poate avea o influență directă, blocantă asupra culturii. Ministerul e o instituție care nu cred că mai are substanță. Nu știu ce mai face, dar mult nu mai poate să facă. Chiar dacă ar vrea să facă rău, nu mai are, vorba cuiva, *pârghiile* necesare. E doar un cumul parazitar de oameni care stau pe marginea vieții culturale și din când în când o complică birocratic.

— *Ce oameni vă plac și ce oameni nu vă plac?*

— Îmi plac oamenii binedispuși! Chiar dacă eu nu reușesc să fiu un om binedispus în permanență, calitatea pe care o apreciez cel mai mult la celălalt e buna dispoziție. În consecință îmi plac cel mai puțin naturile mohorâte.

— *De altfel, am remarcat, și nu sunt singura, că nu prea se mai râde, parcă se râdea mai mult înainte.*

— Și mai inocent. Până și Ceaușescu, despre care nu putem spune că era o fire simpatică ori asimilabilă în planul unui raport omenesc normal, era „Nea' Nicu". Apelativul acesta era un fel de a integra oarecum benign personajul și implica un râs inocent. Era un fel de a de-dramatiza și de a exorciza răul, ceea ce avea o anumită componentă de inocență. Acuma se întâmplă invers: mediocritatea e demonizată, câte un prăpădit incompetent e văzut ca o fiară cu copitele înfipte direct în iad și cu ochii din tăciuni aprinși. Chiar când râdem e sarcasm, e un râs agresiv și consumptiv, gluma e dură, ironia e crudă. Ne-am pierdut inocența. Cum era posibilă inocența asta înainte, în condițiile pe care le știm, asta ar fi un subiect de reflecție. Probabil că eram mai inocenți înainte pentru că stăteam deoparte. Acuma suntem prea implicați. Există un drac în ambele ipostaze, și în abținere, și în agitația publică, și noi acuma cu ăsta, al doilea, avem de-a face.

— *Cum vă simțiți ca director al* Dilemei *și, mai ales, ca editorialist săptămânal?*

— Titulatura de *director* nu mi se potrivește, tehnic vorbind. Nu mă duc acolo într-un birou separat în care să primesc câte un colaborator, să-i dau câteva indicații și să scriu *Nu!* pe câte un manuscris. De altfel, n-am un birou, lucrez laolaltă cu ceilalți, în aceeași cameră: asta anulează dintr-odată orice ierarhie. Ședințele de redacție sunt un fel de colocviu relativ informal și agreabil, iar revista se face de la sine. Adevărații „directori" ai revistei sunt, de fapt, colaboratorii ei permanenți și echipa propriu-zisă. Hotărârile le luăm împreună. N-am senzația că trăim prin ierarhia, ci prin sinergia de-acolo.

Ca editorialist am probleme. N-am crezut c-o să rezist trei ani ținând o rubrică săptămânală, e o cursă extrem de dură, mai dură decât poate părea, și periculoasă, pentru că după trei ani de scris texte standard – fie și numai ca dimensiuni – capeți reflexe false: nu mai poți gândi decât în trei pagini. Apare un derapaj mecanic, rezultat din „obligația" periculoasă de a fi inteligent cu dată fixă. De pildă chiar acum am de scris articolul care trebuie dat mâine-dimineață. Am momente când mă întreb cu disperare autentică: cât mai poate dura asta, o să-mi petrec oare toată viața producând un săptămânal? Nu văd, la orizont, nici o decizie de întrerupere, pentru că aș avea sentimentul unui abandon... Dar și perspectiva continuării *sine die* mă terorizează. Mi-e puțin frică și pentru că mi-am dat, prin această rubrică, un contur de gazetar, de editorialist, la care nu mă gândisem până acum. Când cineva îmi spune despre cartea în care am strâns articolele din *Dilema* că e bună, organică, mă întreb: dar dacă eu nu sunt *decât* un gazetar? Dacă am produs prin aceste editoriale opera vieții mele și restul o să fie niște franjuri în jurul unor prestații

gazetărești? Sigur, nu vreau să-i jignesc pe gazetari spunând că asta m-ar coborî, dar în orice caz e altceva decât programasem.

— *Nu se creează cumva un dezechilibru între dvs., ca persoană publică dintre cele mai cunoscute, și ceilalți, oamenii de pe stradă?*

— Mă plâng deja de mult de asta și mă tem să nu devin stereotip. Până la un punct, a fi recunoscut pe stradă implică anumite voluptăți, desigur. Mai ales când cei care te recunosc sunt amabili sau au manifestări de căldură autentică. Însă, prin cumul, devine o teroare care face imposibilă o plimbare solitară, care face imposibilă o cumpărătură la piață, pentru că stau cu plasele în mână și fac conversație cu oricine vrea să-mi vorbească. Iar atunci când – cum mi s-a întâmplat acum câteva luni – aș vrea să fiu recunoscut, de pildă, de niște polițiști de la circulație care m-au găsit fără acte într-o seară, când conduceam pe cineva cu mașina, atunci când mi-ar prii să fiu recunoscut, nu mă mai recunoaște nimeni! E, însă, și o problemă de mentalitate aici. Vorbim de țări civilizate, mai ales de cele nordice, în care oamenii publici merg pe stradă fără a fi flancați de bodyguarzi. Olof Palme a putut fi asasinat pentru că mergea liniștit la cinema cu nevasta lui, fără să-și ia măsuri de protecție. Lumea spune: de ce nu merge și cutare pe stradă, cum se merge-n Suedia? Păi, nu, pentru că suedezul nu-l agață niciodată pe ministru de guler să-i spună ce și cum, în vreme ce în România, dacă se întâmplă așa ceva, o mulțime de lume se bulucește deodată în jurul omului și viața devine imposibilă. E o chestie de psihologie colectivă, de mentalitate locală. Colocvialitatea ne e la îndemână. Ca personaj public trebuie să dai, prompt, socoteală...

— *Și de cum te îmbraci, și de cum te piepteni...*

— Exact, aici „poporul" e prezent. Or, asta face imposibilă o mișcare publică normală. Nu mai vorbesc de aspectul „profesional" al chestiunii. A fi persoană publică în România înseamnă a fi bun la toate. Ți se cere, în fiecare clipă, câte ceva și am momente când presiunea exercitată asupra mea, acumularea asta devine criminală. Îmi petrec jumătate din timp nu făcând ce se vrea de la mine, ci încercând să explic că nu pot. La noi, refuzul este o instituție care se negociază la nesfârșit.

— *Poate că ține și de firea dvs...*

— E-adevărat. De pildă, prietenul meu Liiceanu are refuzul tranșant. În clipa când spune *nu*, celălalt înțelege că nu mai încape tocmeală. Dacă apucă să spună și a doua oară *nu*, e deja grav. Eu am un fel de cordialitate de primă instanță care dă impresia unei disponibilități totale. Și-apoi, când lucrurile cad asupra mea, nu mai fac față. Ține de firea mea, dar ține și de faptul că în România stăm prost cu *nu*. *Nu* dă naștere unor atitudini echivoce: mai vedem...

— *Poate totuși...*

— E ca la masă: „Mai luați!" „Nu!" „Trebuie să mai luați!" „Nu mai pot!" „O singură dată, dacă mă iubiți... le-am făcut special pentru dvs... sunt foarte bune..." Chestia e fără sfârșit. Așa pățesc și eu cu activitățile publice la care sunt solicitat.

— *Deși aveți toate necazurile astea pentru că sunteți persoană publică, există câteva fețe ale acestei persoane publice care nu sunt deloc cunoscute și nici mediatizate. Să ne oprim măcar la una, la cea legată de tinerii plecați cu burse în străinătate și care se întorc în țară.*

— Este un program legat de existența Colegiului Noua Europă, o instituție care s-a născut din dorința de a crea o continuitate, o legătură între lumea de aici și cea a Europei de Vest. Când te întorci din Europa, mai ales după o perioadă mai lungă, e ca și cum ai călători înapoi în timp. Sunt

oameni care nu se pot readapta. Or, mi-am propus să creez un spațiu de readaptare plauzibil. Avem un program care va demara în toamna asta – am obținut deja fondurile necesare – programul RELINK, care a plecat de la o constatare de fapt. Suntem într-un moment în care deja există tineri care și-au făcut integral studiile superioare în străinătate, după '90, iar numărul bursierilor pe termene mai lungi e mare. Unii dintre ei se întorc, nu toți. Cei care se reîntorc au probleme de reacomodare, nu sunt întâmpinați, de obicei, cu mare bucurie, pierd contactele cu instituțiile unde au studiat, nu mai au acces la un instrumentar de lucru adecvat: bibliotecă utilată, internet, computer. Întoarcerea devine așadar sacrificială, înseamnă renunțări nenumărate, și, până la urmă, pune în pericol buna achiziție pe care au avut-o acolo unde au stat. De aceea m-am gândit la un program de burse, aici, pentru oameni care s-au întors și au câțiva ani de inconfort. Să le creăm o perioadă de amortizare a șocului.

— *Cum îi alegeți?*

— Oricine a avut o bursă pe o perioadă mai lungă în străinătate și se întoarce poate fi printre cei selectați prin concurs. Cei care câștigă – anul acesta numai cinci, la anul zece și poate mai târziu se va ajunge la 20 – au, timp de trei ani, următoarele facilități: li se face cadou un laptop, așa că dintr-odată sunt cuplați la un instrumentar normal, li se dau 5 000 de mărci pe an pentru o călătorie în străinătate și cărți, care vor rămâne la instituțiile unde lucrează.

— *E o idee minunată și sper să reușească să-i aducă înapoi și să-i ajute pe mulți dintre cei plecați acum.*

— E un program care le dă o gură de aer.

— *Cum ați ajuns la angelologie într-o lume care seamănă mai degrabă cu un pandemoniu? Chiar cuvântul angelologie este mult mai rar decât demonologie.*

— Lumea în care am ajuns la angelologie era cu adevărat demonică. Am avut gândul ăsta înainte de '89; la Tescani, lucram, între altele, la așa ceva. Mi s-a părut o nedreptate și, totodată, o lipsă de metodă să te ocupi mai curând de extrema îndepărtare care e Dumnezeu, și să nu te ocupi deloc de ierarhiile intermediare, care sunt mai apropiate. M-a frapat că-n manualele de dogmatică chiar îngerii sunt un capitol scris cu un fel de jenă. Nimeni nu pune la îndoială faptul că se poate vorbi de Dumnezeu. Dar îngerii sunt văzuți ca o chestie copilărească: „îngerașii"...

— *De ce se vorbește mai ușor de demoni?*

— Sunt mai pitorești și mai la vedere. Îngerul este prin definiție discret. În general, binele e discret, răul este spectaculos. Există o *evidență* a demonicului care lipsește îngerului. Claudel spunea că în vreme ce îngerii procedează prin „inducție" (se distribuie asemenea curentului electric), demonii funcționează prin „seducție", te înhață, te ispitesc. Îngerul nu-și poate permite decât să se distribuie difuz. Mi s-a părut că e o temă care trebuie scăpată de rozuri și care poate avea „carne" și în perioada actuală. Există motive ca omul de azi să reflecteze serios la problema îngerilor, oricât ar părea de ciudat. De altfel, în ultimii ani au apărut enorm de multe lucrări despre îngeri. Când a început să mă preocupe pe mine problema nu era așa. Acum, însă, ea a căpătat o anumită relevanță, o anumită prezență – cartea lui Michel Serres e numai una dintre dovezi. Îngerii se leagă și de problema intervalului care, fără să premeditez, a devenit tema mea dominantă. Primul pas a fost *Minima moralia*. Mă gândesc chiar la o carte rotundă pe tema asta, cu câteva mari capitole, dintre care unul ar fi despre îngeri, altul despre feminitate, care e și ea o specie a intervalului. Leagă lucruri de nelegat, face punți. Și in-

termediază! Cele mai mari întâlniri cu cărți, oameni, idei le-am avut prin mijlocirea femininului. E o splendidă transparență în structura feminității care o face să intre, alături de îngeri, într-o posibilă carte despre interval.

— *Abia aștept s-o citesc și vă mulțumesc pentru bucuria pe care le-ați făcut-o cititorilor* României literare *cu acest interviu.*

[Interviu realizat de Ioana Pârvulescu, publicat în *România literară*, nr. 33, 1996]

Mănânc și nu pricep. Mănânc

1997

ȘTEFAN BORBÉLY: *Dragă domnule Pleșu, aș dori să vă sugerez un interviu cu o tematică neconvențională, care li se va părea poate unora – în condițiile concrete ale României de azi – de-a dreptul cinică: spectacolul lumii din perspectivă gastronomică. V-am auzit la NEC folosind foarte des metafore gastronomice, mai ales în prezentarea unor invitați străini. De unde această predilecție?*

ANDREI PLEȘU: A privi spectacolul lumii din perspectivă gastronomică nu mi se pare nici frivol, nici cinic. Cum știți, pentru „istoria duratelor lungi", circulația europeană a cașcavalului sau scăderea consumului de piper la începutul secolului al XVIII-lea sunt fapte mai semnificative decât vreo răscoală țărănească cu iradiere locală sau decât înlocuirea unui rege cu altul. Iar în condiții de sărăcie generalizată, cinic e mai curând acela care *nu* vorbește despre mâncare. Pentru tot omul, reforma e până la urmă o chestie de coșniță. Sigur că pentru a ajunge la coșniță trebuie să umbli la instituții, la monedă, la mentalități, dar dacă restructurarea nu se transformă în substanță vitală, ea rămâne pură ideologie. Politicianism. Așa că să vorbim despre mâncare! Și să cerem și guvernanților să invoce subiectul mai des.

În ce mă privește, admit, totuși, că nu recurg întotdeauna la metafora gastronomică cu gravitatea ultimă. E vorba,

indiscutabil – și oximoronic! – de o „slăbiciune" personală. Aș spune că nu e o slăbiciune înnăscută, ci una construită: o opțiune. În primii 10-12 ani de viață sufeream de anorexie și, în consecință, eram filiform. Mi-am descoperit cerul gurii – cu bucuriile lui – după pubertate. Foarte curând, mâncarea s-a asociat cu umorul și convivialitatea, iar, în cele din urmă, cum se întâmplă de obicei, cu hipertensiunea și dieta... Apropo de cinism. Într-o scrisoare de la începutul anilor '80 către un prieten din țară – mă aflam în acel moment la Paris – există un pasaj despre melci copți în unt, *coquilles St.-Jacques*, *rillettes* și ochiuri prăjite în vin roșu. Scrisoarea a apărut în *Epistolar*, iar Sami Damian mi-a reproșat, într-o cronică, cinismul de a pune asemenea delicatese sub ochii unui înfometat de acasă, condamnat la salam cu soia. Când și-a scris cronica, Sami pierduse din vedere că între noi era o mare deosebire: eu, pofticiosul, mă întorsesem la *Gostat*-ul lui Ceaușescu, în vreme ce el, calvinul, alesese libertatea și șunca.

Dar fiindcă veni vorba de *Gostat*-ul lui Ceaușescu, aș avea de făcut un codicil la teoria salamului cu soia. O bună parte a intelectualității românești pretinde că s-a rezistat, împotriva comunismului, prin cultură. Mi se pare o teorie falsă și, de fapt, o precară manevră de dezvinovățire. Rezistența e altceva. Ea presupune strategie coerentă, activitate riscantă, de *underground*, organizare ramificată, bazată pe solidaritatea mai multor indivizi și a mai multor categorii sociale. Faptul de a produce cărți bune în vremuri grele e meritoriu, dar nu se numește rezistență, cum nu se poate numi rezistent chirurgul care operează și tâmplarul care face scaune. Simpla supraviețuire și exigența profesională – chiar dacă se salvează într-un context plin de piedici – nu sunt, în suficientă măsură, isprăvi ofensive. În schimb, sunt gata să demonstrez că s-a „rezistat" prin mâncare. Am sabotat

furor-ul comunist al austerității printr-un efort uriaș, organizat și solidar, al cărui rezultat a fost constituirea unei ample și eficiente burse negre a hranei. A procura laborios cele necesare, a pândi momentul – și locul – distribuției fulgurante a mărfii, a conserva ritualul domestic al mesei și al sărbătorilor, a oferi oaspetelui străin un prânz suficient de bun ca el să nu mai înțeleagă nimic din discursul despre „penurie" al gazdei – toate acestea, plus cozile interminabile și mustind de injurii, au fost o formă de rezistență mult mai convingătoare, după părerea mea, decât rezistența de birou a câtorva scriitori. În România n-a existat decât un singur samizdat: alimentația clandestină.

— *Mulți consideră – Noica însuși spunea ceva în acest sens – că reprezentați polul epicureic al grupului de la Păltiniș. Vă regăsiți în această formulă? Existau ritualuri culinare în interiorul grupului?*

— E adevărat că, la Păltiniș, eu am provocat discuția despre „fratele porc", dar nu trebuie să se înțeleagă de aici că restul păltinișenilor cultivau abstinența. Gabriel Liiceanu nu e un inocent în materie de mâncare: gătește cu plăcere, chiar dacă rețetele sale stârnesc uneori, între prieteni, oarecari controverse. Constantin Noica însuși aprecia – cu un fel de răsfăț, pe jumătate jucat, pe jumătate autentic – virtuțile unei mese bune. Îi plăcea să fie invitat de admiratori la câte un mic ospăț și să oficieze cultural printre bucate. Altfel, era, prin natură, un limfatic. Ne povestea cum, în ultimele luni de pușcărie – când se făceau unora hatâruri propagandistice, pentru reeducare – un gardian binevoitor l-a ispitit cu o scrumbie: reacția sa a fost să ceară, în locul scrumbiei, „privilegiul" unui iaurt... Dar, deși se putea mulțumi cu puțin, și trăia efectiv cu puțin, în regim de cantină forestieră – știa să se bucure dinaintea unei oferte apetisante. Când i s-a adus prima oară, ca „plocon", o sticlă de țuică,

a fost contrariat, aproape ofensat. Mai apoi, glumind, se declara ofensat dacă *nu* i se aducea sticla... (una din deprinderile sale culinare – exotică pentru noi, dar adoptată în cele din urmă – era ceaiul cu țuică).

Viața la Păltiniș nu era totuși o experiență culinară. Aduceam câte ceva de acasă și improvizam cu ce se găsea prin preajmă. Gabriel prepara cu dexteritate un mic dejun onorabil, cu o cafea excelentă. (Mi-amintesc că, odată, domnul Noica, pentru a scurta intervalul preliminariilor, s-a oferit să facă el cafeaua; rezultatul ne-a amuțit: pusese, pur și simplu, la fiert, boabele nemăcinate.) În general, mâncatul era, ca și plimbarea, ca și drumul spre Sibiu, și ca tot ce putea surveni în programul nostru zilnic, un prilej: prilejul unei dezbateri. Fie și o dezbatere despre mâncare. De pildă, domnul Noica era îngrijorat de faptul că o sumedenie de români celebri au sucombat în urma unui abuz alimentar. Avea o întreagă listă, culminând cu Ralea – pe care și-l amintea lăudând rața fiartă în coniac. Și pentru că reacționasem cu prea mult entuziasm la rețeta lui Ralea, mă denunța, de câte ori avea ocazia, ca aparținător al aceleiași tradiții...

— *Gastronomia e o artă, combinată cu un spectacol. Știu că aveți plăcerea inocentă de a-i judeca pe oameni și după felul cum mănâncă. Mi-aș putea îngădui să vă sugerez demonia de a încălca legile discreției, prezentându-ne câțiva protagoniști ai acestui spectacol? Vă dau câteva repere: tatăl dvs., Adam Michnik, Yehuda Elkana, Eco, Derrida...*

— Tatăl meu ilustrează perfect figura capului de familie achizitiv, preocupat să aibă în casă „de toate". A trăit în mistica – și în efortul – acumulării, de unde o anumită lăcomie, care se exprimă mai degrabă în cantitate și viteză, decât în rafinament și nuanță. Avem în comun un anumit „lansaj", dar nu și ritmurile ulterioare și dozajul. Adam

Michnik, atât de interesant și de pitoresc în genere, nu e, culinar vorbind, un personaj. Accentul cade, la el, pe lichide euforizante, care reduc mâncarea la funcția pansamentului util. Yehuda Elkana, dimpotrivă, e un voluptuos. Gătește sublim, în cheie orientală, și are vocația ospitalității. Generozitatea și talentul lui nu sunt umbrite decât de tendința de a invita la micul dejun prea de dimineață. N-am mâncat cu Eco și cu Derrida. Aș prefera comesenia primului. Pot povesti însă o masă cu Mario Vargas Llosa. Eram colegi și vecini la Berlin, în 1992, și îmi făcea plăcere să ascult discursurile lui antinaționaliste, superior cosmopolite, rostite în franceză sau engleză, cu un puternic accent spaniol. Ne-a invitat odată la cină și m-a amuzat să constat că tot meniul era strict peruvian. L-am întrebat cum se împacă internaționalismul lui dezlănțuit cu o bucătărie atât de parohială. A dat vina pe nevastă-sa...

N-aș spune că „îi judec" pe oameni după felul cum mănâncă, dar sunt convins că relația cu mâncarea e un test semnificativ și de profunzime. Aș introduce, de pildă, un asemenea test pentru trierea pasionaților de filozofii orientale. Nu poți înțelege finețurile unei culturi, n-ai acces la savoarea ei specifică, dacă nu te poți acomoda la rețetarul ei. Un sinolog care, odată ajuns în China, contemplă îngrețoșat deprinderile alimentare chinezești și se salvează mâncând de dimineață până seară doar pâine cu unt îmi devine, ca sinolog, suspect.

— *Rețineți centrele de cultură pe care le vizitați și după amprenta stilistică a gastronomiei pe care o practică?*

— De obicei, la „centrele de cultură" pe care le invocați se vorbește mult și se mănâncă puțin și mediocru. Ceea ce e și mai rău e că se vorbește la masă, așa încât totul e compromis prin inflație de idei.

— Ne vorbeați la NEC de bucătăria postmodernă berlineză și de produsul ei eclectic: înghețata de tarhon. Chiar există un experimentalism gastronomic postmodern?

— Un asemenea experimentalism există, într-adevăr, și nu m-ar deranja, în principiu, dacă aș simți că preocuparea dominantă a experimentatorilor ar fi plăcerea celui care mănâncă. În realitate, ei au cu totul alte criterii: interesantul, poanta, insolitul etc. În gastronomie nu există reușită „în sine", artă pentru artă. Toate principiile se prăbușesc, dacă „palatul" spune nu. Marile dezbateri estetice s-ar simplifica, de aceea, enorm dacă teoriile și programele s-ar putea găti și mânca. Reacția „de gust" ar fi promptă și definitivă. În ce măsură un text postmodern e bun sau prost se mai poate discuta. Dar e greu să ai dubii când plimbi în gură o linguriță cu înghețată de tarhon.

— Receptarea insolitului gastronomic presupune stil, libertate interioară și o esență superioară a ludicului. Oamenii care știu să savureze o masă sunt, în general, senini, dezinhibați, cu spirit. Greșesc avansând aceste observații?

— Cred că nu greșiți. Aș adăuga doar că banchetul are și o zonă de penumbră, discretă, dar caracteristică. Plăcerea de a sta la masă implică pentru *gourmet* și un anume simț al relativului, respectiv al vanității. Orice întâlnire cu voluptatea include, se știe, intuiția extazului laolaltă cu aceea a morții. La nivelul chefliului de rând, asta se exprimă prin romanță și lacrimi. Chefliul „de elită" recită din Horațiu.

— Știu că vă preocupă istoria gastronomiei autohtone. Am evoluat? Am involuat? Se spune mereu că bucătăria românească e una „tradițională". Care e morfologia acestei tradiții, dacă ținem cont de faptul că amprenta ei rurală cotidiană e mai degrabă austeră, simplistă? Se extrapolează, când se vorbește despre opulența acestei tradiții, ceva ce ține de ex-temporalitate, de sărbătoresc?

— Peste tot în lume, „amprenta rurală" e distinctă de cea citadină. Când spunem „bucătărie franceză" ne gândim mai degrabă la rafinamentele marilor restaurante pariziene, decât la hrana țărănească. Dacă e să-l credem pe Braudel, Europa n-a cunoscut opulența sofisticată decât după secolul al XVI-lea. E limpede că „tradiția" sătească se caracterizează prin austeritate cotidiană, dar asta nu exclude existența unei „tradiții" boierești sau domnești, în care cotidian e luxul. Dacă veți răsfoi manuscrisul brâncovenesc tipărit de curând la Editura Fundației Culturale Române (*O lume într-o carte de bucate*) veți fi uimit de abundența și subtilitatea unor banchete autohtone, care ajungeau curent la 10-12 feluri de mâncare, pentru ca de sărbători să urce la 60-70, iar în timpul festinurilor de la curte, după mărturia călătorilor străini, la 400! Nu suntem departe de splendoarea meselor din casa prințului de Talleyrand, care începeau cu 15-20 de antreuri. Apoi, am citit cu toții Nicolae Filimon, Hogaș, Sadoveanu și atâția alții, pentru care a pune în discuție „tradiția" culinară locală – și nu numai cea a claselor de sus – ar fi fost ridicol. Întrebarea e alta: cât de românești sunt mâncărurile noastre „tradiționale"? Am participat la nenumărate mese de protocol, în timpul cărora, dacă nimeream lângă un oaspete străin, trebuia să mă aștept, mai devreme sau mai târziu, la întrebarea: „Care sunt mâncărurile dvs. specifice?" Cinstit vorbind, am întotdeauna difcultăți să răspund. Pentru că nici sarmalele, nici mămăliga, nici mititeii, nici slănina – care ne vin în minte ori de câte ori vrem să aproximăm „geniul locului" – nu ne aparțin în exclusivitate. Putem vorbi, în cel mai bun caz, despre *rețete* particulare, dar nu despre unicitate absolută. Am petrecut o noapte întreagă discutând cu Horia Bernea, într-un tren spre Budapesta, despre „specificul național" al bucătăriei noastre și n-am ajuns la concluzii clare. Horia Bernea propunea soluția *ingredientelor* specifice. Leuș-

teanul, de pildă, de negăsit la Paris, sau mărarul. Ideea mi-a fost la început foarte simpatică: semăna cu teoria nicasiană a lui „întru". N-avem substantive specifice, dar avem prepoziții! Din păcate, odată ajunși în Ungaria, la Pécs, am căpătat un excelent escalop cu... mărar, ceea ce a anulat întreaga noastră construcție. Muzeul Țăranului Român a scos, totuși, o carte de bucate a săteanului sărac, în care mi s-a părut că găsesc soluția. Ea cuprinde câteva rețete neverosimil de simple, pe principiul valorificării neantului. Aici, da, aici ar putea fi ceva specific. Ștevie la grătar! Se fac mici rulouri din frunză de ștevie legate cu ață ca să nu se desfacă, se perpelesc o secundă pe plită și se azvârlă într-o strachină cu mujdei. Mă îndoiesc că o asemenea severă ingeniozitate se poate găsi pe alte meleaguri!

M-am plâns, într-un articol despre bragă, publicat în *Dilema*, de lipsa de imaginație a întreprinzătorilor locali, care, în loc să caute mijloace de a valorifica indigența tranziției, vor să o contracareze prin costisitoare variante de *fast-food*. Propun o revenire la *slow-food*! Propun reinventarea bodegii ieftine, cu pilafuri, ghiveciuri, iahnii, ciorbe de lobodă și, de ce nu, ștevie la grătar. Propun țări cu mărar, slănină tandră cu boia, telemea, icre, murături. Opulența inaccesibilă se poate trata prin sărăcie ingenioasă. Sărăcia poate avea gust.

— *Știința ca atare se leagă, în conștiința sufletului românesc, de static, nu de dinamic, de visceralitate, nu de etajul superior al intelectului. Când vrea să învețe, omul acestor meleaguri „se pune cu burta pe carte". Când e lăudat pentru ceea ce știe, el e „tobă de carte", expresie ce ține, prin sfericitate, tot de corporalitate. De ce e așa?*

— Dacă nu v-aș cunoaște, și dacă aș fi minoritar, aș zice, dragă domnule Borbély, că, în întrebarea aceasta v-ați lăsat manipulat de un subliminal șovinism. Nu e de nivelul dvs. să invocați o locuțiune oarecare (a te pune cu burta pe carte),

pentru a ajunge la definiții globale cu privire la un popor întreg (pentru români, cartea e o chestie de burtă...). Vă amintesc rapid că expresii ca „sete de cultură", „hrană pentru gândire" există în toate limbile. Veți spune că *„bouillon de culture"* e o dovadă a incapacității franțuzești de a se ridica intelectual deasupra supei? Sau că religia creștină e o religie de canibali bețivi, de vreme ce „taina" ei axială e o cină care oferă spre ingurgitare carnea și sângele Zeului, transformate în pâine și vin? Să trecem la următoarea întrebare.

— Gătiți? În public? În singurătate? Detașat sau preocupat, cu fervoarea secretă a decantării unor elixiruri?

— Nu gătesc decât dacă sunt constrâns de împrejurări. Îndemânarea mea lasă de dorit: e invers proporțională cu plăcerea de a vedea la lucru persoane competente de ambe sexe.

— Dacă vi s-ar cere să elaborați strategia României în Comunitatea Gastronomică Europeană, ce anume ați recomanda? Ce ați lăsa pe dinafară?

— Nu-mi pot imagina o Comunitate Gastronomică Europeană decât în forma tristă a unui McDonald's entropic. Varianta bună ar fi aceea a unei ubicue prezențe a diversității: să regăsesc toate chipurile Europei culinare la mine acasă și să mă regăsesc, cu chipul meu specific, oriunde în Europa. Vreau să pot mânca spaniolește la București și moldovenește la Madrid.

— Cât de mare e la noi azi distanța dintre parizerul drămuit al omului de rând și somonul afumat al demnitarului? Tinde, din nou, mâncarea să devină simbolul unor discrepanțe sociale, ca în anii '50? Mă gândesc, de pildă, la „neglijența" premeditată de atunci a cuiva de a-și trimite copilul la școală cu o portocală, când marea majoritate abia de-și putea permite o felie cu unsoare.

— Luxul culinar al demnitarului este un mit moștenit din vremea dictaturii. Vă asigur că a fi ministru astăzi e orice, numai un paradis al somonului nu. Ministrul n-are

timp să mănânce, trăiește din frugalități, iar la dineurile oficiale nu mănâncă, ci negociază. E, de regulă, prea obosit ca să se bucure de delicatese. Nu are răgazul desfătărilor private. Nici energia și disponibilitatea lăuntrică de a li se dedica. Cred că, dacă e cinstit, nu are nici mijloacele necesare. Ministrul român de azi câștigă mult mai puțin decât un bancher bine plasat. Dacă nu-i plâng de milă, este pentru că, de cele mai multe ori, și-a făcut-o cu mâna lui, a vrut cu orice preț demnitatea care-l chinuie.

— *Tranziția postrevoluționară e, pentru români, și un marasm gastronomic. Uleiul costă foarte mult, zacuscă nu rentează să faci, felia de grătar a devenit un lux. Se va converti această frustrare în energie creativă, sau va adânci ea și mai mult marasmul difuz al înfrângerii? Cât de mult se poate subția zeama lungă a României de tranziție?*

— Există, în societatea românească de azi, un fenomen pe care nu-l pricep, dar care îmi dă speranță: destul de multă lume cumpără încă ulei, pune gogoșari, călătorește, face cozi la benzină când se anunță scumpiri, bea bere prin Obor și răspunde la sondajele de opinie în favoarea reformei. Piețele sunt pline, trenurile sunt aglomerate, traficul rutier – aproape sufocat de numărul automobilelor. Am studenți care câștigă, la diverse firme, mai mult decât mine, restaurantele și cafenelele nu dau faliment, nici vânzătorii de televizoare, de rodii, sau de tutun de pipă. Știu că salariile sunt mici, că s-au înmulțit săracii, că a crescut șomajul. Știu că e criză, că stăm rău, că guvernul nu se prea mai descurcă. Dar nici nu cade, nici nu se remaniază, nici nu se sperie. Nu pricep. Mănânc și nu pricep. Mănânc.

[Interviu realizat de Ștefan Borbély, publicat în revista *Echinox*, nr. 4–5–6, anul 1997, cu titlul „În România nu a existat decât un singur samizdat: alimentația clandestină"]

Mult zgomot pentru nimic?

1998

ANDREI PLEȘU: Iată ce-mi amintesc. Mi-a telefonat într-o seară Aurora Liiceanu și mi-a spus: „Dragă, mâine e la noi la institut o conferință despre o tehnică orientală de relaxare și știu că pe tine te interesează chestiile astea, așa că, dacă te amuză, vino." Nu numai că m-am hotărât să mă duc, dar am dat și telefon câtorva prieteni, pe care îi știam interesați. L-am sunat, de pildă, pe Sorin Dumitrescu, care nu era ortodoxul de azi, avea încă un orizont, să zicem, „ecumenic". De asemenea, nevastă-mea, care nu mă prea însoțea în asemenea împrejurări, de data asta nu știu ce a determinat-o și a venit. A contat și că era aproape de casă, eu sunt leneș. Institutul de Psihologie era pe strada Frumoasă, eu stăteam în Piața Victoriei. Pe scurt, către seară ne-am dus. Odată ajuns acolo, m-am mirat. M-am mirat întâi ce lumea multă era și, printre ei, ce lume bună. Mihai Șora, doamna Milcu, o mulțime de prieteni, mă rog, o lume destul de bine selecționată. M-am mirat și că – în sala de ședințe – pe peretele din fața noastră se afla, lângă portretul lui Ceaușescu, un alt portret, un fel de Johnny Răducanu, cu barba ceva mai lungă, care trona colorat alături de portretul oficial. (Aveam să aflu că era Ramana Maharishi.) În sfârșit, m-am mirat că invitatul, „instructorul", vorbea românește. A vorbit plat – la vremea aia eram la curent cu lucrurile astea –, am simțit după

primele cinci minute că nu are nimic special de spus, că era vorba de o conferință de duzină. Singurul lucru onorabil pe care l-a spus a fost că el are de livrat o tehnică care nu se poate oferi în colectiv, la grămadă, ci trebuie să fie adaptată individului care o practică. Era corect. La noi se făcea yoga la cooperativa Deservirea, unde Mario Vasilescu dădea la sfârșit și o diplomă: „Cooperativa Deservirea vă conferă titlul de yoghin", sau așa ceva. Țin minte că domnul Vasilescu mă invitase odată acolo și că spectacolul mi se păruse grotesc: era undeva, într-o casă veche, sordidă, unde venea foarte multă lume, iar când apărea Mario se auzeau pe scări mici interjecții inițiatice („*guru!, guru!*" etc.). Erau multe femei la o vârstă de hotar și se așezau toate pe un preșuleț, așa încât, din locul unde mă aflam, vedeam un aliniament de călcâie gălbui, orientate spre *guru*, în timp ce el le instruia... Cred că i-am spus că nu mi se pare în regulă să faci exerciții de respirație cu cincizeci de inși odată. Fiecare trebuie să-și aibă dozajul lui, ritmul lui. D'aia mi s-a părut că omul de la Institutul de Psihologie proceda mai corect. Ne-a spus de la bun început: „O să vă rog, dacă vreți să încercați metoda, să-mi răspundeți la niște întrebări care vor individualiza tipul de meditație. Eu vă dictez întrebările, dumneavoastră răspundeți și apoi, la urmă, adăugați o propoziție cum că vă angajați să nu divulgați și altuia exercițiul căpătat, pentru că ce veți face dumneavoastră se potrivește doar pentru dvs." Asta a devenit, ulterior, „angajamentul de a păstra un secret subversiv".

Ajunși la capătul conferinței, am fost invitați, într-adevăr, să luăm o foaie de hârtie și să răspundem la câteva întrebări. Ne-am supus fără ezitare, ca orice auditoriu politicos. Îmi aduc aminte că doamna Milcu, care era în fața mea, n-avea cele trebuincioase scrisului, drept care n-a mai răspuns chestionarului. În felul ăsta a scăpat, în vreme ce

bărbatu-său a avut cu ce scrie și a pățit-o. Întrebările erau banalisime, de genul: fumați, nu fumați, dormiți, nu dormiți, boli, deprinderi alimentare etc. Iar în final, fraza cu „mă angajez să nu transmit nimănui *mantra* (adică formula de meditație) pe care o voi primi". Urma ca a doua zi să revenim, pentru a primi, în cadrul unei întâlniri individuale (cu instructorul sau cu nevastă-sa), *mantra* cu pricina. Această „transmisiune" trebuia să se petreacă printr-un mic ritual, într-o atmosferă festivă. Ni s-a explicat că trebuie să aducem câteva flori în memoria înțeleptului care „inventase" metoda și ceva bani pentru o acțiune de binefacere dedicată copiilor nevoiași. M-am dus, prin urmare, și a doua zi, să văd cum funcționează. Și m-am trezit din nou într-o situație ciudată: ne-au pus să ne descălțăm, așa încât, foarte curând, „floarea intelectualității române" stătea la coadă în ciorapi, în sala unde se țineau de obicei ședințele de partid, sub portretul lui Ceaușescu... O să vă mirați că ne-am lăsat puși în această situație. Dar asta e: eram nițel stingheriți, însă am luat-o ca pe un episod picant, la care nu te puteai opune decât dacă îți pierdeai umorul. Ăsta era jocul conferinței respective, l-am jucat până la capăt. Eu am nimerit la nevasta conferențiarului: s-a așezat în postura de meditație (cerându-mi să fac la fel), a făcut o frugală ceremonie de tip vedantin și, după două-trei minute, în ideea că este inspirată de prezența interlocutorului, a emis *mantra* care mi se potrivea. Și pe care cred că o mai știu și acum („*șirim*").

Cu *mantrele* astea au fost tot soiul de situații comice. Horea Paștina, om credincios, a refuzat să deconspire, cum i se cerea, *mantra* proprie, nu pentru că îi dădea vreo importanță, ci pur și simplu pentru că se angajase în scris să n-o facă. Mihai Șora, la rândul lui, nu și-o mai amintea deloc. În ce mă privește, imediat după „ședință", l-am

sunat pe Sorin Dumitrescu: „Bătrâne, ție ce *mantră* ți-a dat?" Am constatat că era aceeași. Ca și a nevesti-mii, ca și a multor altora. Am dedus că erau cu totul vreo trei variante pe care le distribuiau tuturor. Și că, deci, chestia cu valabilitatea strict individuală era o aiureală. Am râs, am înjurat că ne-au luat florile și banii și cu asta episodul s-a încheiat. L-am bifat. După două zile îl uitasem. Am auzit că unii au luat lucrurile în serios, au participat la mai multe ședințe, au practicat asiduu tehnica respectivă. Pentru mine, episodul n-a avut urmare. A fost cu atât mai ridicol când, după vreun an, am fost luat la întrebări de un ofițer care se ocupa de mine din partea „serviciilor": „Ai fost", zice, „vreodată la o ședință cu unii cu *yoga*, cu nu știu ce?" „Când? Aha, da, acum un an, am fost, era o tâmpenie." „Păi să știi că, dacă te-ai dus, e groasă. S-a dovedit că e subversivă." „Fugi, dom'le, era la Institutul de Psihologie, în sala de ședință." (Aurora Liiceanu îmi spusese că ei, psihologii de la institut, fuseseră convocați obligatoriu, fusese sarcină de serviciu.) Fapt e că după două zile m-au chemat la facultate, unde eram lector, și secretarul de partid de atunci, Ion Sălișteanu, mi-a spus palid: „Uite, domnule, e o situație incredibilă, trebuie să te dăm afară din partid." Am continuat să nu iau nimic în serios, mi se părea că totul e de un comic uriaș, dar în curând mi-am dat seama că se merge și spre măsuri radicale. Nevastă-mea a fost și ea luată de val. Pentru mine s-a organizat o ședință de partid lungă, de cinci-șase ceasuri, în care a trebuit să fiu dat afară din partid și din facultate, pentru incompetență și lipsă de calificare profesională și morală.

Nu ne mai puteam angaja decât ca muncitori necalificați. Eu am primit o ofertă la nu știu ce fabrică de sticlă, iar nevastă-mea la Adesgo, la fabrica de ciorapi. Întreaga împrejurare mi se părea așa de tare, de suprarealistă, că nu

puteam interioriza catastrofa. Am trăit episodul mai curând euforic. Ceva mă exalta: îmi pierdeam toate carnetele, nu mai aveam nici un statut, nici o obligație, eram perfect liber. Pe unii, afacerea i-a tulburat definitiv, pe alții i-a traumatizat pentru o bună perioadă de timp, eu am avut șansa să n-o percep în cheie dramatică. Aveam treizeci și trei de ani, traversam experiențe personale care îmi ocupau toate energiile, așa încât toată tărășenia mi se părea absolut marginală; mă uitam ca la teatru.

Ședința de excludere a fost, totuși, dezagreabilă. S-a lungit, întrucât a existat un fel de rezistență a participanților față de presiunile prezidiului. Am ținut, cred, un discurs de apărare bun, fără patos, arătând precaritatea acuzațiilor. Discursul a creat o breșă în rutina consensuală, a trebuit făcută o pauză, s-a reluat ședința.

„Procesul" era condus de unul dintre cele mai sinistre personaje pe care le-am cunoscut, doamna Olivia Clătici, un fel de femeie comisar, de o duritate și de o inumanitate perfecte. O figură specială. A condus ședința cu mână de fier, proferând toate ororile necesare. Mi-am dat seama că, dacă am fi fost în anii '50, mergeam la Canal. Bobu a spus, se pare, că trebuia să fim împușcați. Unii colegi au fost puși în situația să contribuie la „reușita" procedurii. Unul*, de pildă, picat brusc dintr-o călătorie în America, m-a luat la closet în pauză să-mi spună că o să trebuiască să mă înfiereze, „dar să știi că o fac disperat că trebuie s-o fac și am să spun să ți se dea un serviciu pe măsura competenței". Altul** – în ideea că mă ajută – zicea: „Domnule, domnu' Pleșu are o structură mai ciudată. Ca facies, îl încadrez din punct de vedere medical la tipul *picnic*, cu nas

* E vorba de Dinu Giurescu (n.a., 2013).

** Dan Cristian Popescu, profesor de anatomie artistică (n.a., 2013).

cârn, ușor eredo-sifilitic." Chestia asta a preluat-o Clătici: „A rezultat din unele luări de cuvânt că domnu' Pleșu este un tip dezechilibrat, un om pe care nu se poate conta sub raportul sănătății psihice." Un mare efect a avut intervenția unui mare bizantinolog al nostru*, savant și om fin, care nu știu de ce se supărase pe mine și a găsit prilejul să mă facă pulbere: „Un tip cu ambiții secrete, cu vocație de mistagog, care vrea să domine suflete, un escroc intelectual." A mai sărit și un fost profesor al meu** – de fapt, un impostor – cu care avusesem un conflict mai vechi, care a spus că sunt probabil mormon, fiindcă, deși sunt căsătorit, am un copil cu o altă femeie, că sunt cunoscut cu derapaje în zona asta, că sunt imoral. Un caz patetic a fost și acela al unui prieten mai în vârstă, critic de artă***, care, după ce la ședință votase cum i se ceruse, a venit la mine acasă și a făcut o mică criză de plâns la bucătărie: că a fost chinuit toată viața de situații imposibile, că el e din fire fricos și trebuie să înțeleg că a fost foarte tulburat. Trei oameni au avut totuși curajul să se abțină de la votul pedepsitor: Anca Oroveanu, Magda Cârneci și un student. Problema era că se ordonase unanimitate. Mi-aduc aminte că bietul secretar de partid striga disperat din prezidiu: „Ne trebuie unanimitate, trebuie să înțelegeți, e în joc soarta acestei instituții!" Ideea era mereu asta, că, dacă nu te lași sacrificat, o să distrugi o instituție întreagă. Admirabil s-a comportat în schimb Mihai Florea, cel care făcea la televiziune emisiunea *Floarea din grădină*. Era genul de fante tomnatec cu succes la gospodine, a murit, Dumnezeu să-l ierte, într-un accident urât de mașină. Părea destul de conformist, cocheta cu partidul, avea mereu funcții și, cu

* Sorin Ulea (n.a., 2013).

** Raoul Șerban (n.a., 2013).

*** Radu Bogdan (n.a., 2013).

toate astea, s-a ridicat și-a spus așa: „Domnule, eu înțeleg că trebuie să votăm contra lui Pleșu, că așa vrea partidul și am fost învățat că partidul știe ce vrea. Drept care mă conformez. Tot ce pot să spun, însă, este că, dată fiind părerea mea despre Pleșu, votez cu un singur gând: să am cât mai curând ocazia să votez recuperarea lui." În context, a fost un act de curaj. În rest, a fost epuizant și urât. O ședință traumatizantă, deși nu pot să spun că m-a dat peste cap. Am venit acasă obosit, m-am dus pe terasă, alături, la vecinul meu, Ascanio Damian, unde se adunase toată familia, și, povestind, am sfârșit prin a mă amuza.

Dacă aveam un resentiment, el se concentra asupra cucoanei care conducea ședința. Era un tip uman care mă scotea din minți. Funcționa teleghidat, cu o răceală, cu o eficiență și cu o tenacitate demne de monstruozitatea „comanditarului". Mai era de față unul, cred că mai mare ca ea în grad, unul tuciuriu de la primărie, „tov." Necșoiu, care măcar părea stingherit. Toți activiștii aveau deja o problemă. Povestea cu *mantra* li se părea de un mister absolut, nu știau ce-i cu ea; și, mai ales, nu puteau să pronunțe cuvântul „transcendental".

Ulterior am fost chemat la primărie, la un aparatcic de o urâțenie memorabilă, cu o culoare de ședință, galben-verzui, care, de cum am intrat în biroul lui, m-a luat tare. A început să înjure fabulos, enorm, baroc: „Cum e posibil ca intelectualii să facă chestia asta, cum pizda mă-sii e posibil ca asemenea așa-ziși intelectuali să facă și să dreagă, 'tu-vă muma-n cur, azi și mâine, de golani." Am fost luat prin surprindere, dar m-am hotărât repede să răspund la fel: „Păi cum paștele mă-sii, tovarășe Căpudeanu (cred că așa îl chema), a fost posibil așa ceva, 'tu-i ceara mamii ei de situație, ce vină au intelectualii, ce-a păzit Securitatea statului?" S-a potolit ca prin minune: „Tovule, mata ești

băiat simpatic. Da' acum, cinstit, când vezi, ca intelectual, o chestie din asta, cu... tran... asta, cum îi ziceți voi acolo, trans... tran..., mă rog, ce faci? Păi te uiți într-un dicționar – iei *Micul dicționar filozofic*, Editura Politică – și vezi ce scrie acolo la trasce..., tran... Zice că mișcarea asta e o chestie inventată de un filozof idealist german, unul Kant. Or, Kant ăsta a fost combătut încă din secolul trecut de clasicii noștri: ei, păi, dacă în secolul trecut deja se știa că e greșită chestia asta, dumneavoastră, după atâta timp, cum ați căzut în capcana asta?!" Eram deci depășiți bibliografic...

Căpudeanu m-a pus să fac un memoriu. Cred că faptul că m-am pus și eu pe înjurat i-a plăcut. N-a mai simțit prăpastia dintre intelectualii „elitiști" și mase. „Fă un memoriu către tovarășul Nicolae Ceaușescu în care să-i explici situația cum o vezi matale, și eu cred că în înțelepciunea lui o să te ierte." Am făcut memoriul, în stilul epocii: „Tovarășe secretar general..." și am încheiat spunând că sunt încredințat că va judeca cum se cuvine acest caz.* Și după aia am așteptat. Inutil.

Între timp, trebuie să povestesc episodul cu Nichita. Nichita Stănescu terminase, cred, *Noduri și Semne*. Ne chemase la atelier la Sorin Dumitrescu, să ne citească. Pe conu' Alecu Paleologu, pe Mihai Șora și pe mine. Toată noaptea ne-a citit volumul, dar domnul Șora și cu mine eram destul de preocupați. Șora era pensionat de la Ministerul de Externe, dar era încă în organizația lor de bază. Îl convocaseră la o ședință, se dusese, îi spuseseră

* Câteva detalii despre alcătuirea acestui memoriu – pe baza căruia mi se reproșează, la infinit, că aș fi scris „scrisori" omagiale către șeful statului –, în interviul acordat Mirelei Corlățan, *Evenimentul Zilei*, 29 septembrie, 2010. *Cf.* în acest volum p. 416 (n.a., 2013).

de cum intrase: „Nu v-ați plătit cotizația de trei luni." Iar el scosese banii, plătise, se dusese în bancă și aflase brusc că trebuia eliminat din partid. Vechii lui colegi l-au înfierat, l-au terfelit bine, au cerut să fie luat la întrebări. „Să ne spuneți *mantra*!", îi cereau. „Îmi pare rău, nu o mai știu, nici nu m-a interesat, era ceva ca o silabă fără sens; o vocală prinsă între consoane, nu mai țin minte." „Ce era, dom'le, trebuie să vă amintiți!", „Nu-mi amintesc!" „Trebuie!" „Nu știu, *bip*, *scârț*, ceva de felul ăsta." „Era *scârț*?" „Poate..."

O scenă amuzantă se petrecuse, pare-se, la Operă, cu Nicolae Florei. Florei a spus: „Domnule, mie mi-a ieșit ceva, vin aici să depun mărturie cinstită că mi-a ieșit, chestia ține, am făcut exercițiile așa cum mi s-a spus și am avut un moment când am levitat... Dacă vreți" a spus în plină ședință de partid, „mă pot concentra să vă arăt că se poate". Cei de la prezidiu au intrat în panică. Dacă ieșea?! „Stai, stai, stai!" au țipat toți îngroziți ca nu cumva să înceapă ăla să leviteze. Ar fi fost o prăbușire a materialismului dialectic și istoric chiar acolo, în sala de ședință, sub ochii lor...

Revin la Nichita. După ce termină de citit, zice: „Bre, lasă, bre, că n-o să fie cine știe ce, o să treacă și asta și, dacă nu, în cel mai rău caz, o să vă împuște, care-i chestia, haide, bre, ce importanță are!" Am plecat cu Mihai Șora, care, vădit indispus, mi-a spus, între altele: „Bine cel puțin că am copiii în străinătate..."

Nu eram încă suficient de îngrijorat, dar, după ce a urmat și o interdicție de semnătură, am început să fiu. Cei care nu fuseseră membri de partid și nu erau „în câmpul muncii" (era cazul artiștilor plastici) erau mai feriți: n-aveau ce să le facă, nu puteau să-i dea afară din nimic. Sigur, s-au ales cu o mare sperietură și cu o interdicție radicală, dar ei

și așa făceau o expoziție cam la doi ani o dată. Nichita se decisese totuși să facă ceva. M-am dus, la un moment dat, în grădina restaurantului de la Uniunea Scriitorilor. Ăia stăteau, beau pe-acolo, iar când am intrat, am făcut obiectul unor mici accese de patetism. Petre Stoica m-a luat în brațe: „Ce ți-au făcut, mă băiatule, ce ți-au făcut?" Nichita, tronând la o masă: „Bătrâne, eu m-am hotărât. Zilele astea trebuie să mă duc să iau de la Struga laurii de aur ai poeziei; mă duc, iau coroana și o donez unei uzine din Ploiești, ca să se vadă că și cultura poate contribui la creșterea productivității... După asta, mă duc la Nicușor și-i spun: «Băăătrâne, prietenul meu, să zicem Niiicolae Iorga – voia, prin asta, să arate că nu intervine pentru fitecine –, Niiicolae Iorga e șomer. Te rog să-i dai serviciu.»" (Problema, până la urmă, rămăsese asta: n-aveam serviciu, nici eu, nici nevastă-mea. Ne prezentaserăm la Brațele de Muncă și ne oferiseră posturi de muncitori necalificați. Am refuzat. Declaram că statul a băgat bani ca să-mi dea un titlu universitar, și că eu nu fac afrontu' ăsta statului, să mă duc să lucrez sub nivelul investiției; prefer să stau acasă. Or, asta nu le plăcea, că era o formă de indisciplină. Oameni fără serviciu, carevasăzică, „paraziți". Așa că, în fiecare dimineață, la ora șapte, ne dădeau telefon: „Nu v-ați prezentat la serviciu...") Nichita zice: „...dacă nu mă înțeleg cu Nicu, mă duc la bătrânul Nicolae, la ta-su, și-i spun: «Băăătrâne, uite ce s-a întâmplat cu prietenul meu.» Dacă nu mă înțelege, facem greva foamei. M-am gândit. Luăm o cameră, am eu un prieten, închiriem o cameră, stăm acolo, bem vodcă și vorbim filozofie. M-am interesat: în greva foamei e voie să bei... Ce-o să se întâmple? Or să vină ziariști, nu facem nici o declarație împotriva regimului, nimic politic. Problema e numai că maaatale n-ai serviciu. Acum, sigur, trebuie să știm la ce ne angajăm. Ei știu că eu stau

prost cu ficatul și că mata stai prost cu inima. S-ar putea să se enerveze, matale să-ți dea uuun șut în inimă și mie, uuun șut în ficat. Și atunci muuurim! Cine a aaavut curajul să se nască trebuie să aibă și cuuurajul să moară. Sau ar putea să ne dea afară din țară. Atunci, ne vom duce până la graniță și pe graniță ne sinucidem."

Am plecat, după conversația asta, într-o dispoziție teribilă, testamentară. I-am zis nevesti-mii: „Să știi că dacă Nichita Stănescu, din solidaritate cu mine, e capabil de un gest ca ăsta, eu nu pot să nu-l urmez." Sorin Dumitrescu m-a mai liniștit: „Bă, zice, nu te potrivi, Nichita așa e, n-o să meargă atât de departe, uită, mâine uită." Așa făcuse, pare-se, cu Țepeneag, când au intrat rușii în Cehoslovacia; erau tot la Scriitori, la masă. „Băăătrâne, să facem un gest de demnitate, îți propun să ne aruncăm de la etaj (adică de la etajul birourilor în rotonda de la parter). Ne aruncăm, băăătrâne, măcar atât să facem și noi." Țepeneag s-a ridicat de la masă și s-a aruncat. Și-a rupt, pare-se, un picior. Nichita, perplex, strigă de sus: „Ce-ai făcut?!" A coborât pe scări, l-a luat în brațe și l-a pupat: „Te doare, bătrâne?"

Revenind la povestea mea. Nichita a plecat, cum spusese, la Struga. Când s-a întors, recâștigasem între timp dreptul de semnătură: „Băăătrâne, am auzit că scrii din nou, înseamnă că nu mai e nevoie să facem tot tărăboiul. Bine că s-a rezolvat, hai să bem un rom."

O istorie tare am și cu Adrian Păunescu. Într-o seară, târziu, mă sună dl Paler, care era redactor-șef la *România liberă*. Eu scriam de câtăva vreme la pagina de cultură. Făceam cronica cărții de artă. Paler îmi spune deci: „Dle Pleșu, eu consider că nu e drept ce se întâmplă cu dvs., dvs. sunteți un scriitor talentat și ar fi păcat să facem din neatenție o greșeală, aș vrea să depășim această criză, mi-am permis să vă aranjez o întâlnire, fără să vă întreb, dar

credeți-mă că e bine în situația asta, cu Adrian Păunescu." Erau prieteni. Paler scria, adesea, la *Flacăra*. Când erau numere aniversare, Ceaușescu, chestii, Paler nu se murdărea în propria lui gazetă. O făcea, pentru el, Păunescu, în vreme ce el, la rândul lui, scria în *Flacăra* despre Velásquez... Mă rog, erau foarte buni prieteni, ceea ce eu nu știam la acea dată. „Prin urmare, Păunescu vă așteaptă, l-a ajutat și pe Marin Sorescu." „Dle Paler, ce rost are, nici măcar nu îl cunosc personal." „Da, domnule, dar sunteți și dvs. dator cu un efort." Acum trebuie să recunosc că, încet-încet, o oarecare neliniște pătrunsese în mine, fiindcă totuși nu aveam serviciu, nu puteam publica nicăieri și, apoi, erau și momente când se vorbea de „înaltă trădare", chestii d'astea, puteai să te gândești că până la urmă o încurci. A doua zi m-am dus, deci, la Păunescu. Îmi aduc aminte că am așteptat mult, a întârziat trei sferturi de oră, îl aștepta mai multă lume, pe urmă s-a auzit un vuiet pe scări, venea „titanul" cu un întreg alai. A venit, eu am ieșit în față cu un pas și am spus: „Mă numesc Andrei Pleșu." „Știu, vii la mine în birou." Intru la el în birou, el lasă ușa deschisă spre secretară și-mi spune: „Două lucruri: un memoriu și un text pe care să încerc să-l public." Și-mi întinde mâna. Eu, luat repede, am crezut că n-a auzit bine cum mă cheamă, „Pleșu" – zic. „Da, da, am înțeles" – zice. Abia atunci mi-am dat seama că, de fapt, mă concedia. „Memoriu am făcut", zic, „am făcut unul către șeful statului, să vă dau o copie." „Nu, dragă, un memoriu către mine." Era grăbit și supărat că nu înțelesesem din prima clipă.

Trebuia, deci, un memoriu către el. „Aha, atunci îi scriu", zic, „și lui Ion Alexandru un memoriu, și lui Ion Gheorghe, scriu memorii poeților! Și articolul, ce fel de articol?" „Domnule, dumneata citești *Flacăra*? Un articol ca cele din *Flacăra*."

Am plecat acasă nervos că m-am dus, urându-l pe Paler că m-a pus într-o asemenea situație. Dacă Păunescu s-ar fi purtat ca un scriitor celebru cu un scriitor începător, ar fi fost în regulă. Dar el s-a comportat ca un mare ștab cu un petiționar oarecare. Adică nu eram din aceeași lume. Am cochetat cu gândul să-i trimit un memoriu care să înceapă așa: „Mult stimate Andrei Mureșanu, subsemnatul Ion Ionescu de la Brad...", ca să-i atrag atenția că între noi astea erau raporturile, nu că el este un ștab și eu îi adresez memorii „ca un simplu cetățean". Pe urmă m-am enervat și n-am mai dat nici un semn. Noaptea târziu mă sună Paler: „Domnu' Pleșu, eu vă rog să faceți articolul cerut. Doar știți să faceți un articol; dați-i-l și dacă se reușește să se înfrângă această barieră, pe urmă lucrurile merg de la sine, faceți articolul." „Domnu' Paler, nu prea știu să fac chestii din astea peste noapte, nu sunt nici într-o stare potrivită, nu, vă mulțumesc." Trece o jumătate de oră, mă sună Tudor Octavian, care era, cred, adjunct la *Flacăra*, și pe care, atunci, nu îl cunoșteam personal: „Domnu' Pleșu, v-ați apucat de articol?" „Nu, domnu' Octavian." „Eu vă rog să nu întârziați, mâine la șapte vă așteptăm, nu trebuie să fie lung, două file. Articolul se cheamă *Artistul și patria*. O chestie acolo, știți dvs." „Domnu' Octavian, nu cred că am să fiu în stare să-l scriu, vă spun sincer." „Domnu' Pleșu, lăsați, domnule, prostiile, vorbim brambura? Vă rog eu, vă mai sun."

Chestia asta se petrecea în puterea nopții. La ora 12, alt telefon: „Domnu' Pleșu, v-ați apucat? Am uitat să vă spun, două cuvinte să nu lipsească: Nicolae Ceaușescu." „Domnu' Octavian, până să-mi spuneți asta, nu știam dacă o să mă apuc sau nu. Da' în condițiile astea, eu pot să vă spun sigur că n-o să-l scriu. Pentru că aș înțelege să pomenesc numele tovarășului Nicolae Ceaușescu în condiții de normalitate, dar acum, fiindcă sunt la ananghie, să-l

scot ca pe un pașaport din buzunar nu mi se pare nici față de el corect; îmi cereți să ridic cinci sute de kile, eu pot să ridic patru sute, dacă ridic cinci sute, mor." „Domnu' Pleșu, domnule, dumneata... vorbim aiurea, domnule, dumneata nu înțelegi situația, aici e poker mare, domnule! Dacă nu-l scrii matale, îl scriu eu și-l semnez cu numele matale." „Vă rog să nu faceți asta că mă arunc pe fereastră", zic. Închide din nou telefonul, sună din nou Paler: „Domnu' Pleșu, haideți, domnule." „Domnu' Paler, mi s-au pus niște condiții pe care nu le pot îndeplini." „Știu, zice, schimbăm subiectul, nu mai scrieți despre artă și patriotism. Scrieți despre artă și pace. Domnu' Pleșu, dumneavoastră, care faceți eseuri așa frumoase, nu puteți scrie un text despre *Guernica* lui Picasso, un eseu despre *Guernica*?" „Domnule, am să încerc." „Nu uitați să puneți la sfârșit un citat din *Scânteia* despre lupta pentru pace..." Tocmai avusese loc o demonstrație „spontană" a poporului român pentru pace, se încerca forțarea unui Nobel pentru pace, pentru Ceaușescu. „N-am ziarul", zic, „nu știu cum să mă refer la asta!" „Am eu ziarul, vă dau eu un citat potrivit." Și a citit o propoziție anostă, ceva de genul e mai bună pacea ca războiul.

Am stat în cumpănă toată noaptea. Îmi aduc aminte că am dat trei telefoane. Eram stresat. Nu puteam să mă duc în putearea nopții la oameni acasă, dar trebuia să mă sfătuiesc cu cineva. Și am telefonat lui Noica, lui Doinaș și lui Paleologu.

Foarte interesante răspunsurile lor. Nu le-ați putea anticipa. Știți ce mi-a spus Noica? Eu crezusem că-mi va spune, în stilul lui: decât o trezie proastă, mai bine un somnambulism fecund. Dar iată răspunsurile. Noica a spus: „Dragă Andrei, cu derbedeii nu se stă de vorbă." Doinaș: „Domnu' Pleșu, eu m-aș bucura foarte mult să vă văd

numele din nou în presă, m-aș bucura foarte mult să poată domnu' Păunescu să obțină așa ceva. Nu știu dacă poate. Dar asupra prețului care trebuie plătit ca să reapăreți nu mă pot pronunța, asta e alegera dvs." Iar conu' Alecu mi-a spus: „Dragă, e ridicolă toată chestia. Nu face o criză de orgoliu. Orgoliile trebuie plasate în altă parte. Fă un text și treci pragul ăsta, ca să treci pericolul. În situațiile astea riști întotdeauna să faci crize de vanitate și să crezi că sunt crize de eroism." Firește că toți cei pe care i-am pomenit erau binevoitori și bine intenționați, toți voiau să-mi facă un bine, să mă ajute.

Lucrurile astea trebuie povestite, poate că faceți peste treizeci de ani un volum. Fapt e că în noaptea aia am scris, până la urmă, un articol despre o pictură de Grigorescu. Era vorba de o lucrare din timpul războiului din '77, cu un dorobanț văzut din spate, care privește un apus de soare. Textul meu vorbea despre război la Grigorescu și la români, în genere. În jur explodează obuze, dar soldatul redevine păstor și se uită, abstras, la un apus de soare. Inferam spre capacitatea autohtonă de a „uita" imediatul. Am dus articolul a doua zi la redacție. M-a primit nu Tudor Octavian, ci unul, Nicolae Cristache. S-a uitat pe el: „N-are ce-i trebuie." „Domnule", zic, „sunt profesionist, din punctul meu de vedere are tot ce-i trebuie." În clipa aia a sunat telefonul. Mi-am dat seama că era Păunescu: „Da, a venit" – zice Cristache. „Da, l-a adus... Cum să fie? Frumos... Textul? Nu, n-are." „Domnu' Păunescu a spus să mi-l lăsați aici, să vedem ce se poate face." Am plecat a doua zi cu familia la mare. La întoarcere, mă cheamă D.R. Popescu. „Dragă, am făcut o intervenție pentru dumneata ca să poți să publici. Du un articol la *România literară*, dar rugămintea mea e să scrii despre un artist mort, să nu fie despre un artist plastic în viață! Lucruri misterioase... Dacă faci

orice despre un artist clasic, o să apară și cu asta ai trecut pragul." Am scris un articol despre Paciurea, era la redacție Roger Câmpeanu, l-am lăsat, am corectat șpaltul a doua zi și articolul a apărut, dar semnat Petre Andreescu. Telefonez: „Ce-i asta, Petre Andreescu?" „Dragă, a fost un scandal întreg, în ultima clipă am primit un telefon că n-ai voie. Din cauza scandalului de la *Flacăra*." „Ce scandal?" „Ai dat un articol la *Flacăra*, care s-a publicat; primele exemplare din tiraj au ajuns la Consiliul Culturii și, când ți-au văzut numele, s-au enervat. Și au reîntărit interdicția. Au trebuit să refacă tirajul fără articolul dumitale."

Nu m-aș mira, deci, să mai existe vreun exemplar din numărul acela (retras) din *Flacăra*, incluzând articolul meu. Oricum, ulterior am publicat textul („Despre uitare la Nicolae Grigorescu"). Roger mi-a spus că, obligat, în ultima clipă, să-mi suprime numele, a pus Petre Andreescu, măcar ca să-mi păstreze inițialele, să salveze ceva.

După un timp, am realizat că episodul nu era străin de o oarecare componentă parapsihologică. Cu doi ani în urmă, fugise din țară muzicologul George Bălan. Știa că nu se va mai întoarce, dar nu mi-a spus nimic. Eu îl frecventam mai ales pentru excelenta lui bibliotecă. Înainte să plece din țară mi-a cerut un geamantan (pe care nu l-am mai recuperat), dar mi-a lăsat în schimb niște cărți. „Lipsesc un timp", mi-a spus, „și m-am gândit să depozitez la tine câteva cărți, să nu le fure cineva în lipsa mea. Și, ca să nu fie probleme, am scris pe ele *cărți pentru Petre Andreescu*." M-a impresionat coincidența dintre personajul inventat de Bălan și cel reapărut, după doi ani, în cu totul alt context. Mi-am zis „domnule, Petre Andreescu ăsta există, îmi dă târcoale". De altfel, după apariția articolului despre Paciurea, Petru Creția mi-a spus: „Dragă, îmi pare rău că nu mai publică Pleșu, da' e unu, Petre Andreescu, care nu

e rău deloc." În fine, până la urmă, am reînceput să public. Lui Paler i-am evocat episodul după '90, dar nu prea își mai amintea detaliile...

A fost și un proces, pe care eu l-am luat foarte în serios. Am studiat Codul Penal, mi-am făcut apărarea cât am putut de riguros, în termeni strict juridici; numai că în timp ce eu, un diletant, vorbeam în termeni juridici, judecătorii (chipurile, profesioniști) vorbeau în termeni politici. Între timp se făcea tapaj la Europa Liberă. Din Germania, mi-a parvenit o completare la bursa Humboldt, aflaseră că sunt la ananghie, au vrut să-mi ofere ocazia să plec; mai întâi nu mi s-a dat pașaport, am făcut urât, s-a vorbit despre asta și în străinătate, după care a venit securistul la mine și mi-a spus: „Domnule, dacă vrei să pleci, de ce nu spui, domnule? îți dăm pașaport." Am plusat: „Uite, vreau să-l iau cu mine și pe fiul meu, nu mi-l dați și pe el?" „Cum să nu! Sigur că, dacă vă dăm pașaport și dvs. rămâneți pe acolo, noi ăștia care v-am dat aprobarea o să avem probleme." După care s-a uitat la mine cu înțeles: „Da' nici n-o să murim din asta!" Adică, cu alte cuvinte, îmi dădeau indicația să nu mă grăbesc să mă întorc. Insistau să-l treacă pe fiu-meu, ca minor, pe pașaportul meu. Am cerut să i se facă pașaport separat, pentru că urma să se întoarcă înaintea mea, la începerea școlii: „Hai, dom'le, ce naiba, ce dacă începe școala? O să vină mai târziu."

Între timp, fusesem în audiență la Traian Ștefănescu, care îmi spusese: „S-a făcut o greșeală, domnule, dacă aș fi știut..." A dat telefon la UAP* și m-au angajat referent la biroul de pensii. De acolo am plecat la bursa Humboldt, m-am întors și, când m-am întors, am reluat serviciul, după

* Uniunea Artiștilor Plastici.

care m-au încadrat pe un post de documentarist la Institutul de Istoria Artei. Încet-încet, lucrurile s-au mai așezat, până în '88-'89, când a fost cazul Dinescu...

Ce-a fost, de fapt, această „Meditație Transcendentală" n-am înțeles nici până azi. Circulau zvonuri că a vrut madam Ceaușescu să crească productivitatea muncii și a crezut că dacă faci yoga devii mai harnic... Pe urmă s-a speriat și a dat ordin să se șteargă urmele. Mi-aduc aminte că Radulian – directorul de la Psihologie – aproape că înnebunise, fiindcă avusese în sertar documentele prin care i se cerea în mod expres, de la mare nivel, să facă acest experiment, iar documentele dispăruseră. Omul avea încă reflexe de loialitate partinică: „Nu se poate, e o greșeală, partidul o va repara!" Da' de unde! Nimeni nu se grăbea să repare nimic. Altă teorie era că au vrut să scape de intelectuali. În cazul ăsta a fost un eșec, pentru că n-au căzut în plasă decât relativ puțini.

Curios e că, după '90, când am ajuns la Londra la un moment dat, am fost invitat să dau un interviu la BBC și acolo a apărut domnul Stoian, „instructorul" nostru. Carevasăzică, lucra la BBC. Și nu părea să trăiască vreun sentiment de vinovăție. Oricum, mi-e greu să înțeleg cum a obținut el, înainte de '89, aprobarea să vină în țară, să țină ani de zile conferințe publice în instituții de stat, pe teme atât de... diafane.

Nu am o teorie clară pe această temă. Înclin să spun că a fost o prostie, ceva care le-a scăpat din mână. Au crezut că este ceva benign, după care s-au speriat și au reacționat isteric. Au crezut într-un miracol psihologic, unul a făcut un raport alarmat, altul a spus că intelectualii pregătesc ceva, „serviciile" au vrut să-și dovedească zelul, mă rog, veșnicul amestec autohton de I.V. Stalin și I.L. Caragiale...

*

DOINA JELA: *În finalul întrevederii noastre, l-am rugat pe dl ministru să-mi răspundă la câteva întrebări punctuale: Dacă acea activistă, Olivia Clătici, l-a insultat:*

ANDREI PLEȘU: Era brutală și insultătoare prin toată ființa ei. N-o vedeam pentru prima dată. Era trimisul partidului la toate ședințele de analiza muncii din Institutul de Istoria Artelor și de la facultate. O apariție standard: cu taiorul-uniformă, castrator, al slujnicelor de partid. Dumneavoastră spuneți că ați cunoscut-o de curând și că pare o bunicuță cumsecade. S-au mai văzut cazuri. Nu vă lăsați înșelată. Nu puteți fi exigentă cu Noica și înțelegătoare cu Clătici...

— *Impresia pe care i-a lăsat-o Stoian:*

— O impresie de platitudine. Toată istoria, o comédie.

— *Contribuția în această bulversare a lui Ceaușescu însuși:*

— Nu cred că se putea face ceva de anvergura asta, cu desființarea unei instituții, concedierea a sute de oameni etc., fără ca Nicolae Ceaușescu să fi fost informat.

— *Dacă a fost hărțuit de Securitate:*

— N-am fost niciodată convocat la Securitate. Veneau ei la mine, mă chestionau. Am dat, o dată, și o declarație scrisă.

— *Cum a apărut textul despre național și universal pentru care l-a mustruluit Noica, povățuindu-l să „aleagă un somnambulism fecund, în locul unei trezii proaste":*

— Hăulică făcuse, în *Secolul 20*, o rubrică pe tema „național și universal". Mi-a cerut să scriu și eu. I-am spus că nu-mi convine tema, dar el a insistat. Și atunci am scris un text, fără nici o cenzură mentală, cu gândul că n-o să-l publice, dar nici n-o să poată spune că n-am vrut. Hăulică s-a încăpățânat, însă. *Secolul 20* e un caz extraordinar în istoria cenzurii românești. Cum făcea de obicei, Dan Hăulică s-a dus și s-a bătut pentru acest text la nesfârșit.

Revenea apoi la autor să facă modificările cerute de cenzură. În ce mă privește, eram, la urmă, atât de plictisit, încât eram gata să cedez, numai să mă lase în pace. Ei bine, Hăulică prelua rolul meu: se opunea modificărilor la care eu voiam să cedez. După patru ore, textul era aproape neschimbat. Strategia lui era asta: le arăta manuscrisul cu ștersăturile, dovedea, deci, că s-a „lucrat" intens și, în final, manuscrisul era același. „Hai, zice, în loc de naționalism să spunem aici patriotism, ce zici?" „Puneți, domnule Hăulică, puneți patriotism", răspundeam eu. „Nu, dragă, cedezi prea ușor, de ce cedezi așa ușor? Să lăsăm naționalism!" Și tot așa. Aveam timp, ce altceva aveam de făcut pe atunci?

— *Dacă niciodată, în tot acest timp, nu i-a „sărit capsa":*

— Ăsta e un subiect greu. Nu am, cred, structură de insurgent. Dar oricine poate să se scuze că nu are structura asta. Mie îmi sar capacele doar în anumite condiții. N-am avut niciodată impulsul de a face un gest în sine. N-am avut niciodată pornirea să spun: „Domnule, trebuie să fac ceva." Adică un impuls pur, care să preceadă mobilul concret. Am avut o reacție netă la lucruri concrete. În clipa în care mi s-a interzis să mă mai văd cu prieteni din străinătate, am simțit că s-a atins în structura mea o clapă hipersensibilă și că nu pot să nu reacționez. Nu mi se poate interzice să mă văd cu un prieten. Tot așa, în clipa când Dinescu a primit un fel de domiciliu forțat și știam că, împreună cu cei doi copii, nu are din ce trăi, că e urmărit pe stradă, izolat ș.a.m.d, la asta s-a declanșat în chip natural un resort: „la așa ceva nu marșez". Așa că am făcut un memoriu către toate ministerele pendinte, întâi despre interdicția de a mă vedea cu străini; făceam o descriere a întregii situații, în care spuneam că s-a ajuns într-un punct inadmisibil, asta cu străinii era un delir pe sector mic, dar era un simptom pentru

o dramă mai mare și vorbeam de monumente, de biserici, de sărăcie, de cenzură și de toate. Urma chestia cu Dinescu. Sigur că, pe vremea aceea, nu puteai face asemenea gesturi fără să asumi anumite consecințe. Nu mă consider însă o persoană foarte curajoasă, nu am impulsul eticului pur. Ideea abstractă, teoretică, a „atitudinii" nu mă provoacă. Am nevoie de mobiluri palpabile, ca să se declanșeze impulsul de a face. Când ele există, accept să risc, să mă las dus în afara Bucureștiului, să stau cu poliția la ușă etc. Asta nu e, însă, mare lucru. Eu sunt stingherit sincer când sunt pus pe câte o listă de disidenți. Disidență a făcut Radu Filipescu...

— *Care crede că-i e limita de rezistență:*

— Dacă aș fi fost în pușcărie?... Nu știu, până nu ți se bagă un ac sub unghie n-ai de unde ști. La armată am reacționat, de pildă, foarte prost. Aproape nevrotic. Îmi fac, desigur, iluzia că nu aș putea comite ticăloșii. Dar nu bag mâna în foc. Ăsta e testul cărnii. Sunt unii care sunt „buni de carne", cum se spune. Reziști sau nu reziști.

— *Nu credeți că tot ce ni se întâmplă nouă acum este urmarea faptului că toți ne-am văzut de treabă și n-am avut impulsuri de etic pur, am crezut că o să plătească Ceaușescu, nu noi, și acum nu mai reușim să ne venim în fire?*

— Cauza tuturor belelelor noastre la ora asta este, într-adevăr, ceea ce n-am făcut la timp, înainte de 1989. Plătim acum cumințenia noastră prerevoluționară. Iar cehii, polonezii și ungurii primesc recompensa înțeleptei lor necumințenii. Dacă lucrurile merg prost, dacă n-avem politicieni ca lumea, strategi, reformiști etc. este pentru că am stat cuminți până în 1989. După primăvara de la Praga, în 1968, peste zece mii de profesori universitari, scriitori, artiști s-au făcut, în Cehia, spălători de geamuri. La noi, nu. Noi plătim acum nota neachitată atunci. Când ai zece

mii de oameni care înțeleg să nu accepte compromisuri, cu ăia faci și reforme, faci și etică, faci și politică. Dacă nu ai ăia zece mii de oameni, ieși la televizor sau pe stradă, strigi lozinci bătăioase, te declari simbol național, zici că ai fost victimă, că poporul ăsta e un popor de eroi, că am rezistat în munți, că am rezistat prin cultură etc.

— *Unde credeți că ar fi fost Noica după Revoluție?*

— Convingerea mea e că, dacă trăia, Noica, deși el era imprevizibil, ar fi fost orientat mai curând spre pozitiv, spre construcție... Noica trăise episodul curajului, al riscului politic în tinerețe; l-a costat enorm și gândirea lui de bătrânețe era că n-a meritat. Adevărata soluție era, pentru el, cultura mare, retragerea la munte și supraviețuirea, sau – în condiții favorabile – construcția: să ctitorim instituții. De-aia pe noi ne disuada să facem politică. Noi însă nu din acest motiv am fost placizi politic, pentru că, vezi Doamne, nu ne-a lăsat el. Ne-a cerut tot felul de lucruri și nu l-am ascultat. Mie, de exemplu, mi-a spus să învăț sanscrita, și nu l-am ascultat. N-aveam decât să nu-l ascult nici când îmi cerea să nu ies în stradă. Eu cred că România e bolnavă de mult și că atitudinile românilor de dinainte de '89 sunt principala cauză a dezastrului de acum. Comuniștii și Securitatea își au rolul lor, dar suntem vinovați cu toții.

— *De ce-am fi mai vinovați ca alții?*

— Fiindcă suntem mai „deștepți". Carevasăzică, „nu ne lăsăm prostiți". „A se slăbi cu mofturile!" Aduceți-vă aminte ce se spunea când apărea unul mai curajos: „E nebun! Ia mai dă-i în mă-sa! După ce au mâncat căcat toată viața, acum i-a apucat curajul!" – a fost comentariul general după scrisoarea celor șase. Nimeni nu se gândea cât e de greu să ajungi în Dămăroaia, la cișmea, la 80 de ani, după ce ai avut o viață de confort. Când cu Brașovul, în '87, nu s-au auzit decât două voci solidare: Doina Cornea și

Silviu Brucan. Restul: înțelepciune! Spuneam mereu: „La ce bun? N-avem nici o șansă!" Chestia cu „n-avem nici o șansă" explică multe. Vine un moment când nu mai contează dacă ai sau nu vreo șansă. Faci ce e de făcut. La noi, momentul ăsta nu vine, fiindcă suntem „deștepți" și relativiști. Pentru că e mai tare în noi Mitică.

[Interviu realizat de Doina Jela în august 1998
și publicat în volumul *Afacerea Meditația Transcendentală*,
Editura Humanitas, București, 2004]

Nu există neutralitate într-o lume globală

1999

GABRIELA ADAMEȘTEANU: *Față de intervenția NATO în Iugoslavia, Ministerul de Externe Român (ca și președintele, și prim-ministrul) a avut o poziție fără echivoc. Dar toți predecesorii dvs. în această funcție – Adrian Năstase, Teodor Meleșcanu, chiar Adrian Severin – s-au distanțat de ea ori chiar au criticat-o. Cum explicați acest lucru?*

ANDREI PLEȘU: Există un *sindrom al predecesorului.* El se percepe ca un profesionist absolut care, din motive diverse, a fost împiedicat să rămână *pe viață* în funcția în care, la un moment dat, a fost activ. „Predecesorul" e cel care știe *mai bine* ce trebuia făcut, care ar fi făcut *mai bine* ceea ce ar fi trebuit făcut, și este, prin natura amplasamentului lui, criticul de serviciu al „actualului". Când „actualul" devine și el „predecesor", probabil că va căpăta aceeași psihologie.

Eu am fost criticat și pentru ce am făcut, și pentru ce n-am făcut. Unii îmi spun că am făcut prea puțin, alții pretind că am făcut declarații prea apăsate. Suntem un popor de comentatori. Competențele sunt întotdeauna populare, unanime. Mitică e competent în toate: e analistul politic suprem, omul politic suprem, gazetarul suprem. El *știe* și se miră cum de ceilalți nu-și dau seama ce simplu e. El își încheie toate demonstrațiile cu satisfacția de a fi fost mereu cel care are dreptate. În ce mă privește, cu limitele mele personale și cu experiența mea zilnică în acest birou,

n-am simțit că puteam să facem mai mult decât am făcut. Ori n-am avut destulă imaginație, ori informațiile pe care le-am avut au fost de natură să mă blocheze – fapt este că nu mă simt vinovat de a nu fi făcut mai mult, chiar dacă la un moment dat, și am și declarat-o public, am spus că era bine să valorificăm mai intens fondul nostru de bune realții cu sârbii. Noi n-am fost utilizați de comunitatea internațională pe măsura acestui bun raport și atunci el s-a degradat prin nefrecventare. Dar nu cred că e corect să ne facem iluzia că într-o problemă în care Grupul de Contact, NATO, Uniunea Europeană, Consiliul de Securitate, toți experții lumii nu au găsit căi optime de rezolvare, puteam veni noi cu marea soluție. Dacă mi-a incumbat mie acest rol, admit că nu l-am îndeplinit și îmi asum această limită, dar sunt, în același timp, foarte curios care ar fi fost marea soluție pe care „predecesorul" ar fi avut-o. Și, dacă ar fi avut-o, mă întreb de ce, din motive patriotice cel puțin, nu s-a grăbit să mi-o comunice. Eu am păstrat o maximă disponibilitate de dialog cu toți „predecesorii" mei, i-am numit pe toți în Consiliul de Onoare al Academiei Diplomatice, i-am invitat și la o discuție, la care nu au venit. Dar aș fi fost încântat să primesc sfaturile lor, să-i aud, măcar la telefon, că vor să mă ghideze – n-am vanități în privința asta... Dar altfel, nici acum, când ei spun că trebuia făcut altceva și în alt moment, nu am aflat încă *ce anume* trebuia, de fapt, făcut. Nu știu dacă tăcerea lor e o formă de discreție sau e totuși confirmarea faptului că n-au, în fond, nimic special de spus.

— *Din ce am înțeles eu, voiau „o și mai mare neutralitate".*

— Eu nu pot, totuși, decât să sper că, dacă ar fi fost în locul meu, ar fi făcut la fel ca mine. După părerea mea, ar fi făcut o mare greșeală dacă ar fi pedalat pe tema neutralității. Întâi, pentru că acest concept al neutralității e

foarte costisitor. E un lux. Numai o țară foarte solidă poate fi neutră. Teoria neutralității era la modă și pe vremea lui Titulescu, care are o foarte frumoasă pagină pe tema aceasta, încheiată cu precizarea că neutralitatea, la limită, e dezonorantă.

— *Dar e practică?*

— Nu e practică. Neutralitatea nu e o soluție reală. Noi avem experiența unor țări civilizate care, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, au ținut să-și declare neutralitatea și au fost ocupate după două zile. Nu există neutralitate într-o lume globală: acum trebuie să fii „situat". Noi ne plângem tot timpul că nu suntem situați, că suntem într-o zonă gri, că nu aparținem nici unui club și că cei către care vrem să mergem nu ne primesc. Or, cum să combatem această situație cu o teorie a neutralității, adică a *nonsituării*, luată ca principiu? Eu găsesc că, dimpotrivă, trebuie să optăm și trebuie să fim consecvenți cu opțiunea noastră, indiferent câte costuri implică. Orice opțiune înseamnă sacrificiu, înseamnă renunțare la alte opțiuni. Dar, fără opțiune, nimic nu este posibil într-o politică ofensivă, cum vrem să facem.

— *Există o noutate creată prin această intervenție NATO, care creează de acum înainte un precedent în politica externă, în dreptul internațional. Cum o vedeți?*

— Admit că ceva este insolit în această împrejurare. Chiar înăuntrul Alianței are loc o discuție vie cu privire la legitimitatea atacului aerian. E adevărat că, prin ceea ce există la ora aceasta ca document în dreptul internațional, lucrurile nu sunt integral acoperite. Pentru ca acest atac să fie totuși legitimat, trebuie un efort de interpretare, pe care NATO nu l-a făcut. Dar, în orice caz, e ceva nou. Asta nu trebuie neapărat să ne sperie. S-ar putea să intrăm într-o eră în care valorile, principiile

dreptului internațional se vor reanaliza. În ce direcție? S-ar putea să vină un moment în care drepturile unui individ, ale cetățeanului, ale personajului singular, să aibă aceeași greutate ca drepturile statelor și ale națiunilor. Noi am trăit într-un drept internațional care a gestionat raporturile dintre state și națiuni. Lucrurile au evoluat de așa natură, încât în lumea de astăzi individul a început să conteze foarte mult. S-ar putea să se nască acum un tip de gândire juridică conform căreia marile organisme internaționale și marile puteri se pot sesiza nu numai când e vorba de conflicte la nivel de stat, ci și atunci când drepturile individuale, umane, sunt încălcate de stat.

— Dar chiar cu riscul de a afecta alte vieți umane, alte drepturi, precum s-a reproșat intervenției NATO în Iugoslavia?

— Există acest risc și de aceea va trebui ca lucrurile să fie foarte riguros formulate. După acest episod ar trebui să înceapă o operațiune de reformulare a principiilor de drept internațional, pentru că, altfel, vom trăi într-un echivoc mereu condamnabil. Dar hai să vorbim ca „simpli cetățeni". Noi am reproșat decenii întregi Vestului că, respectând anumite principii de drept internațional convenite, nu s-a amestecat, ba, dimpotrivă, a legitimat, prin dialog politic, puterea dictatorială din estul Europei și din România, în special. Noi am fi dorit, să fim onești, în nenumărate rânduri sub Ceaușescu – și nu numai sub Ceaușescu, sub comunism – ca Vestul, americanii, cineva, o putere solidă să vină și să facă ordine. Sau, în orice caz, să îl amendeze pe dictator pentru comportamentul lui. Or, noi am asistat, dimpotrivă, la o strategie politică în care se făceau eforturi ca dictatorul să *nu* fie contrariat. Așa funcționau serviciile noastre diplomatice, cu mici excepții, așa funcționa dialogul politic internațional: să nu lezăm susceptibilitățile nimănui. Țineți minte cât tapaj a făcut

pe linia aceasta dictatura însăși, invocând principiul neamestecului în treburile interne. Era un tabu. Deci noi am fi fost mulțumiți ca, atunci, să se treacă peste aceste rigori „politicoase" și să se ia unele măsuri, chiar dacă nu exista un temei juridic foarte solid pentru aceasta. Or, lucrul nu s-a întâmplat. Se întâmplă acum cu Miloșevici. Intervenția aceasta este tipul de intervenție la care noi am visat într-un moment în care ea nu s-a petrecut. Aproape aș spune că tipul acesta de intervenție vine prea târziu. Miloșevici, la ora aceasta, e un caz izolat... se lovește în el cum *nu* s-a lovit în toți predecesorii lui din estul Europei. De aceea mie îmi e greu să îmi pun problema unei legitimități de drept riguros, geometric, pentru că eu mă pot pune în situația unei comunități care, excedată de dictatorul ei, vrea să răsufle ușurată și vrea să simtă solidaritatea comunității internaționale. Există o singură problemă pe care, totuși, cinstit e să o menționăm. La noi era limpede că între Ceaușescu și populație era o fractură, lumea de-abia aștepta să scape de el. Cu datele pe care le am, nu pot evalua situația în Iugoslavia. Pentru că, dacă cumva Miloșevici are suport popular, dacă cumva opinia publică iugoslavă este integral de partea lui, atunci lucrurile sunt într-adevăr complicate și abia atunci apare o problemă de legitimitate. Fiindcă poate fi legitim – chiar fără suport juridic, zic eu – să vrei să eliberezi un popor de dictatorul lui, dar devine foarte complicat să vrei să separi un popor de dictatorul lui împotriva dorinței înseși a poporului. Pot avea îndoieli că procentele pe care le aflăm din Iugoslavia sunt corecte, pentru că eu știu cum arată voturile și referendumurile sub dictatori. Dar există în Iugoslavia un discurs naționalist care are succes, care a fost îmbrățișat și de opozanții lui Miloșevici (actualmente deveniți, unii dintre ei, tovarăși de drum), și asta înseamnă că lucrurile

sunt ceva mai complicate. Aceasta iarăși e o chestiune care ar trebui foarte serios analizată de strategii NATO. [...]

— *În ce măsură „bagajul dvs. diplomatic", cum s-a exprimat dl Hurezeanu într-un articol recent din* Revista 22, *e bine pregătit de echipa de la București?*

— Eu am fost mereu, în acest an, în situația de a mă explica. Una e când argumentezi pe un val crescător, și alta când argumentezi într-o depresiune, în care tot timpul explici că nu e chiar așa de rău, că tocmai au apărut niște semne promițătoare, că... Și, mai ales, una este când ofensiva ta diplomatică se poate desfășura fără obstacole, și alta când te izbești de tot soiul de „accidente" colaterale. Eu mă duc să spun că suntem un partener interesant, că avem un potențial extraordinar, că vrem în UE, vrem în NATO ș.a.m.d. și, când termin acest discurs emfatic, interlocutorul vestic îmi pune pe masă niște documente din care rezultă că o investiție de zeci sau sute de milioane de dolari nu poate fi plasată în România pentru că s-a pierdut în mod arbitrar o licitație, pentru că trebuie 28 de semnături pentru o aprobare, pentru că s-au schimbat legile de 80 de ori în ultimele patru luni, pentru că s-au redus facilitățile, s-au schimbat condițiile... În situația aceea nu mai ești în atac, în situația aceea ești în defensivă și nu poți decât să începi să faci o coregrafie de salvare, nu una de persuasiune. Eu am făcut în această perioadă mai multă coregrafie decât aș fi vrut să fac. Și nu una, repet, de ofensivă, persuasiune, ci una de atenuare, de eschivă. [...]

[Interviu realizat de Gabriela Adameșteanu, publicat în *Revista 22*, nr. 14, 6–12 aprilie 1999]

Dezastru și euforie
2000

TITA CHIPER: *Stimate domnule Pleșu, ce putem spune astăzi despre catastrofa la români?*

ANDREI PLEȘU: Subiectul fiind încărcat de emotivitate, de un „vibrato" mai mult sau mai puțin isteric, e bine să procedăm – *more geometrico* – la anumite simplificări clarificatoare. Înclin să cred că, în România de acum, simțul catastrofei, catastrofismul, în general, nu e lucru serios. Nu știu dacă așa a fost totdeauna. Poate că la noi s-a cultivat mereu această temă cu oarecare frivolitate, dar acum ea apare pe piață cu motivații care nu au nici o legătură cu patosul ei real. Există, bineînțeles, și personaje care trăiesc autentic în orizontul catastrofei: naturile apocaliptice, Cioran ar fi un exemplu clasic, deși chiar și în cazul lui încap anumite relativizări.

— *Credeți că în tranziție ne-am contaminat cu toții de acest spirit?*

— Nu, nu suntem cu adevărat cioranieni. Să revenim la simplificările anunțate. La ora asta avem, cred, de-a face cu patru variante ale temei. Întâi, catastrofa ca *retorică politică*. A face opoziție înseamnă, în primul rând – pentru contemporanii noștri –, a prezenta ca iminentă catastrofa, o catastrofă imputabilă, firește, guvernării pe care o contești. Nenumăratele variante ale retoricii catastrofiste nu sunt crezute nici măcar de cel care le emite. Dar, când vrei să

combați guvernul, preferi să n-o faci în mod tehnic, punct cu punct, logic, ci s-o faci pe un fond de apocalipsă iminentă. Asta te scutește, în orice caz, de analize prea laborioase și creează o stare de spirit care și electoral e foarte convenabilă. Când sperii lumea cu ce o să vină, lumea se refugiază sub pulpana ta ca sub pulpana celui care a anticipat lucrurile și care, probabil, are și o soluție. Ca manevră de opoziție, catastrofa e, prin urmare, o parte a coregrafiei politice cotidiene.

— *Dar cel care „știe el ce știe" nu e neapărat numai politicianul, analistul din mass-media are, cred, astăzi, un mai mare prestigiu în fața publicului.*

— Aceasta e a doua variantă a discursului catastrofic, *varianta jurnalistică*: catastrofa e vandabilă. În general, ziaristul român de azi a înțeles repede că dacă vrei să vinzi gazeta trebuie să relatezi lucruri tari, să vii cu vești neliniștitoare. Tot ceea ce ar putea crea o psihologie liniară trebuie evitat: trebuie să introduci mereu „șocuri electrice". Se pot anunța cutremure, invazii, molime; asta în mare. Dar pentru ca aceste anunțuri teribile să-și atingă ținta e nevoie să întreții tot timpul o atmosferă potrivită, un zumzet al „micilor" catastrofe: bătrâni omorâți cu satârul, copii violați ș.a.m.d. După retorica politică a catastrofei întâlnim, acum, varianta economică a catastrofei, viziunea ei „capitalistă", rentabilă.

— *Politicianul prezicător de apocalipsă și ziaristul scormonitor de dezastre sunt personaje ale ultimului deceniu, apariții noi. Cum s-ar explica, însă, apetitul nostru pentru catastrofă, când trecem de aceste categorii?*

— Cred că celelalte două variante ale temei, la care mă gândesc, nu țin neapărat de actualitate, de imediat, ci de ceva mai adânc și mai durabil în spațiul nostru. Pentru foarte multă lume *a fi prost dispus*, a vedea lucrurile în

negru înseamnă o formă superioară de inteligență: domnule, eu nu mă las prostit de aparențe. Toată lumea trăiește într-o nesimțire care rezultă din mediocritate: nu e cazul meu! Nu mă las păcălit de conjuncturile care – pentru gloată – par încurajatoare! Fiindcă sunt deștept și filozof, eu știu foarte bine că lucrurile merg prost, că omenirea e o speță ratată și că sfârșitul nu poate fi decât groaznic și inevitabil. Înțeleg, de aceea, să cad mereu pe gânduri, să fiu o Casandră sistematică. A patra variantă în care apare tema catastrofei este *varianta euforică*, voluptuoasă: catastrofa de bodegă; o gustare nu e cu adevărat delectabilă dacă nu e acompaniată de un „lamento" tacticos, savurat bătrânește. Îți bei țuica sau vinul și discuți despre recolta compromisă, politicienii proști, situația mondială dezastruoasă, sfârșitul lumii etc. Naufragiul devine o plăcere colocvială, dezastrul – o picanterie, catastrofa – un deliciu.

— *Nu vi se pare că se naște, în acest caz, și un fel de superbie în negativ – „ca la noi la nimenea" –, de care suntem mai mult mândri decât jenați?*

— Așa e. Dacă n-am reușit în pozitiv, putem oricând să raportăm o excelență în negativ: nimeni n-a suferit cât noi, nicăieri nu se încurcă lucrurile mai rău ca la noi, nicăieri nu e mai defect mecanismul politic, instituțiile, oamenii, decât aici, la noi, unde totul se prăbușește implacabil, se duce de râpă.

— *Catastrofa presupune ideea de tragedie și implicit sentimentul de vină pe care îl trăiește victima acestei tragedii. Cum ne asumăm noi culpa individuală în catastrofă?*

— „Catastroficul" e, totuși, distinct de „tragic". Eroul tragic e, de obicei, victima unor împrejurări de care se simte vinovat. Discursul catastrofic estompează tema vinei – problema nu e să aflăm vinovatul, ci să constatăm inevitabilul, nenorocirea, aspectul sumbru al lucrurilor. Dacă e să se

pună chestiunea vinei, ea este, aproape statistic, delegată celuilalt: nu implică niciodată pe cel care proclamă catastrofa. Catastrofa este ori o fatalitate, ori un accident indus de o nemeritată ostilitate cosmică. Pe scurt, catastrofa este o *tragedie nedreaptă.*

— *Privind numai în acest fel lucrurile, n-am putea spune și că nu prea avem imaginație în catastrofe?*

— Spiritul catastrofic implică, e drept, uneori, o oarecare lipsă de fantezie, un fel de a fi monoton, prizonier al unei dispoziții obsesive. Dar există și variante de catastrofism care provin din excesul imaginației, din tendința de a anticipa lucruri neplauzibile, sau, chiar dacă plauzibile, nu iminente, sau, chiar dacă iminente, evitabile într-un fel sau altul. Una dintre temele mari ale spiritului catastrofic la români e *tema drobului de sare*: a trăi, ca nemijlocit prezentă, o nenorocire posibilă, dar incertă. A „proiecta" dezastrul ca fiind ceva deja petrecut. Pot da un exemplu „contingent". Îmi aduc aminte că, în primăvară, în timpul Războiului din Kosovo, domnul Adrian Năstase spunea: în vară se va declanșa același lucru în România, iar în toamnă vom avea război în Transilvania și vom pierde Ardealul. A făcut aceste previziuni fără a clipi. Odată trecut termenul previziunii, nimeni nu contabilizează aberația. Și din pricina asta numeroase previziuni catastrofice se și repetă: pentru că aceia care proferează asemenea anticipări știu că ele nu sunt amendate niciodată. Orice anticipare a răului rămâne plauzibilă; când nu se întâmplă, cu atât mai bine, găsim altceva. De aceea spuneam că, la ora asta, catastrofismul nostru nu e un lucru serios, consistent, ci o temă oarecum frivolă, chiar dacă are un aer patetic. Sub pojghița – uneori spectaculoasă – a negativității, subzistă eternul ferment miticist. Catastrofa sună a farsă orientală, a iarmaroc: dandana, belea, bucluc.

— Ca în Caragiale: „se duce dracului giudeţul" – dar de fapt nu se întâmplă nimic din ceea ce s-a prezentat drept catastrofă ireversibilă.

— Apropo de asta, dacă mă întrebi repede care este cel mai tragic personaj din cultura română, răspund imediat – Caragiale. Pentru că el este constrâns la abandon, fiind un om eminamente echilibrat şi tonic. Nu vrea catastrofa, nu vrea dezastrul, nu cultivă disperarea. Dar, confruntat cu realitatea autohtonă, el se umple de cearcăne fără a fi avut vreo apetenţă pentru asta. Vezi exilul său berlinez, unele scrisori, târzii, către Vlahuţă etc.

— Să credem, atunci, că „gura de rai" unde trăim moşteneşte şi un fel de blestem al locului?

— Un blestem grădinărit cu grijă, ca un dar, ca o virtute. Îţi propun să reflectăm o clipă şi la componenta „păgână" a spiritului catastrofic. Dacă e ceva cu adevărat necreştinesc în trăirea noastră, a celor de aici, e tocmai sentimentul catastrofei iminente, care se traduce, în fond, printr-o lipsă de speranţă. Acolo unde catastrofismul devine o stare de spirit naţională, trebuie semnalat că avem o carenţă gravă la nivelul uneia din cele mai importante virtuţi creştine, care este virtutea speranţei. A anticipa răul în permanenţă înseamnă a nu crede în libertatea omului de a se opune răului, şi înseamnă – în ultimă instanţă – *a nu crede în libertatea lui Dumnezeu.* Aceasta este deja o boală spirituală. Când se ajunge aici, nu optimismul e antidotul, nu discursul mobilizator, ci asceza. O asceză înţeleasă nu ca disciplină a mortificării, ci ca exersare tenace a *încrederii.*

— Vina noastră, dacă e să ne recunoaştem una, credeţi că ar consta în această revărsare de spirit negativist – este sau nu este cazul – ca o reacţie la falsul optimism la care am fost constrânşi până în '89?

— Este, fără îndoială, și un efect compensatoriu aici. În fond, după '90, „s-a dat drumul la catastrofă". Avem voie să fim veșnic morocănoși, bosumflați, să spunem că lucrurile merg rău și că nu ne place deloc ce se întâmplă în jur. Decenii întregi am fi dorit să spunem ceva de rău despre realitatea românească – exemple aveam sumedenie –, dar n-aveam voie; eram obligați să vorbim pe șoptite sau să convertim mizeria în anecdotă. Acum avem voie. Și, dacă avem voie, e păcat să nu profităm.

— *Domnule Pleșu, ce-i îndeamnă pe catastrofiști să rămână în catastrofă: de ce tocmai ei, preveniții, nu pot să se extragă din această situație?*

— Mă uitam aseară prin jurnalul ținut de Alice Voinescu, și am dat peste un pasaj scris în satul unde fusese trimisă în domiciliul obligatoriu. Anii '50: sat prăpădit, drumuri desfundate, noroi. Și mergând prin noroi ea se întreabă: de ce au românii genul acesta de probleme? Suntem o țară plină de pietre, râurile cară pietre, mână de lucru este destulă, dar noi continuăm să înotăm în glod. Faptul e valabil până azi. De ce nu se mobilizează nici o energie locală sau națională ca să rezolve cumva treaba asta? De ce consimțim la catastrofă?

— *Putem cita aici răspunsul dat de moș Gheorghe de la Boroaia lui Sadoveanu, care, întors din Olanda, vorbea despre diguri, șanțuri, întărituri, descriind o țară construită palmă cu palmă. „Așa o fi acolo, zice moș Gheorghe, dar se potrivește marea aceea cu apa Moldovei? Moldova, când vine, rupe tot, n-ai cum s-o stăpânești, nu-i ca Marea."*

— Asta ar însemna că, la noi, catastrofa e asumată, uneori, cu un soi de mândrie națională. Pe de altă parte, suntem „vaccinați" împotriva ei și de o anumită încredere primară, de subtext: „n-o fi dracul chiar atât de negru". Și,

în orice caz, într-un fel sau altul, chiar dacă se va scufunda pământul, România rămâne. Și chiar dacă România ar fi afectată, răul ar lovi mai curând Ploieștiul („du-i, Doamne, la Ploiești") sau Mizilul. Și chiar dacă ar păți-o și bucureștenii, unii bucureșteni – în speță eu – vor scăpa. Românul – adică eu, dumneata, noi și-ai noștri – nu piere...

— *Dar când atâtea catastrofe ne pândesc pe plan global – poluarea, explozia demografică, pericolul nuclear etc. –, în ce fel am putea noi evita un destin comun?*

— Catastrofismul nostru n-are neapărat legătură cu realitățile: e o construcție pură, un produs al imaginației: nu se raportează la statistici, la fapte, la ceea ce e real sau plauzibil. Catastrofismul nostru e o formă de creativitate. Ca să-ți imaginezi răul trebuie să ai talent; și eu nu cred că – în această privință – noi avem un talent adevărat. Dacă un neamț imaginează o Apocalipsă, lucrurile au altă anvergură, altă amploare...

— *De ce* Dilema *alegea pentru primul său număr această temă și cum credeți că a evoluat tema de atunci?*

— *Dilema* s-a născut, între altele, și din dorința de a rupe ciclul lamentației, al proastei dispoziții naționale. În '93, tema catastrofei se impunea aproape de la sine, era spontană, difuză, dar nu exista încă o sistematică a subiectului. Plutea în aer o formă gregară de insatisfacție. Principala activitate a opoziției de atunci nu era alta decât exprimarea acestei insatisfacții: un fel de exasperare, care nu voia și nu putea să creadă în posibilitatea schimbării, a normalizării. Mi se părea, adesea, că asist la opoziția unor resemnați. De aceea au și fost, cred, destul de nepregătiți pentru guvernare: nu protestau într-o perspectivă a ofensivei victorioase, ci într-una a crizei insolubile, a răului ubicuu. Puterea funcționa cu o suficiență primitivă. Opoziția făcea note tragice

de subsol. Acum, lucrurile s-au schimbat... S-au articulat, s-au diversificat. Din acest punct de vedere putem vorbi de o evoluție. Catastrofismul a devenit o strategie lucrativă. Nu era așa în '93. Acum catastrofa și-a pierdut inocența. În '90 a existat o inocență a victoriei și a eliberării – gata! de mâine începe raiul. A urmat o inocență a dezamăgirii: ne-am înșelat, raiul e o iluzie. Azi – și în bine și în rău – ne-am „maturizat".

— *Dar cred că – inocenți sau nu – n-am renunțat deloc la această temă, mai ales fiindcă ne poate oferi oricând o explicație la îndemână pentru orice.*

— Și retroactiv, și anticipativ ea operează, într-adevăr, perfect și justifică multe. Remarc, în treacăt, posibila orientare *spre trecut* a discursului catastrofic. Avem exemplul „evenimentelor" din '89, a căror interpretare tenebroasă, supralicitând eficiența unui rău ocult, e mult mai atrăgătoare decât aceea care valorifică strict evidența acțiunilor de stradă. Dar poate nu e bine să rămânem la „specific local". Să ne întrebăm dacă nu cumva tema catastrofei nu e o temă tipic europeană. Europa are o anumită viziune despre timp, în care conceptul progresului joacă un rol esențial: lucrurile merg treaptă cu treaptă într-o direcție precisă. În acest caz, finalul poate fi bun sau rău, dar e de neevitat. În varianta bună mergi spre progresul științific suprem, spre cunoașterea absolută. În varianta rea – această teorie a evoluției permanente reprezintă o progresie sigură către întruparea răului. Mergem din ce în ce mai rapid către un rău din ce în ce mai evident. Această concepție nu este posibilă în alte lumi, în cele asiatice tradiționale, de pildă, unde timpul este ciclic, nu linear și progresiv, iar catastrofa devine un episod necesar în ordinea fiecărui ciclu. Există dezastru, dar există și recuperare, redeschidere a procesului: e o

concepție care relativizează dramatismul catastrofei și face din ea una din expresiile ordinii. Asiaticii consideră catastrofa ca făcând parte din ordinea universală. Pentru european, catastrofa este o expresie strictă a dezordinii.

— *Nu cumva prin ideea noastră despre catastrofă suntem deja de mult intrați în Europa?*

— Suntem „integrați", fără îndoială. Civilizația europeană creștină a instituționalizat – pe o anumită latură a ei – tema catastrofei: mă gândesc la simbolismul *iadului*. Iadul e transformarea – „pedagogică" – a catastrofei în experiență cotidiană. Din fericire, pe traseul mai curând deprimant care leagă catastrofa originară (izgonirea din Rai) de posibila catastrofă finală (a damnării eterne) intervine un Intercesor, un „specialist" (generos) al răscumpărării. Dar asta e, poate, tema unei alte *Dileme*...

[Interviu realizat de Tita Chiper, publicat inițial în *Dilema*, nr. 361, 14–20 ianuarie 2000, publicat apoi în volumul de interviuri *Într-o lumină orbitoare*, Tita Chiper, cuvânt înainte de Andrei Pleșu, notă asupra ediției de Mircea Vasilescu, Editura Curtea Veche, București, 2004]

Patriotism, ignoranță, rea-credință

2000

MĂDĂLINA ȘCHIOPU: *De curând ați primit în Germania premiul acordat de Fundația Heuss. Ce reprezintă acest premiu? Pe ce considerente se acordă el?*

ANDREI PLEȘU: Fundația Theodor Heuss poartă numele primului președinte al Germaniei apusene de după al Doilea Război Mondial. E o fundație pentru promovarea culturii și educației politice în Germania și în Europa. În fiecare an, de când s-a înființat, din 1965, ea decernează premii pentru contribuții notabile la evoluția instituțiilor democratice, la consolidarea democrației și integrării europene, la soluționarea problemelor-cheie ale momentului.

— *Acum câtva timp ați primit un alt premiu, cel al Fundației Manfred Wörner, pentru extinderea sau sprijinirea relațiilor României cu NATO. Ați restituit premiul după un timp. Presa a preluat scrisoarea în care explicați gestul dvs. Ar mai fi ceva de adăugat față de ceea ce ați scris acolo?*

— Ar fi de adăugat că respingerea unui premiu nesemnificativ a fost o știre de presă, în vreme ce primirea unui premiu semnificativ n-a fost, ceea ce spune ceva despre corectitudinea și despre simțul proporțiilor în mediile noastre.

Aș mai spune că aceste premii nu se pot compara, pentru că, din păcate, cel din România nu era decât o „șușanea", cum recunoștea, de curând, un gazetar, care însă n-a avut tăria să spună public ceea ce mi-a spus în particular.

Diploma Wörner a fost un mic scenariu oportunist, lipsit de discernământ, lipsit de eleganță, vexant și pentru ideea integrării euro-atlantice, și pentru o persoană absolut onorabilă cum e doamna Wörner, care a trebuit să asiste, fără să fie prevenită, la un spectacol jalnic, în care primeau distincții, la grămadă, și oameni care se manifestaseră într-adevăr ca fiind susținători ai integrării euro-atlantice, dar și unii care, dimpotrivă, au făcut proba unei vehemente respingeri a integrării. S-a născut, și poate e bine să spunem asta, în legătură cu NATO și Kosovo, un uriaș sofism în anumite medii românești, fie ele gazetărești sau politice, și anume că putem fi de acord cu integrarea în NATO, fără să fim de acord cu operațiunile NATO în sud-estul Europei. Ideea că NATO, care a ezitat să ne primească și în postura noastră de țară cooperantă, e nerăbdătoare să ne primească în postura de țară opozantă face parte dintr-o gândire dâmbovițeană pe care eu unul n-o pot sistematiza. Ideea că noi trebuie să vrem în NATO ca specialiști în *veto*, ca analiști anti-NATO, e o idee suprarealistă. Întregul episod Kosovo a avut, de altfel, pe scena publică românească, un aer ușor suprarealist. Toată dezbaterea a fost marcată de partizanat și isterie.

— *Dacă ne referim strict la presă, a fost doar isterie, sau o politică de presă bine organizată și constantă?*

— În cazul fiecărei publicații și al fiecărui gazetar, cred că lucrurile au avut un aspect particular. La unii era aproape o strategie politică, o angajare de o anumită parte a baricadei. La alții erau reflexele toxice ale unei formații ideologice anterioare lui '89. S-a trezit în mulți un demon care zăcea ascuns până atunci, pe care poate nici ei nu-l știau ca fiind atât de viu în ei, un demon antioccidental, antiamerican, injectat lent în subconștientul românesc și est-european de-a lungul multor decenii de propagandă

comunistă. Dintr-odată, rușii, sârbii comuniști din jurul lui Miloșevici erau simpatici, iar americanii, europenii și ceilalți „agresori" erau antipatici. Deci, la unii era reziduu, la alții, strategie. Există și categoria tembelismului „sportiv". Nu pot să-l numesc altfel. Adică, sunt oameni care „țineau" cu sârbii cum țin cu Rapidul. Nu poți discuta cu un rapidist sau cu un dinamovist în mod logic. Nu poți să-i explici în mod logic că Rapidul e mai bun sau mai rău, că a făcut un meci bun sau prost. La fel s-a întâmplat cu Kosovo: cine a fost atunci anti-NATO era anti-NATO trup și suflet, cu un patos extraordinar, care a dus la dezbateri foarte contondente. Mi-aduc aminte că am urmărit unele dialoguri în care partenerii numai că nu-și scoteau ochii. Astea sunt dezbateri de stadion, nu dezbateri politice reale.

— În ultimii zece ani, ați ocupat, dacă ar fi să mă refer la funcția de ministru al Culturii sau la cea de ministru de Externe, funcții importante în Guvernul României. Cum arată clasa politică românească văzută din interior?

— Recunosc că nu-mi face plăcere să intru în corul național al oamenilor dezamăgiți de clasa politică. Dar trebuie, pe de altă parte, să admit că avem de-a face cu o clasă politică încă nenăscută. N-au apărut figuri cu adevărat impunătoare și cu adevărat eficiente. Întâmplător, de curând, am avut de-a face, legat chiar de Premiul Heuss, cu Richard von Weizsäcker și cu dna Hildegard Hamm-Brücher, una dintre figurile impozante ale politicii germane de după război. Dl Richard von Weizsäcker, fostul președinte al Germaniei, fostul primar al Berlinului, face parte dintr-o familie care a dat o mulțime de nume importante ale veacului și în știință, și în filozofie. Am putut constata, la un om care are acum 80 de ani, cum arată tipul de politician care la noi nu s-a născut încă și mă întreb dacă a existat vreodată în România, chiar și înainte de război.

Să facem acest portret, să zicem, ideal, și să vedem cum arată, apoi, realitatea autohtonă. Întâi, e un om foarte cultivat, vorbește foarte bine limba țării lui – și încă vreo două-trei –, știe multă carte, are o remarcabilă cultură istorică, are bun-gust, se îmbracă și arată bine. Apoi, este un om care, în mod vădit, are *valori*, *convingeri*, are *criterii* legate de aceste valori și convingeri. Desigur că există în orice politician și o componentă de dexteritate conjuncturală, de tehnică a compromisului etc., și eu nu vreau să spun că dl Richard von Weizsäcker însuși sau alte figuri importante ale politicii europene nu au practicat, în deceniile de viață politică la care au fost părtași, tot ceea ce jocul politic cere să faci. Numai că se vede în stil, în faptele pe care biografia lui le poate furniza ca dovezi, ca documente, că e vorba de cineva care, chiar atunci când a recurs la procedurile curente ale politicului, a făcut-o, repet, în numele unor valori și al unei angajări intime. Sunt oameni care cred cu adevărat în ceva și care înțeleg să muncească pentru ca lucrul în care cred să devină realitate. Asta le dă o anumită noblețe a posturii, un anumit credit public. Lumea îi ia în serios, pentru că știe că nu se joacă cu vorbele și cu platformele politice, știe că au un anumit profil mental și moral. Mă tem că acest tip de politician n-a apărut încă în România.

— *Care ar fi cauzele?*

— Probabil că 50 de ani de dictatură comunistă înseamnă o întrerupere drastică a tradițiilor de cultură politică, înseamnă producerea unui tip uman deviat, care, din păcate, a fost cel mai prompt în angajarea politică de după '89. Ce a dat la noi piața politică? Să nu luăm cazurile cele mai rele, să nu vorbim de varianta oportunistului trivial, care intră în Parlament ca să doarmă și să ia beneficii, sau care intră în diverse partide ca să facă rost

de posturi și de bunuri, nu discutăm deci despre personajul descalificat, pe care, din păcate, îl avem în mare cantitate în toate instituțiile statului. Să vorbim despre oamenii care sunt ceva mai decenți. După câte îmi dau seama, ei se împart în două mari categorii: unii au făcut un cult mai mult sau mai puțin discret al rolului pe care îl au de jucat pe scena națională și internațională, un fel de misionari candizi, care se vor pe scenă, care *cred* că au o convingere, care *cred* că au un crez, că au valori și criterii, dar care, în realitate, nu au decât o anumită preocupare pentru portretul lor public și pentru destinul lor istoric. Sunt oameni care lucrează, cu mai mult sau mai puțin talent, la statuia proprie. Aceștia sunt, aș spune, mai curând benigni, dar, totuși, sunt departe de anvergura, de vigoarea și de autenticitatea unui om politic întreg. Mai există alții, și aceștia sunt foarte numeroși, care au stabilit că virtutea politică esențială este „istețimea": sunt „băieții deștepți", care știu că politica înseamnă să tragi sfori, să aranjezi chestii, să faci alianțe șmechere și să numeri voturi. Pe scurt, să te descurci cu abilitate pe scena publică. Asemenea inși pot juca uneori un rol pozitiv, alteori derapează, dar sunt, în orice caz, lipsiți de consistență, de substanță, nu dau senzația figurii de anvergură, ci doar pe aceea a agilității funcționale. Nu vreau să dau nume de nici un fel, fiecare o să se recunoască în unul sau în altul dintre portretele acestea... Sunt de părere că, până nu vom avea oameni de tip Weizsäcker, de tip Geremek, oameni la care politicul se adaugă unui interior bogat, vom avea doar mașinuțe politice.

— *Ce e de făcut, în viitorul apropiat, cel puțin?*

— Din păcate, în acest domeniu, lucrurile nu se pot „fabrica" peste noapte. Ieșim dintr-un tip de societate care credea că poate fabrica oameni, și chiar și ea, care s-a străduit s-o facă, n-a prea reușit. Sau a reușit numai pe jumătate.

A reușit să strice omul „vechi", fără să producă neapărat omul „nou", iar omul nou e, de fapt, cineva în care nu mai există deloc omul vechi, fără să existe neapărat ceva în loc.

— *Prin funcțiile pe care le-ați ocupat, v-ați văzut de multe ori imaginea reflectată în presă, așa cum presa a considerat de cuviință. Este o situație destul de dificilă și într-o țară mai așezată și mai civilizată, situație care se complică dacă vorbim, în cazul de față, de presa românească. Care a fost atitudinea dvs. în toți acești ani, începând din 1990, față de presă?*

— Prefer să vorbim de o problemă *generală* a presei noastre, și nu de relația mea cu ea. Aș semnala două simptome patologice. Mai întâi, o anumită lipsă de respect pentru geometria informației, pentru limpiditatea ei. Ca să dau un exemplu: informația cu privire la prestația unui ministru este livrată mai mult sau mai puțin corect, în funcție de cât de simpatic sau de antipatic e ministrul cu pricina unei anumite gazete sau unui anumit gazetar. Acest amestec între relația spontană, să zicem, care se naște între doi oameni și care, printr-o misterioasă chimie, poate fi de antipatie sau simpatie, și calitatea și exactitatea informației este una dintre bolile presei noastre. La noi, informația se dă cu simpatie sau cu parapon și aceasta face ca informația să nu mai fie informație.

Pe urmă, am spus-o și într-un interviu recent din *România liberă*, a apărut în România un monopol al comentariului politic, al opiniei publice. Dacă suntem atenți, în fond, românul este „educat" să aibă anumite opinii și anumite păreri de un grup foarte restrâns de vedete publice care seară de seară, pe un post sau altul de televiziune și în unele gazete, au la dispoziție un spațiu practic indefinit pe care îl utilizează ca să comunice ceea ce *ei* cred despre una sau alta dintre marile probleme ale țării. Care

sunt neajunsurile acestui monopol? Mai întâi, fiecare dintre reprezentanții lui vorbește în numele unei competențe universale. Într-o țară normală, există un specialist în comentariu economic, unul în comentariu politic, altul în comentariu cultural ș.a.m.d. La noi, vedetele comentariului politic vorbesc și despre religie, și despre NATO, și despre agricultură, și despre copiii străzii, adică au asumat o competență enciclopedică pe care nimic din prestația lor intelectuală de dinainte sau de după '89 nu o acoperă și pe care nici un om nu o poate acoperi dacă este cinstit cu el însuși. Al doilea lucru: ei sunt aproape tot timpul de acord între ei. Adică, admit să fie cinci inși care apar mereu pe toate programele, cu condiția să văd că fiecare reprezintă un alt punct de vedere asupra lucrurilor pe care le comentează. Atunci se naște o rotunjime echitabilă a viziunii. Avem cinci păreri diferite asupra aceluiași subiect. Dar eu constat, dimpotrivă, că am cinci oameni care spun același lucru pe diverse glasuri, și creează un fel de front de beton, o doctrină de gașcă din care opinia publică nu mai are scăpare. Deci: 1) competență universală, 2) o unanimitate între protagoniști, aș spune, nefirească. Dacă ar fi oameni responsabili și cuviincioși, domnii cu pricina ar trebui să-și pună, la un moment dat, problema dacă e normal, dacă este igienic acceptabil ca, într-o țară care a fost terorizată timp de 45 de ani de o singură opinie proferată zi de zi pe toate canalele, să evoluăm către un monopol al opiniei atât de drastic. Un alt lucru pe care l-aș spune despre ei ar fi și acela că au asumat definitiv rolul celui care *nu greșește*, al celui care are dreptate în permanență. Încercați să recapitulați mental câte anunțuri de presă sau de televiziune ați văzut, în care un ziar sau un ziarist spune: „În chestiunea cutare am greșit, am livrat o informație falsă sau o interpretare abuzivă. Ba chiar am mințit." Faptul de

a avea în permanență dreptate este un fel de a confunda *libertatea* presei cu *infailibilitatea* ei. Presa trebuie să fie liberă. Dar presa nu e infailibilă, e făcută de oameni. Dacă este infailibilă, devine totalitară. Ca să nu fie infailibilă, trebuie să dea în permanență mesajul failibilității ei, adică, atunci când greșește, să admită în mod public că a greșit. E o regulă minimală a informației și a comunicării de presă. Or, lucrul acesta, la noi, e ca și inexistent. Dimpotrivă, eu constat că există un fel de solidaritate de breaslă, un fel de spirit de corp care face ca, de câte ori un gazetar este prins în flagrant delict de fals, să existe un fel de complicitate tacită a celorlalți ca să nu-l pună într-o lumină proastă. Am avut de curând o experiență de acest tip, când câteva ziare au făcut un tapaj extraordinar despre salariile Colegiului Național pentru Studierea Arhivelor Securității, vorbind despre sume fabuloase și încercând să acrediteze ideea că noi ne-am dat acolo niște salarii grase, uitând care era de fapt rolul nostru. Toate cifrele care s-au manevrat în acele articole erau false. Drept care am făcut un comunicat de rectificare: sec, instituțional. Nu era un comunicat polemic, ci unul care preciza lucrurile, dădea informația corectă. Nici unul dintre ziarele existente nu a preluat acest comunicat. Toate s-au simțit obligate să rămână solidare, pe o poziție falsă, ca nu cumva să se compromită portretul, plauzibilitatea, credibilitatea vreunuia dintre ele. Este inadmisibil. În anumite țări există obligația ca o știre care corectează o știre falsă să apară cu același caracter de literă, în același loc în care a apărut știrea falsă, în așa fel încât să se vadă imediat care este adevărul. Lucrurile acestea nu au intrat la noi în cutuma publică. Până în ziua de azi, eu nu-mi pot explica anumite lucruri care au fost lansate în presă și care mi-au adus grave prejudicii, dar pe care nimeni nu s-a simțit obligat să le corecteze. Premiul

Heuss, de care vorbeați la început, s-a dat, printre altele, pentru înființarea Colegiului Noua Europă, care, în ziarul *Ziua*, acum un an, a fost declarat un fel de oficină a spionajului germano-român: căpătam chipurile bani ca să negociez tot felul de afaceri murdare. A fost o pagină întreagă în *Ziua* despre asta. Am cerut atunci ca instituțiile acreditate să aibă reacții adecvate. Am dat explicațiile necesare. Ambasadorii țărilor jignite de acest tip de gândire au intervenit cu scrisori. Nimic nu a apărut în presă, nici până în ziua de azi. Nu știu ce l-a determinat pe dl Sorin Roșca Stănescu să patroneze o asemenea bombă grosolană, o asemenea mârlănie, o mârlănie care îl afecta pe ministrul de Externe al României, pentru că asta eram eu la momentul acela. Nu e vorba de Andrei Pleșu, e vorba de ușurința cu care o postură publică poate fi sacrificată, sau în orice caz anulată în credibilitatea ei, de oricine. Oricine poate spune orice, arbitrariul este perfect, grobianismul este victorios, și lucrurile intră în felul acesta într-o neclaritate în care nimeni nu se mai poate orienta, în care valorile, criteriile, convingerile intră într-un fel de moarte termică. Nu mai contează nimic, oricine devine o autoritate pentru a judeca pe oricine.

— *Acești gazetari care apar adesea la posturile de televiziune formează, din păcate, opinia unei bune părți din populația României. Nu cumva succesul de care se bucură audiența – până la urmă, se poate vorbi de lucrul acesta – se datorează și unei rezerve, explicabile până la un punct, a intelectualilor de a ieși în spațiul public și de a propune un discurs alternativ la cel pe care majoritatea presei l-a impus?*

— Apariția unui alt tip de discurs ar presupune din partea televiziunilor-gazdă un alt tip de politică de piață și un alt tip de mentalitate. Dacă singurul criteriu este popularitatea statistică, atunci, chiar dacă vrem să ne angajăm, nu vom avea foarte mare succes, pentru că popularitatea,

la ora aceasta, se obține spunând ceea ce masa vrea să audă, sau ceea ce producătorul crede că vrea să audă masa. Cum este, în general, românul la ora aceasta? Este nemulțumit. Ce trebuie să livrezi ca să ai succes? Un discurs de nemulțumire intensă. A fi într-o permanentă ofensivă anti-guvernamentală, a fi într-o vânătoare permanentă de lucruri scandaloase, de cazuri negative, supărătoare, este o formulă facilă de succes. Eu mă mir că unii colegi, care au în spate o compactă carieră de gazetari, se mulțumesc cu un succes atât de ieftin. Dacă tot ce vrei este să satisfaci frustrările publice și să dai varianta televizată a unei înjurături naționale, sigur, ai succes, dar este varianta cea mai simplă de succes. E greu să ai succes dacă îți propui, dimpotrivă, să explici lucrurile așa cum sunt ele, dacă îți propui să construiești o imagine publică care merită să fie luată în discuție, și nu pur și simplu să pui grenade sub saltea. Câtă vreme omul de presă nu va avea insomnii pe tema răspunderii proprii, climatul presei noastre nu se va îmbunătăți. Aș adăuga ceva despre limba română. Una dintre victimele cele mai nenorocite ale totalitarismului a fost limba română. Ar fi fost normal ca, după '89, limba aceasta să se revitalizeze, să se însănătoșească, să ieșim din jargonul *Scânteia*, din stereotipie și vulgaritate, și să începem să auzim limba română așa cum este, o limbă foarte expresivă și foarte frumoasă. Ei bine, limba s-a stricat mai rău. Eu sunt uimit ce prost vorbesc și scriu românește unii gazetari (și politicieni). E vorba întâi de o necunoaștere directă a limbii, apoi de o sărăcie a ei și de o trivialitate enormă. Oamenii nu mai au gustul formulării nobile, vor să fie rudimentari, le place varianta „populară", cultivă în mod ofensiv aspectul șleampăt, șui sau sărăcăcios, „rupt în fund", cu cearcăne și vorbire de Obor. E inadmisibil să vrei să impui asta ca model. Chiar și oamenii cei mai simpli aspiră

la modele care să-i tragă în sus. Noi am creat modele care să ne tragă în jos. Pentru a schimba asta, trebuie să ai un alt tip de patriotism decât cel pe care oamenii aceștia îl proferează de obicei. Nu poți să vorbești românește ca o ciubotă și să fii patriot. Nu se poate să n-ai habar de cultura românească și să „aperi" patria împotriva nu știu căror conspirații... Nu ai ce apăra, nu știi ce aperi. Or, asta s-a văzut în scandalul cu manualele opționale: tot felul de inși, care în materie de istorie și de cultură erau la nivel de școală primară, deveniseră judecători publici. Habar n-aveau despre ce vorbesc, n-aveau decât un frison vag, difuz, de fudulie provincială, și în numele acestei indigențe proferau tot felul de declarații, cu singura justificare că sunt patrioți. Ignoranța, reaua-credință și lipsa de noblețe interioară nu sunt niciodată atributele patriotismului.

— *Ce se mai întâmplă la Colegiul de Conducere al CNSAS, care a parcurs numeroase etape de la înființare, a refuzat două sedii? Ce se întâmplă în acest moment, ce imagine v-ați făcut despre această muncă și cum arată ea?*

— Din păcate, nu se întâmplă prea multe lucruri, pentru că nu avem instrumentar. Sediul, acum într-o a treia variantă, e încă în suspensie. Apoi e problema raportului nostru cu arhivele înseși. Normal ar fi ca arhivele fostei Securități să treacă – și legea asta cere – în gestiunea acestui colegiu. Or, nu se face asta. Întâi pentru că nu avem un spațiu unde să centralizăm aceste arhive – e vorba de 20 km de arhivă din toată țara –, apoi, pentru că nu există voința instituțiilor posesoare de a livra această marfă: în genere, orice „arhivist" are un fel de panică și de instinct de posesiune asupra a ceea ce posedă, dar aici e vorba și de faptul că reflexele mentale de dinainte sunt încă vii. Practic, a apărut la un moment dat sentimentul că noi am fi un fel de instituție intermediară între cetățeni și posesorii de

arhive: cetățenii ne scriu nouă și noi scriem SRI-ului sau ministerelor care au arhive și îi rugăm să ne arate unele dosare, iar ei ni le arată sau nu, complete sau nu. Unele ne sunt refuzate cu argumentul „siguranței naționale". Prin urmare, nu e clar raportul nostru cu aceste arhive, ceea ce complică mult lucrurile. După părerea mea sunt foarte multe lucruri neclare în această lege. Iar în privința aceasta trebuie să-i dau perfectă dreptate dlui Ticu Dumitrescu, care a avut încăpățânarea rară, unică, cred, în peisajul românesc, ca ani de zile să meargă cu un proiect până în pânzele albe, în timp ce toți, dar absolut toți, din toate părțile, încercau să-l blocheze. Omul are dreptate: această lege, așa cum a ieșit în cele din urmă, a ieșit prost. M-aș fi așteptat ca în timpul dezbaterii ei, oamenii responsabili din România, societatea civilă, să fie intens preocupați de ameliorarea textului, să fie mari dezbateri publice, analize foarte aplicate care să explice în ce fel poate funcționa (sau nu) această lege. Senzația mea este că în cei șase ani cât a durat votarea ei în Parlament, legea nu a constituit cu adevărat altceva decât materia unor lozinci sublime („Ne trebuie neapărat, nu se mai poate fără, cât o să mai așteptăm fără să..."), dar discursul aplicat, studiul *tehnic* asupra textului, a fost amânat indefinit. Singura dată când am perceput un interes viu al societății civile în legătură cu această lege a fost când s-a dezbătut calitatea de foști membri de partid a lui Dinescu și a mea, și deci nelegitimitatea noastră ca membri ai acestui colegiu. Nu vreau să deschid acest subiect, vreau să spun că acum, dinăuntru, eu știu foarte bine care sunt problemele reale ale funcționării acestui colegiu și ale legii pe care se bazează. Nici una nu este legată de problema calității noastre de foști membri de partid. Acum văd foarte clar în ce mod a fost deviată atenția publică spre ceva accesoriu, în vreme ce lucrurile grave,

care subminează cu adevărat funcționarea acestei legi și a colegiului, au fost sistematic neglijate. E un fel foarte românesc de a pune în paranteză esențialul, pentru a face loc unor capricii colaterale. Nu e mai puțin adevărat că legea vine prea târziu, pentru că, la zece ani după ce s-a schimbat regimul în România, oamenii au deja alte griji, alte urgențe.

[Interviu realizat de Mădălina Șchiopu, publicat în *Revista 22*, nr. 22, 30 mai–5 iunie 2000, cu titlul „Ingoranța și reaua-credință nu sunt atributele patriotismului"]

Păltiniș: voluptatea discretă a convivialității

2000

ANCA MANOLESCU: *În* Jurnalul de la Tescani *există un pasaj în care Păltinișul e văzut, în termenii unei simbolici a anotimpurilor, ca un fel de pregătire pentru alte vremuri. „Iarna filozofiei?... Iarna împrejurărilor? Poate. Dar și iarna răgazului lăuntric, a comuniunii și a tehnicii de a supraviețui, activ și adăpostit, până la desprimăvărare." Exista, pe atunci, sentimentul unei suite? Ori trăiați mediul, momentul, întâlnirea aceea în substanța lor intrinsecă?*

ANDREI PLEȘU: Textul din *Jurnalul de la Tescani* pe care l-ai invocat datează din 1989, când episodul Păltiniș se încheiase, dar schimbarea politică nu era încă verosimilă. Criza și expectativa erau totuși deja lansate mai mult decât la începutul anilor '80. Plutea în atmosferă o anumită tensiune, chiar dacă eu nu credeam, în noiembrie 1989, la Tescani, că regimul e pe cale să sfârșească. Cu atât mai puțin trăiam, la Păltiniș, cu sentimentul că mă aflam într-o bază gândită ca „haltă" pe drumul spre momentul eliberării. Trăiam pur și simplu iarna în ceea ce are ea *gemütlich*, cum spun nemții. Există o idilă a iernii, o atmosferă de interior, cu voluptatea camerei încălzite, a gerului care e frumos ca spectacol, când nu-l resimți ca pe un atac la integritatea ta fizică. Și există o *convivialitate* a iernii: stai la căldură împreună cu doi prieteni, bei ceai sau țuică fiartă și discuți filozofie. Pentru noi, iarna însemna pe atunci mai curând

feeria ei, mai curând confortul ei lăuntric, făcut din convivialitate și dintr-o anumită izolare în spațiul interior, decât severitatea anotimpului și a vremurilor. Nu gândeam Păltinișul ca pe o redută, ca pe un loc în care te războiești cu împrejurările, sau ca pe o sală de așteptare de unde privești mereu pe fereastră așteptând trenul istoriei. Nu era nici una, nici alta. Era, într-adevăr, voluptatea discretă a *convivialității*. Iarna privită din interior, când e cald și când te îndeletnicești cu lucruri care îți fac plăcere. Păltinișul a fost un episod foarte *tonic* pentru noi. Fiecare din iernile lui se încheia cu o senzație de plenitudine, cu o inflație de proiecte și cu pofta de *a face*. Ne simțeam mereu acolo ca la o încărcare de baterii, pe care o trăiam în sine, cu toată bucuria ei. „Destinderea" era cuvântul-cheie al acelor perioade. Nu era nimic crâncen, nimic îndârjit în viața noastră de la Păltiniș. Nici măcar în studiu. Făceam lecturi și conversații nu într-o variantă acru școlară, înțepenită, solemnă, ci într-o variantă – o spun iarăși – convivială, cu sentimentul că ne facem în primul rând o bucurie. Era un spațiu al bucuriei și, prin urmare, un spațiu tonic, solar, nu unul al supraviețuirii crispate. Nu era supraviețuire: era trăire pur și simplu, era viață în sensul cel mai deplin.

— *Dar nu tocmai adversitatea mediului, imposibilitatea de a lucra autentic în spațiul oficial au făcut să apară o soluție de tipul Păltiniș?*

— E un lucru care trebuie spus, mai ales astăzi, când se interpretează și suprainterpretează episodul Păltiniș: noi nu am făcut atunci o opțiune. Nu am avut în față mai multe variante de a trăi. Nu ne-am spus: ce alegem? Ieșim în stradă, încercăm gesturi de disidență individuală, ori mergem la Păltiniș? Nu! Nouă Păltinișul ne-a apărut drept o ofertă aș spune *destinală*. A apărut ca un prilej. A fost un *kairos*. Norocul nostru este că ne-am găsit perfect disponibili

în fața acestui prilej, că ne-am abandonat lui cu senzația că e un dar și cu bucuria să constatăm că darul acesta rodește în noi și ne face mai fericiți. Păltinișul nu a fost o *reacție*, fie ea de refuz, de protest sau de evaziune. Abia acum el poate fi analizat ca o variantă, printre multe altele, de a trăi în condițiile comunismului. Dar atunci n-am avut de făcut o alegere. Am ales doar să răspundem acestui prilej.

— *Mi se pare de altfel inadecvat să analizezi opțiunile, mișcările, soluțiile vieții de atunci cu criteriile proprii unei societăți democratice. Obții imagini false dacă nu contextualizezi foarte atent. Era, în fond, un alt tip de lume.*

— E greșit să judeci *orice* moment din viața și din istoria unei realități cu datele altui moment. E greșit chiar să judecăm România din 1990 cu criteriile de acum. Și mai nepotrivit e să judeci, cu aceleași criterii, perioada anilor '80. Din păcate, facem asta în permanență. Aș spune ceva ce am mai spus, dar e o repetiție la care țin. Nu numai criteriile trebuie să fie adecvate. Trebuie să avem mereu în vedere faptul că orice lume, orice tip de lume, inclusiv universul concentrațional, lumea pușcăriilor să zicem, este – potențial în orice caz, dar uneori chiar în act – *o lume întreagă*, o lume rotundă, care are în ea *toate* componentele unei lumi depline. Sigur că dozajele sunt altele, rețetele sunt altele, dar inventarul de elemente, inventarul „chimic" al „lumescului" e prezent în orice tip de univers. Ei bine, lumea românească din vremea comunismului, despre care vorbim astăzi cu atâta severitate – și pe bună dreptate –, era totuși o lume „întreagă", în care era posibilă și bucuria, era posibilă și iubirea, era posibilă și cultura. Nu pentru că regimul le făcea posibile, nu pentru că „nu era chiar așa de rău cum se spune". Era foarte rău! Dar chiar și într-o lume foarte rea există întotdeauna fisuri, resurse, prilejuri care

fac posibilă *saturarea* rețetei globale a unei lumi. Iar noi, la Păltiniș, am trăit episodul tonic, episodul de bucurie și de angajare liberă care era posibil în acel tip de lume.

— *În plus, într-o lume foarte rea, fisurile, resursele, prilejurile sunt utilizate cu intensitatea polului contrar. Azi, oferta e mult mai variată, dar fructificarea ei e mai plată, calitativ vorbind.*

— Într-adevăr, *și noi* am profitat, ne-am bucurat mai mult de acel moment, *și publicul* s-a bucurat și a profitat mai mult de el. Când a apărut *Jurnalul de la Păltiniș*, în lumea românească a existat o vibrație care, astăzi, nu ar mai fi posibilă. Dimpotrivă, el provoacă acum mai curând o contravibrație. Am senzația uneori că ochiul pus pe episodul Păltiniș, pe tot grupul de acolo, e mai curând sever, mai curând critic. Or, pe atunci, cartea și tot ce s-a întâmplat la Păltiniș au provocat o anume emulație în lumea noastră. Acea emulație era, terapeutic, igienic, foarte importantă. Aș spune că și noi, și ambianța în care trăiam am fost potențați de acel episod în mult mai mare măsură decât s-ar putea întâmpla astăzi.

— *Pentru noi, cititorii* Jurnalului, *el era dovada că se poate face cultură de mare clasă în mod viu, formativ. Era un fel de axă, era posibilitatea de a participa, fie și prin lectură, la o asemenea performanță intelectuală.*

— E un lucru care trebuie ținut minte sau trebuie reamintit dacă nu mai e ținut minte. Pentru că tendința de a introduce în judecarea acelui episod un fel de exigență politică sau de „corectitudine politică" – când el avea cu totul alte date, cu totul alt contur – falsifică complet lucrurile. Dacă noi nu înțelegem ce s-a întâmplat atunci nu numai cu Păltinișul în sine, dar și cu reverberațiile lui, cu tot angrenajul de viață și de gândire pe care el l-a stârnit, analizăm un spectru, nu un fapt viu.

— Chiar în compoziția Pălținiș ului existau mai multe cercuri.

— Noica avea un fel de geniu simfonic în privința asta. Fără ca noi să o știm pe atunci, el întreținea mai multe Pălținiș uri. Există și alte grupuri care se consideră parte din ambianța pălținiș ană. *Et in Pălținiș ego* pot spune oricare dintre membrii lor. Noica nu făcea neapărat să comunice aceste grupuri, pentru care avea strategii și programe diferite. Au apărut de altfel semne ale unor Pălținiș uri paralele. A existat de pildă un Pălținiș al lui Vasi Zamfirescu, care a și publicat o carte despre el. Apar mereu alții care declară că mergeau regulat acolo, că au scrisori de la Noica. La Pălținiș s-a cântat deci realmente pe mai multe claviaturi, ceea ce face din el o realitate așa de bogată și așa de specifică pentru momentul acela. De asemenea, o realitate irepetabilă.

— Apare, în finalul Jurnalului de la Pălținiș, *o întrebare referitoare la buna așezare a experienței de acolo: „Dar nu înseamnă oare această «eliberare» (prin spirit) o fugă de istorie?... Această eliberare laterală, discretă și nespectaculoasă, vinovată, poate, în egoismul ei intelectual, a fost și este încă forma de supraviețuire a unor mari valori din spiritualitatea românească de astăzi."*

— Dacă e vorba despre faptul că practicam o formulă de cultură pasivă, evazionistă, lucrul se poate spune și se poate judeca așa *abia acum*. Dar, repet, noi nu am trăit episodul circumstanțial, trăgând cu ochiul la context. Făceam spontan și plenar ceea ce eram îndemnați lăuntric să facem. Ceea ce merită discutat e altă temă: în ce măsură filozofia, care, de regulă, are și conotația înțelepciunii, e o atitudine existențială eficace. Mai ales eu aveam acest demon interogativ când căutam soluții foarte directe, soluții de *a întruchipa* înțelepciunea, nu doar de a o comenta și de a o trăi la nivel de text. Aceasta era, ca să spun așa, mica

mea răzmeriță cotidiană, pe care Noica o contesta în principiul ei, spunând mereu că practic o cercetare „interesată", că, în loc să mă las purtat de idei, caut mereu rețete, caut mereu „tehnici". Dar aceasta era căutarea *mea*, pe care, probabil, în mod inadecvat o plasam acolo. La Păltiniș nu se livrau tehnici, după cum nu se livrau programe politice, nu se livrau conspirații. Acolo se livra ceea ce Noica însuși califica drept „bucuria pură a culturii". Era cultură în sensul ei să zicem tradițional: idei, texte, dialog.

— *După Păltiniș, atât de fericit și ca moment comunitar, tu ai făcut un gest explicit de disidență, ceea ce a determinat îndepărtarea ta din București și episodul Tescani: un episod de data asta mult mai riscant, un episod de singurătate. Se leagă gestul tău, și Tescaniul în consecință, de lecția Păltinișului?*

— E un lucru curios. La Păltiniș, eu eram cel care *nu* se integra perfect în scenariul locului. Sau cel care avea momente de vinovată inadecvare. La Tescani am devenit mult mai păltinișean decât fusesem la Păltiniș, pentru că am simțit că refac modelul. Nu aș fi avut poate opțiunea Tescani fără acest model. În fond, mie mi s-a impus o plecare din București, un exil care putea fi plasat oriunde. Prima variantă a fost Bacăul. Tescaniul a devenit posibil și pentru că exista arhetipul acestui tip de viață. Când m-am dus acolo, m-am dus perfect conștient că mi se oferă șansa să refac ceva din stilul de viață de la Păltiniș. Iar lucrul s-a întâmplat la propriu. Eu, care nu mă plimb în general și care detest mersul pe jos, aveam acolo un program regulat de plimbări ciclice, program de lecturi, de studiu. Nu aveam din păcate șansa unui dialog decât în momente rare, când mă vizita câte cineva. Or, dialogul era un lucru decisiv la Păltiniș. Dar îmi aduc aminte că și așa, de câte ori aveam ocazia, eram înclinat să refac stilistica păltinișeană a dialogului, fie citind ceva din ce scrisesem la Tescani, fie

provocând o discuție pe o temă dată. Era o nevoie aproape abstractă, care prelua din mers orice interlocutor aflat în trecere. De altfel, în titlul însuși al cărții mele, *Jurnalul de la Tescani*, a fost o mică ironie. Mi-am spus că, deși aici avea loc un alt tip de întâmplare, puteam încerca să dublez Păltinișul cu Tescaniul, așa cum dublezi o temă gravă cu una minoră. Fiindcă acolo eu mi-am propus o viață, aș spune, aproape vegetativă. Mi-am propus să nu devin grav decât în lecturi sau în chestiuni nedeclarate. Mi-am propus să mă las purtat de un prim nivel al experienței. De ceea ce văd. De natura din jurul meu. De câțiva oameni. De câteva experiențe de primă instanță. N-am vrut să produc, scriind acest *Jurnal*, mari sondaje în profunzime, chiar dacă ici și colo ele pot apărea. Pe scurt, deși Tescaniul a reprezentat, față de Păltiniș, o reducere de spectru, fie și numai pentru că eram singur, deși momentul era de altă factură, deși prezența mea acolo avea altă pricină, deși apăreau toate aceste diferențe, modelul era subînțeles.

— *Subînțeles și prin grația cu care, într-o situație de singurătate și pericol, ai scris despre lucruri care îți făceau plăcere, bucurie. Înțelepciunea cuprinsă în modelul Noica era aici pusă la încercare și lucra.*

— Cu siguranță a fost așa. Există o lecție foarte importantă a lui Noica, despre care nu se vorbește destul, pentru că, dacă s-ar vorbi, analiza actuală foarte severă a ecoului politic pe care l-a avut prezența lui s-ar colora cu totul altfel. Or, e vorba tocmai despre o lecție cu bătaie politică. În atmosfera în care am trăit noi Păltinișul, conceptul cel mai puțin prezent, conceptul evacuat pur și simplu era cel de „victimă". Păltinișul nu avea în vocabularul lui și în psihologia lui această componentă. Noi nu ne duceam acolo ca victime ale comunismului ori ca luptători anticomuniști. Ne duceam tocmai cu sentimentul că există

valori și angajări care te scot din cercul vicios călău–victimă, agresor–agresat, dictator–populație terorizată. Trăiam „deconstruind" aceste binoame, dacă e să folosesc un cuvânt la modă. Ieșeam din cercul lor și trăiam liber și voluptuos la un nivel care, pentru noi în acel moment, era suprem. La Tescani am simțit că lecția aceasta funcționează. Și nu doar mental, ci foarte concret. Eu nu am trăit realmente nici o clipă episodul Tescani cu sentimentul victimei, al „damnatului" care traversează o dramă. L-am trăit realmente destins și refuzând – fără efort de altfel, ci spontan – statutul de victimă. Ceea ce s-a dovedit dezamăgitor pentru unii din cititorii *Jurnalului de la Tescani*. Am întâlnit oameni care mi-au spus: „L-am cumpărat crezând că acolo, pe lângă o permanentă ieremiadă de subtext, am să găsesc pagini de «rezistență» politică, de militantism anticomunist. Nu le-am găsit." Acolo erau „pasteluri". Și asta datorită „incapacității" mele de a interioriza statutul de victimă.

— *În* Jurnalul de la Păltiniș, *ca și în literatura memorială ori epistolară apărută după 1989, apare tema circulației publicațiilor: venite din străinătate, transmise prietenilor, comentate.*

— Noica avea câteva ticuri, aproape candide, în această privință. Făcea rost de la prietenii lui din afară de unele periodice; citea, de pildă, cu mare pasiune (o pasiune care pe noi nu ne contamina) *Science et Vie*. El voia să fie la curent nu atât cu partea strict filozofică a vieții intelectuale din Europa „cealaltă", dar mai ales cu ceea ce se întâmplă în știință. Lumea merge înainte, există o modernitate care se conturează tot mai glorios, și „filozoful" trebuie să fie informat, să fie la curent... Pe de altă parte, aș spune că, oricât ar părea de curios, nu lectura noutăților sau a cărților recuperate, mai mult sau mai puțin furtiv, din circulația bibliografică a Europei Occidentale ne ținea pe noi acolo. Știind

tocmai că informația aceasta e nesigură, greu de anticipat și nu poate constitui un temei sigur, noi cultivam clasicii. Aceasta era iarăși una dintre temele lui Noica, anume că, în condițiile de precaritate în care ne aflam, aveam un mare avantaj, avantajul de a putea frecventa încă, inocentamente, clasicii. Dacă te duci în Vest, trebuie să fii la curent cu ultimele comentarii la Aristotel, pe când, în condițiile de la Păltiniș, noi puteam rămâne la Aristotel. Iar această voluptate de a frecventa clasici, de a avea comerț cu valorile certe, cu un „canon" deja constituit și acceptat ca atare, a făcut parte din formația noastră. Unii colegi mai tineri ar spune, poate, că a făcut *în mod nefericit* parte din formația noastră, fiindcă suntem astfel mai opaci la revoluțiile canonului la care asistăm astăzi. Nu-mi dau seama. Dar, în momentul acela, a fost pentru noi vital, cred, faptul că am fost obligați să mergem la textele mari.

— *E așa de important să fii în pas cu vremea? Păltinișul a avut privilegiul răgazului.*

— În condițiile de atunci, a fost un privilegiu. Nu e obligatoriu să fii în pas cu vremea, evident. Dar cred că e riscant să nu iei notă de evoluțiile ei. Ori de câte ori mă descopăr critic față de achizițiile „postmodernității" mă simt vinovat. Mă tem să nu intru în schema clasică a conflictului de generații, în care fiecare generație contestă tot ce vine după ea. Eu cred că veacul e mult mai interesant, mult mai solicitant decât ne puteam da noi seama, și că, fără a-l îmbrățișa în absența discernământului, el trebuie *înfruntat* și asumat cu putere. Soluțiile retractile, nostalgice și solemne nu pot fi sănătoase.

— *În plus, generația noastră are șansa rară de a fi trăit în două feluri de lumi.*

— E o mare șansă, de care însă nu ne vom bucura decât noi. Constatăm deja că tipul acesta de experiență tinde

spre netransmisibil. Generația care stă deplin într-un singur context nu mai percepe contextul anterior. Oamenii care au acum douăzeci de ani nu mai știu deja despre ce vorbim când evocăm „cealaltă" lume. Ceea ce, recunosc, nu se întâmpla pe vremea noastră. Cei mai mulți am trăit în familii care cultivau în noi, de mici, nostalgia unei alte epoci. Chiar dacă noi nu trăiserăm nemijlocit epoca aceea, am crescut într-un mediu îmbibat de amprenta ei. Pentru mine, perioada interbelică, viața de familie de dinainte de război erau vii prin relatările la care asistam la toate mesele de prânz. Lucrul acesta nu se mai cultivă astăzi. E poate și vina noastră. Nouă ce ni se insufla în anii '50-'60? Ni se insufla memoria unei lumi reușite, care ar trebui recuperată. Pe când discursul nostru despre lumea în care am trăit e – și nu poate fi altfel – un discurs negativ. Noi vorbim despre o lume urâtă care trebuie abandonată. E un tip de mesaj care indispune. Generația care vine nu e interesată să i se explice o lume în negativ. Ceea ce ar trebui să ne pună pe gânduri, să ne îndemne să reflectăm la discursul *pozitiv* pe care-l avem de oferit. Trebuie să ne gândim din ce în ce mai apăsat și la un mesaj tonic, afirmativ, fiindcă discursul „omului rănit, care a avut o viață grea" e un discurs foarte antipatic, un discurs care nu formează pe nimeni.

— *După 1989, am impresia că cei apropiați lui Noica au pus pe picioare instituții gândite, proiectate la Păltiniș, că ele sunt obiectivarea atmosferei tonice de acolo.*

— E un lucru care merită luat în discuție: lucrurile se împlinesc de obicei altfel decât le-ai programat. Dar se împlinesc. E o împlinire care include și devierea de la proiect. Cineva, un tânăr, i-a scris o scrisoare lui Gabriel Liiceanu unde spunea: „Păltinișul nu v-a pregătit pentru lumea de azi. Iar discursul vostru de atunci nu ne-a pregătit nici pe noi pentru lumea de azi." Consimt. Și eu am avut aceeași

senzație. Noi n-am gândit atunci strategic viitorul, nu am gândit o altă lume. Cu toate acestea, Pălținișul a produs ceva în lumea de azi. Altceva decât aștepta publicul sau decât am crezut noi înșine că va produce. Nu a produs ceea ce spera Noica, anume niște grozave cariere academice ale membrilor grupului. Noica asta voia de la noi în ultimă instanță. Gabriel să facă istoria filozofiei. Cu mine era puțin neliniștit că nu mă situam pe un făgaș destul de limpede din punctul lui de vedere. Dar, în orice caz, aștepta de la mine o hărnicie conturată într-un domeniu clar. Nu a ieșit asta. Dar a ieșit altceva: a ieșit un fel de febră a întemeierii instituționale pe care el o avea într-un context ostil. Spunea mereu: „aș face ctitorii cu nemiluita". A trăit mereu cu frustrarea de a avea proiecte fără corp. Noi înșine am preluat ceva, în perioada Pălținiș, din proiectele lui fără corp. Făceam planuri editoriale, imaginam asociații de filozofie. Nu am putut să facem nimic din toate acestea, dar am trăit cu plăcere proiectându-le. După '89, am fost puși însă în situația să le realizăm. Și eu zic că ceva din duhul Pălțișului s-a împlinit de vreme ce Gabriel Liiceanu a pus pe picioare un mare proiect editorial, făcând să apară cărți care pe noi ne-au format și care pot forma și pe alții. Toți cei de la Pălținiș am fost puși până la urmă, sau ne-am lăsat puși, în situația de a ctitori câte ceva. Eu zic că și Colegiul Noua Europă este un fel de Pălținiș altfel așezat, adaptat vremii de față. Nu e o școală de înțelepciune, dar ideea comunității intelectuale și a dezbaterii e o idee pe care la Pălținiș am deprins-o.

— Relativ la scrisoarea tânărului adresată lui Gabriel Liiceanu, e de spus că, fie și în țări ca, pe atunci, Cehoslovacia – unde a existat o reflecție politică de opoziție – priceperea tehnică de a guverna, de a te mișca eficient în spațiul pragmatic al democrației, nu a fost asigurată de această reflecție prealabilă.

O spunea Václav Havel la întâlnirea cu Emil Constantinescu și Nicolae Manolescu.

— Da. Dar legat de această chestiune putem formula, totuși, o întrebare culpabilizantă. De ce nu a existat, la Păltiniș, proiectul unei alte lumi, pregătirea ei strategică? În alte țări din „lagărul comunist", asemenea proiecte au existat. Au existat oameni, sau chiar categorii întregi de oameni, care să aproximeze, fie și numai teoretic, o eventuală schimbare, care să o gândească politic. La noi, nu. De aceea, în ce ne privește, putem păstra un semn de întrebare asupra faptului că nu ne-a trecut prin minte niciodată să gândim concret mersul lumii de după schimbare. Să ne gândim la Polonia. Acolo a existat o reflecție politică mult mai aplicată și, strategic, substanțială. Altă variantă e varianta maghiară, unde, fără să existe un proiect ca cel polonez, a existat în schimb o guvernare comunistă care a făcut acomodări, care a introdus un minim program de reformă în chiar programul ei, ceea ce a făcut ca lucrurile să se petreacă mai blând. Au existat, deci, acolo, în chiar aparatul de conducere, oameni exersați în ideea reformei. Or, în România, nu a existat nici o opoziție bine articulată în afara guvernării – ca în Polonia –, nici o aripă reformatoare înăuntrul guvernării – ca în Ungaria. Ceea ce face să avem situația pe care o traversăm astăzi. Cu aceste precizări, aș mai răspunde totuși tânărului acela că există lucruri pe care nu le poate face altul în locul tău. Dacă se așteaptă de la noi să facem un efort care să suspende efortul celuilalt, aceasta e o așteptare pe care noi nu o putem acoperi. Eu nu pot mânca în locul cuiva, eu nu pot gândi în locul cuiva, eu nu pot construi în locul cuiva. Eu pot face toate acestea doar în numele meu, cu speranța că ele au o iradiere utilă. Generația mai tânără are dreptate să vrea repere, să vrea să simtă o anumită *orientare* în jurul

ei. Dar ea nu trebuie să *delege* problema destinului ei unor mentori abstracți.

— *Am o întrebare mai curând retorică: mai e posibil Pălținiș astăzi?*

— Nu! În mod categoric, nu! Și e foarte bine că nu mai e posibil. Întâi pentru că ideea de a clona un moment de har e contradictorie. Valoarea Pălținișului stă și în faptul că el e irepetabil. Dacă facem o serie de Pălținiș, modelul se degradează, serializarea se răsfrânge negativ și asupra lui. În al doilea rând, pentru că nici contextul nu mai e același și pentru că Noica nu mai există. Or, figura mentorului e decisivă în situația aceasta. În fond, culoarea cerului s-a schimbat între timp, raporturile astronomice s-au schimbat... Nu văd repetiția nici posibilă, nici dezirabilă. Dacă Pălținiș de astăzi se cheamă New Europe College, da!

— *New Europe College e, într-adevăr, un Pălținiș al timpului de față, în sensul că e o reuniune colegială științifică, foarte tonică, foarte performantă, dar ea nu se bizuie pe afinități personale și interese intelectuale comune, nu implică o legătură umană specială. Pălținiș a fost o întâlnire de tip informal, absolut liberă. Astăzi, tot ce se întâmplă în domeniul intelectual e instituționalizat sau vrem să fie instituționalizat. Nu ne mai place informalul. E firesc, poate: ne-am investit în spațiul public, ce ne era refuzat înainte, și tot ce nu are geometria, prestigiul lui, ni se pare minor.*

— Am amintit deja componenta comunitară a Pălținișului. Mă simt obligat să adaug ceva, pentru a spune că tocmai lucrul acesta ne lipsește acum ca premisă a unei adunări de același tip. Pălținiș era un moment comunitar, dar una din componentele episodului Pălținiș era *singurătatea*. Noi eram *împreună* acolo, la un moment dat Pălținiș devenise un fel de loc de pelerinaj, dar

totuși, circumstanțial vorbind, el era, în contextul de atunci, un episod de solitudine. Era singurătatea lui Noica, „iarna lui", înconjurată de micile noastre singurătăți centripetale. Când spun singurătate, mă refer la un lucru benefic în acest caz. Noi trăiam și cu sentimentul că ceea ce facem acolo nu poate fi instituționalizat, nu poate avea efecte directe asupra vieților noastre publice, ci rămâne o experiență *solitară*. Or, acum, materia solitudinii pare să fie în derivă. Oamenii au pierdut singurătatea bună, adică confruntarea solitară a individului cu întrebarea lui, cu steaua lui, cu pariul lui. Acum accentele s-au mutat, ierarhiile sunt altele, ritmurile sunt altele și, deocamdată, trăim o pierdere de singurătate. Tipul acesta de grupuri, informale, nu se pot constitui dacă trei sau patru oameni nu fac, în comun, o bună experiență a singurătății.

— *Între aceste singurătăți s-au creat, probabil, legături de o calitate care astăzi se obține mult mai rar.*

— Sigur. Acum suntem înclinați să înlocuim prieteniile cu „parteneriatele". Cred că prietenia este o materie vitală pentru viața spiritului, pentru realizarea a ceea ce e mai bun în fiecare om. Pălținișul trebuie gândit, prin urmare, și așa. A fost un fundal pe care s-au desenat relații umane foarte speciale. Prietenia e altceva decât parteneriatul, altceva decât colaborarea, altceva decât „gașca". E foarte important să faci un seminar informal despre Plotin, în vreme ce cel de alături pregătește un sandwich sau o cafea; se lasă loc pentru divagație, și viața personală intră în *Einklang* cu dezbaterea filozofică. O asemenea experiență e o experiență organică, integrală. Nu e doar una de strictă specialitate. Noi nu am avut o viață de specialitate la Pălținiș. Noi nu am fost acolo niște școlari harnici în fața unui maestru profesionist. Am fost din când în când și așa ceva, dar nu asta definește relația noastră la Pălținiș. Am fost un grup care

asuma o experiență integrală comună pe anumite intervale de timp. Noica numea uneori aceste episoade, în funcție de câte zile intrau în ele, *Trismeron*, *Hexameron*, *Decameron*. Erau „zile", erau „munci și zile" putem spune. Dar „zile" cu tot ceea ce înseamnă o zi: de la studiu la masă, la plimbare, la tacla, la amuzament și așa mai departe.

— *Din* Jurnalul de la Păltiniș *rezultă că fiecare se simțea cumva răspunzător de destinul celuilalt.*

— Noica, mai ales, asuma destinele noastre și sigur că și noi eram provocați, aveam lungi conversații între noi, chiar în absența lui, în care reflectam fără vanitate și fără îndârjire la ceea ce aveam de făcut. În unicitatea episodului intră și prealabila asemănare între participanți. Nu te aduni cu cineva decât pentru că te-ai adunat deja sau pentru că ești deja în consonanță cu el. Gabriel și cu mine suntem destul de diferiți, dar avem lucruri esențiale în comun, care ne leagă foarte puternic și fac posibilă o experiență comună. Ceea ce e, iarăși, un dar, pe care, de altfel, Noica pretindea – cu îndreptățire – că l-a provocat, pentru că el hotărâse să ne împrietenească. Ar fi putut să nu reușească. Nu toate proiectele lui Noica au reușit, mai ales când era vorba de oameni. Dar cu noi, cu Gabriel și cu mine, a reușit. Și cred că și în sens mai larg, chiar dacă nu e vorba despre același tip de relație, cu oameni ca Sorel Vieru lucrurile au reușit, la care se adaugă cercul Andrei Cornea, Radu Bercea, Thomas Kleininger și așa mai departe.

— *Revin la tema contrastelor: pe fundalul derizoriu și cenușiu al vieții oficiale dinainte de '89, Păltinișul a fost o experiență de autenticitate intelectuală și personală. Astăzi, posibilitățile sunt mult mai numeroase, mai variate, dar calitativ mai uniforme, și ele nu mai încurajează asemenea episoade.*

— Asta mă face să mă gândesc la o nuanță legată de un „loc comun" al inițierilor. Se spune că atunci când apare

nevoia de maestru apare și maestrul. Nu e chiar așa. Uneori maestrul apare pe un fond de contrast, nu de aspirație. Vreau să spun că nu trebuie să existe neapărat o aspirație personală; când o atmosferă, un mediu sunt extrem de degradate, se produc spontan repere structurante. Când e o mare, nu neapărat nevoie, ci *carență* de modele, apar modelele. E o mișcare aș spune aproape naturală, care are loc chiar dacă nu se află neapărat în preajmă discipoli la înălțime, gata să le primească. Maestrul apare *totuși*. Poate că, dacă el nu mai apare astăzi, nu e neapărat pentru că nu ar exista oameni care și l-ar dori. Am avut studenți, îmi aduc aminte, în anii '92-'93, care îmi spuneau: „Ce noroc ați avut cu Noica! Noi de ce n-avem norocul ăsta?" Nevoia ar exista deci. Dar nu mai există contrastele care produc cutremure și furtuni constructive. E un fel de omogenitate dinamică de suprafață, în care lucrurile nu mai au „șarful" căutării, ci doar febrilitatea soluției rentabile.

[Interviu realizat de Anca Manolescu, publicat în revista *Dilema*, nr. 388–389, iulie–august 2000]

Cum a fost omenește cu putință?

2001

MAGDALENA BOIANGIU: *Propunerea de amnistie pentru tot ceea ce ține de trecutul comunist – făcută în numele viitorului – nu scoate lumea în stradă, fiind contestată de voci izolate. Este posibil și dezirabil să ierți fără să știi ce ierți?*

ANDREI PLEȘU: Aș prefera să punem de la bun început între paranteze problematica iertării. Dacă deschidem capitolul „iertare", ajungem la metafizică și teologie, ceea ce, în cazul de față, riscă să ne blocheze. Cine pe cine iartă, în numele a ce, ce poate și ce nu poate fi iertat – toate acestea țin de chimia misterioasă a sufletului individual sau de competențele lui Dumnezeu. Prefer să vorbim despre *cunoaștere* și despre *terapie*. Nu putem construi o lume sănătoasă fără să *știm* care îi sunt premisele, fără să *știm* ce materie primă avem la îndemână. Istoria (cea apropiată, ca și cea veche) face parte, inevitabil, din „ingredientele" vieții noastre de astăzi. Respirăm în „aerul" ei, ne hrănim (eventual toxic) din substanța ei, o avem în nervi și în oase. O putem „uita" la fel de puțin pe cât de puțin ne putem uita ereditatea, fiziologia, familia. Invitația tembelă la uitare – care s-a mai auzit, de câteva ori, în lumea românească – explică, într-un fel, „adamismul" românesc, adică tendința de a o lua mereu de la început, pornind de la un zero autoimpus. Anularea acumulărilor, a experiențelor, a memoriei în genere e o deprindere sinucigașă. Nu ne putem

civiliza și nu putem căpăta o identitate stabilă, dacă luăm periodic decizia de a ne spăla creierele, crezând că cine își uită biografia e cu un pas mai aproape de inocență... E curios, pe de altă parte, că uneori cei care propun magnanim uitarea istoriei recente sunt ei înșiși exponenții ei! Ceea ce ni se cere, în acest caz, e uitarea trecutului *în numele trecutului*, adică în beneficiul lui. E o perfidie, poate inconștientă, care legitimează ziua de *ieri* ștergându-i contururile și reamenajând-o ca și cum ar fi „ziua de azi". Alt lucru curios e că, în timp ce se propune abandonarea trecutului imediat, se exaltă, zgomotos, trecutul îndepărtat, glorios, și prin urmare făuritor de conștiință națională. Până la urmă, ni se propune uitarea episoadelor neconvenabile din trecut și legendarizarea celor care ne flatează. E o cale sigură – și clasică – spre sminteală. De la autocunoașterea socratică până la anamneza psihanalitică, toată pedagogia și terapeutica europeană confirmă virtuțile igienice ale unei permanente și curajoase reevaluări de sine. Integrarea europeană înseamnă, între altele, și asumarea *acestei* tradiții. Să ne fie limpede: noi nu avem numai ceva de construit, de recuperat, de renovat. Avem, în primul rând, ceva de vindecat, și nu există tratament eficace fără un diagnostic precis și cinstit.

— *Amnistia trecutului comunist pare a fi legată de o atitudine binevoitoare (în Occident s-ar numi revizionism) față de persoana generalului/mareșalului Antonescu, de încercarea de a justifica legislația rasială și de a nega amploarea acțiunilor de la începutul anilor '40. Și Antonescu și Securitatea (cea a lui Ceaușescu, cea a lui Dej – nu) au acționat sub imperativul patriotismului. Ideea ar fi că intențiile au fost mereu bune și raționale, doar excesele tulbură imaginea. În ceea ce privește Securitatea, poate fi susținută o asemenea viziune, există „părți pozitive" în acțiunile ei?*

— Ni se spune, adesea, că Securitatea a avut și îndatoriri nobile: protecția suveranității și integrității naționale, contraspionaj, „dejucarea" acțiunilor „dușmănoase" ale imperialiștilor etc. În ce mă privește, nu pot lua în serios această retorică. Până la începutul anilor '60, securitatea „națională" era în asemenea măsură aservită „imperiului" sovietic, încât tot ce s-ar putea spune e că ea a luptat pentru suveranitatea și integritatea acestui imperiu, participând la acțiuni informative și contra-informative care vizau nu România în mod specific, ci România ca satelit al URSS, dacă nu direct URSS-ul. Dovada este că, în această perioadă, victimele predilecte ale activității de securitate au fost români. Așadar, aveam de a face cu o instituție de aparență națională, al cărei inamic real era populația propriei țări, tratată ca potențial agresor. Ceea ce se slujea nu era interesul național, ci victoria – planetară – a comunismului. După această perioadă „internaționalistă", Securitatea lui Ceaușescu s-a angajat – sub aceeași demagogie patriotică – într-o grijulie acțiune de apărare și „spălare" a conducătorului. De la protejarea unui sistem, s-a trecut la protejarea unui clan: clanul puterii, cu axul său, familia Ceaușescu. Se lucra, cu alte cuvinte, pentru conservarea unui sistem închis de privilegii (în care aparatul însuși al Securității era inclus). Sunt gata oricând să mă las convins de contrariul, dacă mi se demonstrează statistic că grosul operațiunilor Securității era constituit din manevre defensive spre binele țării, și nu de urmărirea cetățenilor suspecți de anticomunism și anticeaușism. Până atunci, oricât aș încerca, nu pot defini arestările lui Radu Filipescu, bătăile administrate lui Goma sau Monicăi Lovinescu, tentativa de asasinare a lui Virgil Tănase, consemnarea la domiciliu a lui Dinescu sau hărțuirea brutală a Doinei Cornea drept acțiuni patriotice, de interes național. Nu-mi pot imagina

ce „părți pozitive" ar reuși să compenseze moartea lui Gheorghe Ursu, represiunile antimuncitorești din Valea Jiului și de la Brașov, persecuțiile la care au fost supuși Dorin Tudoran, Mihai Botez, „grupul celor șase", Dan Petrescu, Gabriel Andreescu și atâția alții. *Ei* erau adevărații patrioți, gata să riște totul pentru a demonta criminala oligarhie de partid și de stat de a cărei siguranță se îngrijea Securitatea.

Îmi amintesc de vorba unui ofițer de Securitate care se ocupa, din partea instituției, de „grădinărirea" comportamentului meu: „suntem plătiți ca să ținem pușcăriile goale". Omul s-a purtat cu mine cât putea de bine și îi păstrez o amintire onorabilă. Dar era clar că nu libertatea mea îl interesa, ci „imaginea" socialismului victorios care, întrunind un consens fără breșă, nu mai avea nevoie de închisori. „Pușcăriile goale" erau încă o lovitură dată capitalismului, încă un omagiu depus la picioarele conducătorului. Era aceasta „partea lor pozitivă"?

— *Deputatul Ristea Priboi spune: „Nu am colaborat cu Securitatea, am fost Securitatea". Securitatea a fost un întreg aparat cu șefi mari și mici, funcționari la registratură și dactilografe. Printre ei – anchetatori, printre aceștia – torționarii, din ordin sau din impuls personal. Alături de ei – „colaboratorii", de asemenea cu motivații, intenții și „realizări" diferite. Activității actuale a CNSAS i s-ar putea reproșa că ar fi trebuit să înceapă descâlcirea ghemului de la cei care au ordonat răul, nu de la cei care l-au suportat; ori e mai bine ceva decât nimic?*

— Până la intrarea în funcție a CNSAS, tot românul părea de acord cu deconspirarea informatorilor. Sloganul general era „vrem să știm cine ne-a turnat!", și nu „vrem listele ofițerilor de Securitate!". Chiar și dorința de a avea acces la propriul dosar avea ca principală motivație curiozitatea cu privire la „ciripitori". („Îi cam știm – spuneam

cu toții –, dar vrem, totuși, confirmarea. Ca să nu mai vorbim de eventualele surprize!") Ei bine, când curiozitatea noastră a început să capete răspunsuri, sufletul autohton s-a înduioșat. Ca în poezia lui Arghezi: „Iar acum c-o văd venind, aș voi să mi se pară..." Informatorii au devenit „bieți informatori", „plevușcă", o tristă colecție de *victime*. Din acuzați, s-au transformat în acuzatori. Și asta fără ca „demascarea" lor să aibă vreo consecință! Nimeni nu-i urmărește penal, nimeni nu le interzice cariera publică, nimeni nu le ia fotoliul din Parlament. Singura problemă e onoarea nereperată... Iar chestia cu onoarea e așa: dezonorant nu e să fi colaborat. Dezonorant e să se afle. Sigur că nu avem voie să judecăm procustian destinul aproapelui nostru, sigur că marele vinovat e sistemul totalitar, care a scos tot ce e mai rău în noi și a cultivat cu perversitate mizeria umană. Dar nu ne putem descărca, totuși, de răspunderea personală. Și nu putem comite nedreptatea de a pune în aceeași oală pe cei care, dintr-un motiv sau altul, au cedat cu cei care nu au făcut-o. După 1965 mai cu seamă, se putea spune *nu* fără să plătești un preț prea mare. Cercetările noastre de arhivă o confirmă. Nu toți deținuții au devenit automat colaboratori, nu toți purtătorii de pașaport, nu toți conducătorii de instituții, nu toți membrii de partid. Deci se putea! Sunt de acord că în sarcina CNSAS cade și publicarea numelor de ofițeri activi care au instrumentat activitatea informatorilor. Operația este în curs. Vom avea, deci, destul de curând, liste lungi cu asemenea nume. Rezultatul va fi dezamăgitor: vom afla, de fapt, că ofițerii de Securitate au fost... ofițeri de Securitate. În treacăt fie spus, pentru publicarea acestor liste nici nu era nevoie de CNSAS. E vorba, în fond, de a transcrie organigramele instituției. Evident, nu toți cei care apar în aceste organigrame au făcut poliție politică. Au existat, cum spuneți, dactilografe,

contabili, mecanici, informaticieni sau specialiști în spionaj economic, exonerați, prin definiție, de o culpă determinată. Cazul informatorilor e diferit. Puțină lume știe că în actul de constituire a serviciilor comuniste de informații scrie negru pe alb: informatorul este *principala armă* a „lucrătorului" de Securitate. O fi arma o victimă, dar fără ea nu moare nimeni...

— *Securitatea a fost o instituție militară, unde ordinul era principiul acțiunii. Această realitate i-ar putea exonera de vină pe unii executanți?*

— Competența mea juridică nu îmi îngăduie să comentez asemenea subtilități. Logic vorbind, ordinul militar poate exonera de vină, dar atunci poate anula și eventuala virtute. Dacă cel care mă torturează din ordin e inocent, cel care mă ia cu binișorul fiindcă i s-a ordonat să fie blând nu are nici un merit. Pot presupune că securiștii care s-au purtat cu mine omenește au făcut-o strict pentru că li s-a cerut, militărește, tactic, să adopte o „față umană". Vreau să spun că nu poți delega tot răul asupra „superiorului", lăsând executantului numai binele. Pe de altă parte, există executanți zeloși sau neglijenți, convinși de ceea ce fac, sau, dimpotrivă, funcționând inert, birocratic, fără participare interioară. Lucrurile se complică. În orice caz, din punctul meu de vedere, un om întreg nu poate consimți, pe termen nelimitat, să fie instrumentul orb al unei monstruozități. Dacă o face (din cinism, prostie, slăbiciune de caracter, ticăloșie ș.a.m.d.) e vinovat. Nu-l pot salva decât căința sinceră și canonul singurătății...

— *Poate fi condamnată Securitatea (sau unii dintre angajații ei) în absența unei aprecieri generale asupra modului cum a acționat „forța conducătoare în stat" – Partidul Comunist (muncitoresc în perioada cea mai rea)? Și, în acest caz, nu se transferă culpa asupra milioanelor de membri?*

— Fără îndoială, între ideologia comunistă, instituțiile statului comunist și Partidul Comunist era o coerență „de nezdruncinat". Există o culpă în faptul de a fi acceptat postura membrului de partid, pe care n-aș echivala-o, totuși, cu vina de a fi fost turnător. Cum spuneam adineauri, nu toți membrii de partid au colaborat, iar unii dintre colaboratorii cei mai harnici nu erau membri de partid. Ar merita, *à propos*, să faceți un număr din *Dilema* despre ce a însemnat apartenența la PCR.

Trebuie să mărturisesc însă că, de la o vreme, mi s-a impus o altă imagine decât cea pe care o aveam până acum despre vinovăția colectivă. Întotdeauna am spus că toți trebuie să ne socotim vinovați, într-un fel sau altul, pentru rușinea celor cincizeci de ani de comunism. Unii prieteni m-au amendat pentru asta, socotind, pe bună dreptate, că vina nu trebuie omogenizată, că una e consimțirea tacită, alta participarea agresivă, una cetățeanul înspăimântat, alta activistul isteric, una Nicolschi, alta Malița, alta Marin Preda. De acord, vina are infinite grade, infinite tonuri și semitonuri. Dar, când vorbeam de vinovăție, eu mă gândeam la faptul că cei mai mulți dintre noi n-au avut puterea de a spune cu voce tare ceea ce credeau cu adevărat, ceea ce ar fi avut de spus. Nici nu-mi trecea prin cap că, în realitate, foarte multă lume nu avea nimic de spus, că foarte multă lume consimțea nu din teamă, ci din conformism, ba chiar din convingere. Nu crezusem că „omul nou" exista cu adevărat; crezusem, dimpotrivă, că, în afară de nomenclatură, toată populația țării era o populație de opozanți nedeclarați. Istoria ultimilor zece ani mă face să constat că m-am înșelat. Numărul acelora care se instalaseră, cu arme și bagaje, în „ordinea" socialistă a fost mult mai mare decât ne-am închipuit. Zinoviev are dreptate. Comunismul a avut o stranie, paradoxală,

perversă susținere de mase. De la o vreme, înregimentarea a devenit, pentru mulți, o a doua natură. E una din explicațiile crizelor de parcurs ale reformei postcomuniste. Ne urnim greu, pentru că nu suntem siguri că vrem să ne urnim.

— *„Abisurile răutății pure sunt incomprehensibile" scrie Jankélévitch. A fost acțiunea Securității răutate pură și este ea de înțeles?*

— Lumea e imperfectă. Prin urmare, și relele ei sunt imperfecte. Cu asta intrăm în teritoriul lui Dostoievski, cel mai mare expert în zona de penumbră a binelui și în haloul de candoare al răului. Sunt de acord, însă, cu Jankélévitch. De aceea, ori de câte ori privesc îndărăt, mă întreb „cum a fost cu putință?". Cum a fost, metafizic vorbind, cu putință, și, mai ales, cum a fost omenește cu putință?

[Interviu realizat de Magdalena Boiangiu, publicat în revista *Dilema*, nr. 442, 17–23 august 2001]

O casă trebuie să lase loc pentru mister

2001

BRUNO ANDREȘOIU: *Aș vrea să vă întreb, pentru început, ce loc ocupă arhitectura, peisajul construit, în viața omului Andrei Pleșu?*

ANDREI PLEȘU: Cred că ocupă același loc pe care îl ocupă în viața tuturor. Poate cu deosebirea că eu mă gândesc ceva mai des la problema asta. Altfel, orice om normal, orice om care-și trăiește deplin umanitatea e marcat de locul în care „locuiește", de felul în care se mișcă în spațiu, de ambianța în care trăiește. Fie că este consolidat în structurile lui interioare de această ambianță, fie că este contrariat de ea.

Noi am trăit aici, decenii întregi, într-un grav conflict cu mediul în care ne mișcam. Și conflictul ăsta e toxic. Dacă trăiești într-un loc toxic, sfârșești prin a te îmbolnăvi și, după părerea mea, populația României, mai ales a orașelor românești, e bolnavă. Trebuie să ne gândim la o terapeutică, la o formă de a vindeca rezultatul morbid al atâtor ani de conviețuire samavolnică între noi și un mediu pe care nu-l aleseserăm. Nu toată lumea e conștientă de efectele pe care le are asupra omului ambianța traiului său zilnic. Arhitecții ar trebui însă, prin însăși vocația lor, să încerce să influențeze această ambianță în beneficiul tuturor. În general, încasăm „amprenta" mediului construit care ne găzduiește fără să ne dăm seama. Eu cred, de pildă, că cei

care se nasc, își petrec copilăria, trăiesc și mor într-un cartier de tip Militari sau Balta Albă sunt alte „dihănii", alt fel de ființe, decât cei care trăiesc într-o casă ca asta în care ne aflăm, de pildă. Fără să vreau să fac discriminări politic incorecte: nu spun că ei nu sunt oameni întregi sau n-au drepturile și calitățile altor oameni, dar sunt *altfel* de ființe. Cred, de exemplu, că au mai puține amintiri. În cartierele astea nu poți avea amintiri. Ele etalează o stereotipie care amputează orice relație privată cu spațiul cu pricina. Cine caută o adresă în aceste cartiere are mari dificultăți să o identifice, pentru că este o adresă ubicuă. A locui în asemenea cartiere e, de fapt, *a nu avea adresă*. Trăiești într-un spațiu cu aparență geometrică, simplă, dar în realitate ești pierdut într-un labirint în care nu poți fi identificat.

Am să mai adaug un lucru pe care l-am mai spus și care mi se pare semnificativ. Mediul în care trăim este inevitabil o secreție a noastră. În egală măsură, noi devenim o secreție a lui. Îmi place să invoc, în acest context, o pagină dintr-un autor oarecum exotic de la începutul secolului XX*, care credea că formele animale din toată lumea sunt strâns legate de formele sufletești ale locuitorilor cu care împart același teritoriu. De pildă, în zone în care la suprafața pământului sunt girafe, tigri, lei ș.a.m.d. există și în universul lăuntric al oamenilor elemente morfologice și energetice de tip girafă, leu, tigru. Cei care trăiesc între tigri au și ei, în alcătuirea lor interioară, ceva din ființa tigrului, sub altă formă. La fel, cei care trăiesc între căprioare, urși și lupi au pe dinăuntru căprioare, urși și lupi...

— *Noi, cu maidanezii?*

— Da, îi avem pe dinăuntru. Suntem plini de maidanezi. Mie nu-mi sunt antipatici. Toți maidanezii dinăuntrul

* E vorba despre Rudolf Steiner (n.a., 2013).

nostru cântă manele, se simt bine, se simt liberi... Maidanezul este, nu cum crede o anumită retorică sentimentală, un nenorocit, nu-i același lucru cu copilul străzii. Maidanezii sunt o categorie de câini destul de privilegiată. Sunt stăpâni pe oraș, au partizanii lor. Sunt niște ființe mai curând vesele... și recalcitrante. Bun. Revenim: formele arhitecturale care sunt în jurul nostru coincid cu o anumită „zoologie" interioară. Dacă te iei după ceea ce s-a construit în anii '50, '60, '70 în România, îți dai seama că „omul nou", care și el era un proiect de „construcție" pentru ideologia de partid, urma să ajungă să semene cu această rezervație arhitecturală de tip socialist. Uneori, s-a reușit. Oamenii care au fost amplasați în acest tip de ambianță se apropie, probabil, mai mult de categoria omului nou decât ceilalți. De-acum înainte, ar trebui să re-edificăm „omul normal", nici nou, nici demodat, și să găsim un tip de construcție care să-i convină. Nu e ușor. Mai ales că, din cauza libertății proaspăt redobândite, vin peste noi provocări străine de habitudinile interiorității noastre. Vin mode, vin soluții economice mai convenabile, vin noi îmbogățiți care n-au criterii pentru câți bani au ș.a.m.d. Există, prin urmare, riscul să ne comportăm deviant, pentru că am făcut prea brusc saltul de la un mediu impus și nesemnificativ la o hiperdeschidere foarte solicitantă, foarte atractivă, dar care în continuare pune între paranteze problema autenticității noastre.

— Credeți că ne-ar putea folosi, în găsirea de repere pentru momentul acesta, pe care spuneți că-l trăim și simțim că-l trăim, aceste zone salvate ale orașului, aceste zone mai vechi care au fost construite în alt timp, după alte repere, după alte criterii, ca zona și casa în care ne aflăm acum?

— Cu siguranță. Eu nu spun că va trebui să construim de aici încolo în stilul ăsta. Spun doar că a percepe aceste

lucruri și a le asimila ca tipuri de construcție este o excelentă școală: o școală a privirii și a reacomodării la un mediu construit firesc.

— Ați spus acum „un mediu construit firesc". Dvs. știți la ce vă referiți. Eu bănuiesc că știu și eu la ce vă referiți, dar hai să încercăm să detaliem un pic. Ce înțelegeți dvs. printr-un mediu construit firesc? Ați vorbit despre blocuri, ați vorbit despre felul în care influențează ele personalitatea celor care locuiesc în acele zone, și nu ați definit ce este pentru dvs. acest firesc construit.

— În general, este foarte greu să definești firescul, pentru că el are multiple chipuri, în funcție de oamenii care-l practică. O să vă spun platitudini. Rapid spus, firescul în materie de construcție înseamnă, mai întâi, o anumită intuiție a *scării umane*. O locuință și un spațiu frecventat de oameni nu trebuie să fie gândite pentru mamuți sau pentru furnici. Trebuie să existe o bună proporție între corpul omenesc și construcție. Pe urmă, eu țin foarte mult, ca la o notă a firescului, la capacitatea de a crea un spațiu de locuit care să se organizeze pe verticală. Eu cred că omul trăiește normal și firesc când se poate mișca în casa lui și pe verticală. O casă firească e o casă care are pivniță, care are spațiu de locuit, mansardă, pod, așadar elementele necesare unui parcurs în care înălțimea și adâncimea au un anumit rol. Locuința de bloc, dimpotrivă, este o locuință care, în ciuda faptului că este integrată unei verticale, e o succesiune de orizontale și, pentru mine, faptul că omul din bloc e învățat să-și conceapă traseul zilnic, viața întreagă, *în plan*, strict în plan, pe orizontală, lasă urme în alcătuirea sa sufletească. O casă trebuie să lase loc pentru mister: să aibă spații nevăzute, colțuri tainice, sublimități și subterane. Să aibă chip. Așa cum și omul are un chip.

Pe urmă, mă gândesc și la felul cum comunică o casă cu ambianța naturală în care este plasată. Casa trebuie să intre în dialog cu pomii, cu clima, cu vegetația în general; nu trebuie să le substituie. Uitați-vă la cartierul ăsta.* E un cartier încă verde, la propriu, și cu case foarte frumoase; poate nu se vede că sunt frumoase pentru că sunt neîngrijite. Dacă ar fi îngrijite, începând cu o simplă văruială, cartierele astea ar căpăta un farmec enorm.

Unul dintre farmecele Bucureștiului se explica prin faptul că era un oraș, aș spune, „multiurban", cu elemente de arhitectură orientală, sudică, meridională, cu elemente de avangardă interbelică, cu unele accente cubiste, ba chiar cu un fel de postmodernism *avant la lettre*, în care stilurile se amestecă și dau o culoare foarte specială fiecărui cartier. Sigur că, pe acest fundal, a apărut și orașul de tip comunist cu blocurile pe care le știm. O dovadă că sunt nefirești este, între altele, și aceea că îmbătrânesc foarte urât, devenind din ce în ce mai sinistre. În cele din urmă a apărut și un *ersatz* de oraș, un substitut al orașului, gândit să-l anuleze. Adică un fel de megalopolis adunat într-o singură clădire, care este Casa Poporului. Ai senzația că Bucureștiul ar putea fi introdus acolo în întregime, ceea ce ne-ar face să trăim într-un oraș „de interior", să nu mai avem nevoie de altceva decât de acest imens clopot, sub care să funcționăm ca într-un sertar.

— M-aș întoarce un pic la blocuri, și v-aș întreba un alt lucru. Acuma, că ne place, că nu ne place, ele există. Că ne mutilează sau nu, o să vedem. Vedem deja. Știm lucrul acesta. Însă un lucru care mie mi se pare foarte evident este că nu putem trece peste ele. În ele trăiesc, probabil, mult mai mulți

* E vorba de cartierul Mântuleasa, unde se află sediul Colegiului Noua Europă (n.a., 2013).

oameni decât în altfel de locuințe. Atunci eu, din punctul de vedere al arhitectului, dar probabil și multă altă lume, ne punem problema că trebuie făcut ceva cu apartamentele astea. Numai să le demonizăm așa, nu ne ajută cu nimic. Cum vedeți dvs. acest lucru? V-ați gândit vreodată cum s-ar putea recupera aceste spații în care trăiesc sute de mii, milioane de oameni?

— Putem face trei lucruri. Întâi să conștientizăm faptul că nu e în regulă să trăiești în așa ceva, chiar dacă ești obligat să o faci. Dacă, obligat fiind să trăiești în așa ceva, începe să-ți și placă, atunci e și mai grav decât faptul însuși că trăiești acolo. Și Constantin Noica a trăit în ultimii ani de viață într-un bloc, până s-a dus la Păltiniș. Îmi aduc aminte că pe Alexandru Paleologu l-am cunoscut pe Aleea Romancierilor, într-un cartier de blocuri din Drumul Taberei. Dar omul *știa* unde este. Grav e când ești într-un loc nefast și nu știi că e nefast, ci ți se pare normalitatea însăși. Sigur că nu vreau să creăm schizofrenici sau maniaco-depresivi, care stau în apartamentul lor și plâng pentru faptul că stau în acest apartament. Dar totuși o minimă conștiință a faptului că nu ăsta este modul sănătos de a locui ar fi un început de vindecare. Asta o dată! Al doilea, ar trebui să-i facem pe oameni *să iasă* cât mai mult din aceste blocuri. Adică să creăm alternative, spații publice, modalități de viață urbană care să aducă lumea într-un tip de existență comunitar, citadin, scurtând astfel timpul de locuire seacă al apartamentului de bloc. În felul acesta, faptul de a locui ar fi redus la mecanica lui inevitabilă, dar ar lăsa insului posibilitatea să iasă de acolo de câte ori vrea și poate, în condiții care să-l împrospăteze, să-l frăgezească, să-l recalibreze. Mărturisesc că am porniri asasine pentru inventatorul „mașinii de locuit", dl Le Corbusier. Succesul lui pe această linie mă scoate din minți. Al treilea lucru este cum gândim spațiul interior. Mai departe: un apartament

de bloc poate fi făcut respirabil dacă interiorul e respirabil, dacă ceea ce este așezat în acest spațiu se apropie de normalitate. Și aici intervine creativitatea fiecăruia, sensibilitatea fiecăruia, mijloacele fiecăruia și oferta pieței. Trebuie să ne gândim ce ofertă avem de mobilier interior, ce ofertă avem de reviste sau de instituții care să se ocupe conștient și ofensiv de această problemă. Deci trebuie mult mai multă educație, mai mult interes public pentru cum trebuie să arate un interior; trebuie mult mai multă participare a fiecăruia la modelarea spațiului în care locuiește, chiar dacă el este amplasat într-un ansamblu nefast. Cu aceste trei eforturi la orizont, cred că putem spera ca locuirea, chiar și într-un bloc, să devină suportabilă.

— Ajunși aici, aș vrea să vă întreb care este relația dvs. cu locuirea, cu locuința personală, indiferent cum e acum. Ca relație intimă, foarte importantă între om și spațiul în care locuiește.

— Sigur că da... Trebuie să mărturisesc, pe de o parte, că *nu* sunt printre cei care fac din organizarea mediului lor intim o problemă prioritară, care tot timpul aranjează carpete, ciucuri și aparate, în așa fel ca totul „să dea bine". Sunt sensibil, firește, la acuratețea și la farmecul unui interior. N-aș spune că sunt un maniac. Mă acomodez. Casa în care stau este casa în care m-am mutat după căsătorie și care aparține bunicilor soției mele. E o casă construită în anii '20, în stilul eclectic, cvasi-românesc, care se practica atunci. Și e o casă plină de haz, cu spații extrem de generoase, cu un tip de decor plasat între solemn și cordial, pe scurt, o casă pe care – și acesta este unul dintre semnele calității unei case – o resimți ca pe un mediu benefic, care te protejează și te stimulează, în care nu trăiești strict funcțional, ci dialoghezi... Îmi plac, într-o casă, lucrurile vechi, cele care fac din trecut o prezență. Apartamentul

„modern" e un apartament în care totul e imediat, actual, fără relație cu timpul. Ce să mai spun? Sunt pentru confort. Pun mare preț pe spațiile sanitare și judec, adesea, o locuință după dependințe. M-au exasperat, în unele case din Franța, closetele și băile meschine, în care am dificultăți să intru, să stau și să ies. O casă cu o baie proastă e, pentru mine, inutilizabilă, chiar dacă e plină de memorie și de mister.

E importantă și lumina unei case. Eu țin foarte mult la casa în care lucrez acum, la Colegiul Noua Europă, și la biroul ăsta, pentru că are o lumină excelentă. Lumina e prezența lumii din afară în mediul tău interior și atmosfera în care te reclădești zi de zi.

— Mă bucur că ați amintit și de locul în care ne aflăm și aș vrea, poate în încheiere, să vorbim puțin despre această casă, despre spațiile în care ne aflăm. Este o casă veche pe care ați restaurat-o și ați extins-o, noi găsindu-ne acum în construcția nouă care este adăugată vechii case, de început de secol.

— Casa (partea de la stradă) este construită în 1910. E declarată monument istoric. Din cauza asta, când am refăcut-o a trebuit să respectăm toate datele ei (structurale și decorative) așa cum erau. Situată pe Strada Plantelor, în cartierul Mântuleasa, clădirea a aparținut Comunității Elveției din București, și este, în continuare, proprietatea statului elvețian. Dar, în mod ciudat, după 1950, a fost pur și simplu uitată, adică Ambasada Elveției din București a uitat că are această casă. Din 1950 până în 1998, deci vreme de 48 de ani, ea a fost abandonată și a devenit o ruină. Când am descoperit-o, avea doar partea din față, cu zidurile grav avariate, cu bucăți de acoperiș lipsă și cu mult gunoi de jur împrejur. În mijlocul gunoiului stătea înfipt un petic de hârtie pe care scria „Proprietatea statului elvețian". Mi-a făcut plăcere să-l aduc aici pe ambasadorul

Elveției de-atunci (nu eram încă ministru, am făcut-o cu titlu privat și cu ajutorul unor prieteni elvețieni). Omul a venit, a văzut totul, a fost, firește, stingherit de ce a văzut și a decis să facem o fundație româno-elvețiană, care să găsească banii necesari pentru refacerea casei. Drept recompensă, noi am primit dreptul de folosință pentru 25 de ani, cu obligația să lăsăm Comunitatea Elvețiană care mai este în București să-și instaleze și ea sediul aici. Casa arată acum foarte bine, e refăcută cu o importantă firmă bucureșteană, Edificia. Cei care trec pe aici, români sau străini, constată că Europa e pe-aproape.

[Interviu realizat de Bruno Andreșoiu, publicat în revista *Igloo–Habitat & Arhitectură*, nr. 1, noiembrie 2001, cu titlul „Locuind cu Andrei Pleșu"]

Nu mai am cu cine să-mi pierd timpul

2001

DAN C. MIHĂILESCU: *Stimate domnule Pleșu, dragă Andrei, să începem cu un pasaj din* A fost odată, în alte vremuri, *cartea Jessicăi Douglas-Home, recent apărută la Humanitas. Este vorba de Noica, vizitat în toamna lui 1987, la Păltiniș: „După o vreme, am urcat la o casă în susul dealului, unde persoana care locuia acolo își lua masa zilnică. În timp ce înghițeam o supă subțire de zarzavaturi, i-am spus de ce venisem atât de departe ca să îl văd. Aveam nevoie de aprobarea lui personală pentru propunerile mele. A ascultat cu atenție ce aveam de spus, dând aprobator din cap și privindu-mă direct în ochi. Când mă voi reîntoarce la București, mi-a spus el, trebuie să iau legătura cu elevii lui de încredere, Andrei Pleșu și Gabriel Liiceanu. Aceștia doi, mai presus de oricine, mă vor ajuta să-mi structurez planurile. Când va veni momentul potrivit, unul dintre discipolii săi va apărea pentru a unifica societatea fragmentată și tematoare, în care erau prinși ca într-o capcană." Discutăm la 11-12 ani de la vizita Jessicăi Douglas-Home și după 11 ani de postceaușism: a reușit vreunul dintre discipolii lui Noica să unifice societatea fragmentată și tematoare?*

ANDREI PLEȘU: Sincer vorbind, sunt mirat de pasajul ăsta. Nu recunosc în el tonul domnului Noica, care nu prea fabrica asemenea scenarii profetice. Și, în general, nu accepta ideea că ne-am putea ocupa de altceva decât strict

de cultură. Cum făceam un pas la dreapta sau la stânga, era iritat. Îmi vine deci greu să cred că anticipa pentru noi un mare rol public, altul decât cel pe care îl presupune o carieră cărturărească. O fi avut ceva în minte, dar cu noi n-a vorbit niciodată în termenii ăștia. Pe de altă parte, dl Noica n-avea cum să-și reprezinte – cum nici noi n-aveam cum să ne reprezentăm atunci – cum o să arate România fără comunism, sau după comunism. Îmi amintesc că, pentru el, varianta optimă a unei ambianțe culturale fertile era Germania Democrată. A fost o dată în Berlinul de Est (pentru că era mai ușor să se întâlnească acolo cu cineva care venea din Germania de Vest), și s-a întors halucinat de „echilibrul" perfect obținut, din punctul lui de vedere, de „țara prietenă": nici sărăcie, nici bunăstare. Atât cât să găsești fără dificultăți creion, gumă, hârtie, mâncare „categorială" – brânză, pâine, carne –, mai bine ca la noi pe scurt, strictul necesar, dozajul perfect al bunurilor, cât să nu împiedice activitatea intelectuală. Orice e sub acest nivel – în speță, România de atunci – nu e ce trebuie, orice e peste – Occidentul de atunci, Elveția etc. – nu e ce trebuie. Mi se pare clar că un om care gândea așa n-avea cum să-și imagineze ce va fi să însemne o lume postcomunistă, postrevoluționară.

— Dar, una peste alta, e plauzibilă explicația ei retrospectivă, e coerentă ideea că de la Noica sau de la Școala de la Păltiniș va pleca unul dintre factorii de coeziune, de resolidarizare, de refacere a țesutului social?

— E plauzibil, dar cu observația că mediul românesc n-a fost decât rareori un mediu prielnic solidarizărilor, nici înainte de război, nici după. *Jurnalul de la Păltiniș*, înainte de a unifica ceva, a început – aduceți-vă aminte – prin a împărți societatea românească în două. Erau unii care au fost contra lui și care protestau că filozofia face pe nebuna

și neglijează literatura, și erau, de cealaltă parte, pălținișenii fanatici. Carevasăzică primul efect a fost – tipic pentru ambianța de la noi – unul de ruptură. Ce s-a întâmplat pe urmă, după '89, a fost o triplare, o cvadruplare a tendinței acesteia de disoluție. Nu foarte diferit stăteau lucrurile înainte de război. „Consensul" la români e ori imposibil, ori carnavalesc. Totul se petrece în intervalul dintre „a se slăbi" și „Piața Endependenței"...

— *Probabil că atunci funcționau instituțiile. Ceea ce nouă ne pare solidaritate de breaslă, viață intelectuală normală, boemă literară, civilitatea raporturilor inter-grupări se datora instituțiilor: Fundația Regală, bibliotecile, Societatea Scriitorilor...*

— Da, existau câteva instituții care se străduiau tocmai să producă coagulare, să unifice, să creeze un climat. Dar adevăratele instituții de la noi au fost, totuși, după părerea mea, personalitățile, indivizii. Exista, de pildă, „instituția" Nae Ionescu – cu tot ce implică asta: dădea și burse, făcea și cursuri, și gazetărie, și politică și „aranjamente" mondene.

— *Exista instituția Dimitrie Gusti, Fundația Regală...*

— Așa este! Instituțiile, la noi, au fost întotdeauna personalizate. Noica a fost și el o instituție. A fost, aș spune, singura instituție care funcționa înainte de '89.

— *Mie mi se pare semnificativ faptul că fostul ministru al Culturii și fostul ministru de Externe Andrei Pleșu a ajuns să facă practic munca de antrenoriat cultural pe care o visa Noica. Din punct de vedere politic, poate fi considerată o înfrângere a lui Andrei Pleșu. Omul care a stat de vorbă cu Madeleine Albright a ajuns pe Strada Plantelor: omul-NEC. Pentru mulți, asta poate să pară o cădere.*

— Am resimțit de la bun început NEC-ul, și n-am nici o ezitare să-l resimt așa în continuare, ca fiind locul autenticității mele, locul unde funcționez normal. Restul

sunt accidente istorice și biografice. Vă amintiți, desigur, că, în textele vechi, despre cel care dobândea o dregătorie se spunea că „a căzut la mare cinste". Pentru orice intelectual, trecerea de la bibliotecă spre demnitățile publice este, de fapt, o debarcare, o pierdere de epoleți... Nu vreau să fiu nepoliticos cu foști colegi, dar între o discuție cu Madeleine Albright (o femeie de altminteri agreabilă) și o tacla cu dvs., prefer oricând taclaua cu dvs. Pe de altă parte, NEC-ul are ca motivație de subtext exact acea nevoie de recoagulare a vieții intelectuale românești despre care vorbeam mai înainte. E vorba de a regrupa și a dinamiza „lumea elitelor". După părerea mea, România de după '89 s-a resimțit în chip dramatic de pe urma maltratării anterioare a elitelor. Nu mă refer la cine știe ce elite fandosite, la cluburi selecte de vârf, e vorba de cei mai buni din toate domeniile. E vorba de elitele țărănești, muncitorești, meșteșugărești, ca și de elitele științifice și culturale. E drept că nu e suficient ca elitele să existe; pentru a fi eficiente, ele trebuie să fie și solidare. Or, îmi fac iluzia că solidaritatea e mai la îndemână, mai ușor de obținut pe teren cultural decât pe teren politic. De câte ori am ieșit din cultură și am intrat în rețeaua politicului, am simțit cum, automat, rupturile, fracturile, conflictele, destrămările din jurul meu se multiplică. Orice „mariaj" politic a sfârșit prin a fi prilejul unei lungi serii de divorțuri. În ce mă privește, n-am fost niciodată așa de pus în discuție ca după '89. Până în '89, în general, pe treapta modestă pe care mă aflam, eram socotit digerabil. Sigur că am avut parte de câteva înjurături în *Săptămâna*, ca tot omul, dar nu pot să spun că m-am simțit sub un tir ostil. Ei bine, după '89, s-a dovedit că sunt capabil să produc iritări, alergie, chiar ură. La fel și Liiceanu, sau Blandiana, sau alții. Motivele de dispută au fost însă mai curând

politice, decât culturale. Ne-am fragmentat spiritualmente, pentru că ne-am exprimat ofensiv în plan politic.

— *Să înțelegem că ați păstrat un gust amar de pe urma experienței politice?*

— Îmi pare bine că am fost ministru și îmi pare bine că nu mai sunt ministru. Adică îmi pare bine că lucrul s-a încheiat. Dar nu regret deloc episodul în sine. Am trăit lucruri foarte amuzante în acești ani și nu-mi pare rău. E o experiență pe care nu puteam s-o fac altfel. Pe de altă parte, mi-a fost clar tot timpul că traversez un teritoriu în care riști să-ți lași oasele, adică să-ți pierzi chipul. Excursul politic e foarte periculos și eu încă sunt în convalescență, încă fac efortul să mă redefinesc sau să mă regăsesc așa cum cred eu că sunt. Angajarea politică te atinge și în comportament, și în limbaj, și în idei, și în surâs. Este un „atac la persoană" – ca să spun așa – extraordinar de riscant, și orice om de bună-credință, când trece prin așa ceva, își dă seama că, în anumite momente, poate derapa ireversibil. În privința asta pot spune că am trecut printr-o mare încercare. De aceea, sunt mai mândru de ce am realizat la NEC decât de toate isprăvile mele ministeriale...

— *Spuneați că vi se pare mai posibilă re-coagularea în plan cultural, decât altundeva. S-au conservat mai bine elitele culturale?*

— Da și nu. Din păcate, la noi, elitele culturale au tendința să se identifice cu cele politice. Cărturarul român are microbul politicii. Nu e mulțumit până nu pune mâna și pe un fotoliu ministerial. Eu însumi am picat în capcana asta. Puteam să-mi văd de treabă, având, în sfârșit, condiții de lucru nesperate. M-am lăsat totuși ispitit. Mă pot justifica, evident, în cheie sublimă, dar știu bine că nu toate motivațiile pe care le pot invoca sunt pure. Trebuie să admit că, la un moment dat, e și o doză de impuritate în faptul de a ceda „apelului" public...

— Omul nou urăște elitele. Elitele sunt iarăși condamnate. Se tot spune că nu avem legătură cu masele, GDS-ul e rupt de popor, se cultivă slogane mentale precum: „Cui nu-i place în România să plece", „Te dai mai deștept? Pune mâna pe mătură" ș.a.m.d.

— Așa este, dar asta nu se întâmplă numai la noi. Vă pot spune, din experiență personală, că de câte ori vorbești despre elite în centre de elită din Vest, reacția promptă a publicului select de acolo este de insatisfacție și iritare. Cine vorbește despre elite comite o barbarie și se expune unui verdict aspru din partea „corectitudinii politice". S-ar putea, e drept, ca acum, după episodul din 11 septembrie, imperativul comportamentului *politically correct* să-și revizuiască rigorile. Totul va fi, probabil, repus în discuție. Aud că ultima carte a lui Dahrendorf, apărută în Italia, se cheamă *Post-democrația*. Carevasăzică până și democrația, cu toate achizițiile ei, începe să nu mai fie, în varianta ei standard, o valoare subînțeleasă. Începe să fie posibilă, și necesară, o dezbatere, o punere în criză, o reformulare, o nuanță...

— E o utopie NEC-ul, sau chiar funcționează?

— E o utopie care funcționează. În cei șapte ani de când existăm, au trecut pe aici ca bursieri circa 150 de inși, din toate domeniile. Sigur că nu toți cei 150 sunt de același calibru, dar majoritatea sunt bine calificați în profesia lor, și nu numai atât. S-a întâmplat – și asta fără vreo regie specială – ca mulți dintre ei să fie preluați în circuite para-profesionale, în diplomație, de pildă, sau în aparatul prezidențial. Prin urmare, s-ar zice că NEC-ul a furnizat un tip de formație care deschide spre toate zările...

— Naște NEC-ul și o confrerie afectivă între membrii săi, sau fiecare vine, își ia bursa și pleacă mai departe? Face și un halou afectiv, țese rețele?

— Da, indiscutabil. Cu observația, totuși, că în timp, acest halou s-a colorat diferit. În primii doi-trei ani,

oamenii care au devenit bursieri NEC aveau încă afectele și reflexele omului necăjit, marcat de experiența științifică și existențială de până la 1989, și capabil să se bucure deplin și curat de privilegiile oferite de această bursă – care sunt și materiale, și logistice: echipament electronic, cărți, drumuri în străinătate etc. După vreo trei ani a apărut un tip nou de bursier; el resimte ca subînțeleasă o ocazie ca aceasta și o tratează foarte *matter of fact*. Această „normalizare" ar trebui să fie benefică, dacă nu ar implica și comportamente care mie mi se par mai degrabă „socialiste". E vorba de „reflexe" de tipul: ăștia sunt bogați, trebuie să-i exploatăm fără milă, să tragem de la ei cât mai multe avantaje cu putință. „Socialistă" e aici ideea că instituția nu aparține nimănui și că, prin urmare, trebuie jupuită maximal. Felul acesta de a gândi mă indispune. Există, deci, mulți bursieri care rămân legați intelectual și afectiv de „experiența NEC", dar există și unii care, după încheierea bursei, cad în amnezie.

— Încercați să colaborați și cu alte instituții, poate fi NEC-ul un nucleu de emulație?

— Cu Universitatea ne străduim să fim aproape, fără contaminare directă și imediată. Mulți dintre bursierii noștri sunt cadre universitare. În strategia acestui institut intră, categoric, și ideea unei discrete, dar tenace remodelări a modului de formare intelectuală de la noi. Vrem să creem o alternativă care să iradieze la un moment dat, dar evităm varianta, neviabilă la ora actuală, a unui hibrid administrativ. Legături strânse avem însă cu instituții de același tip din străinătate: Wissenschaftskolleg zu Berlin, Institut für die Wissenschaften vom Menschen, Viena, Collegium Budapest ș.a.

— Am făcut de curând un inventar al personalităților noastre „de export", ca să le spunem așa, pentru uzul străinătății

(recte, Târgul de Carte de la Frankfurt) și am constatat cât de puține sunt totuși.

— Există, într-adevăr, la noi, un gen de suprasolicitare a unui grup restrâns, care are efecte perverse. Mereu aceiași oameni sunt solicitați pentru toate oficiile imaginabile, ceea ce duce la devalorizarea lor și la descurajarea unui „schimb" plauzibil. Pe de altă parte, sunt și eu frapat, adesea, de absența *cantității* intelectuale în lumea românească de azi. Când mi se cer recomandări pentru diferite poziții sau manifestări de specialitate, constat că mă învârt într-un cerc foarte limitat. Mi-e greu să numesc rapid 7-8 oameni cu adevărat reprezentativi în teritorii pentru care, chiar în unele țări vecine, se pot alcătui liste lungi. Am mari așteptări de la generațiile tinere, cu condiția să facem ceva pentru stimularea și valorificarea lor.

— *Să fiu iertat de patetism, dar: vă simțiți singur?*

— Mă simt foarte singur. Uite o instituție care a dispărut, cred, în România: prietenia. Pentru generațiile mai vechi, prietenia nu era o simplă afinitate de grup. Era un mod de a trăi împreună: te întâlneai în oraș la un aperitiv sau la o cină, mergeai la teatru, aveai proiecte comune de vacanță, de sărbători, pe scurt, administrai „în echipă" mari porțiuni de timp. Acum, s-ar zice că prietenia se reduce la o cordialitate de circumstanță. Eu sunt bun prieten cu Liiceanu și cu Mircea Dinescu, eram bun prieten cu Horia Bernea. Mai pot pomeni câteva nume (Horia Patapievici, Mihai și Anca Oroveanu, Dan și Dana Tudorache). Dar, dacă nu apar ocazii exterioare, ne vedem rar, mult prea rar, așa încât ne trăim viața în mult mai mare măsură cu oameni „independenți", decât între noi. Eu, personal, deși am un aer mai puțin patetic și mai frivol decât alții, mă resimt teribil de chestia asta. Mă simt marginalizat din punct de vedere afectiv. Nu mai am o mică lume a mea, la care să

mă gândesc cu plăcere într-un moment prost, sau pe care să o frecventez gratuitamente. Nu mai am cu cine să-mi pierd timpul...

Mai e ceva. Nu numai coeziunea amicală de generație s-a atenuat, ci și disponibilitatea pentru contact afectiv cu alte generații. Se poartă mai curând ura de generație. Există numeroși publiciști pe care eu îi consider foarte talentați, deștepți, cultivați, dar care par să aibă ca principală temă de viață relativizarea antecesorilor, distanțarea țâfnoasă față de cei de dinainte. Ei par să creadă că nu pot avansa în conștiința publică pentru că „locurile" sunt deja ocupate, îndelung și nelegitim ocupate, de unii mai în vârstă. Acest sindrom al locului ocupat, al locului care nu devine vacant la timp este una dintre toxinele curente ale vieții noastre publice. Constantin Noica avea cu tinerii un tip de raport care nu presupunea, de ambele părți, decât afecțiune și parteneriat. Nu se punea nici o problemă de orgoliu. Nu ne trecea prin cap să ne definim neapărat prin contrast, să evităm cu orice preț postura emulației. Acest tip de raport am impresia că se stinge. Eu nu reușesc să identific oameni tineri cu care să ies din singurătatea mea, în credința că și ei au nevoie de acest dialog. Cu siguranță, este și vina mea. Dar e și o schimbare de raport și de atmosferă. Am dat cursuri anul trecut la facultate și am avut în față studenți de cu totul altă croială decât în '90-'91. Nu vreau să vorbesc ca un moșneag care simte fiecare an în plus drept o decădere, dar trebuie să spun un lucru: când sunt buni, studenții de azi sunt mai buni ca aceia din '90. Când însă nu sunt buni, nu sunt pur și simplu proști. Sunt de pe altă planetă. Cei din '90 puneau încă întrebări candide, aveau o curiozitate intelectuală inocentă și vie. Acuma simți un fel de maturizare prematură, un extraordinar simț al realului. Ai de a face cu inși mult mai siguri pe ei (cu coeficientul adiacent de osificare) și te confrunți cu o *forma mentis* insolită.

— Cum ne plasăm în acest balans între catastrofism – că se poartă – și triumfalism, sau, mai degrabă, necesitatea gândirii pozitive? Cum luptăm până la urmă cu această „euforie a dezastrului", cum o numeați cândva? Îl citați pe Noica într-un articol din 1994, în ianuarie, în Dilema, *cu întrebarea lui disperată: „Ce țară e asta?" Și adăugați: „Ne-ar prinde bine să regăsim tonul acestei disperări. Să nu mai stăm cu ochii pironiți pe fresca imaginară a măreției noastre, să nu ne mai desfrânăm în proiecte obeze și în discursuri necuviincioase despre calitățile noastre. Dimpotrivă, să luăm cu umilitate totul de la început, de jos, de la celula intimă, destrămată, a sufletelor noastre convalescente." Este NEC-ul o astfel de celulă?*

— În momentele bune mi se pare că se poate face ceva, și o instituție cum e NEC-ul se înscrie în această convingere. În momentele mele rele, nu reușesc să fiu catastrofic, chiar dacă devin resemnat și crepuscular. Poziția pe care o adopt în asemenea momente este poziția celui care înțelege să se retragă și să-și vadă de treabă în plan privat. Negativitatea mea nu e temperamentală sau doctrinară; se manifestă strict ca retractilitate. N-am stofă de militant cioranian. Cred că lucrurile nu sunt niciodată atât de dramatice cum le resimțim uneori la nivel individual. Sfârșitul lumii, degradarea ireversibilă a umanității, falimentul României – nu sunt, pentru mine, teme predilecte. Cred, dimpotrivă, că lucrurile se reîmprospătează ciclic, că, mai devreme sau mai târziu, și pe planuri diferite, totul se recuperează, se rearticulează, se salvează. În același timp, nu mi se pare obligatoriu să asum mereu o postură „executivă", să fiu hiperactiv în avanscenă... Vine un moment în care simți că nu ți-a rămas, ca datorie, decât să te decuplezi, să iei, ca vechii indieni, calea „pădurii". O sumedenie de lucruri se pot face, de altfel, discret, în recluziune, fără mare vizibilitate. Mi-aduc aminte că Mircea Eliade, prin '76,

când am avut prilejul să-l întâlnesc, atribuia omului de cultură al lumii de azi rolul celui care pregătește „arca", arca lui Noe, vehiculul care va supraviețui potopului. La un moment dat nu mai are rost să te opui finalului de ciclu, nu mai are rost să-ți faci iluzia că poți schimba mersul lucrurilor. Ceea ce îți rămâne de făcut e să pregătești „rezerva" necesară ciclului următor, să participi la acțiunea de conservare a achizițiilor demne de a fi conservate. Unii ar putea vedea în asta o vanitate. Dar, în orice caz, e mai decent să-ți pui problema de a grădinări valorile care trebuie salvate, decât să te iroseşti într-un ambițios militantism public.

— *Prin '93 scriați că: „Suntem cu toții «porniți», apucați, patetici: nimeni nu reflectează, pentru că toți știm deja. Manevrați de pasiuni, luăm discernământul drept o concesie, și analiza, drept pasivitate elitistă. Pe scurt, după înghețul totalitar, ne topim într-un dezmăț al emotivității, reacționând prin ură și iubire acolo unde n-ar fi nevoie decât de judecata noastră limpede.*" *Nu cumva s-a birocratizat emotivitatea aceea? Forfota viscerală din anii '90?*

— Probabil. S-au stins, oricum, conturele. Taberele nu mai sunt așa de tranșante cum erau. În fond, prefer o asemenea situație exclusivismului demonizator în care am trăit în primii ani. Dar de aici încolo decide calitatea oamenilor. Mie mi-ar fi plăcut însă ca cei care practicau isteria atunci să fie înlocuiți de *personaje noi*, mai echilibrate. În realitate, acum au un aer echilibrat *exact aceiași* inși care, imediat după Revoluție, practicau isteria! Asta mă irită.

— *Tot în* Chipuri și măști ale tranziției *spuneați*: „*Nu vă grăbiți să repetați ceea ce tot învățământul de partid v-a inoculat drept adevăr necontroversabil: anume că și aristocrația e un lucru rău, o adunătură de «exploatatori», care trebuie supusă dictaturii proletariatului. Elita e altfel de aristocrație: aristocrația competenței, a înzestrării excepționale, a reprezentativității. Etimologic, elita e comunitatea celor aleși.*

Aleși fie «de jos», prin vot, fie «de sus», prin har." Așadar, ce rost mai avem, pe ce lume mai suntem?

— Avem un mic ghinion istoric, care poate deveni, la o adică, o scuză. '89 ne-a prins – vorbesc de generația mea – la mijlocul vieții, când ne adaptaserăm binișor pentru o variantă de existență infirmă. Dintr-odată, a trebuit să facem o acrobatică schimbare de picior, și asta ne-a descumpănit. De fapt, lucrurile sunt mult mai adânci. Nu e vorba numai de politică. Am picat pe un moment de reașezare globală a unor deprinderi și valori care păreau subînțelese. Noi vorbim de problema culturii în România, de rolul intelectualilor etc. Dar există la ora asta un mare semn de întrebare asupra culturii în general, în lume. Cultura își schimbă instrumentarul, e pusă în discuție cartea ca obiect, se schimbă instituțiile culturii. Profesorul nu mai este profesorul de tip magisterial pe care-l știam. Studentul nu mai are același tip de așteptări. Eu am rămas uimit când Pierre Aubenque ne-a povestit aici, la Colegiul Noua Europă, că în facultățile din Franța, până în 1968, nu se făceau seminarii. Nu mi-a venit să cred! Era doar prelegerea magistrală și... punct! Astăzi, chiar și cursurile au un aspect de seminar. Conceptul elitelor pare pe ducă. Se produce un fel de proletarizare a valorilor. Acreditate par să fie mai curând lucrurile cu mare valoare de circulație, decât cele care impun prin singularitate. E limpede că tot ceea ce noi manevram până acum ca vocabular al culturii, al formării intelectuale, se află într-un amplu proces de reevaluare și reformulare, pe care avem ghinionul – sau norocul? – să-l trăim pe propria noastră piele. Cultura e, ca să zicem așa, sub asediu! Acesta mi se pare a fi sensul hipercitatei vorbe despre secolul XXI că va fi religios, sau nu va fi deloc. Pentru că în mod clar nu va fi cultural! Va exista cultură de masă și vor exista enclave *vieux jeu*. Dar valorile supreme vor fi altele. Momentul e delicat, pentru că religiosul însuși este șubrezit,

trece printr-o schimbare majoră. În ce mă privește, când mă gândesc la acest imperativ al religiosului pentru epoca următoare, nu mă gândesc, oricât pare de blasfematoriu, la ceva determinat, la o religie, la o practică religioasă anume, ci la faptul că nu vom supraviețui dacă nu vom recupera un riguros *sentiment al misterului*. Secolul XXI va avea sentimentul misterului, sau nu va fi nimic. Ce ne-ar putea salva ar fi să recuperăm, cu o conștiință aproape infantilă, spectacolul fraged, inepuizabil, exaltant, al lumii în care ne mișcăm. Să redescoperim energia de a contempla, vreme de un ceas, o pisică, sau de a număra mirosurile vara, în mijlocul unei pajiști. Cred că nu ecologie trebuie să facem, ci *mistagogie*. Poate sună puțin a secol XIX ceea ce spun, îmi dau seama, dar fără recuperarea unei inocențe a experienței imediate, a privirii, a cercetării nemijlocite a lucrurilor, pierim. Suntem uciși lent de prea multe medieri; numărul ecranelor dintre noi și lume se multiplică neîncetat. Cu cât vom reuși să suspendăm ecranele astea, cu atât vom fi mai sănătoși. Uneori mi se pare că ne complacem în a continua războaie deja câștigate: consolidarea societății civile, drepturile omului, protecția mediului etc. Mai sunt și alte probleme, avem și alte dificultăți decât cele care sunt evidente...

— *E ceva de făcut ca să nu ne mai simțim inutili noi, „ăștia cu cultura"?*

— Să ne vedem de treabă ritmic și destins. Să nu ne punem problema utilității. Să facem cu plăcere ceea ce facem. Să adăugăm mereu hărniciei buna dispoziție.

[Interviu realizat de Dan C. Mihăilescu, publicat în suplimentul cultural *Litere, Arte, Idei* al ziarului *Cotidianul*, 19 noiembrie 2001, cu titlul „Din păcate, la noi, elitele culturale au tendința să se identifice cu cele politice"]

Nu exclud convertirile autentice, dar Apostolul Pavel nu se preface că n-a auzit de Saul

2001

DANIEL CRISTEA-ENACHE: *Stimate domnule Andrei Pleșu, v-aș ruga să reflectați pe marginea următorului citat: „Vinovăția poate fi adusă în discuție atunci când literatura a participat direct la sporirea confuziei morale și intelectuale. În haos s-au complăcut deopotrivă pornirile neosămănătoriste ilustrate de domnul Ioan Alexandru ori domnul Ion Gheorghe, nietzscheanismul domnului Breban, experimentalismul sui-generis al domnului D.R. Popescu, sentimentalismul pâclos și slav al domnului Fănuș Neagu, mitologiile domnului Ștefan Bănulescu. Aceste cazuri concură în a demonstra că vitalitatea și, uneori, chiar inteligența pot alimenta entropia mai bine decât orice altceva" (Caius Dobrescu,* Modernitatea ultimă, *1998). Din această perspectivă, dumneavoastră, în anii „pălținiseni", nu ați alimentat, laolaltă cu Constantin Noica, confuzia morală? Nu ați legitimat, implicit, regimul politic comunist? Și nu cumva contribuiți și astăzi la sporirea confuziei, fiind un diversionist de înaltă clasă, așa cum vă vede Gheorghe Grigurcu?*

ANDREI PLEȘU: Postura celui care stabilește vinovății nu e nici comodă, nici întru totul inocentă. Nu e comodă, pentru că realitățile sunt, în genere, promiscue, complicate, greu de evaluat cu criterii absolute. Nu e inocentă, pentru că implică o autoevaluare arogantă. Cine judecă își arogă o legitimitate care, în ultimă instanță, nu-i stă bine decât

lui Dumnezeu. România comunistă a avut mulți martiri (adică oameni aduși de împrejurări în situația de a suferi sau chiar de a dispărea), dar n-a avut prea mulți eroi. Populația autohtonă, de la vlădică până la opincă, s-a dovedit mai curând acomodantă, permisivă, având nevoie de timp și de exasperări acute pentru a se hotărî să acționeze. Disidenții noștri se numără pe degete. În aproape 50 de ani de dictatură, în afara rezistenței din munți, în primii ani ai regimului nu s-au înregistrat decât două răzmeriție îndrăznețe, dar, totuși, „provinciale": Valea Jiului și Brașov. Comparați asemenea evenimente cu baia de sânge budapestană din 1956, cu tragedia cehoslovacă din 1968, sau cu fenomenul polonez al „Solidarității". Nu mă grăbesc să trag concluzii melancolice despre pasivitatea noastră „vegetală". Fiecare seminție își are ritmurile, strategiile și soarta ei. Tot ce vreau să spun e că, după o prestație anticomunistă atât de „originală", veghea moralizatoare a unora din contemporanii noștri mi se pare deplasată și, în fond, comică. Observ, de altfel, că nu Doina Cornea sau Mircea Dinescu, nu Radu Filipescu sau Dorin Tudoran se înghesuie să facă o intransigentă curățenie pe scena noastră culturală, ci tot soiul de personaje a căror maximă virtute prerevoluționară a fost cumințenia. Prudenți sub dictatură și zeloși în zorii democrației, asemenea inși n-au consistența morală necesară pentru a sistematiza țâfnos lumea din jur. Pentru mine ideea că ceea ce făceam la Păltiniș era un mod de a alimenta confuzia intelectuală și de a cauționa regimul comunist e expresia unei pernicioase sminteli postdecembriste. Noi ne străduiam, acolo, să găsim nordul unei existențe intelectuale firești, eliberate de ingerințele ideologiei totalitare, și aveam sentimentul net că ne sustragem exigențelor oficiale și triumfalistelor ritualuri de partid. Și nu numai noi aveam acest sentiment, ci majoritatea cititorilor

noștri de-atunci, ca să nu mai spun de aparatul Securității, care era departe de a ne număra printre simpatizanți... Nimănui nu-i trecea prin cap că Pălținișul e un oficiu de propagandă leninistă, nimeni nu îl căuta pe Constantin Noica din dragoste pentru Nicolae Ceaușescu, sau din simpatie pentru politica culturală a Suzanei Gâdea. A proclama, astăzi, asemenea năzbâtii e simplă aflare în treabă. De regulă, se recurge la un vulgar sofism. De vreme ce, izolați la munte, dădeam impresia că se putea funcționa normal în contextul mizerabil de-atunci, înseamnă că, indirect, legitimam acel context, calificându-l drept respirabil! E ca și cum ai spune că, de vreme ce ai supraviețuit unui taifun, ai dovedit, prin asta, că taifunul are și părți bune... La fel, cel care iese viu din pușcărie sau din lagărul de concentrare dovedește că dracul nu e chiar așa de negru, iar cel care, pe front, între două asalturi, scrie un poem legitimează războiul ca stimulent al artelor. Dacă așa stau lucrurile, atunci tot românul se ocupa, de dimineață până seara, cu întreținerea confuziei morale și cu legitimarea dictaturii: chirurgi ca Juvara și Setlacec salvau vieți omenești și astfel, implicit, probau calitatea medicinei românești sub comunism; țăranii făceau grâu, artiștii făceau artă, inginerii proiectau camioane și baraje, muncitorii dădeau oțel, profesorii dădeau ore, studenții luau notițe. Toți se duceau la vot, mai toți mergeau la defilare, la învățământ politic, la „mitinguri spontane". În general, nimeni nu mișca în front, chiar dacă toți bombăneau pe înfundate și puneau perna pe telefon când voiau să înjure cozile și minciuna cotidiană, sau să asculte Europa Liberă. Nu poți să nu te miri cum de au ieșit din această populație nefericită, dar precaut resemnată, atâția îngeri exterminatori. Domnul Caius Dobrescu, pe care îl prețuiesc în multe privințe, are dreptate poate să vorbească de scriitori care „au

alimentat entropia". Doar că lista domniei sale e mult prea scurtă și, fatalmente, partizană. Mai întâi, nu-i poți pune în aceeași oală pe Fănuș Neagu și Ion Potopin. Apoi, dacă mitologiile lui Bănulescu sporeau confuzia morală, de ce n-o făceau și teoreticienii postmodernității? Dacă experimentalismul lui D.R. Popescu „se complăcea în haos", de ce am scuti de răspundere experimentele optzeciste? Dacă e să fim consecvenți, toți cei care, în sinistrii ani '80, au cultivat gratuitatea estetică *comme si de rien n'était* urmează să fie trecuți în categoria colaboratorilor indirecți ai regimului. Și, nu în ultimul rând, „păltinișenii". Ce am făcut noi la Păltiniș? Am reușit să punem de-o ciorbă în vreme de foamete! Carevasăzică, am încurajat confuzia alimentară și am cauționat foametea... L-am auzit pe domnul Adrian Marino vorbind de colaboraționismul domnului Noica. E totuși curios că un intelectual atât de fin ca domnia sa nu se întreabă cum puteau suna, în plină dictatură, desele sale călătorii în străinătate, numeroasele sale publicații, ba chiar șansa, rarisimă, de a tipări cărți la edituri din „lumea capitalistă". Eu unul nu cred că aceste reușite sunt reușitele regimului de la București și că, prin circulația sa europeană, domnul Marino cauționa „deschiderea" generoasă a comunismului autohton. Mă întreb numai de ce, pentru isprăvi de același fel (dacă nu cumva mai modeste), Noica e atât de suspect? Ați amintit de Gheorghe Grigurcu. Pentru mine, el este un remarcabil critic literar, lovit, după decembrie 1989, de un soi de neo-oportunism, cu complicații ce țin de o inanalizabilă malformație sufletească. Preocupat să afișeze un amplasament politic cochet și să regleze frustrări mai noi sau mai vechi, el știe că are o biografie plăpândă moralmente, cu penibile versificări despre Lenin sau despre armata sovietică și cu poltronerii mediocre, de genul celei povestite, de curând,

de regretatul Z. Ornea. (Consimțea, în 1989, interzicerii nedrepte a unor colegi, eliminându-i, servil, dintr-un volum al său, deși o amânare onorabilă a publicării ar fi fost de rigoare, fără măcar să implice riscuri.) Radicalismul etic al domnului Grigurcu e recent. N-am auzit de vreo manifestare virilă a acestui radicalism înainte de Revoluție. Pe atunci erau notorii subversiunile literare ale unor scriitori pe care, azi, domnul Grigurcu îi trece la „diversioniști" (Augustin Buzura, Valeriu Cristea etc.), în timp ce se arată dispus să recupereze nume ca S. Damian, în ciuda protoistoriei lui proletcultiste. Un om cu criterii atât de „flexibile" nu e în situația de a judeca pe cineva. Dar o face impenitent, prost dispus, agresiv și prezumțios ca o soacră. Pe mine nu scapă niciodată ocazia să mă înfiereze, recurgând la etichete severe, fără a se simți vreodată obligat să vină cu argumente. Pare convins că sunt un fel de politruc perfid, un culturnic înamorat de comuniști, securiști, fesenişti și sepepiști, gata mereu să servească „reacțiunea" și să sucească mințile oamenilor. În rezumat, aș spune că ne aflăm în fața unui caz clasic – și deci neinteresant – de umoare resentimentară.

— *Faceți parte – o știe toată lumea – din elita culturală a țării. Tocmai faptul că „o știe toată lumea" mi se pare însă puțin suspect. Oare toți cei care își dau ochii peste cap când vă rostesc numele chiar v-au citit cărțile? Și, dacă nu, atunci pe ce bază se realizează această evaluare? Dincolo de merite (și, iată, uneori făcând abstracție de ele), care credeți că este „mecanismul" acestei proiecții? De ce credeți că ați fost selectat – vorba lui Ibrăileanu – de către societatea actuală?*

— Veți înțelege că nu eu sunt persoana cea mai potrivită să explice „mecanismul" evaluării favorabile de care credeți că mă bucur. Întrebați-i pe cei care își dau ochii peste cap... În principiu însă – și indiferent despre cine ar fi vorba – nu e cazul să luați unanimitatea ca fiind

neapărat suspectă. Pe de altă parte, nu am impresia că, în ceea ce mă privește, unanimitatea de care vorbiți e reală. Am fost, mai ales după 1989, masiv contestat din direcții diverse. În '90-'91, unii colegi de guvernare mă socoteau vândut opoziției, și mai toți opozanții mă socoteau aservit puterii. De la *România Mare*, dar și de la câțiva prieteni apropiați, am încasat numeroase voturi de neîncredere. Există personaje care mă detestă consecvent, de multă vreme. Gheorghe Grigurcu e numai unul din ei. La fel, Paul Goma. Nu-l uitați, vă rog, pe Gabriel Andreescu, după care, ca ministru al Culturii, n-am făcut decât politica *Vetrei Românești*, iar ca ministru de Externe am fost un caraghios, manevrat din umbră de Iliescu, via Măgureanu, via Buzura. Am beneficiat de un întreg serial de presă cu titlul „Un bandit în Guvernul României", ziarul *Ziua* m-a acuzat de tâlhărie și vânzare de țară. Am fost făcut, de-a valma, securist, homosexual, francmason, mormon, țigan, agent străin, „dus cu pluta" etc. Am fost admonestat pentru lipsa operei, pentru pântecul prea arcuit, pentru barba „neromânească". Una peste alta, n-aveți motive să mă vedeți proiectat pe un cer limpede, dincolo de orice dispută. De altfel, România nu e – și n-a fost niciodată – țara admirației antume. Nouă ne plac parastasele și devenim idolatri mai curând după moartea „pacientului"...

— *Un critic literar al generației tinere vorbea, de curând, despre „dostoievskianismul desuet" al lui Nicolae Breban. Dostoievski și alți scriitori pe care ne-am obișnuit să-i considerăm importanți mai au, în opinia dumneavoastră, vreo însemnătate azi, sau ei s-au demodat, lăsând postmodernismul să irumpă în scenă? Harold Bloom, în* Canonul occidental, *deplânge substituirile din programa de literatură, și nu înțelege cum Shakespeare poate fi înlocuit cu un nume de scriitor „defavorizat", pe motivul că marele Will exprimă oprimarea de către Occidentul „alb" a culturilor mai sărmane.*

Cum priviți dumneavoastră această corectitudine politică? Este ea corectă estetic?

— „Corectitudinea politică" mi se pare o bazaconie veselă, pe care oamenii inteligenți n-o adoptă nicăieri în lume decât, eventual, din calcul. Există, într-adevăr, unele cercuri academice și sociale în care conformitatea cu canonul „corectitudinii politice" are efectul unei piese de dosar. Fenomenul în sine e o reformulare contemporană a candidului puritanism american, care, din când în când, reinventează prohibiția. Altfel, nevoia de a evita incorectitudinea prin hipercorectitudine seamănă cu reamenajarea incultă a gramaticii și a lexicului, practicată de țoapa fină ori de câte ori, cu buze țuguiate și degetul mic în suspensie, zice „piftea" în loc de chiftea și „plovăr" în loc de pulover. Codul comportamental al corectitudinii politice nu instituie o etică, ci o ideologie. Valorile cardinale sunt redistribuite după criteriul unei *suspiciuni nevrotice*, care culpabilizează firescul, cutuma, spontaneitatea. Menajarea – legitimă – a celuilalt sfârșește în *idolatrizarea* celuilalt și apoi, paradoxal, în *patologizarea* lui. Celălalt nu mai e un partener valid al jocului social, ci o făptură firavă, bolândă, care trebuie luată cu binișorul. Totul devine o problemă de camuflaj terminologic, în vederea oblojirii tuturor complexelor imaginabile. *Obiectul* actului etic se dilată tumoral, în vreme ce *subiectul* actului etic dispare prin standardizare. Din acest punct de vedere, corectitudinea politică e tehnica de a te purta frumos în calitate de Nimeni. Foarte curioasă este „corectitudinea *estetică*" a unui anumit postmodernism. Curioasă mai ales la noi, în România, unde riscă să devină un etalon de validare culturală. Te-ai fi așteptat ca, după aproape 50 de ani de ideologie unică și interdicție arbitrară, fiecare să savureze dreptul de a se mișca liber prin labirintul universal al gustului, al stilurilor și al ideilor. Or, iată că o mulțime de intelectuali autohtoni sucombă dinaintea unui irepresibil

dor de înregimentare. Ideologia unică a murit, trăiască ideologia unică! Se reîntemeiază monomania sectară, clubul infailibililor, pe scurt Biroul Politic. Pentru mine, postmodernismul e un fenomen foarte simpatic, provocator, perfect integrabil în simptomatologia veacului. Din acest punct de vedere, trebuie să vă spun că Harold Bloom mă înduioșează, dar nu mă convinge. Mă bucur că îl apără pe Shakespeare, dar felul cum o face nu e decât „corect" și oarecum obosit. Furorul polemic nu-i intensifică arderile așa cum s-ar cuveni. Pe de altă parte, nu pricep de ce iubirea de Shakespeare trebuie neapărat să excludă degustarea unor trufandale descoperite în spațiul cultural al dogonilor, și cu atât mai puțin de ce descoperirea unor valori până acum marginale trebuie să mă „vindece" de Shakespeare. Ca european, mă bucur de orice lărgire a orizontului și mă întristez de orice restrângere a lui. Tot ca european, am nevoie de ordine și de ierarhii. Sunt gata, de asemenea, să respect ordinea și ierarhiile altora. Pe cei care îl socotesc pe Dostoievski desuet îi asigur, totuși, de compasiunea mea. Iar postmoderniștilor militanți le amintesc, cordialmente, că, fie că o vor sau nu, postmodernismul va trece...

— *În finalul acestui interviu, pentru care vă mulțumesc, o întrebare mai „personală". Pe vremea când erați ministru al Culturii (o, tempora!), ați avut o conferință de presă în care ați dat exemplul unui om care a traversat comunismul fără să se murdărească, fără să fie măcar membru de partid, și care, după Revoluție, a fost foarte ușor împroșcat cu noroi: Valeriu Cristea. Ce părere aveți despre principiul „Nu contează ce ai făcut ieri, important e ce atitudine ai azi și, mai ales, cât de elocvent o exprimi în «Cetate»"? Nu e un principiu bun pentru a fi în armonie cu timpurile pe care le trăim, cu prezentul istoric?*

— M-a frapat, într-adevăr, în primii ani după Revoluție, nemiloasa judecată negativă cu care au fost întâmpinați

oameni cât se poate de onorabili, numai pentru că aveau păreri neconforme cu ale „minorității luminate". Valeriu Cristea s-a numărat printre victimele acestei intransigențe. Nu zic că el nu se putea înșela, dar cei care îl cunoșteau bine și care predicau democrația, dreptul la opinie, libertatea etc. n-aveau nici un motiv să-i atribuie motivații impure și să-l pună la stâlpul infamiei. Să zicem că tipul acesta de tratament nedrept face parte din patologia infantilă a democrației. Dar el continuă să funcționeze, chiar dacă radicalismele politice s-au mai domolit.

Nu sunt de acord că „nu contează ce ai făcut ieri". Suntem *întreguri*, agregate omogene, nu asamblări întâmplătoare de fragmente. Ceea ce am făcut ieri face parte din „rețeta" noastră integrală și nu poate fi anulat printr-o simplă apăsare pe *Delete*. Nu e suficient să strigi „Jos Iliescu!" după 1989 ca să ți se șteargă lașitățile, compromisurile, turpitudinile de sub Ceaușescu. Asta nu înseamnă că exclud conversiunile autentice, răsturnările de optică trăite cu bună-credință. Dar apostolul Pavel nu se preface că n-a auzit de Saul. Dimpotrivă: memoria vie a trecutului său hristofob e însăși „sarea" conversiunii sale. Suntem, clipă de clipă, răspunzători de întregul vieții noastre. Binele făcut nu ne îndreptățește să comitem orori și răul făcut nu exclude transfigurarea mântuitoare. Cu alte cuvinte, contează ceea ce facem azi, dar în perpetuă corelație cu ceea ce am făcut ieri și cu ceea ce urmează să facem. *Rezultanta* e aceea care decide. Prudent este, prin urmare, să nu te grăbești să judeci.

[Interviu realizat de Daniel Cristea-Enache, publicat inițial în *Adevărul literar și artistic*, X, nr. 597, 11 decembrie 2001, apoi în volumul de interviuri al aceluiași autor, *Sertarul scriitorului român. Dialoguri pe hârtie*, Polirom, Iași, 2005]

Să recuperăm obiceiul de a nu fi de acord cu cineva fără a-i dori dispariția

2002

IOANA PÂRVULESCU: *Domnule Andrei Pleșu, cum a fost lansarea cărții lui Horia-Roman Patapievici,* Omul recent, *la Târgul de carte Gaudeamus? Vă întreb aceasta nu numai pentru că ați fost atunci unul dintre vorbitori, ci și pentru că, atât* Observatorul cultural, *cât și unele „voci din public" au socotit că ea s-a făcut cu prea mult tam-tam. N-am fost acolo, așa că întrebarea mea ascunde o reală curiozitate.*

ANDREI PLEȘU: E, într-adevăr, un fapt, și nu unul obișnuit, că la acea lansare a participat foarte multă lume. Precizez că oamenii n-au fost aduși cu tabel convocator, că n-a fost o acțiune organizată... Lansarea în sine a avut tipicul tuturor lansărilor de la un târg de carte, respectiv un microfon, câțiva vorbitori – în speță trei – și ascultători benevoli dintre cei care trec pe acolo. Deosebirea a fost că la această lansare – am fost și noi destul de uimiți – tot spațiul din fața noastră, un semicerc larg, a fost saturat de lume care a ascultat cuminte până la sfârșit. Înainte să am observații sau să fac scenarii de un fel sau de altul, trebuie să spun că am privit cu plăcere acest lucru. E foarte bine când o carte stârnește atâta interes, cu atât mai mult când e o carte dificilă, cum e *Omul recent.* Asta mi-a mai atenuat nițel sentimentul, la care totuși încă nu renunț, că una dintre problemele pieței noastre culturale este lipsa receptării eficiente a cărții, că sunt foarte multe cărți bune

care trec aproape neobservate, că nu există un comentariu adecvat, că sunt o mulțime de domenii în care publicarea unei cărți rămâne fără ecoul de specialitate necesar – mă gândesc de pildă la filozofie. Prin urmare, faptul că, în ciuda acestor premise, era atât de multă lume, foarte diversă, foarte mulți tineri, mi s-a părut un semn bun. Ipoteza de subtext că lucrul a fost „montat" mi se pare ridicolă. A fost o reacție neașteptat de bună a unui public neașteptat de mare.

— Și, la urma urmei, rostul unei lansări este chiar acesta, de a face puțin tam-tam în jurul unei cărți.

— Evident, absolut orice editură își dorește asta pentru că vrea să vândă obiectul cu pricina. Amuzant este că cei care lichidează necruțător cartea nu fac altceva decât să participe în continuare la lansarea ei și, aș spune, aproape mai eficace decât autorul sau editura. Tirul la care ea a fost supusă, semnăturile care s-au angajat în operațiunea asta de contestare i-au crescut imens audiența.

— O mare categorie de oameni, recenți sau nu, vă socotesc pe dumneavoastră, pe domnul Patapievici, pe domnul Liiceanu și, când mai trăia, îl includeau și pe Horia Bernea, ca făcând parte dintr-un fel de bloc nediferențiat. Asta înseamnă că de afirmațiile, părerile sau faptele unuia sunt „vinovați" toți ceilalți. S-a făcut aluzie la asta și în articolele publicate despre Omul recent. *Aproape că sunteți percepuți, cu toții, ca un autor colectiv al acestei cărți... Cum vă explicați această enormitate?*

— Da, suntem un soi de balaur cu mai multe capete. Și aceste capete trebuie să fie amputate pe rând, ca să fie salvată Ileana Cosânzeana. În ce mă privește, mă simt bine în compania domnilor cu pricina. Pe de altă parte, supoziția comasării noastre într-un bloc indistinct care mărșăluiește impur pe scena publică pentru a și-o aservi e ușor paranoică. În plus, ar trebui să se ia notă de diferențele

dintre noi. Suntem naturi greu de „omogenizat" și, în multe privințe, suntem, intelectualmente, „în litigiu".

— *„Cu probleme"* ...

— Da, nu trăim într-o conjugalitate idilică. În același timp, e inevitabil ca oamenii care au întrebări comune, care au lecturi comune, care au o problematică asemănătoare să vină mai devreme sau mai târziu în contact. Dar vă aduc aminte că, de pildă, relația mea cu Horia Patapievici, care e totuși dintr-o generație mai tânără, a început cu o polemică. Am avut niște observații de făcut la un articol al lui, el mi-a răspuns...

— *În* Revista 22 *parcă...*

— Exact. Asta nu m-a făcut însă opac la calitățile pe care el le dovedise deja, și pe care le-a confirmat ulterior. Până și mobilizarea cvasi-isterică a criticilor săi (nu vreau să devin paranoic la rândul meu și să vorbesc de un *comando* exterminator) dovedește relieful, anvergura lui Patapievici. Nu recurgi la artilerie grea pentru a lichida un autor insignifiant, despre care pretinzi că merită „uitat". Patapievici e, de mai mulți ani, o prezență masivă în publicistica românească. Scrie mult și, mai ales, scrie bine, are un portret stilistic pregnant, o marcă inconfundabilă. Aș adăuga că are și meritul de a fi un om de convingeri, un om care nu scrie decât despre lucruri în care crede. Ca să observi toate astea nu e nevoie să faci parte dintr-un club de adulatori halucinați. E suficient să ai o percepție calmă, liberă de frustrări și resentimente.

— *Prietenie probabil că există între dumneavoastră. Îmi amintesc că într-un interviu televizat de acum câțiva ani ați afirmat, citez aproximativ, că, deși de la un moment median al vieții încolo, omul nu-și mai face decât foarte greu prieteni noi, dumneavoastră v-ați împrietenit cu un tânăr, Horia Patapievici. Cum era omul acela cu care v-ați împrietenit, ce afinități v-au apropiat?*

— Noi nu suntem, tipologic, asemănători, facem parte din categorii foarte distincte, începând de la natura noastră foarte diferită: eu sunt un temperament „picnic" mai curând acomodant, el este un „leptozom" radical și hipersensibil, ca să invoc tipologia lui Kretschmer. Prin urmare nu ne leagă afinități de ordin structural, somatic, antropologic, să spunem. Ne leagă faptul de a bâjbâi printre aceleași întrebări. Ceea ce am descoperit la Horia Patapievici este o extraordinară autenticitate. Am cunoscut puțini oameni atât de sinceri – incomod de sinceri – în expresia de sine, puțini care să avanseze atât de consecvent și curajos în susținerea punctului lor de vedere. Este, cum anticipam deja, un om de convingeri, unul care nu înțelege să se angajeze decât pe teritorii unde simte că miza e esențială. Angajarea lui nu e nici ideologică, nici strict livrescă, ci existențială: un pariu cu el însuși, cu viața lui, cu destinul lui și cu comunitatea din care face parte. De aici vine și intensa expresivitate a prezenței sale, o expresivitate care pentru naturi mai palide e iritantă.

— *Care vă sunt eventualele rezerve legate de* Omul recent*?*

— N-am citit până acuma nici o carte, în afară de Biblie, care să nu-mi provoace și rezerve. Nu trebuie să contemplăm *Omul recent* al lui Patapievici ca pe o lucrare infailibilă, fără breșă, căreia nu i se poate opune nimic, care este acoperită sută la sută în fiecare dintre frazele ei. Ca să dau un exemplu: istoricul de artă din mine (fostul istoric de artă) a reacționat la paragrafele privitoare la vizibil și invizibil, respectiv la statutul nevăzutului în modernitate. Nu se valorifică suficient și aplicat mărturia pe care arta modernă o dă în privința asta. Arta modernă s-a născut pe o dezbatere care stă exact la hotarul dintre vizibil si invizibil. Pot, ca să mai dau un exemplu, să pun în discuție și structura cărții: eu am senzația că acolo sunt două cărți: una mai scurtă, despre nașterea modernității odată

cu momentul de cezură care este secolul XVII, și o a doua, mai foiletonistică, despre problematica actualității. Poate că fiecare dintre părțile acestea ar fi fost în câștig dacă ar fi fost publicată separat. Așa, ele se contaminează reciproc. Cei care nu sunt de acord cu partea foiletonistică nu mai sunt atenți la rigoarea și la interesul excepțional, după mine, al părții istorice, de la început. Strategic, poate că această comasare a fost o opțiune neinspirată.

De-a lungul timpului, am avut cu Horia Patapievici divergențe de ordin politic. Horia are calitatea, dar și defectul, că recurge prea repede la absolut. Stă bine – ca să zic așa – cu absolutul. Are întotdeauna fermitatea unui punct de vedere extrem de tranșant, de impozant și intervine cu o grilă absolută în teritoriul, de obicei plin de semitonuri și nisipuri mișcătoare, care e viața politică. De aceea unele dintre judecățile lui mi s-au părut, de-a lungul anilor, excesive, crude, abstracte. Am avut și avem încă discuții în contradictoriu pe tema asta. Dar, repet, trebuie să recuperăm bunul obicei de a nu fi de acord cu cineva fără a-i dori dispariția!

— *Și fără a te simți jignit personal când altul e de altă părere...*

— Da, și fără să devenim opaci la ceea ce este calitate reală la omul respectiv. Cartea lui Horia Patapievici se pretează la o amplă dezbatere publică. E un inventar aproape complet al temelor fierbinți ale lumii de azi. Multe dintre acestea ar fi meritat discutate cu seriozitate, dacă s-ar fi creat un climat propice. Ca să revin la rezerve. Poate că trebuia întârziat mai mult asupra metabolismului mental, social, istoric care a făcut posibilă apariția „omului recent", poate trebuie să reflectăm și la recuperarea lui...

— *Eu mă simt tentată să-l privesc cu mai multă simpatie...*

— Sigur, e firesc să-l privim cu mai multă înțelegere și să-i dăm mai mult credit. Acestea sunt lucruri care s-ar putea discuta, mai exact s-ar fi putut discuta, dacă s-ar fi creat un climat adecvat. Din păcate „execuția" publică a cărții are tocmai defectul de a suspenda discuția prin otrăvirea climatului. Nu mai e vorba să pui în opoziție idei, ci e vorba să participi sau nu la o ardere pe rug.

— *Abordarea acestei cărți în bună parte din articolele din* Observator cultural *a fost inadecvată, întrucât se pornea de la o judecată gata făcută, discutabilă, despre autor, ceea ce cred că mai toată lumea a observat. Ce v-a deranjat pe dumneavoastră cel mai mult?*

— Combaterea cărții prin anatemizarea autorului și efortul de a găsi unui act intelectual motivații murdare. Apoi, în unele cazuri, procedeul trist de a comenta foarte dur o carte pe care în mod vădit n-ai citit-o decât, cel mult, pe sărite. Este un lucru inadmisibil. Am simțit de câteva ori că recenzia nu are legătură directă cu cartea, că autorii recenziei sunt departe de a fi citit cu acribie paginile pe care le comentează. Pe urmă, poți să-i semnalezi autorului scăpări bibliografice – suntem într-un moment în care n-ai cum, dacă ești normal, să acoperi toate titlurile –, dar să sugerezi cu asta că ai de a face cu un diletant absolut, cu un om care n-are lecturi este de-a dreptul jenant. Horia Patapievici e unul dintre cei mai citiți oameni din generația lui.

— *Am putut constata și eu acest lucru la cercul de secol XVII de la New Europe College, am văzut cât de încet, cât de temeinic avansa Horia Patapievici pe textele pe care le discutam și ce bagaj de lectură bine asimilată avea.*

— Nu mai spun că unii dintre cei care scriu n-au ei înșiși competența să judece problematica la care el se referă. Adrian Miroiu are tot dreptul, ca filozof, să vorbească de ceea ce e filozofie la Patapievici și, chiar dacă nu sunt de

acord cu el (mai ales când adoptă un prematur complex de superioritate și lasă să se înțeleagă că nu se poate filozofa decât într-un singur fel, întâmplător acela pe care îl practică el), trebuie să admit că el face un efort de analiză dinăuntrul unei specialități. Dar n-aș putea să-i atribui lui Gabriel Andreescu o specialitate și o performanță dinăuntrul cărora să judece performanța lui Horia Patapievici. Ironia sorții face că domnul Andreescu a devenit, în epoca noastră, un fel de „centru universitar de partid" *redivivus*, un cenzor al derapajelor ideologice. Această inadecvare între severitatea tonului și incompetența celui care îl adoptă este un lucru neplăcut. Dar și mai grav, din punctul meu de vedere, este altceva. Am simțit că unul dintre lucrurile care au deranjat cel mai tare în cartea lui Patapievici e faptul că vorbește despre Dumnezeu. Pentru mine este stupefiant. Pare subînțeles, pentru o anumită categorie de intelectuali, că a vorbi astăzi despre Dumnezeu e o formă de subdezvoltare mentală, de primitivism...

— *Aceeași reținere era și în comunism, cine vorbea de Dumnezeu era periculos, „mistic" etc.*

— E foarte curioasă această întâlnire neașteptată între ateismul militant de dinainte de 1989 și ateismul luminat care se practică azi. Firește, fiecare e liber, mai mult, aș spune chiar că e obligat să aibă cu Dumnezeu relația autentică pe care o poate avea, fie ea de respingere sau de asumare. Dar ideea că cineva care invocă numele lui Dumnezeu, care-l introduce în discurs, care-l ia în considerare ca ipoteză măcar e cineva defect mi se pare amuțitoare. În lumea de azi, după 11 septembrie, nu mai poate nimeni să spună că problema religiilor e una marginală. E o problemă care face să cadă turnuri foarte înalte, e o problemă care mișcă sute de milioane de oameni, e o problemă care, în multe privințe, devine politică de stat. Deci ideea că problema asta ar fi depășită,

că ar fi inactuală este un fals grosolan. Pe de altă parte, mie mi s-ar părea normal să te simți bine într-o companie care merge de la Augustin la Pascal și la oameni ai veacului, unii dintre ei oameni de știință ... E cel puțin la fel de onorabil ca a te simți în largul tău în compania lui D'Holbach, Condorcet sau Karl Marx.

Foarte curios: dinăuntrul unei ideologii, corectitudinea politică, unde nu se admit discriminările – ceea ce e foarte frumos –, dinăuntrul acestei tabere apare brusc o sabie discriminatorie înspăimântătoare. Nu mai ai voie să pronunți anumite cuvinte, nu mai ai voie să ai o părere proprie în legătură cu anumite subiecte, lumea se simte imediat ofensată, amenințată. Am remarcat în multe texte foarte multă ură, care nu e nici un „afect" științific, nici un instrument eficace, nici o metodă cinstită, ci pur și simplu un frison umoral, un palpit năbădăios, pentru mine inexplicabil.

— *Credeți că există o doză de snobism la unii dintre cei care cumpără* Omul recent, *sau e vorba de un interes real?*

— Probabil că există și snobism. Cartea a fost pentru mulți români, și înainte de 1989, o supapă, un prilej de evaziune, dar, uneori, și o cochetărie snoabă. Îmi aduc aminte că Heidegger, apărut în românește la Editura Politică, a avut un tiraj de 40 000 de exemplare. În nici o țară din lume în afară de Rusia, unde aud că a avut 500 000 de exemplare, Heidegger nu are atâția cititori. Și cu siguranță că nu existau în România 40 000 de heideggerieni. Dar prefer un asemenea snobism respingerii apriorice și dezinteresului cultural. Succesul de vânzare al cărții lui Patapievici este unic și irevocabil. Oricât s-ar strădui unul sau altul să dea cu flit, cu detergenți acizi, pentru ca urma acestei cărți să dispară.

— *Cartea lui Horia Patapievici stârnește atâta interes poate și pentru că e altceva, are ceva care o scoate din serie. Care este, după dumneavoastră, trăsătura ei distinctivă?*

— Neconformitatea. Care e altceva decât nonconformismul. Nonconformismul e, de regulă, gesticulație pură, spectacol. Neconformitatea e refuzul de a adopta idei gata-făcute, de a asuma, oportun și oportunist, poncife la modă. *Omul recent* e cartea unui ins care nu are pur și simplu lecturi, ci are *întrebări*. S-a rărit, ca să nu zic că a dispărut, tipul de intelectual activ, care vrea altceva decât pur și simplu să exhibe dexterități bibliografice, musculatură de specialitate. Cei mai mulți au devenit fabricanți de cărți: știu cum se face obiectul ăsta, au un fel de îndemânare în a armoniza pagina cu subsolul și în a crea accesorii inhibante. Foarte puțini sunt cei care scriu riguros, care simt nevoia s-o facă pentru că sunt apăsați de o întrebare vie. Tipul ăsta de text viu, de problematică asumată, cred că e rar astăzi. Dar ceea ce iarăși mi se pare important e curajul cu care cartea asta abordează marile idolatrii ale timpului nostru. Oricât ar fi lucrul ăsta de riscant. Există o idolatrie a postmodernului. Postmodernul nu trebuie evacuat, fără nici o îndoială. Dar este și o *idolatrie* a postmodernului cu care Patapievici se răfuiește, o idolatrie a textului erudit și a „aparatului", cu care de asemenea se răfuiește, o idolatrie a corectitudinii politice, a democrației devenite limbaj de lemn, respectiv o idolatrie a majorității. Există și o idolatrie, cochetă, a minorităților: orice s-ar întâmpla, când vine vorba de minorități trebuie să te înrolezi, surâzând, de o anumită parte. Ai ratat asta, devii dușmanul poporului. Asta nu face bine nici minorităților, pentru că ele devin un obiect de negociere, un fel de monedă de schimb pentru dobândirea unui dosar bun. Există și o idolatrie a clerului și a instituției bisericești, cu care, de asemenea se războiește Horia Patapievici. O idolatrie a dihotomiei stânga–dreapta și așa mai departe. Prin urmare, tot ceea ce este de obicei gata făcut în discursul nostru intelectual e

aici pus în cauză, inclusiv idolatrizarea modernității înseși. Asta nu poate fi făcut decât de cineva care are curaj și care ia lucrurile acestea foarte în serios. I se reproșează că nu vine întotdeauna cu soluții. O carte nu e un rețetar, nu e o procedură medicală: diagnostic și pastile. Patapievici vorbește totuși de două soluții: una este discernământul (e o temă care apare masiv în carte, și tocmai discernământul a lipsit în judecarea ei) și alta este – am ajuns și eu să fiu timid spunând-o – referința la Dumnezeu. Toate aceste lucruri implică un anumit curaj al exprimării de sine, care impune respectul. Aș spune în încheiere că această carte intră într-o anumită tradiție, în cadrul căreia trebuie judecată. O tradiție contestată de mulți, dar care nu e mai puțin una dintre marile tradiții ale culturii europene: tipul de demers care privește cu melancolie evoluțiile contemporane a demarat odată cu modernitatea și există numeroși autori, de la Spengler la Jung (*Gegenwart und Zukunft*), de la Huizinga (*Im Schatten von Morgen*)...

— *Până la autori din altă categorie, romancieri ca Milan Kundera...*

— Evident. După cum există și familia de spirite, Edmund Burke, Joseph de Maistre, Lord Acton, Allan Bloom, foarte onorabile. Nu putem exclude nici una dintre aceste tendințe. Patapievici spune la un moment dat în carte că, dacă lucrurile continuă să meargă pe direcția de care se teme el, vom ajunge cu toții niște animale prospere, blânde și politicoase. Se înșală. Am spus-o și la lansare: cel puțin în ambianța de acum, nici una dintre aceste perspective nu este plauzibilă în România. Blândețea și politețea nu sunt, în orice caz, pericolul major al societății românești. De prosperitate nu mai vorbesc...

[Interviu realizat de Ioana Pârvulescu, publicat în *România literară*, nr. 9, 6–12 martie 2002]

E ridicol să vorbești despre viitor când cei care vor să-l construiască reprezintă exact trecutul

2003

CRISTIAN GHINEA: *Spuneți-mi cum arată Securitatea văzută mai de aproape?*

ANDREI PLEȘU: Nu am aflat lucruri esențialmente noi. Adică nu pot să spun că în urma întâlnirilor pe care le-am avut cu foști turnători sau cu foști ofițeri de Securitate imaginea mea despre această instituție s-a modificat radical. Singurul lucru, care nu este nou, dar care capătă un accent în plus față de ceea ce știam, ar fi următorul: toate contactele avute arată că experiența interioară a regretului, a privirii retrospective care analizează și judecă e cvasi-inexistentă. Adică am descoperit o specie de om care nu poate asuma sub nici un chip ideea de culpă, care nu este dispus să se autoevalueze, să facă un bilanț cât de cât corect al vieții lui: are, dimpotrivă, o amplă colecție de scuze, explicații și justificări, de natură să-l scoată din cauză. Cazurile în care a existat căință sincer exprimată se numără pe degetele de la o mână. Așa cum i-am cunoscut eu pe acești oameni, fie turnători, fie ofițeri, au, toți, pașaportul de iad în buzunar. Interioritatea lor e nulă; ai zice că sunt oameni fără subconștient.

— *Care sunt justificările. Au servit patria?*

— Discursul foștilor ofițeri sună cam așa: noi n-am făcut decât să slujim patria. Asta e o variantă. Altă variantă este: ne-am făcut meseria; o meserie ca oricare alta; nu poți

să te superi pe cineva că a fost brutar sau tâmplar. Asta e: am fost securist așa cum alții au fost tâmplari. Sigur că în orice meserie sunt oameni care muncesc cu zel și oameni care muncesc fără nici o plăcere. Și nu contest că or fi existat și în Securitate unii care au muncit fără plăcere, care nu au făcut cu toată inima ce-au făcut. În general, toți se agață de acest argument: eram plătit, asta era încadrarea mea. Admit că cei care vorbesc de „apărarea patriei" ar putea avea oarecare credibilitate în măsura în care au lucrat în contrainformații, în probleme de spionaj economic ș.a.m.d. Deși e greu imaginat că exista un asalt al serviciilor internaționale asupra economiei românești și asupra modului în care ea reușea să atingă performanțe „de vârf"... Îmi aduc aminte de un caz: unui fost ofițer care pretindea că slujise și apărase țara i-am pus în față un dosar din care reieșea că, la un moment dat, se ocupase de urmărirea și anchetarea unui tânăr strungar care se îndrăgostise de o italiancă. L-am întrebat pe omul ăsta ce legătură are cu siguranța națională povestea de iubire a unui strungar român. Răspunsul lui a fost caracteristic: „Domnule, nu-mi veniți cu fleacuri, nu-mi veniți cu strungarul Gigi, nici nu îmi aduc aminte, am avut mii de d-ăștia, eu vorbesc de probleme mari." Prin urmare, ei și astăzi susțin cu seninătate că existau, pe de o parte, probleme mari, care le legitimează cariera, iar pe de alta, mii, zeci de mii de oameni care, fără să fie în contact cu „problemele mari", au avut probleme cu Securitatea: ăștia sunt plevușcă, suboameni, nu există. Vasăzică lumea se împarte, pentru acești exponenți ai umanismului socialist, în trei: comandanții (partidul și superiorii direcți), marii inamici, cei care voiau să ne fure petrochimia, și plevușca, cei care făceau prostioare; ăștia nu se numără, ăștia nu sunt oameni de fapt, noi vorbim de oameni serioși. Atrag atenția însă că prin „siguranță

națională" se înțelegea, de fapt, apărarea politicii partidului. A o contesta însemna a pune în pericol patria și neamul. În realitate, tocmai conducerea de partid și de stat s-a purtat vreme de câteva decenii astfel încât să pericliteze siguranța națională, surpând economia, sabotând drepturile omului ș.a.m.d. Dar astea sunt reflecții pe care le facem *noi*, și care *nouă* ni se pare limpezi. Lor nu le trec prin cap, și ne putem întreba de ce. Nu le trec prin cap pentru că nu au cap pentru asta? Nu trebuie să excludem și realitatea unei simple, triviale, stupizenii, există și așa ceva, există și proști. Unii ne-a spus: n-aș fi lucrat în Securitate, dar a venit la mine un ofițer, eu eram la școala de piloți, și când i-am văzut figura luminoasă, m-am hotărât să-l urmez. Despre omul ăsta ce poți să spui? Ori e de o ipocrizie infantilă, ori e prost ca noaptea. Asemenea oameni au existat. Dar majoritatea vorbește în continuare cu o aroganță și o suficiență etică care mă fac să cred că dacă mâine s-ar reface contextul „profesiunii" lor, n-ar avea nici o dificultate să o ia de la capăt.

— *Acestor oameni nu li s-a dat senzația că au făcut ceva rău. Mă gândesc că Stasi a ajuns o rușine, este ceva rău, un cuvânt infam. Pe când la noi imaginea este că Securitatea a făcut și lucruri bune, era patriotă. Dar a existat o presiune pe acești oameni pentru a se simți vinovați?*

— Aș spune nu numai că nu a existat o asemenea presiune, dar a existat o presiune inversă: pentru intimidarea și obstrucționarea celor care ar fi putut să evidențieze culpa securității. CNSAS însuși a stat și stă sub o asemenea presiune. Din păcate, nici opinia publică nu pare a conștientiza, întotdeauna, pericolul sub care a stat. Nu știu cum să îmi explic acest lucru, această falsă toleranță populară față de un tip uman care nu a făcut decât rău. Există o vocație națională a ștergerii memoriei. Apoi, există încă

Securitatea însăși: nu neapărat, sau nu numai în serviciile de acum; e vorba de o rețea care s-a răspândit în toată fibra socială românească, în puncte-cheie: în afaceri, în aparatul politic, în societăți comerciale, bănci, în diferite organisme județene etc. Această rețea domină subteran psihologia socială și lucrează pentru acoperirea litigiului.

— *Chiar în aceste zile, în Bulgaria este un scandal pentru că un fost ofițer de Securitate a fost numit consilier al prim-ministrului. Este un scandal imens chiar în interiorul partidului aflat la putere. Ceva asemănător se întâmplă și în Slovacia. Și nici măcar polonezii nu sunt foarte avansați. Nici aici nu suntem excepționali noi, românii; de unde atâtea similarități?*

— Voiam să spun ceva asemănător când mi-ați vorbit adineauri despre Stasi. (Că ar fi devenit un concept infamant.) Da și nu. Eram la Berlin în 1992, invitat într-un Institut de Studii Avansate din Berlinul de Vest, când a fost invitat la dialog un fost colonel Stasi. I s-a propus să țină o conferință explicativă. Fusese profesor la Școala de Securitate, era psiholog și specialist în metode de anchetă, șantaj, eventual tortură etc. Deși era înconjurat de lume academică, s-a comportat cu o nonșalanță extraordinară.

— *Era un tehnocrat.*

— Da, era un tehnocrat; când i se puneau întrebări puțin mai dure, spunea: „Dom'le, eu credeam că am venit aici între oameni civilizați, între intelectuali; dar dacă începeți cu prostii din astea, am plecat. Eu mi-a făcut meseria, sunt un expert, dacă vreți să aflați ceva de la mine, vin cu plăcere, dar altfel nu îmi pierd timpul." Așa că acest tip de aroganță e universal.

— *Eu mă gândeam mai mult la percepția socială a acestor instituții, ce li se spune oamenilor despre ele.*

— Să nu uităm că lagărul socialist era foarte coerent. El se baza pe un tip uman, pe o legislație, pe un tip de

gândire strategică și tactică perfect omogene. Nu este de mirare că ceea ce se întâmplă azi în toate fostele țări comuniste seamănă foarte mult. Peste tot pare să fi învins ideea că, în definitiv, dacă un om este capabil, nu trebuie să ai prejudecăți legate de trecutul lui. Indiferent ce a făcut, el rămâne utilizabil dacă e „competent". Mie logica asta mi se pare jignitoare. Rezultă că milioanele de români care *nu* au fost legați de aparatul de Securitate nu furnizează o masă de competență suficientă ca să fie utilizabilă. E nevoie mereu de fostul consilier de cadre al Elenei Ceaușescu, e nevoie de același secretar de guvern de pe vremea lui Dăscălescu. E nevoie de aceiași... Adică ne învârtim într-un cerc de competențe extrem de limitat și cum ieșim de acolo dăm de proști, de un popor incompetent.

— *Eu rămân mereu uimit când întâlnesc acest tip de argument: să lăsăm trecutul în urmă, hai să ne ocupăm de viitor, avem de lucru.*

— E un sofism destul de rudimentar. Mie nu îmi place psihanaliza, dar sunt situații când mă dau bătut și admit că este ceva de învățat de la Freud. Nu se poate să construiești igienic dacă nu faci curățenie. Un lucru refulat e o bombă cu ceas, e un potențial de explozie. Ideea că, dacă îngropăm lucrurile, ele rămân acolo pe vecie este un fel de a ne păcăli singuri. Acele lucruri vor exploda la un moment dat și vor tulbura imprevizibil mecanismul social. Apoi, e ridicol să vorbești despre viitor când cei care vor să îl construiască reprezintă exact trecutul. Când noi, la CNSAS, aflăm că oameni care ocupă poziții publice au făcut poliție politică, ceea ce aflăm de fapt este că prezentul și viitorul nostru sunt administrate de reprezentanți ai trecutului. Eu sunt de acord să uităm trecutul, dar pentru asta trecutul trebuie să se lase uitat. Să ne ajute puțin. Nu pot să uit trecutul dacă îl văd în farfurie în fiecare

dimineață, dacă îmi vorbește la televizor în fiecare zi. Sunt pe scenă o mulțime de inși care nu au decât o singură calificare: sunt trecutul. Acești inși îmi cer să uit trecutul. Primul lucru pe care trebuie să îl facă pentru ca eu să uit trecutul este *să treacă.*

— Ce părere aveți de aceste schimbări din ultimele zile: prim-ministrul, președintele afirmă că trebuie să scăpăm de securiști?

— Nu pot decât să le salut. Rămâne pentru mine o nedumerire: de ce auzim asta abia la patru ani după ce s-a înființat CNSAS-ul? Noi funcționăm prost de patru ani din felurite motive, dar și pentru că prim-ministrul și președintele au făcut multe declarații care să ne relativizeze rostul. Deunăzi, PSD-ul s-a interesat de ce reprezentanții lui în Colegiu (care ne sabotează activitatea de cel puțin un an) nu vin la ședințe. Dar nătărăii cu pricina n-au făcut decât să execute ce li s-a cerut. Stau încă în tranșee pentru că nimeni nu i-a anunțat că războiul s-a terminat. Nu e clar deci pentru ce o instituție care a fost prost văzută vreme de patru ani e, brusc, bine văzută. Dar mă bucur că e bine văzută.

— Pentru că vorbim de puterea politică, eu am o altă mare nedumerire. De la Iliescu și de la Năstase nu aveam, sincer să fiu, mari așteptări în această poveste. Dar nu înțeleg deloc ce s-a întâmplat cu Emil Constantinescu. A fost la putere încă un an după ce a fost votată legea Ticu, avea omul lui la SRI, avea puterea. De ce nu a lămurit atunci lucrurile?

— După ce am fost numiți în post, prima audiență pe care am făcut-o a fost la președintele de-atunci, să îi cerem sprijinul. Ne-a primit foarte prompt și a avut din punct de vedere mediatic un comportament foarte potrivit: și-a declarat angajarea personală și ne-a promis sprijin necondiționat. Concret, nu a făcut absolut nimic. Cu atât mai

uimit am fost acum o lună-două când l-am auzit făcând, în stilul lui inconfundabil, o declarație aiuritoare: vinovați pentru blocajul în care ne aflăm suntem noi, o mână de lași, care n-am apelat la bunăvoința, sfatul și eficacitatea lui. E o declarație atât de suprarealistă încât nici nu se poate comenta. În realitate, între regimurile Constantinescu și Iliescu a existat, din punctul nostru de vedere, o perfectă continuitate.

— *Aș vrea să vorbim puțin despre cealaltă tabără, despre victime. Cât am așteptat aici pe hol* (interviul a fost realizat la sediul CNSAS – n. C.G.) *am vorbit cu o victimă. Omul are dosar, a primit confirmarea că are dosar, dar nu are acces la el pentru că nu îi este trimis de la SRI. Învinovățea și CNSAS-ul pe de o parte, și întreaga lui poveste este foarte interesantă. Dar ce m-a șocat: fiind medic, a tratat-o pe vremuri pe mama unui locotenent de Securitate, în Sibiu, care acum este un șef pe la SRI. Acum l-a sunat: „Dom'le, nu mă ajuți și pe mine să îmi văd dosarul?" Nu a avut succes. Dar ideea că o victimă apelează la un fel de pilă pentru a-și vedea dosarul m-a amuzat și m-a îngrozit în același timp.*

— Semnalați un lucru esențial pentru atmosfera din aceste țări comuniste. Noi vorbim foarte mult despre problema călăilor și a victimelor, care este, categoric, o problemă decisivă. Dar instituția securității și regimul comunist în general au o vină mai amplă și mai difuză: au aruncat în aer reperele morale ale întregii societăți. Au introdus pe scenă confuzia: un balamuc etic, o suprapunere de alb și de negru care a sfârșit într-o mocirlă generală. E vorba de o toxină care a compromis țesutul intim al țării. Securitatea a fost instrumentul principal al acestei intoxicări. Minciuna, diversiunea, echivocul, corupția, falsa retorică patriotardă, toate astea au devenit vicii naționale din cauza periculosului agent patogen numit securitate.

— Să revenim la victime. Ați simțit în vreun moment că ați mulțumit pe cineva, că ați făcut aici, la CNSAS, dreptate cuiva?

— Ca să fiu foarte cinstit: nu. Pe de o parte pentru că, totuși, psihologia acestei instituții nu a fost, și nici nu cred că este bine să fie, una a răzbunării, nu suntem un fel de haiducie instituționalizată, nu este vorba despre așa ceva. Pe de altă parte, cred că nici victimele nu vor răzbunare; de altfel, legea noastră nu ne permite să facem nimic în acest sens. Nu e vorba despre răzbunare, ci despre un fel de nevoie târzie de a limpezi un capitol de viață. Oamenii vor să știe în ce tip de context au trăit. Este un fel de curiozitate destul de blândă, o nevoie de clarificare. Avem de a face, de fapt, cu o bătălie simbolică: trebuie să instituim garanția că trăim într-o țară în care nu vom mai fi victimele arbitrarului și ale cruzimii totalitare. Tocmai pentru că „deconspirăm" arbitrarul și cruzimea. Ne străduim să aducem un spor de „securitate" socială. Asta vrea toată lumea normală: un sentiment de *securitate* în locul fostei Securități...

[Interviu realizat de Cristian Ghinea și publicat în *Dilema*, nr. 547, 2003, cu titlul „Un balamuc etic"]

Politica românească și ofensiva șmecheriei

2004

MARIUS TUCĂ: *Cum e să faceți naveta asta spirituală între îngeri,* Dilema Veche *și securiști?*

ANDREI PLEȘU: Nu e foarte ușor și asta a început imediat după 1990, când foarte mulți dintre noi a trebuit să ne asumăm destine duble, triple, în domenii diferite și nu întotdeauna foarte legate unele de altele. E o formă de viață foarte periculoasă. E o schizofrenie latentă într-un destin de tipul acesta, trebuie să te distribui în același timp în spații diverse și contradictorii. Pe de altă parte există și o tensiune fizică nu neapărat igienică. E ca și cum ai sări în fiecare dimineață într-un bazin cu apă rece: dacă supraviețuiești, ieși, continui ca și cum totul e în regulă. Este tensiunea României de după 1989. Trăitul pe mai multe paliere odată poate fi și o experiență spirituală dacă ești atent. Lumea în care trăim ca specie, lumea omului, e promiscuă. Nu e o lumea cristalină, unde lucrurile sunt desenate clar într-o puritate utopică. E o experiență să asumi acest întreg fără să faci opțiuni fandosite. Istoria ne-a pus în postura de a trăi un episod patetic, policrom, isteric și, dacă ți se oferă ocazia unui asemenea episod, cred că trebuie să-l asumi și să valorifici această ocazie foarte periculoasă. Dacă nu trăiești niciodată periculos, sfârșești prin a nu mai trăi deloc.

— *Mi s-a părut că undeva v-ați forțat destinul acceptând și funcția de ministru al Culturii, și funcția de ministru de*

Externe, și, până la urmă, și funcția asta în CNSAS. Aș fi văzut un Andrei Pleșu mult mai așezat, lucrând mult mai mult la opera lui și angrenându-se mai puțin în viața societății, la nivelul acesta.

— Atmosfera de imediat după Revoluție era de așa natură, că nu-ți venea să stai deoparte. Căpătai un complex de vinovăție dacă te complăceai în postura de spectator. Eu mi-am propus ca zece ani după Revoluție să nu cer nici o funcție, dar să nu refuz nici una dacă acest lucru se socotește util. Au trecut acești zece ani. Pentru prima funcție și pentru ultima e de vină Mircea Dinescu, pentru că el m-a propus ministru al Culturii, nu cum spune Buzura în nu știu ce ziar, că m-ar fi propus Iliescu. Dinescu m-a propus și în CNSAS și a insistat să intrăm împreună în CNSAS. Mă rog, m-a propus PD, dar el a avut ideea și a insistat să intru. Nu regret că, în 1990, am acceptat pentru doi ani să fiu ministrul Culturii, pentru că atunci se puteau face lucruri decisive. Era o atmosferă în care te puteai mișca cu o oarecare autonomie. Cultura era neinteresantă în acel moment, Ministerul Culturii era aproape uitat și puteam avea inițiative care au devenit de negândit după primele șase luni. Exista o fervoare „revoluționară" și o timiditate din partea „foștilor" care îi făcea să nu obstrucționeze.

— Și nu v-a costat în viața dvs. intelectuală relația asta cu Dinescu? E un gen de prietenie specială pe care foarte mulți nu o înțeleg.

— Suntem prieteni pentru că *nu* semănăm. Am descoperit prin relația cu el că există un fond de autenticitate omenească într-o relație care poate fi mai tare decât orice altă afinitate. L-am cunoscut bine înainte de 1989, am văzut cum s-a purtat în anul cel mai greu din viața lui, în 1988–1989, și trebuie să spun că atunci a fost extraordinar. Era altfel decât acum. Avea o măsură, o discreție, o concentrare

remarcabile. Iar omenește, adică în planul onestității și al exactității unei relații, nu a făcut niciodată greșeli. El este acum, după mine, într-un moment de risipă personală care, poate, o să-i treacă. Eu i-o doresc din toată inima, întrucât calitatea lui omenească merită altfel de traseu. Probleme mele cu Mircea sunt de ordin ideologic și de ordinul ritmurilor. El e un om care-și poate consuma ziua mai lacom și mai rapace decât mine. Asta mă obosește. Trei zile cu Dinescu la Cetate pot fi o capcană: totul începe cu o invitație la odihnă („Vino la Cetate, acolo e liniște!"), după care urmează ceva incredibil, cu Mambo Siria, pastrame, gâște fripte, vinuri, berbeci, cârnați, viței și tot așa... (Mi s-a întâmplat să mă trezesc dimineața și, în clipa în care am făcut ochi, să mi se bage în gură, pentru degustare, o bucată de piept de gâscă cu muștar, sau mai știu eu ce.) E o cursă extraordinară. Dinescu, o spun cu toată prietenia, este *o natură*, o vietate. Nu poți să ai raporturi obișnuite cu ploaia, cu curcubeul! Astea sunt fenomene. Există un anumit contratimp între noi care face uneori hazul acestei relații, dar există, mai ales, o afecțiune. Scrisorile pe care le-a publicat de curând dau măsura unei relații foarte adânci.

— *Iertați-mă, parcă erau scrisori între doi iubiți. Cu ghilimelele de rigoare.*

— Da, o afecțiune extraordinară, intensificată și de faptul că trăiam în climatul de atunci. Așa ceva nu se poate uita și nu poate fi depășit de unele disjuncții conjuncturale.

— *Bine, dar cum faceți să vă distrageți din acest tăvălug care vă este prieten și care contravine aproape în totalitate ritmului dvs.?*

— Încerc să îmi păstrez autonomia. El funcționează ca un aspirator: dacă stai prea aproape, intri în vârtejul programului lui. El știe că există între noi deosebiri de natură, pe care nu trebuie să le forțăm. Când încearcă să mă seducă, ceea ce nu îi e greu, trebuie să mă mobilizez să nu cedez.

— *Dacă el e un seducător, dvs. ce sunteți?*

— Sunt un sedus în raport cu el.

— *Nu, nu în raport cu el.*

— Sunt un om politicos. Asta ar fi definiția. Încerc să mă comport în așa fel încât să nu deranjez prea multă lume.

— *Ce e cu* Dilema Veche*? De mult nu v-am mai văzut așa preocupat.*

— Formal, nu mai am un rol de jucat aici, dar nu pot fi indiferent la destinele unei publicații de ale cărei începuturi sunt atât de legat. Am încercat să rezolv lucrurile cu Augustin Buzura în termeni cordiali, întrucât colaboraserăm zece ani. I-am explicat că, în momentul în care Fundația a devenit Institut, s-a născut ceva care are un balast de „oficial" mult mai intens. În acest moment, Institutul Cultural Român este o instituție *oficială* a statului.

— *Credeți că știa cineva dintre cei care citeau* Dilema*?*

— Poate că nu, în afară de cititorii calificați. Numai că era, după părerea mea, o contradicție între programul *Dilemei* și o instituție oficială și, în al doilea rând, era psihologia lui Augustin Buzura. El este un om fundamental cumsecade, dar are un fel de timiditate politică și se comportă mereu ca și cum drobul de sare stă să pice asupra lui.

— *Și dvs. aveți un fel de timiditate politică, dar în sensul bunului-simț. Nu îmi amintesc să vă fi văzut vreodată să apăreți pe scena publică cu atacuri.*

— Și *Dilema* am făcut-o în ideea de a aduce pe piață un alt ton decât cel al violenței. Când a apărut, în 1993, nu existau decât tabere care se excomunicau reciproc. Dar acum, în situația nou creată, și noi, și Buzura am fi avut senzația că trebuie să ne acomodăm unui protocol inhibant. I-am explicat că e mai corect și mai igienic să ne dea drumul. El n-a înțeles lucrul ăsta, nu îmi dau seama exact de ce, și s-a ajuns la situația de față, care e, deocamdată,

pentru noi, destul de aventuroasă. Ați observat că începuturile sunt haotice.

— *Da, a fost greu să găsim un birou în care să facem interviul.*

— Și a trebuit să invităm afară contabila!

— *Iar observația dvs. este extraordinară: că singurul loc din sediul acesta unde-s cărți e contabilitatea.*

— Acum, să vă spun ceva. Eu am pățit de vreo două-trei ori în viață niște dislocări totale. În 1982 am fost dat afară de peste tot, în 1989 am fost trimis în afara Bucureștiului. Am avut norocul să trăiesc lucrurile astea euforic. Toate schimbările astea te restructurează, te mobilizează, îți dau alt zvâc, alt lansaj. Cred că nu există rețetă mai bună împotriva plictiselii, rutinei, „normalității", decât un mic sau mare traumatism care să repună în discuție tot ce faci. *Dilema* de acum va trebui să repună în discuție energia ei de a apărea, continuitatea ei, puterea ei de a se înnoi. Asta e, până la urmă, o răsplată, chiar dacă e plină de riscuri.

— *Dar am început alt secol!*

— E adevărat, am putea să o luăm de la capăt în toate privințele. E nevoie și în politică de o schimbare masivă de oameni. Eu m-am plictisit enorm să văd aceleași portrete în fiecare zi. E inadmisibil ca o țară care s-a înnoit radical să stea, de 14 ani, sub aceleași portrete. Nici nu mai contează dacă sunt bune sau rele: sunt uzate. Și mai e ceva: la nivel politic, se confundă virtutea politică cu șmecheria. Asta a câștigat cel mai mult în politica românească, în 14 ani: șmecheria, „aranjamentele", capacitatea de supraviețuire și de îmbogățire, adică virtuți de mâna a treia, virtuți pragmatice. Mai există și o absență totală de convingeri autentice. Noi nu am creat încă în România oameni politici de convingeri. Sunt conjuncturali, abili, nu iau, de fapt, politica în serios. Pentru ei este ceva colateral, care creează avantaje, dar care, în sine, pentru ea însăși, nu e interesantă.

— Ce înseamnă pragmatism? Ce înseamnă societate pragmatică?

— O societate care are două tipuri de competențe: știe unde vrea să ajungă și știe ce limite are. În momentul acesta, România nu este decât foarte vag pragmatică. Avem aerul că știm unde mergem, dar, dacă asta se numește Uniunea Europeană și integrare europeană, conceptul este, de fapt, foarte vag. Dacă e vorba de limite, aici suntem, de obicei, euforici. Ne comportăm ca și cum posibilitățile noastre sunt infinite, timpul din fața noastră e infinit, iar resursele noastre – inepuizabile.

— Da, dar parcă nu ne mai considerăm buricul pământului ca în anii '90.

— Da și nu. Există o gândire dublă. Românul care merge cu mașina pe stradă și dă în gropi înjură și România, și Guvernul, cum îl înjuram și pe Ceaușescu că nu se aprindeau ca lumea chibriturile. Dar dacă, după ce a ieșit din groapă, îl oprește un reporter și îl întreabă: „Spuneți-ne, cum e România, cum e românul?", imediat apare o remobilizare, o realcătuire a fizionomiei, și auzim un discurs cald despre un neam care va răzbi. Astea sunt reflexe școlare, așa au învățat ei că se vorbește despre patrie: trebuie să pomenești de eroi, de sacrificiu, așa e discursul!

— Cât se va mai prelungi mentalitatea asta care durează de 14 ani?

— Până vom avea o școală mai solidă și mai inteligentă, o presă mai așezată, mai responsabilă, mai bine vorbitoare de limbă română, politicieni care să își ia vocația politică în serios și, în general, când vom înțelege veacul în care suntem. Noi suntem un pic excentrici ca amplasament în timp.

— Ce înseamnă să ne înțelegem veacul?

— La un prim nivel, să ne informăm cât mai bine cu privire la performanțele lui, să știm pe ce lume suntem.

Omul trebuie *să vrea* să știe cum arată parlamentarismul englez, cum arată comerțul într-o țară civilizată, ce înseamnă drepturile cumpărătorului... E vorba de niște chestii foarte concrete, și pe care omul e bine să le știe. Noi avem un fel de suficiență. Vă dau un exemplu: mie îmi plac mâncărurile bune, și asta este una dintre legăturile „fatale" cu Dinescu. Am fost în câteva țări europene și am putut sta acolo perioade ceva mai lungi de timp. O mare emoție mi-au produs fabricanții de cașcaval din Elveția. Ei nu citesc Kant, nu au ceea ce se cheamă „cultură politică". Cel mai bine știu să facă un foarte bun cașcaval. Îl fac cu simțul onoarei profesionale. Dacă ar greși, ar simți că au produs o catastrofă, s-ar simți dezonorați. Există un respect pentru profesie, pentru lucrul bine făcut, care la noi încă nu s-a instalat. Nu cunosc un depanator de mașini care să vrea să te servească atât de bine, încât să vii mereu la el, să îl lauzi, să te simți în siguranță când pleci de la el. Tipul ăsta de preocupare încă nu a apărut la noi pe piață. Din cauza asta lucrurile se fac de mântuială. Asta numesc dorința de a ști. Să știu să îmi fac bine meseria și să știu să mi-o vând. Să acopăr prin informație și competență zona mea de activitate. Politicienii, la fel: unii nu știu nici măcar ce înseamnă o organizație politică pentru care pledează public, nu știu ce înseamnă NATO, ce înseamnă UNESCO, e ceva incredibil!

— *Apropo de aceleași figuri care tot apar: începând de anul acesta, de când mă ocup mai mult de ziar, am o mare problemă când e vorba să dăm poze la prima pagină, că m-am săturat să dăm mereu aceleași figuri. Și a venit cineva și m-a întrebat: „Bun, și cum înlocuim? Cum aducem figurile noi în prim-plan?"*

— E o mare problemă. Eu am cunoscut lunile trecute doi-trei tineri din formațiunea asta nouă, Uniunea pentru

Reconstrucția României. Am fost profund impresionat: arătau altfel, vorbeau altfel, erau civilizați, decenți, veniți dintr-o lume de manageri, de oameni practici. Au un discurs despre care aș risca să spun că este cel mai convingător discurs politic pe care l-am auzit în acești 14 ani. Mi-a plăcut efortul lor de a găsi soluții și de a aduce un ton nou în dezbaterea politică. Nu vin să se lupte cu cineva, să creeze vâlvă, să facă promisiuni. Pe de altă parte, sunt conștient că acest fel de sunet nu se aude în România. Cred că sunt mulți ca ei, dar stau la margine, îi sperie vârtejul politic. Nu au curajul să se angajeze. Tipul ăsta de partid ar trebui să redeschidă gustul pentru acțiune al oamenilor cumsecade.

— *L-am văzut și eu pe președintele partidului la televizor. Suna bine ce spunea, dar, după ce am închis televizorul, am și uitat. Eu sunt vinovat.*

— Nu e așa simplu. Când nu te auzi, poate fi de vină și urechea interlocutorului, dar și hărmălaia din jur. Dacă ai 200 de trompete bezmetice, 80 de țambale, și vine unul să cânte la piculină, nu se aude nimic. La noi nu se aud decât lucrurile masive, percuția, bubuiala.

— *Îngerii ne fac legătura cu Dumnezeu, da?*

— Da.

— *Și cu îngerii cine ne face legătura?*

— De asta trebuie să ne ocupăm personal. Mă gândeam la ce mă întrebați la început, cu CNSAS, cu toate, dar gândiți-vă la îngeri, care trebuie să aibă de-a face cu toate speciile de rău. Gândiți-vă la îngerul lui Mischie. Ce înseamnă să fii îngerul lui Mischie, să îl ai în subordine pe băiatul ăsta, să îl suporți, să-l iubești, să te ocupi de mântuirea lui! Trebuie să fie un coșmar pentru înger.

— *E interesant, dar nu puteam la nesfârșit să scriem despre Mischie și Oprișan!*

— Acum e Becali la modă. Toată lumea se pronunță despre Becali. M-a sunat cineva duminică la ora 14.00. Am crezut că a căzut guvernul. Când colo, mi se spune: „Știți că de curând a apărut un partid nou, al lui Gigi Becali, v-am ruga să comentați." Zic: „De ce trebuie să comentez eu asta?" „Păi, el a zis că vrea să facă un partid de elită, dvs. faceți parte din elită, deci comentați!" „Mâine o să sunați să îmi spuneți că gunoierii din colț și-au făcut sindicat și că de mâine se apucă de critică de artă și o să mă puneți să comentez. Lăsați-mă-n pace!"

— *Nu vă e teamă că succesul cărții despre îngeri v-a transformat dintr-un autor mai puțin accesibil într-unul comercial?*

— Dacă a fi comercial înseamnă că sunt mulți care vor să citească și citesc cu plăcere, eu sunt foarte liniștit. Nu cred că epoca în care trăim mai este o epocă a cărții de mare specialitate, nu mai cred în tratate la care lucrezi 20 de ani și pe care le citesc opt inși. Ritmul veacului e altul.

— *Apropo de prieteni, spuneați într-un interviu că vă faceți foarte greu prieteni și că ați rămas cu cei vechi.*

— Asta ține și de vârstă. Prietenia are și o istorie, se construiește pe o sumedenie de lucruri trăite împreună. Cred că am spus lucrul ăsta acum 8-9-10 ani, când Pruteanu, care lucra la *Evenimentul Zilei* pe vremea aceea, era un provincial ieșean care voia să cucerească Bucureștiul. Și în timpul unui interviu, mi-a zis: „Aș vrea să ne împrietenim!" I-am spus: „Nu mai pot, dom'ne, să mă împrietenesc așa ușor!" Din păcate, sunt la vârsta la care prietenii încep să dispară. Am fost foarte apropiat de Horia Bernea, iar dispariția lui m-a împuținat. Am câțiva prieteni cu care mă văd rar și care nu sunt neapărat compatibili. De pildă, Liiceanu și Dinescu nu se suportă.

— *Cum mai suntem prieteni cu prietenii noștri dacă nu ne mai întâlnim cu ei?*

— Într-o mult mai mică măsură. Eu am cunoscut oameni din generația antebelică, m-am format în preajma lor, și am văzut ce înseamnă, cu adevărat, prietenia. Înainte de război, nu doar că se întâlneau la cafenea, dar trăiau laolaltă în concedii, își făceau sărbătorile împreună, avansau în viață umăr la umăr. În tipul de univers în care ne mișcăm nu se mai poate.

— *Cum se explică faptul că și criminalii au îngeri?*

— Lumea lui Dumnezeu este diversă și include pe toată lumea. Fiecare se naște cu un credit. Personificarea acestui credit e îngerul.

— *Cum ar arăta îngerul lui Râmaru?*

— Cu cearcăne mari.

— *Ar putea fi mântuirea pragmatismul aplicat la extrem?*

— Mi-ați dat cea mai bună definiție a mântuirii pe care am auzit-o în ultimul timp. Mântuirea e cea mai pragmatică dintre preocupările posibile, deși lumea nu se ocupă de ea tocmai din idealism. Lumea are idealismul să creadă că viața asta pe care o trăim e autosuficientă... că asta e toată. E un idealism să crezi că ce trăim noi în imediat e tot. Realist este să vezi lucrurile în expansiune.

— *Credeți în îngeri?*

— Da.

— *În Dumnezeu?*

— Da.

— *Dacă punem față în față România din 1989 cu România din 2004, ce credeți că ar putea să-și spună una alteia, care ar fi firul comunicării între cele două? Care ar fi elementele care s-au păstrat și prin care mai comunică?*

— În general, refuz să vorbesc despre ceva bun de pe vremea aia. Nimic nu era bun cu adevărat. N-aș vorbi de ceva de atunci care trebuie păstrat. Am momente, recunosc, când îmi spun că, de pildă, relația oamenilor cu

cartea era atunci mai vie și mai autentică, tocmai prin rupere de context. Regret uneori relația mea cu Dinescu de atunci. El mi-a spus, de altfel, prin 1993-1994: „Bătrâne, atunci eram mai fericit." Și asta m-a marcat. Așa și frontul, povestirile din pușcărie, din armată capătă, cu timpul, o dimensiune mitică și un pitoresc care le mântuie. Dar, în realitate, e o iluzie.

— *Timpul se scurgea altfel, prieteniile erau altfel, și sunt singurele lucruri pe care le regret.*

— Și bucuriile erau altele. De la bucuria de a găsi lapte, la bucuria de a obține pașaport sau de a găsi o carte care nu se găsește.

— *Cum vă sărbătoreați ziua de naștere înainte de 1989, dat fiind că sunteți născut la 23 august?*

— O sărbătoream în 22 sau în 24. Știți că primul act de cenzură care s-a operat asupra mea după Revoluție a fost asupra datei nașterii? Era atmosfera aia când Nicolae Ceaușescu se scria cu inițiale mici. Și când s-a numit lista de miniștri, cu câteva date biografice, și s-a văzut la mine 23 august, mai toți gazetarii au spus că nu se poate și au trecut 24.

— *Sunteți pentru un neadevăr cuceritor sau pentru un adevăr lipsit de farmec?*

— Sunt pentru un adevăr cuceritor. Cred că una dintre bolile adevărului și binelui este că nu reușesc să fie seducătoare.

— *Ce părere aveți despre candidatura unei femei la președinția României?*

— Gândul să avem un președinte femeie îmi e simpatic. Asta ar fi una dintre schimbările masive de care vorbeam și ar fi ceva extraordinar. Mă tem însă că românii nu sunt pregătiți să voteze o femeie la președinție.

— *Ați fost vreodată tentat să candidați la președinție?*

— Nu. Am avut niște propuneri în 1992, dar le-am refuzat destul de prompt. Mi-am făcut porția de politică. În plus, am refuzat și din consecvență. Când spun că ce e pe scenă e uzat, mă includ. Și eu sunt uzat, dom'ne! Am un portret inevitabil uzat. Am fost și cu Iliescu, și cu Constantinescu, ba cu îngerii, ba cu CNSAS. Prin urmare, nu cred că e bine să ne învârtim în aceeași supă.

— Eu m-am săturat de securiști. Convingeți-mă că trebuie să aud în continuare de Securitate și că trebuie să-i deconspirăm pe securiști.

— Și eu sunt sătul după trei ani de vânătoare nereușită. Cred, totuși, că există două motive pentru care lucrul trebuie continuat. Întâi pentru că a apărut o formă de opacitate la lumea dinaintea Revoluției, pe care eu o consider foarte periculoasă. Deja sunt oameni care, când li se vorbește de Ceaușescu, de dictatură, de lipsă de libertate, nu prea înțeleg despre ce e vorba. Există o generație care habar nu mai are și care, dacă nu e informată, dacă nu i se aduce aminte, riscă o criză de orientare foarte gravă. În al doilea rând, mă irită să constat că ni se pun piedici. De vreme ce ni se pun piedici, înseamnă că totuși contează ceea ce încercăm să facem. Nu reușim, pentru că la ora asta există o rețea de foști lucrători ai Securității care sunt distribuiți în societăți comerciale, în sistemul bancar, în politică, peste tot. Această rețea este una dintre explicațiile blocajelor României.

— Nu vi se pare că onestitatea, onoarea, bunul-simț, bunele maniere au devenit derizorii într-o societate dominată de top 300?

— Da. Este una dintre marile mele suferințe. Din cauza asta am masochismul să mă uit foarte mult la televizor, iar ce văd acolo este, de cele mai multe ori, expresia unei lumi, a unei societăți, a unui tip uman cu care am din ce în ce

mai puține căi de comunicare. Asta mă întristează, îmi dă un sentiment de izolare, de inutilitate. M-am întrebat uneori dacă nu e un semn de bătrânețe. Am văzut asta și la facultate. Când predam în 1992, aveam încă interlocutori. În 2001 erau unii acolo, în față, care însă...

— *Nu-i mai simțiți deloc la cursuri?*

— Nu. Și am și renunțat după 2001. Mi se părea că nu mai pot intra în dialog. Pe de altă parte – trebuie s-o spunem – lumea asta fără maniere, cu o limbă rudimentară și un comportament mediocru e doar lumea care se vede. Dar eu am cunoscut la Colegiul Noua Europă și tineri extraordinari. În privința culturii de elită nu-mi fac (încă) griji.

— *Care este acum modelul de succes pentru tineri? Un actor, un politician, un cântăreț? Un filozof?*

— Modelul omului care se îmbogățește. Eu, dacă aș fi acum la 18 ani, nu aș ști ce să fac. Nu aș ști să mă descurc în tipul ăsta de univers. Am un băiat care a făcut Facultatea de Filozofie și lucrează, de nevoie, la o firmă care n-are nici o legătură cu asta.

— *Vă pare rău? Lui îi pare rău?*

— E un tip discret, nu se plânge. Dar simt o discretă insatisfacție....

— *De ce l-ați lăsat să facă Filozofie?*

— A vrut el.

— *Și dacă el vrea înseamnă că trebuie să-l lași?*

— Da.

— *Ați fost un bun tată? Ați avut timp?*

— Foarte puțin. Nevastă-mea zice că sunt un foarte prost tată. Cel mai bun sfat de la tată la tată pe care l-am primit a fost de la Mihai Șora. Mi-a spus: „Față de copii trebuie să ai o indiferență binevoitoare. Când au nevoie de tine îi ajuți, le ești alături, dar nu-i pisezi, pentru că oricum

destinul lor se va face fără tine." E foarte greu să găsești măsura. E periculos să te impui violent, dar și să lași lucrurile într-o inarticulare totală. În general, părinții severi stârnesc amintiri plăcute la maturitate. „Dom'ne, tata era formidabil: cum mișcam, îmi dădea o lingură-n cap!!! Era o liniște la masă...!"

— *Eu cred că v-ar fi bine într-un fotoliu de senator. Nu v-ar tenta să deveniți senator?*

— Depinde cine-s cei care ocupă fotoliile alăturate. Există câteva figuri cu care n-aș vrea să mă văd zilnic.

— *Scrieți greu?*

— Da, și nimeni nu crede asta.

— *Ca spirit oral, aveți farmec și vorbiți atât de ușor și de frumos.*

— Una e oralitatea, alta e scrisul. Pentru mine, exercițiul concret al scrisului e o ocupațiune de o pedanterie și de o precizie extraordinare. Și scriu greu. Manuscrisele mele arată oribil, nu se pot descifra. Acum scriu la computer.

— *Și cum a fost trecerea?*

— Liiceanu, de pildă, și acum se miră și mă judecă.

— *Și eu v-aș judeca, pentru că și eu scriu de mână.*

— Mi-am dat seama că e mai simplu să mă chinui să mă adaptez la computer, decât să recopiez un manuscris ilizibil. În prima lună, când produceam textul pe ecran, mă gândeam că atunci când scriu de mână e textul meu, iar când scriu pe ecran e al computerului. Dar am și vanități: am zis: ori eu, ori el! Am senzația că l-am doborât.

— *Ce vă vedeți făcând într-o Românie integrată în UE?*

— Îmi văd de treabă. Îmi scriu volumul doi la îngeri...

— *Va exista un volum doi?*

— Nu. Primesc întrebări incredibile despre carte. La Timișoara m-a întrebat cineva: „Pentru că s-a vândut atât de bine, nu scrieți o continuare?" Vorba anului rămâne

însă a unei cititoare care a sunat la Humanitas și a spus: „Vreau și eu să-mi procur cartea domnului Pleșu despre ingineri." A fost colosal.

— *Spuneți-mi câteva lucruri despre* Dilema Veche.

— Nu vrem să facem, după schimbarea „patronului", un alt tip de gazetă, pentru că noi cu *acest* tip de gazetă ne-am creat un culoar pe piață. Vrem un produs ceva mai proaspăt, cu o adresă ceva mai directă, cu texte mai scurte. Adică să rămână ce este, dar cu un plus de ascuțime.

— *L-am văzut pe Radu Cosașu în redacție și mi s-a părut că văd un om foarte tânăr care se ocupă de o redacție, n-avea pe chip vârsta pe care o are.*

— Radu Cosașu *este* un om foarte tânăr.

— *Cum explicați faptul că în România au venit cei mai mari strategi de campanie electorală din lume? Arad al lui Vadim, Dick Morris, oameni cu tarife de milioane de dolari?*

— Este unul dintre marile mistere ale Americii și ale României. România este, am aflat cu stupoare, unul dintre cei mai mari importatori de mașini scumpe. Modele care abia au apărut pe piață în restul lumii au deja cumpărători pe piața română. Este una dintre formele spectaculoase ale fuduliei naționale. Conduc un Maserati și mă las consiliat numai de ăla care l-a făcut președinte pe Clinton. E o fudulie autohtonă străveche. Pe de altă parte, chestia cu Vadim este tulburătoare. Nu se poate ca Occidentul să ne judece tot timpul pentru episoadele de antisemitism ale istoriei naționale, să vadă în succesele lui Vadim din 2000 simptomul unei anumite psihologii colective vicioase și, pe de altă parte, aceiași care fac aceste judecăți să pună umărul, prin consilieri avizați, la o eventuală victorie electorală a lui Vadim. Nu se mai înțelege nimic. Când alți politicieni, Iliescu de pildă, spun ceva „neconform", atunci apare idealismul, apar principiile. Acum, unde sunt principiile?

— *Care credeți că este cel mai mare paradox din România?*

— Că suntem săraci și ne descurcăm.

— *Dar cum rămâne cu cozile de la supermarketuri la sfârșit de an?*

— România este o țară săracă, bolnavă și pofticioasă.

[Interviu realizat de Marius Tucă, publicat în *Jurnalul Național*, 19 ianuarie 2004, cu titlul „În politica românească, cel mai mult a câștigat șmecheria"]

Societatea civilă, în moarte clinică

2005

BOGDAN CIUBUC: *V-ați exprimat, cu ceva vreme în urmă, dezamăgirea față de situația de acum a societății civile din România. De unde această dezamăgire?*

ANDREI PLEȘU: E limpede că, față de începutul anilor '90, societatea civilă este acum mult mai străvezie și mai ineficace. Înainte de a fi dezamăgit sau nu, constat pur și simplu un fapt.

— *Ați amintit de reinventarea societății civile. Ce îi lipsește acum pentru a funcționa așa cum se întâmplă în democrațiile occidentale?*

— E adevărat că în democrațiile occidentale societatea civilă e mai bine așezată. E o situație paradoxală: acolo unde lucrurile merg mai bine și unde rolul societății civile nu e, să zicem, „vital", societatea civilă e mai articulată. La noi, unde nevoia de asanare civică e esențială, instrumentul asanării e șubred. Prin urmare, cu cât democrația e mai precară, cu atât societatea civilă e mai necesară și, în același timp, mai greu de realizat. Cu cât democrația e mai stabilă, cu atât societatea civilă e mai ușor de realizat, dar e, într-un anumit sens, mai puțin necesară.

— *Se vede din ce în ce mai clar că există o lipsă de interes față de chestiuni care ar trebui să privească direct societatea civilă. De exemplu, faptul că CNSAS – o instituție care reprezintă în primul rând societatea civilă – este în mo-*

mentul de față într-un punct mort ar trebui să trezească indignarea, ceea ce nu se întâmplă. Cu excepția acelui lanț uman din jurul Parlamentului, nu au fost inițiative de a veni în sprijinul CNSAS...

— Am spus-o de mai multe ori: CNSAS nu s-a simțit flancat în funcționarea lui nici de societatea civilă (cu excepția pe care ați menționat-o și cu alte câteva excepții individuale), și, aș spune, nici de alte instituții importante într-o democrație, cum ar fi presa. Presa a fost în anumite împrejurări interesată de ceea ce se întâmpla la CNSAS, dar interesată într-o variantă mai curând comercială. Alteori a avut o atitudine echivocă. Două exemple: Cristian Tudor Popescu s-a declarat sceptic în legătură cu sensul existenței CNSAS și s-a arătat preocupat mai curând de salariile noastre, iar Cornel Nistorescu a spus că se teme de abuzurile pe care le-ar putea face triada Patapievici–Dinescu–Pleșu, profitând de accesul lor la dosare. Dar nu cred că e vorba numai de CNSAS. Societatea civilă e la fel de bâlbâită și în alte cazuri.

Lucrurile au, fără îndoială, o istorie. La începutul anilor '90, societatea civilă era extrem de reactivă, extrem de promptă, uneori într-o variantă prea pronunțat politică. Cred că adevărata societate civilă nu se pretează la politizare – nu în sensul că este apolitică, ci în sensul că nu se lasă confiscată de o *opțiune* politică. Societatea civilă nu trebuie să fie confiscată nici de guvern, nici de partidele din opoziție; ea este un corectiv, un „ceas" al societății care declanșează alarma atunci când un mecanism social e dereglat, dar nu face jocuri politice și nu optează în funcție de interese de partid. Or, la noi, societatea civilă s-a născut mai curând ca un fel de partid de opoziție. Când lupta politică s-a stins sau a căpătat forme mai puțin spectaculoase, societatea civilă a intrat în declin, așa cum a intrat

în declin și opoziția. Iar acum, un fel de lehamite generală, precum și neîncrederea în posibilitatea de a interveni cu succes în mersul lucrurilor fac ca prezența ei publică să fie palidă.

— *Această neîncredere în posibilitatea intervenției este și un rezultat al înfrângerii opoziției la alegerile din 2000?*

— Evident, vechea guvernare nu s-a arătat eficientă, așa cum s-a sperat, în materie de limpezire a vieții publice, și societatea civilă a simțit că partida pe care a susținut-o e perdantă. A urmat o inevitabilă dezamăgire. Cât despre guvernarea de acum, ea e zidită în propria ei suficiență și, ca atare, e impermeabilă la jocul opiniilor. Opacitatea guvernării actuale la reacțiile publice legitime este atât de mare, încât ai sentimentul că, orice ai întreprinde, te lovești de un zid. Ambianța asta surdă în care ne mișcăm face ca impulsul oamenilor de a acționa să adoarmă. În plus, au dispărut instinctele unei solidarizări autentice. Societatea civilă înseamnă întâi și întâi solidaritate. Solidaritate în jurul anumitor valori. Or, dacă oamenii încep să fie mai preocupați de problemele lor individuale decât de cele ale comunității, dacă văd că, la rândul lor, feluritele formațiuni politice tind de asemenea să se fărâmițeze, apetitul lor civic se anemiază.

— *În ceea ce privește Grupul pentru Dialog Social, au existat critici chiar din partea unor membri ai săi, ca Sorin Antohi, Cristian Preda și, mai demult, Mihai Șora, care acuzau GDS de a se fi transformat încă de la început într-un fel de club intelectual destul de închis, că ar fi pierdut un contact mai larg cu societatea civilă. Și-a ratat GDS misiunea?*

— Într-o primă fază, GDS a avut totuși un rol de jucat și nu se poate contesta că în primii ani de după Revoluție avea o autoritate, un relief public, o credibilitate care

făcea ca vocea lui să conteze. Era, în peisajul autohton, o noutate, una de care se ținea seama. Ulterior, lucrurile au degenerat și, într-adevăr, GDS nu mai ilustrează, la ora asta, modelul de la care a pornit: a devenit o adunare melancolică de păreri asemenea. Această facilă unanimitate nu face decât să ucidă orice fel de comunitate intelectuală și, în general, socială. Dacă toată lumea se întâlnește ca să-și dea dreptate, atunci întâlnirile devin sterile și nu se mai produce nimic. GDS a devenit, la un moment dat, locul unde oameni de aceeași părere se întâlneau ca să se lamenteze împreună. Asta nu seamănă a organizație eficace. După părerea mea, la ora aceasta, GDS trăiește inerțial din fostul lui prestigiu, și nu pe baza unei forțe reale și productive. S-ar zice că el a pierdut legătura cu societatea civilă. Dar știm noi, în fond, ce este societatea civilă și ce așteptăm de la ea? E un concept care a devenit un fel de hopa-mitică. Când vorbești de democrație, când vorbești de drepturile omului, de societatea civilă, toată lumea dă din cap cuminte, cu o adeziune subînțeleasă. Dar, dacă privim lucrurile mai de aproape și mai riguros, o să vedem că aceste concepte sunt foarte vagi în mintea noastră și în felul în care le utilizăm. Societatea civilă sunt oare ONG-urile? E presa un exponent al societății civile? Înseamnă societatea civilă suma tuturor cetățenilor pur și simplu? Sindicatele aparțin societății civile? Enoriașii unei biserici fac parte din societatea civilă? Dacă dăm această accepțiune foarte largă societății civile și ajungem să spunem că se numește societate civilă toată suflarea neînregimentată politic a țării, respectiv *adunarea cetățenilor*, atunci e foarte greu să aștepți de la o astfel de amplă comunitate acțiuni articulate, sistematice, guvernate de o strategie. Când comunitatea devine prea mare, ne mișcăm într-o lume de reacții mai mult

sau mai puțin impulsive, într-o lume determinată de psihologia mulțimii. Dacă societatea civilă înseamnă „cei mulți", atunci definiția e prea largă. Dacă înseamnă suma cetățenilor *responsabili*, lucrurile sunt ceva mai clare, dar rămâne de definit conceptul responsabilității. Când devii responsabil? Cine se poate socoti responsabil și cine nu? Știți foarte bine că dușmanii anumitor organizații ale societății civile, ai GDS, de pildă, nu acceptă confiscarea unilaterală a titlului de „exponent al societății civile". „De ce ăia da, și noi nu?" Câte „societăți civile" pot coexista pe o scenă publică normală? Vreau să spun prin asta că, întru câtva, eșecul societății civile de la noi ar putea fi și rezultatul faptului că nu a existat o reflecție serioasă și o dezbatere vie, autentică, despre ce înseamnă de fapt societatea civilă. Vorbim despre o instituție pe care, de fapt, nu o putem defini.

— *Și atunci, o posibilă definiție, o aproximație, care ar putea fi?*

— Aș înclina să spun că, dintre toate definițiile pe care le-am sugerat, societatea civilă este suma cetățenilor responsabili. Dar asta încă nu este suficient, pentru că cetățenii responsabili trebuie să se organizeze într-un fel și să aibă o acțiune coerentă și strategic articulată pentru a fi eficienți. Cu alte cuvinte, să-și asume, în mod *ofensiv*, responsabilitatea. Eu personal fac efortul să separ ideea societății civile de aceea a activismului social, care îmi este antipatică. Pentru mine, societatea civilă trebuie să evite, mai ales în fostele țări comuniste, să devină o adunătură de *activiști*, adică de oameni care își fac o meserie din a fi *reprezentanți* ai societății civile. Aș spune că aceasta este încă una din cauzele eșecului ei: la noi au apărut brusc „profesioniști" ai societății civile, ceea ce după mine e o contradicție în termeni. Acești profesioniști și-au construit un limbaj, o

retorică, un „habitus" public fără putere de convingere. Asistăm la o *ideologizare* a societății civile care o înstrăinează de propriul ei rost.

— *Revenind la dezinteresul pentru implicarea efectivă, de unde am putea aștepta atunci o alternativă politică? Nici societatea civilă nu pare să atragă mai mult decât partidele politice. Există lideri politici importanți, în țările fost comuniste, care au fost propulsați în politică de societatea civilă, ca Havel.*

— E adevărat, însă cred că acesta a fost un moment legat strict de circumstanțele mai mult sau mai puțin revoluționare ale schimbărilor din Est. Când o dictatură se prăbușește, exponenții celor care i-au rezistat sunt propulsați la vârf. Asta este însă o situație specială. În mod normal, liderii nu se recoltează din societatea civilă decât în mod întâmplător. Societatea civilă nu este o școală pregătitoare pentru politică, o „pepinieră de cadre". Ea are sens în măsura în care poate amenda *derapajele politicului*. Dacă devine partizană, nu mai poate juca rolul pe care, în mod normal, trebuie să-l joace. [...]

— *Dintr-un punct de vedere, societatea civilă este compusă din grupuri, din agregări de oameni care urmăresc un interes comun. Prin urmare, și sindicatele, și congregațiile religioase, și ONG-urile fac parte din societatea civilă. Din păcate, o forță consistentă nu au decât sindicatele, care sunt cele mai vocale și care au la îndemână și arma șantajului cu greva. Aș vrea să vă întreb de unde ar putea reîncepe la noi reactivarea societății civile pentru a ajunge la un nivel măcar funcțional?*

— Trebuie să spun, făcând iar puțină istorie, că societatea civilă în alte țări fost comuniste s-a putut naște și mobiliza și datorită faptului că au existat relativ mulți reprezentanți *vizibili* ai ei, care se bucurau de un mare

prestigiu încă înainte de 1989. Și în Polonia, și în Ungaria, și în Cehoslovacia a existat o întreagă listă de oameni care, înainte de 1989, s-au comportat, riscând, cu o anumită răspundere civică. Trebuie să spun cu năduf că, în România, numărul acestora a fost mult mai mic, că ecoul lor a fost mult mai puțin semnificativ și că modelele noastre morale nu au avut niciodată forța, anvergura, aspectul impozant pe care le-au avut cele din alte țări. Asta a făcut ca și societatea civilă să fie la noi, aș spune, puțin mai balcanică. De multe ori au ieșit în față, ca mari activiști ai societății civile, persoane care nu făcuseră niciodată dovada unei mari combativități și a unui mare civism. Au apărut falși eroi, false simboluri, false prestigii, și lucrul acesta nu a fost în favoarea respectabilității societății civile. Nu se poate face societate civilă cu indivizi care și-au descoperit dimensiunea civică abia când lucrul acesta a devenit la modă sau subînțeles. Prin urmare, pentru ca o societate civilă să coaguleze, ar trebui ca anumite repere ale vieții noastre publice să fie mai vizibile, să fie mult mai coerent prezente în spațiul nostru public. Asta înseamnă mai mulți oameni angajați, prezenți la televiziuni și în ziare, în dezbaterea publică în general, dar asta înseamnă ca și ziarele să fie mai doritoare de a acorda un spațiu acestor dezbateri... În general, vocea celor care nu sunt militanți politici ar trebui să fie, cantitativ și calitativ, suficient de puternică pentru a crea opinie. Deocamdată, lucrul acesta nu se întâmplă; marile vedete sunt oamenii de partid, iar cei care sunt reprezentanți ai societății civile se contestă între ei. În lumea noastră publică din afara sferei politicului există o mulțime de facțiuni și de idiosincrazii reciproce, există publicații care detestă alte publicații, generații de intelectuali care detestă alte generații, există,

pe scurt, o fracturare a spiritului public atât de intensă, încât nu se poate spera foarte curând la o poziție comunitară articulată.

— *Dar punctele de vedere diferite nu sunt ceva rău...*

— Nu sunt ceva rău la Junimea sau la Cenaclul de Luni. Dar societatea civilă nu e Uniunea Scriitorilor. Când e vorba de valori publice, de discernământ etic, de acțiune consecventă, divergențele de opinie trebuie să fie armonizate. Din când în când, dincolo de orice diferențe, oamenii de bună-credință trebuie să simtă că se află în aceeași barcă. Asta e societatea civilă! Nu trebuie să fim de acord în toate privințele tot timpul. Dar în anumite privințe și în momente hotărâtoare trebuie să fim de acord cu toții, dincolo de resentimente și de încăpățânări solitare. De multe ori, în lumea românească, relevanța problematicii comunitare e ocultată de circul unor dispute periferice. Împrejurări esențiale trec neobservate, în vreme ce ne irosim în finețuri alexandrine și dușmănii intestine. Rezultatul e un relativism pernicios în sfera valorilor cardinale și un mod juvenil de a nu identifica la timp adevărații adversari.

[Interviu realizat de Bogdan Ciubuc,
publicat în *Evenimentul zilei*, nr. 3733, 16 mai 2004]

Îmi doresc să nu mai fiu ghișeu

2005

OVIDIU ȘIMONCA: *V-ați despărțit de cititorii din* Dilema Veche, *în primul număr din ianuarie 2005, rugându-i să vă țină pumnii. Textul lăsa impresia că vă angajați într-un proiect de durată. Ați vrut să fie de durată, v-ați dorit să petreceți cât mai mult timp la Cotroceni?*

ANDREI PLEȘU: N-am acceptat această funcție în ideea că o voi părăsi rapid. Mi-am asumat-o, fără prea multe calcule prealabile, și mi-am spus că voi sta câtă vreme voi fi util. Nu-mi imaginam, totuși, că voi rămâne un mandat întreg, că voi ieși la pensie de la Cotroceni. Îmi spuneam că voi rămâne un an-doi, cam până la 1 ianuarie 2007. Din păcate, n-a fost cum mi-am făcut eu socoteala. Am stat doar patru luni la Cotroceni. N-am reușit să rezist mai mult din motive de artere. Efortul pe care îl cerea tipul acesta de funcție a fost altfel decât l-am imaginat. Nu era un consilierat în sensul romantic al funcției, presupunând strict ca, din când în când, să-mi dau și eu cu părerea. Era vorba de o întreagă birocrație, de o alergare printre dosare și printre protocoluri care cere o angajare totală. Mi-am făcut socoteala că la vârsta mea această angajare totală e prea costisitoare.

— Doar motivele de sănătate v-au făcut să plecați de la Cotroceni?

— N-am să ascund că au existat și unele dificultăți de acomodare la un anumit stil de lucru. Dar acestea sunt detalii despre care prefer să vorbesc în memorii.

— *Nu ne dați un exemplu de ceea ce însemnau dificultățile de acomodare?*

— Nu. Ceea ce m-a mirat după ce am plecat a fost că toată lumea avea aerul că știa mai bine decât mine de ce am plecat. S-a speculat mult în legătură cu doamna Elena Udrea. Trebuie să o spun foarte clar: nu sunt genul de om care părăsește o responsabilitate din cauză că nu-i plac blondele (în treacăt fie spus, îmi plac). Nu sunt serioase motivațiile acestea și pe undeva m-a stingherit că s-a pus cu atâta brutalitate plecarea mea în cârca unei doamne.

— *Dacă nu Elena Udrea este cauza plecării, poate că e chiar președintele Băsescu? Ați avut divergențe cu Traian Băsescu?*

— Vreți să-mi anticipați memoriile, vreți să mă îngropați înainte de termen! Motivația esențială a plecării mele este de ordinul rezistenței mele fizice. Dar n-am să fiu ipocrit și să tac asupra faptului că au existat momente de divergență între președinte și mine. Există și o problemă stilistică la mijloc, suntem două naturi diferite.

— *Ne puteți da un exemplu de divergență?*

— Nu.

— *Dar un exemplu de diferență stilistică ne puteți da, pentru a ilustra deosebirea?*

— Suntem două naturi diferite. Două tipuri diferite de vietăți. Vietatea Băsescu face parte dintr-o specie distinctă față de vietatea Pleșu. Era nevoie de un efort suplimentar, cel puțin din partea mea, să adaug oboselii fizice și efortul de a mă adapta la o altă formă de animalitate.

— *Credeți că s-a greșit cu ideea Axei Washington–Londra–București?*

— Formularea a fost poate nefericită. Vă reamintesc că această formulare a apărut în discursul de campanie al domnului Băsescu, și nu într-un program de politică externă. A fost un accent, între altele, care s-a pus într-un discurs de tip electoral. După ianuarie 2005, efortul Administrației Prezidențiale a fost să nuanțeze în permanență această opțiune. Axa cu pricina nu poate evita să treacă prin Europa. Nu e vorba aici de o alternativă, ori Washington, ori Bruxelles. Ele nu sunt două centre de putere sau două tipuri de valori care se contrazic; sunt complementare. Avem de a face cu două aripi ale aceluiași zbor. Încercările unora de a crea o ruptură între Europa și Statele Unite introduc o stranie notă de război rece în această epocă. Or, Europa nu este în război cu Statele Unite, și nici Statele Unite nu sunt în război cu Europa. Suntem aliați. Europa nu se poate defini ca antiamericană, pentru că ar avea un portret sărăcăcios.

— *De ce merge atât de greu procesul de înlocuire a ambasadorilor și de primenire a ambasadelor? De ce nu avem oameni noi in ambasade?*

— N-am putut propune oameni noi nu doar la Paris sau la Atena, dar nici la Chișinău sau la Sofia. Cele patru luni care au trecut au fost, din punctul de vedere al politicii externe, foarte încărcate. Și președinția, și guvernul s-au mișcat mult, în toate direcțiile, și asta a făcut ca problematica internă a ministerului să fie cumva lăsată pe planul doi. Vreau să cred că domnul ministru de Externe își va găsi mai mult timp, de aici încolo, pentru reforma pe care a anunțat-o. Lucrurile acestea nu se pot amâna la nesfârșit. Nu ascund că nu-i ușor să găsești peste noapte zeci de ambasadori noi, care să intre rapid în rol. Cred că în perioada următoare lucrurile se vor accelera. Dar e nevoie ca ministrul de Externe să reducă puțin din programul deplasărilor lui.

— În 2004, ați avut mai multe luări de poziție publice. Despre radioul național spuneați: „Deși toți sunt nemulțumiți de Dragoș Șeuleanu, angajații nu vor să riște nimic." Cum vi se pare acum situația de la Radio România?

— Mă bucur că, fie și în ceasul al 12-lea, angajații s-au mobilizat. Eu socotesc în continuare că domnul Dragoș Șeuleanu este un personaj mediocru, care, în afară de servilism, nu are alte calități. N-are un curriculum care să susțină numirea lui într-o funcție așa de importantă. Și n-are un comportament care să-l facă eligibil, într-un spirit cât de cât echilibrat și democratic. Domnul Șeuleanu este un servitor, și eu cred că ăsta este cel mai mare pericol al unei instituții: să fie condusă de servitori. Sunt indispus să văd că el pare inamovibil.

— De ce nu se retrage, de ce nu demisionează?

— Oamenii de genul lui n-au onoare. Plăcerea de a fi șef și de a câștiga un salariu de șef e mult mai mare decât simțul onoarei. Una din problemele naționale despre care nu se vorbește suficient este absența onoarei. Virtutea cea mai puțin prezentă pe piață este *simțul onoarei*: de la onoarea individuală la onoarea profesiunii și până la onoarea națională – care nu există decât în forme baroce de beții cu sarmale sau de lacrimi la chefuri.

— Dinu C. Giurescu, care a demisionat din fruntea Muzeului Țăranului Român, a avut onoare?

— Nu. Nu trebuia să se ajungă aici. În acest episod n-a avut onoare. Nu trebuia să ajungă să se roage de el un ministru ca să-și dea demisia. Era limpede de mai multă vreme că prezența lui acolo nu era nici eficientă, nici dorită de oameni importanți ai instituției. Un om de onoare, mai ales la vârsta lui, trebuia să facă la timp un pas înapoi.

— O altă chestiune: ați demisionat de la CNSAS pentru că acea instituție n-a vrut să accepte că Vadim Tudor a făcut

poliție politică. Absolvirea lui Vadim Tudor de către CNSAS i-a permis acestuia să candideze. Ce părere aveți despre această încremenire a lui Vadim Tudor în viața publică?

— Problema mea nu este Vadim Tudor, pentru că nu mă aștept să se comporte în mod sportiv și onest. Exasperantă este lipsa de onoare a CNSAS-ului. Cei de acolo, știind bine, cu documentele în mână, că argumentele după care Vadim Tudor a fost un colaborator sunt de necontestat, au înțeles să se comporte atât de slugarnic și atât de oportunist, încât să camufleze această evidență. Acumularea de prostie și lichelism din acea instituție a ajuns la dimensiuni inimaginabile. Eu nu cred că am întâlnit în perioada de după 1989 personaje atât de ticăloșite ca acele trei-patru figuri încă active în interiorul CNSAS. În frunte cu domnul Onișoru, care este o ciudățenie. Nu cred că știe nici el, dimineața, cine este și ce are de făcut. Este ca o plastilină care se mulează pe toate formele de relief care îi apar în față, iar ceilalți pendulează între vanități obscure, calcule de circumstanță și stupiditate.

— Aducem în discuție o problemă în care ați fost implicat direct: Premiul ASPRO, care vi s-a acordat anul trecut, pentru volumul Despre îngeri. *În motivația președintelui juriului, regretatul Adrian Marino, se spunea că sunteți „spirit absolutist, potențial sau explicit totalitar, mistic, metafizic, etnicist, obsedat de ființa românească, sub influența școlii Noica". Cum priviți acum, după aproape un an, toată povestea aceea?*

— Cum am privit-o și atunci. I-am scris o scrisoare domnului Marino, care cred că era foarte decentă, nu comiteam nici un abuz de limbaj, nici un exces incriminatoriu. Mi-e greu să înțeleg cum cineva care, înainte de 1989, îi scria lui Constantin Noica scrisori subalterne și care dedica sute de pagini lui Mircea Eliade, a putut deveni după '89 atât de

„principial" apropo de Noica sau de universul și de spiritul religios. Mi se pare, dincolo de respectul pe care îl datorez omului de cultură care a fost Adrian Marino și pe care nimeni nu-l poate evacua din istoria literaturii române, că gesticulația lui finală este psihanalizabilă. El s-a comportat exact în răspăr cu virtuțile pe care le predica: raționalitatea, civilizația, europenitatea.

— *Ce v-a supărat cel mai tare?*

— În cazul Premiului ASPRO, Adrian Marino s-a comportat ca un provincial iritat, reacția lui a fost inexplicabilă. Ar fi făcut bine să se explice. N-a făcut-o. Tipul lui de argumentație, după care o carte despre îngeri este în principiu suspectă, iar a vorbi despre religie este o formă de obscurantism, denotă o gândire de seminar de partid din anii '50. E cel puțin ciudat cum Adrian Marino și-a asumat, la bătrânețe, cu un patos trist, postura de cenzor ideologic. Erau și sunt multe lucruri de corectat în România, înainte ca eu să fiu amendat ca un obscurantist mistic și totalitar. Adrian Marino ar fi trebuit să elaboreze mai mult în jurul acestei teme, să arate ce gesturi de ordin totalitar și obscurantist am făcut în ultimii 15 ani. Am fost în posturi oficiale, puteam să fac orori, și el era dator să invoce măcar una. N-a făcut-o. A preferat epitetul și vociferarea. Nu stă bine unui om aflat la apogeul carierei să se poarte așa de inconsistent. În plus, tot acest portret negativ era făcut ca argumentație pentru a „justifica" un premiu. Acest echivoc al judecății, care în cazul unui critic este un păcat capital, mi s-a părut la limita ridicolului.

— *De la disputa Marino–Pleșu a pornit un întreg scandal, alimentat de cele două numere tematice din* Dilema Veche *intitulate* De ce se ceartă intelectualii. *Ați fost arondat unui grup de prestigiu din care mai fac parte Gabriel Liiceanu și Horia-Roman Patapievici. Întrebarea ar fi: altceva mai bun*

de făcut nu au intelectualii români decât să se certe, să-și taie orice punte de legătură și să se privească cu dușmănie?

— „Scandalul" de care vorbiți a început înainte de disputa Marino–Pleșu. Dar regret și acum că am fost de acord, dacă nu chiar am încurajat, apariția celor două numere ale *Dilemei* pe această temă și că în general m-am angajat în această dispută.

— *Nu trebuiau făcute?*

— Cred că nu. În felul ăsta am încurajat o dispută care, în fondul ei, ezită între ridicol și impur. Impuritatea: motivațiile ascunse ale acestei dispute nu sunt nici ideologice, nici stilistice, nici politice. Sunt niște motivații destul de meschine. E o bătălie de orgolii, de frustrări, de ambiții care se simt contrariate, de gelozii, de nerăbdări juvenile. Ridicolul: suntem într-un moment și într-o țară în care există un enorm inventar de probleme în materie de cultură, de politică, de viață zilnică. În loc să ne raportăm la aceste probleme, cultivăm cu o încăpățânare inexplicabilă mici jocuri de culise și ne dăm o identitate identificându-ne cu o coterie. Primul lucru pe care un om de cultură trebuie să-l facă este să-și definească identitatea. Dacă îți obții identitatea prin înregimentare, nu ești încă un intelectual. Așa-zisul „grup de la Păltiniș", dacă îl privim cu o oarecare răceală, e un grup care n-a anulat identitățile membrilor lui și nu a trăit din unanimitate. Profesorii buni și modelele bune dau diversitate. Sorin Vieru, Andrei Cornea, Liiceanu, Radu Bercea, Thomas Kleininger ș.a nu au multe în comun. Pentru noi, episodul Păltiniș, care acum e diabolizat de unii cu o febrilitate pubertară, a fost un stimulent al găsirii de sine, al unor vocații particulare. Nu există o *doctrină* a Păltinișului, nu există un set de reguli de comportament „păltinișean", eram de multe ori în disjuncție, n-am avut manifeste, ieșiri programatice, exclusivisme sectare. Am

fost ipostaziați în ceva de genul ăsta ca să se poată justifica un fel de grup opus care, el, are manifeste, declarații de principiu și o suspectă omogenitate, cu puncte de vedere standardizate, care se exprimă sub diverse semnături.

— *Nu puneți un diagnostic reductiv?*

— Nu fac decât să constat asemănarea izbitoare a unor opinii polemice. Mie nu-mi plac în nici un domeniu, și cu atât mai puțin în materie de idei, aglutinările. Îmi plac diferențierile.

— *Cine să fie în grupul advers?*

— „Advers" e, pur și simplu, grupul care se recomandă, constant, ca atare. Am citit în *Observator cultural*, la un moment dat, și am citit și în câteva cărți sau reviste, opinii care aglutinează. S-a născut un fel de *comando* care se justifică inventându-și adversari. S-a făcut și portretul unui *comando* opus, care e „grupul de prestigiu" compus din Liiceanu–Pleșu–Patapievici. Acesta lucrează, chipurile, clipă de clipă, pentru sufocarea libertății de gândire și de expresie din România. Carevasăzică practicăm, hulpavi, monopolul. Lucrul e atât de comic încât, în definitiv, nici nu merită să-i acordăm atâta importanță.

— *Întorcându-ne la disputa din vara trecută, n-au fost exagerări? Dan C. Mihăilescu și Gabriel Liiceanu s-au aprins destul de puternic în acea polemică. Dumneavoastră ați fost poate cel mai blând, ceilalți s-au inflamat.*

— Domnule Șimonca, trebuie totuși să analizăm lucrurile cu un oarecare spirit de echitate. Dacă unul îți dă cu o bâtă în cap și tu îi dai un picior la glezne, primul lucru care trebuie observat este că, întâi și întâi, ai căpătat o bâtă în cap. Unii nu dau la gleznă când capătă o bâtă în cap, sunt mai iertători, mai puțin temperamentali. Alții se înfurie. Mie mi s-a părut că, de la bun început, lucrurile au fost puse cu efectul înaintea cauzei. A existat, mai întâi, un atac care

n-a venit din partea așa-zisului „grup de prestigiu" de la Păltiniș. Eu nu-mi aduc aminte ca eu, sau Liiceanu, sau Patapievici să fi fandat sângeros împotriva cuiva. Eu îmi aduc aminte că lucrurile au început prin niște atacuri teribile la adresa lui Patapievici (care, *by the way*, nu face parte din grupul Păltiniș), teribile în sensul unor calificări ideologice infamante, dincolo de observațiile de ordin tehnic, profesional. A existat apoi un fel de a fanda împotriva întregului „grup de la Păltiniș", în cap cu Noica. Nu eu am spus despre domnul Șiulea că în loc de idei produce clăbuci. Domnia sa a spus asta despre mine. La un moment dat aceste fandări reiterate au stârnit reacții. Unele mai violente, altele mai puțin violente. Dar nu-i poți face vinovați pe cei care reacționează de faptul că au reacționat. Eu nu-mi aduc aminte ca polemica aceasta să fi demarat prin atacuri mârșave din partea celor deveniți tartorii fioroși ai culturii române împotriva celorlalți.

— *Impresia generală a fost destul de jalnică pentru un observator de pe margine. Prea mulți nervi. Totuși, cum putem regăsi cordialitatea, cum putem să depășim aceste dispute între grupuri?*

— Accept că la un moment dat există schimbări de generații, de stilistică intelectuală și culturală. Nu sunt de părere că amplasamentul nostru public trebuie să fie de beton, că trebuie să rămânem în circuit impunându-ne cu forța. Vine un moment în care apar oameni mai tineri, oameni cu alte valori, oameni cu altă experiență de viață și de istorie și care uneori au și nerăbdarea tinereții de a se așeza pe locuri pe care ei le socotesc ocupate de boșorogi. Eu sunt conștient că lucrul acesta face parte din normalitatea vieții unei culturi. Așezarea *ultimă* a valorilor este însă o chestie de timp, o chestie care se face în alt orizont temporal și pe care nimeni nu o poate manipula pe termen

lung. Prin urmare, este puțin imatură această grabă de a reorganiza zi de zi canonul. Dar accept că ecoul și cariera fiecăruia din noi sunt o variabilă și că astăzi putem fi notorii și prizați, iar mâine putem fi lăsați deoparte. Nu mă sperie această perspectivă. Proiectul meu de lucru și de viață nu are ca scop instalarea într-un centru inamovibil, și de aceea mă uit cu îngăduință la oamenii mai tineri care vor să ajungă cât mai repede în acel centru. Le doresc succes, îi urmăresc cu interes, uneori constat că sunt foarte înzestrați, alteori constat că sunt doar agitați. Sunt uneori plictisit, alteori amuzat, rareori mi s-a întâmplat să devin cu adevărat isteric. O isterie de anvergură cere un interlocutor de anvergură. Dacă ne batem pe rubrici, pe clasamente, pe topuri, suntem într-o condiție de maneliști.

— *După alegeri, Horia-Roman Patapievici a primit din partea președintelui Băsescu o funcție instituțională: cea de președinte al Institutului Cultural Român. Activitatea ICR a fost urmărită minuțios în revista* Observator cultural *și au apărut câteva articole critice împotriva lui Patapievici după desființarea revistei* Cultura. *Credeți că revista* Observator cultural *l-a întâmpinat cu răutate și cu o ostilitate programatică pe Horia-Roman Patapievici?*

— Eu cred că în chestiunea revistei *Cultura* reacțiile din *Observator cultural* au fost disproporționate. Acel număr din *Observator cultural* n-a fost unul echilibrat, partea care ataca era infinit mai amplă și mai zgomotoasă decât partea care justifica (de fapt, doar interviul cu Patapievici).

— *Fără interviul lui Patapievici nici nu publicam acel grupaj, iar directorul ICR a avut cel mai mare spațiu, a dat toate explicațiile, care au fost publicate. Au mai fost și altfel de replici în numărul următor, de la Sorin Alexandrescu, de la Silviu Lupescu.*

— În numărul de care vorbesc nu existau nici un fel de replici. Ar fi putut fi solicitate opinii mai diverse, altele

decât ale celor implicați direct în litigiu. Ideea că fiecare contribuabil român este obligat să investească lunar 800 de milioane de lei într-o marfă care nu se vinde ține de o mentalitate anterioară lui '89, nu este o idee a economiei de piață. După părerea mea, *Cultura* a fost o revistă flască, într-un ambalaj pretențios. Într-o țară săracă, în care stăm la coadă la medicamente, nu faci o revistă bombastică, cu o hârtie de lux și culori intense. Avea ceva din pliantele de reclamă pentru Carrefour. După părerea mea, cu excepția anumitor condeie noi care au apărut acolo și care s-au dovedit pline de o promițătoare dexteritate, *Cultura* nu reușise să aibă o croială, un portret discernabil. O revistă nu e suma condeielor ei, oricât ar fi ele de bune. În condițiile acestea, dramatizarea suspendării revistei a abuzat de un sentimentalism retoric. (Amintiți-vă, pentru contrast, ce palide au fost reacțiile la suspendarea *Dilemei.*) Să nu uităm că Patapievici a propus echipei de la *Cultura* să iasă pe piață, beneficiind, eventual, de un sprijin financiar de demaraj din partea Institutului. Propunerea a fost refuzată. Victimăreala e mai rentabilă decât riscul. Aș adăuga și senzația că revista *Observator cultural* este bântuită în continuare de stafii radicale, de care avea aerul că vrea să se distanțeze. Lumea se împarte din nou în buni și răi, răul *par excellence* fiind, desigur, eternul Patapievici, care a fost, luni de zile, un personaj negru și trebuie să rămână astfel și în noua serie, dintr-un fel de grijă pentru continuitate și dintr-un fel de teamă că o eventuală scădere a tonului ar putea fi interpretată ca o concesie. Dacă *Observator cultural* menține această linie după directoratul lui Bogdan Lefter, eu nu înțeleg de ce omul a fost schimbat.

— *Ați avut vreun rol în numirea lui Horia-Roman Patapievici la conducerea ICR?*

— Când s-a discutat înlocuirea domnului Buzura s-a lucrat pe o listă de nume. Pe acea listă de nume, pe care

președintele Băsescu trebuia să o aibă în mână urmând să decidă, exista și numele Patapievici, pe care eu l-am propus cu toată convingerea. Dar existau și alte nume. Au fost, la un moment dat, șase nume. Din acele șase nume, a fost ales Patapievici.

— *V-ați întors la NEC, New Europe College. Ce înseamnă NEC în viața culturală românească?*

— Noi am reușit, în ultimii 15 ani, să ne imaginăm Europa ca fiind un loc care se află *în altă parte*, undeva către un orizont spre care privim intens și spre care trebuie să mergem. Această imagine ne-a făcut să neglijăm singurul mod util și autentic de a ne integra în Europa: reactualizarea Europei *din noi*. Colegiul Noua Europă a fost o încercare de a actualiza Europa existentă, latent, în România. Am avut convingerea că în România există intelectuali, mai ales tineri, de croială europeană și că e urgent ca oamenii aceștia să fie identificați și stimulați în activitatea lor. Prin urmare, am făcut proiectul unui institut care să creeze, la București, condiții de viață și de lucru cât mai apropiate de standardele europene și să arăt că se poate crea *și aici* o ambianță în care să nu te simți la marginea lumii. Asta a vrut să fie și este Colegiul Noua Europă. Este o prezență a Europei în România, de care au profitat până acum aproximativ 200 de cercetători români, în marea lor majoritate tineri. E o instituție care nu are un program ideologic. Luați lista bursierilor: sunt de toate felurile și de toate meseriile din perimetrul științelor sociale și umaniste. Dacă luați lista profesorilor invitați care au trecut pe aici, veți constata, de asemenea, un spectru foarte larg: de la marxizanți europeni sau americani, până la conservatori aplicați. E o instituție care a vrut să încurajeze un anumit spirit și nu o pre-opțiune. A vrut să încurajeze lucrul bine făcut și în același timp cordialitatea, o încercare

de a redescoperi farmecul și utilitatea dialogului. Se încearcă tot timpul o deschidere către altceva, către celălalt, către diferență, așa încât toți participanții, oricât de diferiți ar fi ca amplasament intelectual, să aibă de profitat din acest dialog.

— *Ce vă doriți să vi se întâmple bun în următoarea perioadă?*

— Să am timp, să fiu sănătos și să-mi reorganizez viața în așa fel încât să nu mai am atâtea ocupații colaterale, atâtea derapaje, atâta risipă. Dacă voi obține o bună *monotonie* a programului și voi putea mobiliza destulă energie ca să-mi văd de câteva proiecte, nu cer mai mult.

— *Spuneați în* Dilema Veche, *în septembrie 2004, că sunt în România metehne cronicizate: paralizia civismului, somnolența reactivității, lehamitea generalizată. S-a schimbat ceva de atunci?*

— Am simțit în decembrie 2004 că ceva, ca sub un șoc electric, s-a realcătuit în structura electoratului. Am simțit un *vibrato* nou. Asta m-a și determinat să accept, poate pripit, să mă angajez în postul în care am fost solicitat. Am simțit că este un apel la efort și la noutate care nu trebuia ratat. Numai că lucrurile spectaculoase de genul acesta trebuie întreținute. Teama mea, la ora actuală, este să nu recădem, încet-încet, într-o lehamite și o demobilizare care ne-ar putea fi fatale. De asta e bună Uniunea Europeană: *ține trează o exigență*. Și de asta cred că orice fel de bombăneli în jurul Uniunii Europene sunt foarte periculoase pentru România. România trebuie să cultive cu intensitate angajamentul european: nu cu suficiență, nu cu frazeologia autojustificării (Noi suntem dintotdeauna Europeni!). Ei bine, nu suntem *încă* europeni, așa cum ne cere să fim Uniunea Europeană. Dacă vrem să intrăm în această organizație, trebuie să ne acomodăm la exigențele ei. Fără acest

model, riscăm să ne demobilizăm. Consider că orice discurs care relativizează angajarea europeană sau care cultivă o falsă demnitate autohtonă în raport cu ceilalți e periculos.

— *Nu regretați că ați plecat de la Cotroceni?*

— Nu. Absolut deloc. Regret câțiva colaboratori cu care m-am înțeles foarte bine, regret că n-am avut puterea să mă mobilizez mai eficace pentru o perioadă mai lungă. Altfel, revenirea la preocupările mele mă face mai curând euforic.

— *Citeam în ziare că despărțirea de Băsescu n-a fost însoțită de mulțumirile publice ale președintelui pentru activitatea dumneavoastră de la Cotroceni.*

— Nu mi s-a făcut o mulțumire publică, dar nici n-am așteptat-o. Nu m-am dus acolo ca să primesc o coroniță. Nu trăiesc acest final de episod administrativ într-un registru de melancolie dezamăgită. Singurele mulțumiri publice garantate în România sunt cele post-mortem. Contez pe ele!

— *În 2004, ați scris un text în* Jurnalul național *despre frumusețea uitată a vieții, în care spuneați că abia dacă mai înregistrați „desenul amețitor al câte unei siluete feminine, inocența unui surâs". Mai spuneați că v-ați săturat să aveți o „existență de ghișeu". Care vă este acum frumusețea uitată a vieții?*

— Îmi doresc să nu mai fiu ghișeu. Unul dintre fenomenele colaterale ale tranziției este că un număr relativ mic de oameni e socotit a fi utilizabil în mod ubicuu și universal. Odată ce ai devenit mai mult sau mai puțin om public, apelurile vin asupra ta cu o frecvență și cu un coeficient de insolit halucinante. Tot timpul ești în situația să răspunzi unor solicitări, asta înțeleg prin existența de ghișeu. Am fost întrebat, de-a lungul timpului, și despre agricultură, și despre Biserică, și despre politica externă, și

despre cultură. Asta este o experiență istovitoare și deformatoare. Eu sunt un om care are nu-urile dificile, nu am radicalități, nu mă pot apăra decât în momente de exasperare. Dacă îmi doresc ceva este să trag obloanele, să se accepte că nu sunt un ghișeu, că am nevoile mele de concentrare și de lucru solitar. Frumusețea uitată a vieții mele este acum, în 2005, răgazul și regăsirea plăcerii de a lucra și de a privi în jur, la oameni și la arbori.

[Interviu realizat de Ovidiu Șimonca, publicat în *Observator cultural*, nr. 11(268), 12–18 mai 2005, apoi în volumul de interviuri al aceluiași autor *Pot să vă mai enervez cu ceva?*, Cartier, Chișinău, 2009]

Ieșirea din politică

2005

CRISTIAN TEODORESCU: *Domnule Andrei Pleșu, care a fost ultimul sfat pe care l-ați dat președintelui Băsescu înainte de a pleca de la Cotroceni?*

ANDREI PLEȘU: Ar trebui mai întâi să dăm un contur mai exact termenului de consilier, adică de sfătuitor. Activitatea mea la Cotroceni nu consta în aceea că intram din când în când în biroul președintelui și îi dădeam sfaturi. Din cauza asta mi-e greu să vă spun care e ultimul sfat pe care i l-am dat. Ultima dată când am intrat la el în cabinet i-am cerut pur și simplu să aprobe lista delegației care a fost la Moscova pe 9 mai. Adică era o treabă de administrație. Aș spune că, preponderent, ceea ce am făcut la Cotroceni a avut o dimensiune administrativă. Dacă mă-ntrebați care a fost tema esențială a consilieratului meu în aceste patru luni, vă pot spune că ea a fost legată de raporturile cu Uniunea Europeană. Și anume, mi s-a părut că accentele politicii noastre externe trebuie distribuite în așa fel încât să fim, în raport cu Uniunea Europeană, un partener loial și credibil.

— *I-ați sugerat președintelui Băsescu să-și nuanțeze declarațiile apropo de tema sa obsesivă a Axei?*

— Da. Am discutat în repetate rânduri această temă, și convingerea mea este că, de-a lungul celor patru luni, președintele a dovedit, în mai multe rânduri, că înțelege

să nuanțeze acea declarație. Să nu uităm că el este un om de formație militară și că, din cauza asta, o anumită sensibilitate la problemele de securitate, de planificare strategică îi e, ca să zic așa, consubstanțială. Asta l-a făcut să fie foarte receptiv la problematica Mării Negre și a aliațelor posibile pentru consolidarea siguranței naționale, de unde și ochiul lui foarte atent pe parteneriatul transatlantic. Statele Unite i s-au părut, pur și simplu, mai interesate de rețeaua geopolitică a zonei.

— Acum, de la distanță, aveți vreun sfat pentru Traian Băsescu?

— Da. Cred că problema pe care trebuie să și-o pună este să-și intre în rol. Fiecare poziție pe care o ocupi are o „fișă" a ei. Uneori, am sentimentul că președintele nu s-a acomodat încă la fișa postului de președinte. Ea implică un anumit protocol, o anumită preocupare pentru reprezentare, o anumită stilistică. Deocamdată, personalitatea președintelui e mai tare decât fișa postului.

— Ați fost ministru al Culturii în primul guvern de după Revoluție, în cabinetul Roman. Ați fost ministru de Externe în timpul guvernării CDR, iar acum, până de curând, consilier prezidențial. Vă place să aveți putere?

— Nu-mi place să am putere, și cred că faptul însuși că niciodată n-am stat până la capăt într-un post e o dovadă. De la Cultură am plecat din dorință proprie după doi ani, de la Externe am plecat din dorință proprie după doi ani, și de-aici am plecat din dorință proprie după patru luni. Doar la CNSAS am întârziat mai mult, în speranța că, încet-încet, se va produce totuși ceva esențial.

— Se va putea produce ceva esențial la CNSAS?

— În formula de acuma, nu. Și nici în ipoteza, în aparență încurajatoare, că arhiva va trece în posesia CNSAS-ului. Felul în care ea trece la CNSAS, fără instrumentele de acces

necesare (adică fără un fișier complet), și sub administrația unui Colegiu în care, cu excepția lui Dinescu, singurul om întreg e Claudiu Secașiu, nu-mi lasă nici o iluzie.

— *Domnule Pleșu, cum ați ajuns consilierul lui Băsescu?*

— Mi-a dat un telefon. Eram la Viena pentru o conferință și a sunat telefonul în camera de hotel, cu două ore înainte să încep conferința.

— *Când s-a întâmplat asta?*

— Pe 14 decembrie, sau, parcă, pe 15. Am auzit vocea lui Băsescu, care-mi spunea: „Domnule Pleșu, vreau să vă invit să fiți consilier pe politică externă." I-am spus că nu pot să răspund pe loc, că-mi trebuie un minim timp de gândire. El a precizat că speră să nu fac parte din categoria de intelectuali care nu își asumă răspunderi niciodată. I-am amintit că am făcut constant parte din cealaltă categorie, după care a rămas să mai vorbim. A doua zi l-am sunat și i-am spus: „Domnule președinte, aș vrea totuși să stăm de vorbă, aș avea câteva condiții de negociat." Mi-a spus prompt: „Considerați-le rezolvate. Și să nu-mi spuneți că nu acceptați, că pe urmă-mi pare rău că v-am invitat."

— *Regretați că nu ați negociat totuși?*

— Nu, nu regret, pentru că stilul de lucru și viața mea acolo nu s-ar fi schimbat dacă făceam ample negocieri. M-am sfătuit cu câțiva prieteni, care m-au încurajat, fără ezitare, să accept; era, dacă v-aduceți aminte, o atmosferă euforică, în care lucrurile păreau să promită un început nou, o perspectivă nouă. Îți venea greu, dacă erai solicitat, să stai deoparte. Vreau să fac și precizarea asta: nici unul din posturile pe care le-am avut n-a fost obținut printr-o solicitare personală. N-am cerut niciodată să ocup un post. Au existat, mereu, oferte, încât, dacă am vreo vină, este că, în patru rânduri, n-am spus nu. Dar nu cred că pot fi suspectat, revenind la întrebarea dvs., că am alergat după

poziții de putere. În general, pozițiile de putere mă uzează extraordinar, nu-mi convin, intim vorbind nu-mi convin, după fiecare episod de putere am fost masiv afectat și fizic, și sufletește, așa încât bucuria pe care o am în momentul când plec este mult mai mare decât toate satisfacțiile pe care poziția de putere mi le-a oferit vreodată.

— *Spuneați odată că lumea este condusă de mediocrități. Vă mențineți afirmația?*

— Am, într-adevăr, senzația că tipul de lider care s-a impus, global vorbind, până la al Doilea Război Mondial și imediat după a dispărut. Adică varianta De Gaulle, varianta Churchill, varianta Adenauer, oameni care nu aveau doar dexterități conjuncturale, ci aveau o viziune despre lume, despre rolul pe care îl au ei de jucat, oameni care aveau în minte o construcție politică de anvergură. N-am mai identificat genul ăsta de oameni în experiența mea diplomatică. Am întâlnit oameni inteligenți, oameni cu simț practic, tehnicieni foarte bine antrenați, dar n-aș putea spune că am întâlnit interlocutori care să îmi dea mari trăiri în plan spiritual. Prin urmare, la capitolul întâlniri interesante, cariera mea politică e o sumă de frustrări. Deși sunt, totuși, câțiva oameni...

— *Care ar fi aceștia?*

— Oameni cu care am simțit că dialogul e mai mult decât o coreografie diplomatică: Bronisław Geremek, de pildă, pe atunci ministru de Externe al Poloniei, Boutros Boutros-Ghali, un om foarte subțire, sau fostul președinte al Italiei, Luigi Scalfaro, care, după vreo patruzeci de ani de politică, încă era normal...

— *Cum era o zi de muncă a consilierului prezidențial Andrei Pleșu?*

— Lungă. Și imprevizibilă, până la un punct. Trebuie să vă spun că întregul aparat cu care am lucrat în această

perioadă era alcătuit din cinci oameni: Anca Ilinoiu, consilier de stat, șefa de cabinet Mirela Grecu și trei membre ale departamentului. Asta este, după orice criterii din lume, o echipă *minimală*. Gândiți-vă că, în principiu, această echipă trebuia să rezolve întreg capitolul „politică externă", adică una din prerogativele esențiale ale președintelui. Aș spune că la președinție sunt două departamente decisive: departamentul de presă, pentru că președintele e cea mai importantă voce a națiunii și trebuie pusă în scenă zilnic cu foarte multă atenție, și departamentul de relații internaționale. În rest, prerogativele prezidențiale sunt mai puțin pregnante, ele revenind mai curând executivului. Când am ajuns acolo, am constatat, perplex, că în cei 15 ani anteriori nu s-a creat o arhivă propriu-zisă de politică externă a președinției. Dacă președintele îmi cerea o informație despre Nigeria, nu puteam să mă duc la un dosar care să acumuleze 15 ani de problematică nigeriană. Trebuia să sun la Externe, la direcția de spațiu, și să cer dosarul de acolo. Prin urmare, departamentul de relații internaționale al președinției n-a fost, în general, decât un releu, un *go-between* între MAE și Președinție. Asta e o problemă de structură instituțională care în perspectivă trebuie rezolvată. Revenind la întrebarea dvs. trebuie să spun că am petrecut foarte mult timp la președinție alergând pe coridoare; și sunt coridoare foarte lungi. Am alergat pe aceste coridoare cu câte un dosar în mână vreme de patru luni.

— *S-ar putea spune că ați făcut jogging în timpul serviciului.*

— De mult n-am mai mers atâta pe jos. La un moment dat, dl ambasador Ion Pascu, un foarte simpatic șef de protocol, mi-a împrumutat un aparat electronic care, pus la curea, îți numără pașii. Un drum până la cabinetul lui Băsescu era 255 de pași. Deci, dus-întors erau

500 de pași. Asta însemna, să zicem, cam 400 de metri. Dacă făceam patru drumuri pe zi, ceea ce era curent, asta înseamnă aproape 2 km numai de coridor.

— *Domnule Pleșu, ați pus pile la Băsescu în perioada numirilor în funcție?*

— Nu. Nici nu prea merge; Traian Băsescu are în privința asta un stil foarte tranșant, nu e impresionabil, nu e manipulabil. Solicitări, evident, au fost. Numeroase. Românii sunt în privința asta foarte speciali; înclinația lor de a transforma relația cu puterea într-una privată, dedicată intereselor curente e uluitoare. Românul vine la președinție și spune că vrea să se împace cu nevasta, să câștige procesul cu vecinul, să capete, pe loc, o slujbă etc. Pentru el puterea este o nebuloasă în care poți turna orice tip de dorințe și pe partea ailaltă ies soluții.

— *Care a fost, apropo, cererea cea mai insolită pe care ați auzit-o cât ați fost la președinție?*

— Au fost ciudățenii de tot soiul. Dar în clipa asta îmi vine în minte rugămintea cuiva de pe vremea când eram la Cultură: să fac rost de o sută de metri de sârmă ghimpată pentru înconjurarea unei proprietăți.

— *În ce situație v-ați întoarce în politică, dle Pleșu?*

— În nici una, sună răspunsul meu prompt. Știu că în momentul ăsta unii surâd sarcastic și își spun „păi ai mai spus tu asta și totuși te-ai întors". Nu cred că, după acest ultim episod, mai poate exista vreun tip de solicitare care să aibă, pentru mine, suficientă putere de convingere. Nu mai am timp de mici aventuri colaterale, am totuși proiecte personale, orizontul de timp, inevitabil, e mai scurt decât era acum câțiva ani, trebuie să-mi fac socoteli mai riguroase.

— *Ce veți face, precis?*

— Revin, mai întâi, cu arme și bagaje, la Colegiul Noua Europă. O să mă întorc, probabil, la rubrica mea

de la *Dilema*, dar nu imediat, mai aștept puțin. Și o să vreau să scriu, fără pedanterie, încă două-trei lucruri la care m-am gândit mai demult. Nu plănuiesc mari tratate, aș vrea ca de aici încolo să nu mai fac decât lucrurile care mi se par importante și care îmi fac plăcere.

— *În privința cărților, care ar fi proiectele la care v-ați gândit?*

— Vreau să strâng într-un volum toate conferințele pe care le-am ținut în ultimii ani în străinătate, pe diverse teme, invitat de diverse instituții. Aș vrea, de asemenea, să repun pe șantier un proiect mai vechi, un comentariu la primele capitole ale Genezei. Titlul provizoriu este *Scrisori despre facerea lumii**. S-ar putea să mă implic, începând de la toamnă, cel mai târziu anul viitor, într-o încercare care se face la Facultatea de Filozofie de constituire a unei catedre de hermeneutică religioasă, fie propunând un curs, fie încurajând oameni mai tineri să se angajeze.

— *Dle Pleșu, se spune în ultima vreme și, periodic, de vreo 2-3 ani, că faceți parte dintr-un grup de presiune care face și desface în cultura română.*

— Domnule Teodorescu, vă spun drept că de tema asta mi s-a acrit. În fond, e ditamai tâmpenia. Până în '89, ceea ce s-a numit „grupul de la Păltiniș" nu-mi aduc aminte să fi fost perceput de cineva, în afară de partid și Securitate, ca ceva negativ, ca ceva suspect; dimpotrivă, momentul Păltiniș era ilustrarea unui efort de evaziune benefică și de emulație intelectuală. Vreau să profit de ocazie ca să spun că lumea își închipuie în mod fals că Noica întreținea acolo o societate închisă. Am descoperit

* Acest proiect, anunțat și în alte interviuri, a fost abandonat. În locul unui comentariu la Geneză, am produs un comentariu la *Parabolele lui Iisus*, apărut în volum în 2012.

noi înșine cu uimire, mai ales după dispariția lui, că el a avut talentul sau tactica – în orice caz disponibilitatea – de a întreține în jurul lui grupuri distincte, care nu știau unele de altele. Sunt foarte mulți oameni care-l frecventau cu regularitate și cu care noi nu ne intersectam. De la profesori și medici din Sibiu până la admiratori de diverse categorii din restul țării, așa încât a vorbi despre grupul de la Păltiniș ca fiind grupul Pleșu–Liiceanu (pentru că e momentul să spun că Patapievici, care e asimilat acestui grup, n-a călcat în viața lui la Păltiniș, și când l-am întrebat de ce n-a făcut-o mi-a spus că avea o reacție de antipatie spontană pentru acea grupare), deci ideea că Pleșu și Liiceanu erau „grupul de la Păltiniș" este foarte aproximativă.

— *E adevărat că și Păunescu l-a vizitat pe Noica?*

— Adrian Păunescu, când era el în bejenie „avramianchistă", a fost la Păltiniș. Și noi am avut, mi-aduc aminte, o mică dispută cu domnul Noica, pentru că îi reproșam că are răbdarea și nervii să stea de vorbă chiar cu toți cei care veneau acolo. În ultimii ani, veneau acolo oameni cu sutele, și el îi primea. Deci e falsă ideea unei „Castalii" care lucra într-o atmosferă rarefiată și includea patru-cinci siluete diafane. Acolo era un balamuc, domnule. În acest balamuc ne-am nimerit și noi și, mă rog, ne-am profilat ca unii care au comentat mai abundent și mai intens episodul ăsta al vieții noastre.

— *Cu câteva excepții, acele comentarii, cum le numiți, au fost favorabil primite în lumea intelectuală de atunci.*

— Mi s-a părut cu atât mai ciudat când, după '89, episodul Păltiniș a devenit, încet-încet, pe de o parte simbolul unui elitism catar, isteric și exclusivist, și, pe de altă parte, un reper al colaborationismului ideologic din anii cu pricina. Pentru cine a trăit epoca și știe cum arătau lucrurile de fapt, chestia asta nu poate fi decât de un comic fără

margini. Ca și ideea că, încet-încet, pe piața românească a apărut o „strategie pălținișeană", prin care exponenții grupului de la Pălținiș vor să domine totul.

— *România e plină de strategii de dominare. Palpabilă e logistica.*

— Acuma, ce înseamnă a domina o piață culturală? Nu poate nimeni contesta că Humanitas este una din cele mai importante edituri din România. Că politica Humanitasului nu e ireproșabilă, că unii pot avea alte puncte de vedere despre ce fac ei ca editori este perfect normal, dar de aici până la diabolizarea unei instituții sau la refuzul de a percepe calibrul ei real și eficacitatea ei reală este o distanță enormă. Mai departe, ce alt instrument decât Editura Humanitas are dl Liiceanu ca să manevreze piața? Aparițiile la televizor? Apare mai rar decât Ion Cristoiu. Și chiar decât Bogdan Lefter, aș spune, care este săptămânal angajat să prezinte cărți. Are o revistă? N-are. Eu am înființat o revistă, ăsta e Humanitasul meu să zicem: *Dilema*. De la o vreme *Dilema* a funcționat pe cont propriu, a fost o perioadă când n-am mai fost acolo, când n-am mai scris acolo, acuma revin fără să fiu altceva decât directorul *fondator*. Eu nu fac politica revistei, eu nu decid acolo nimic, mă duc, din când în când, cu plăcere, fiindcă îmi sunt foarte simpatici oamenii din redacție. În ce alt mod manipulez eu conștiința publică? Adică nu mi se poate reproșa decât că nu sunt mort; ăsta-i singurul lucru pe care, în fond, îl pot asuma, deocamdată, ca pe o vină. Da, exist, uneori scriu, s-a întâmplat să scriu cărți care s-au vândut, asta nu-i o garanție că sunt și bune, admit, dar aici e o contradicție permanentă printre cei care sunt iritați sau melancolici. Pe de o parte spun că noi blocăm economia de piață printr-o politică de monopol, iar pe de altă parte, când oferim probe că tocmai din punctul de vedere al economiei de piață suntem funcționali, ni se spune că asta nu contează.

— *Pe termen lung, cât va conta acest conflict?*

— Sunt de părere că tipul ăsta de conflict e, pe termen lung, perdant pentru toată lumea, că n-avem timp de asemenea prostii, că, la bază, e vorba de frustrări destul de rudimentare și că ar fi foarte bine ca fiecare să-și vadă de treaba lui. Dacă ne gândim că lucrurile astea se decid, în fond, pe termen lung și că, până la urmă, valoarea fiecăruia se măsoară în ceea ce a pus pe masă, toate aceste neliniști, nerăbdări, agitațiuni devin caduce. E ceva natural în faptul că o tânără generație se simte blocată de figuri mai mature, care au apucat să-și facă un amplasament public, dar nici asta nu e nenatural: toți ăștia care acuma sunt încă pe rampa de lansare o să ajungă și ei să se pietrifice, să-și construiască micul lor cult și mica lor statuie, și atunci o să apară alții care o să spună că s-au transformat într-un grup de presiune.

— *Credeți așadar că e vorba și de un conflict de generații aici?*

— Probabil că e vorba de un conflict de generații.

— *Poate fi și un conflict de ideologii?*

— Păi, el așa s-a conturat. În fond, dacă e să facem o mică istorie, eu cred că acest conflict a început cu atacul la Patapievici. Patapievici a devenit foarte antipatic. Mie nu-mi e clar de ce. N-am cercetat anatomia acestei istorii. Fapt e că, la un moment dat, a enervat pe toată lumea dintr-o anumită tabără. Dacă enervarea asta se traducea în analize de text, în cronică științifică de carte, era în regulă. Dar nu s-a transformat în asta. S-a transformat într-o stigmatizare ideologică, la care au marșat oameni foarte diferiți, de la Bogdan Lefter până la George Bălan. George Bălan a scris, dacă vă aduceți aminte, în *Observatorul cultural*, un articol despre *Omul recent* în care reproșa autorului că și-a pus pe copertă o poză în care i se vede

verigheta, ceea ce îl demască drept cripto-homofob, sau, poate, drept homosexual care se camuflează în homofob. Dacă un asemenea text poate să apară într-o publicație de cultură, am dreptul să mă tem că motivațiile care duc la alcătuirea acestei publicații sunt impure. Textul nu era valid nici culturalmente, nici științific. Era o dejecție, o furie oarecare. Ei, la acel grupaj au fost reacții și din tabăra cealaltă. Or, încet-încet, acele reacții au fost socotite culpabile în sine, ca și cum s-ar fi născut pe un fundal de liniște și de cordialitate.

— *A existat un moment în care acest conflict părea să se fi stins. Când ați primit premiul ASPRO.*

— Mie mi s-a reproșat că am refuzat Premiul ASPRO, acela cu Adrian Marino ca președinte al juriului.. Dar eu m-am trezit, într-o bună zi, că citesc un text în care președintele unui juriu spune că-mi dă un premiu, și pe urmă spune că nu-l merit. Și anume într-un limbaj pe care îl credeam uitat... Am trecut prin ședințe de demascare ideologică înainte de '89 care sunau la fel. Și asta în gura cui? A lui Adrian Marino, care n-a fost niciodată un politruc. Și totuși a adoptat limbajul de execuție ideologică al anilor '50. „Obscurantism", „misticism" ș.a.m.d. Îmi pare și rău că discutăm atât de mult despre asta. Eu cred că, la mijloc, a fost ceva de tip umoral. Și mai cred și altceva. O spun foarte deschis, deși știu cât e de riscant. În fond, toate au coagulat în jurul cărții domnului Sorin Adam Matei, *Boierii minții*, care conține multe lucruri interesante, dar în care se practică un tip de argumentație care nu e nici istorică, nici stilistică, nici riguros tehnică, ci ideologică: anumite valori – și anume valorile tradiționale – sunt, prin definiție, contestate ca pernicioase. Se consideră că termeni ca „onoare", „prietenie", „inițiere", „elită" au, prin ei înșiși, o conotație infamantă. Toate grupările care s-au

manifestat de-a lungul istoriei culturale autohtone sunt, din această perspectivă, suspecte, începând cu Junimea. Acest mod de a gândi, marcat de câteva reflexe *politically correct*, nu se potrivește, fără amendamente, oriunde în lume, oricât de abilă ar fi demonstrația ta. E inadecvat. Avem de a face, așadar, cu o combinație de frustrări juvenile și „metode" ideologizante. Pentru mine, cultura română are cu totul alte probleme de rezolvat.

— *Care sunt acelea?*

— Păi, întâi trebuie să își reconsidere identitatea. Nu mai știm exact unde suntem amplasați în momentul ăsta. De la probleme economice până la probleme de situare într-un context de valori mai larg, avem de luat în considerare și de rezolvat lucruri cu adevărat serioase. Micile coterii, în care fiecare aruncă cu lături în „adversari", sunt simptomele unei patologii culturale „de creștere". Acnee pubertară.

— *Domnule Pleșu, în ultima vreme se refac declarațiile de avere. Se pun pe site-uri. A dumneavoastră cum sună?*

— Păi am pus-o pe site. N-am reușit să adun mare lucru în anii aceștia. Nu pot să spun că am trăit prost, dar pot să vă spun, de pildă, că n-am mașină. S-a tot vorbit de un Volkswagen, care însă aparține Colegiului Noua Europă. Cu alte cuvinte, dacă plec mâine din această instituție, trebuie să-mi fac rost de-o mașină personală. Am casa în care stau, adică un apartament care i-a fost restituit nevestei mele. În rest, o spun foarte apăsat, din salariul de ministru, strict din el, nu se poate face avere.

— *Domnule Andrei Pleșu, intrăm în 2007 în Uniunea Europeană, sau mai stăm pe la ușă?*

— Nu sunt sigur. Și n-o să fiu sigur până-n 31 decembrie 2006. Pentru că lucrul ăsta poate oricând s-o ia razna: să nu ne facem treaba, să se blocheze apetitul Uniunii de

a se lărgi în ritmul în care a pornit, să apară crispări într-un parlament sau altul la ratificarea Tratatului nostru de aderare ș.a.m.d. Unele semne mi se par îngrijorătoare. Sigur că sper din toată inima ca obstacolele să nu prevaleze, dar asta nu se va întâmpla decât dacă, până-n ultima clipă, vom trăi cu îngrijorarea că varianta rea e mereu posibilă. Trebuie să lucrăm în așa fel încât, dacă nu vom reuși, asta să fie o nedreptate.

— *Și ultima întrebare pe care v-aș pune-o: când vom putea spune că trăim într-o Românie normală?*

— Când nu ne vom mai pune această întrebare. Când lucrurile vor intra într-un firesc cotidian, care nu constituie un răspuns, dar anulează întrebarea.

[Interviu realizat de Cristian Teodorescu, publicat în *Cotidianul*, 26 mai 2005]

Politicienii noștri n-au depășit încă pubertatea

2006

BRÎNDUȘA ARMANCA: *Ați lăsat, oarecum, treburile publice deoparte: ați plecat de la Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, ați plecat de la Președinție, unde ați fost consilierul președintelui. Ce faceți în prezent?*

ANDREI PLEȘU: Întotdeauna cred că după o plecare din viața publică o să capăt ample porții de timp. În realitate, programul meu de viață se complică într-un anumit sens, pentru că toată lumea crede că am timp, eu însumi cred că am mai mult timp, și de fapt el se fragmentează, se fărâmițează în solicitări colaterale numeroase: administrație, publicistică, întâlniri de tot soiul, comitete, comiții etc. Și, evident, interviuri.... Asta mănâncă foarte mult timp. În plus, eu sunt, ca și România, într-o oarecare tranziție, trec spre bătrânețe, și lucrul ăsta are și el inconvenientele sale. Apar disfuncții de ritm, apar oboseli, apar mici melancolii... Lucrurile astea nu trec fără să lase anumite urme.

— *În ultimele dumneavoastră articole din* Dilema *răspundeați cu „melancolie" unor colegi de la CNSAS care vă combăteau în critica pe care ați făcut-o permanent acestei instituții. A rămas ea la fel de criticabilă?*

— În momentul ăsta e practic neschimbată. Sunt doi, trei inși care fac eforturi să se comporte normal, dar instituția, în ansamblul ei, e minată de toate viciile pe care le-a avut până acum. Îmi fac mari speranțe – poate iluzii – că în martie,

când expiră cei șase ani de existență statutară a acestei versiuni a instituției, se vor face schimbările necesare. Instituția funcționează de șase ani în ilegalitate și în contradicție cu propria ei lege de constituire; respectiv, ea ar trebui să fie o „bibliotecă" în care ai acces la raft, dar de fapt este un oficiu care transmite „adevăratei" biblioteci (arhiva SRI) cererile unor petenți, iar „biblioteca" răspunde cum crede ea de cuviință. Noi nu avem certitudinea că deținătorii arhivei livrează tot ce au, că livrează într-un mod corect și că deci informația pe care noi putem să o culegem din aceste documente este veridică. Putem face mari nedreptăți, putem spăla oameni care nu merită spălați și putem acuza oameni nevinovați. Această lipsă de acces sistematic, deschis, transparent și *integral* la materialul pe care, chipurile, noi ar trebui să-l gestionăm, face ca toată activitatea instituției, cu toate eforturile oamenilor de bună-credință de acolo, cu toate încercările care s-au făcut pentru lămuriri, pentru schimbarea legii chiar, să fie o activitate șchioapă.

— *Cu un președinte CNSAS „fără oase", cum l-ați descris într-un articol, chiar cu grupul de oameni care hărnicesc prin aceste documente, totuși Vadim Tudor a putut fi spălat.*

— Eu sunt stupefiat când văd că omul UDMR-ului din CNSAS îl spală pe Vadim Tudor. Nu mai înțeleg nimic! La fel, dacă reprezentantul țărăniștilor din CNSAS votează pentru nevinovăția lui Vadim. Prin urmare, un asemenea comportament e de natură să te spele pe creier, nu mai știi cu cine ai de-a face, care sunt criteriile după care se lucrează, și asta m-a făcut să plec de acolo, pentru că nu pot să plutesc în derivă într-o mlaștină.

— *E o veste bună, o premisă bună propunerea liberalilor de a-l nominaliza pe Ticu Dumitrescu pentru conducerea viitoare a CNSAS?*

— Găsesc că este o premisă bună, pentru că el e omul care a inițiat această instituție, a gândit principiile legii ei

de înființare. În orice caz, e un om care, moralmente, nu poate fi pus la îndoială. Așa cum poate fi pus la îndoială actualul președinte, a cărui traiectorie e brambura chiar pentru el însuși, fiindcă nu știe nici el de azi pe mâine ce-o să facă, cum o să se adapteze, ce forme de relief o să mimeze ca să poată rămâne în joc. Singura lui preocupare reală e să stea lipit bălos de fotoliu.

— *Ați plecat și de la Cotroceni din motive similare, pentru că era greu de plutit, de făcut un echilibru?*

— Nu, de la Cotroceni am plecat întâi pentru că mi-am dat seama că nu-mi calculasem bine resursele când m-am angajat la această corvoadă. Consilierul, în capul meu, trebuia să fie cineva care e utilizat pentru conversații „constructive", care vine să dea sugestii, care, dacă i se cere un sfat, îl dă. Or, în primul rând, e vorba de un mare efort administrativ și de o mare cheltuială de timp și de energie. Am constatat că la vârsta pe care o am nu mai sunt dispus să alerg cu dosare în brațe pe coridoarele instituției, oricât de onorabilă ar fi această instituție. Eu sunt și sedentar, nu îmi place să alerg prea mult. În mare, am considerat că e mai igienic să mă retrag. N-am să ascund că au existat și momente de divergență și că felul în care eu am perceput personalitatea președintelui nu m-a încurajat să cred că sunt util.

— *Este bine sfătuit președintele, în momentul de față, pe politică externă, unde dumneavoastră erați principalul expert la acel moment?*

— Întâi și întâi, principalul consilier pe politică externă al președintelui, din câte îmi aduc aminte, era chiar președintele. E un om care poate îndeplini și funcția de consilier pe lângă propria lui funcție de președinte. În al doilea rând, există Ministerul de Externe, există ministrul însuși, care îi e mereu prin preajmă, și consilierul prezidențial de

acum, Anca Ilinoiu, adjunctul meu când eram acolo, un om extrem de bine pregătit profesional. Adică, din punct de vedere tehnic, ea poate livra orice informație și orice procedură de care un președinte are nevoie ca să funcționeze bine. Evident, cu condiția ca lucrurile pe care le livrează să fie luate în considerație.

— *Elena Udrea era și ea acolo, în afară că era „pălărie" peste consilieri?*

— Era, dar n-am avut senzația că i se cerea sfatul sau că ea intervenea în chestiuni de strategie, de politică externă ș.a.m.d. Ea avea un fel de funcție de „șef de cancelarie". Asta era ceea ce încerca președintele să construiască cu ajutorul ei.

— *V-a ținut des la ușa președintelui?*

— N-aș zice. De câte ori am vrut să intru și președintele era cu adevărat liber, am intrat. S-a exagerat într-un anumit sens rolul pe care l-ar fi avut Elena Udrea în echipa de acolo. Era o prezență destul de obișnuită, nu avea un portret atât de profilat încât să creeze o modificare generală de comportament. Puteai să ai obiecțiuni la o șuviță de păr, la o culoare de rochie, dar astea sunt chestii private și care, în definitiv, nu blochează mașinăria prezidențială. Eu găsesc că rolul ei în ce s-a întâmplat acolo, cel puțin din unghiul din care văd eu lucrurile, n-a fost atât de important cum s-a spus.

— *Ați fost ministru de Externe, ați umblat prin lumea diplomatică, v-ați întâlnit cu cei mai mari. Felul în care președintele Băsescu a răspuns întrebării delegatului Federației Ruse intră sau nu în convenientele lumii diplomatice?*

— Pe vremea când eram la Cotroceni, am avut câteva momente în care mi s-au înmuiat genunchii sau am simțit că mă trec sudorile din cauza unor „spontaneități" ale președintelui Băsescu, mai ales în dialogul cu reprezentanții Uniunii Europene. Mărturisesc că atunci mi se părea că

tipul acela de reacție nu e ideal. I-am spus-o, de altfel, președintelui. În cazul ăsta, la Strasbourg, găsesc, dimpotrivă, că răspunsul lui a fost foarte bun. N-a fost convențional, n-a fost un răspuns conform uzanțelor, dar autenticitatea lui, promptitudinea lui și, în fond, adevărul subteran pe care-l mărturisea erau în regulă și cred că, din când în când, în lumea diplomatică, așa cum o cunosc eu, e foarte bine să mai ieși puțin din zumzetul de flașnetă pe care această lume l-a adoptat de o bună bucată de vreme. Acolo nu se mai întâmplă nimic care să iasă din rând. Totul e reglat dinainte, toate discursurile sunt făcute dinainte de experți, fiecare știe ce o să spună celălalt, e un fel de joc în care se mimează în permanență dialogul liber, când în realitate e vorba de ceva perfect codificat. Din cauza asta se ajunge la o aglutinare a sunetului pe care mesajul tău îl poate avea în ochii celorlalți. Un glas strident, o replică de natură să rupă monotonia acestei linearități, poate avea un efect foarte bun, trezește lumea, captează atenția. Pentru a câștiga atenția și pentru a crea o anumită audibilitate pentru mesajul său, comportamentul președintelui la Strasbourg a fost foarte bun.*

---

* După o alocuțiune ținută în fața Adunării Parlamentare a Consiliului Europei (ianuarie 2006), Traian Băsescu a răspuns unor întrebări din sală. Un parlamentar rus, Iuri Solonin, s-a referit la un eventual plan „expansionist" al României față de Republica Moldova. „Vă asigur – a răspuns, ironic, președintele român – că noi nu avem nici un fel de experiență în anexarea altor state." Cu același prilej, Constantin Kosacev, conducătorul delegației Federației Ruse, a întrebat de ce e nevoie de facilități militare americane pe teritoriul românesc. Răspunsul lui Traian Băsescu, urmat de aplauzele asistenței, a fost: „Înțeleg că reprezentați Federația Rusă. Ați stat 30 de ani în România și niciodată nu v-am întrebat de ce ați stat" (n.a., 2013).

— Am văzut citată o afirmație a lui Traian Băsescu: „Dacă țara asta ar fi alcătuită din douăzeci și două de milioane de Patapievici, eu n-aș fi fost niciodată președintele României." Ce ziceți, e o metaforă politică, sau conține și un dram de adevăr?

— Nici o țară nu e alcătuită din douăzeci și două de milioane de Patapievici. Patapievici și alții ca el se definesc tocmai prin faptul că nu sunt reperabili în mari cantități, pe stradă. Nici n-ar fi bine, ar fi obositor să trăim înconjurați de naturi speciale. Aș avea însă o nuanță de adăugat la declarația președintelui Băsescu, care pare să spună că se vrea un președinte pentru românul obișnuit, pentru masa populației, nu pentru câteva cazuri de excepție: mi-aș îngădui să-i amintesc președintelui un lucru de care dânsul ar trebui să țină seama, și anume că alegerile le-a câștigat cu tipul „Patapievici", mai curând decât cu masele. Masa era cât pe-aci să-l facă să piardă alegerile. Dacă ne amintim, scorul a fost la limită, și președintele Băsescu a devenit președinte pentru că masa care l-a susținut (însă nu cu o mare diferență față de masa care susținea PSD-ul) a primit un fel de *bonus*, prin susținerea masivă a intelectualilor, a studenților etc. Asta a fost *minoritatea* cu care președintele Băsescu a câștigat alegerile. Mi-e limpede că el se simte foarte bine cu poporul și se vede asta, cred că și poporul se simte foarte bine cu președintele, dar el nu ajungea în situația asta dacă o mână de singuratici atipici nu considerau că *el* e cel care trebuie să câștige și dacă nu votau așa cum au votat. Eu aș fi din cauza asta, în locul dânsului, ceva mai atent și mai tandru cu această categorie, pentru care știu că nu are mare aplecare, dar care, ca să zic așa, l-a pus acolo unde e, prin micul plus care, cum se spune azi, „a făcut diferența".

— Văd că în vremea din urmă priviți cu un surâs la relele lumii noastre.

— Atât mi-a mai rămas...

— *Nu păreți chiar resemnat. Mă gândesc la* Comédii la porțile Orientului, *la* Obscenitatea publică, *la* Chipuri și măști ale tranziției, *culegerile de articole apărute la Humanitas. În cărțile astea vorbiți despre faptul că trăim rău, că ne purtăm rău unii cu alții, uneori găsiți explicații, greu găsiți remedii. De ce ne purtăm așa de nemilos unii cu alții, de ce a dispărut gratitudinea, de ce a dispărut compasiunea, de ce sunt mărfuri așa de rare pe piața tranziției românești?*

— Cred că suntem un popor simultan obosit și fraged. Obosit pentru că am trecut prin tot felul de întâmplări (nu vreau, totuși, să fac din noi un fel de victime universale, au trecut și alții prin întâmplări triste, polonezii au rămas fără țară de mai multe ori), dar la noi, pe scena publică, a fost mereu o anumită concentrație toxică care ne-a înrăit, ne-a pus în situația să dăm la iveală tot ce-i mai rău în noi, în loc să dăm ce-i mai bun în noi. Suntem, în același timp, un popor fraged, pentru că, puși dintr-odată în condiția libertății și a democrației, nu avem încă exercițiul bunei funcționări. Cred că au dispărut câteva instituții esențiale și aș aminti trei dintre ele. Una este instituția *respectului*. Am senzația că nimeni nu mai respectă pe nimeni. Există alte tipuri de relații: există teamă, există iritare, există invidie, există injurie, dușmănie, există tot felul de moduri de a te raporta la celălalt, dar respectul, respectul pur și simplu pentru prestația de-o viață a cuiva, pentru experiența cuiva, pentru prestigiul cuiva e o virtute care dispare. Ba mai mult, e culpabilizată. Noțiunea de „prestigiu" a ajuns să fie o noțiune neonorabilă. A avea prestigiu înseamnă a fi, din principiu, suspect.

— *Vă gândiți la cartea* Boierii minții, *unde sunt arătate cu degetul „grupurile de prestigiu"...*

— Chiar noțiunea de „boier" a devenit, cum se vede, o noțiune suspectă, noțiunea de „elită" a devenit o noțiune suspectă, noțiunea de „prietenie" a devenit o noțiune sus-

pectă. Deci toate valorile în care eu și generația mea am crescut au devenit nonvalori. Acum, eu nu exclud că oi fi atât de boșorog încât nu mai înțeleg nimic din lumea aflată în jurul meu și am rămas cantonat în secolul XIX. Pe de altă parte, mi se pare că prietenia, prestigiul, elitele, onoarea sunt lucruri care au funcționat nu o generație, ci au funcționat o întreagă istorie. Cred că un om căruia îi lipsește gustul acestor valori e un om împuținat, foarte aproape de a se înrăi într-un mod cronic. Am pomenit de conceptul *onoarei*. Există un concept al onoarei care nu mai e pe piață, începând, să zicem, cu onoarea profesională: îmi lipsește meșteșugarul de elită (fiindcă eu înțeleg prin elită nu un grup de savanți palizi, cu multe dioptrii, care stau închiși într-o arhivă, ci, pur și simplu, suma celor mai buni profesioniști dintr-un domeniu dat. Există o elită țărănească, există o elită muncitorească, o elită de profesori, de politicieni ș.a.m.d.). Ei bine, elita, în oricare din aceste domenii, se definește prin faptul că are onoarea de a-și face bine treaba. Există o onoare profesională, o mândrie a lucrului bine făcut care a dispărut. La noi, dacă vine unul să-ți repare parchetul, el nu vine să ți-l repare bine și să plece mândru că a lăsat în urmă un parchet reușit. Nu, el vine să facă rost repede de niște bani, eventual să te păcălească nițel și să facă treabă de mântuială. Asta în toate domeniile. A treia virtute care ar avea nevoie de reabilitare e *politețea*. Și asta dispare. A apărut un fel de nonșalanță a adresării, un fel de falsă cordialitate care face ca toată comunitatea în care ne mișcăm să fie una plată, omogenă, fără relief. Cu acest tip de relativism nu vom putea corija răul din noi și nu vom ieși curând din dificultățile zilnice.

— *Dacă valorile astea au căzut, înseamnă că tânăra generație, cei care vin, vor fi niște animale de pradă, de care să ne temem. Așa să fie?*

— Tinerii sunt de diverse feluri. Eu am cunoscut tineri extraordinari, care au învățat carte, care au fost în Occident, s-au școlit și au venit înapoi, tineri așezați, tineri cu valori, tineri care-și fac treaba foarte bine, chiar dacă o fac în condiții inadmisibile de sărăcie, de lipsă de relevanță publică ș.a.m.d. Asta e o categorie. Există, pe urmă, tinerii care sunt grăbiți să se instaleze, să obțină tot ceea ce contestă la alții: prestigiu, poziție, notorietate. Eu mă mir întotdeauna când văd asemenea tineri, pentru că știu cât de multe ai de făcut când ești tânăr: ai de citit enorm, ai de lucrat enorm, ai de reflectat enorm și în mod normal nu ai timp pentru mici coterii, pentru o discutabilă coreografie de gașcă. Or, când văd tineri angajați trup și suflet în câte-o campanie de circumstanță, mă uit cu melancolie la ei, pentru că știu ce timp prețios din viața lor se irosește în ceva care n-are nici o relevanță de fapt și care, pe termen lung, se obține pe cu totul alte criterii. Dincolo de aceste categorii există o a treia, aș spune, care mă îngrijorează cu adevărat, deși s-ar putea ca după câțiva ani categoria asta să dispară, să fie absorbită în categorii mai stabile, cum au fost absorbiți 68-iștii în burghezia și în elita politică de după anii '80. Sunt tinerii care par să nu vrea nimic. Cunosc destui tineri care trăiesc de la o zi la alta, într-un fel de veselie tâmpă, epidermică, preocupați doar să facă rost de mijloacele minimum necesare pentru a-și întreține mici bucurii de conjunctură; în mod vădit, n-au un proiect de viață, n-au o țintă precisă și, mai rău, nici nu par să creadă că e nevoie de așa ceva. S-ar putea să fie de vină și lumea în care trăiesc, nu știu. Dar mă întristează să constat că există această categorie cu care nu poți intra în legătură, cu care dialogul devine imposibil, pentru că simți că, în raport cu ea, te afli pe o altă planetă. E deprimant.

— E nu doar deprimant, dar duce la o fractură socială. Ce-o să se întâmple?

— Eu sper ca minoritățile bune să fie, pe termen lung, mai convingătoare și să prevaleze.

— Cum? Prin școală, prin universitate? Sau prin televiziune?

— Ei, deschidem acum procese ample: ce înseamnă școala la noi, cum a ajuns învățământul, cum sunt profesorii, cum sunt plătiți profesorii, dar și ce calitate au. Eu am avut de a face, la Liceul Spiru Haret cu profesori care aveau nivel universitar, erau niște „foști", rămășite ale vechiului sistem. Nu știu dacă în liceele noastre mai există categoria asta didactică, știu ce lipsă de mjiloace există în universități și, în general, mă tem că sistemul nostru de învățământ e marcat de o criză de durată. Sunt multe de reformulat și în felul de a funcționa al televiziunii. Criteriul *rating*-ului a devenit un criteriu invaziv și tont, pentru că nici măcar nu este gândit până la capăt. E un fel de impresie vagă despre ce se crede că e audiența. Un asemenea mod de a gândi nu poate face dintr-o televiziune un depozitar de energie formativă.

— Sondajele arată că modelul preponderent pentru tinerii de liceu se ia din televiziune. Modelele sunt cântăreții pop, sunt personajele sau actorii din telenovele, și unele personaje gălăgioase care au invadat televiziunile, ca, de exemplu, Gigi Becali. Cum se contracarează asta?

— Întâi, dacă ei asta văd, asta aleg, iar dacă 80% din ce văd e de tipul ăsta, tinerii sfârșesc prin a crede că asta e viața, asta e lumea, astea sunt reperele. Nu poți să-i faci vinovați. Pe de altă parte, oamenii ăștia pe care i-ați pomenit, de la muzicienii pop până la Gigi Becali, pot fi foarte simpatici, nu am nimic împotriva muzicii pop sau a prestațiilor pitorești pe care din când în când le livrează domnul Becali

la televiziune. Dar ce e ciudat este că spectatorii ajung să transfere asupra ecranului un coeficient de „transcendență" și de prestigiu care e ridicol. În mod normal, dacă văd o nuntă la televizor, nu mă las confiscat de visul de a deveni mireasă; dacă văd la televizor cum unii prind câini, nu vreau să mă fac nici câine, nici hingher. Nu rezultă, pentru o minte sănătoasă, că dacă vezi la televizor o stripteuză te faci stripteuză. Trebuie să lucreze aici un mic discernământ și cred că una din valorile în criză la noi e tocmai discernământul. Românul e bezmetic, năuc, nu mai știe încotro, vede tot felul de lucruri, e totul policrom, țipător, și atunci aproape că opțiunea nu mai e posibilă. Trăim la nivel de telecomandă. Lucrurile astea o să ne coste, ne costă deja. O să fim niște năuci veseli.

— *Ați recomandat într-un eseu exerciții de discernământ, un remediu ar fi să luăm un pic de distanță...*

— Sigur că da. Eu însumi mă uit nepermis de mult la televizor, mi-e rușine să spun cât de mult. Mă culc nervos și supărat pe mine însumi că am pierdut atâta timp. Pe de altă parte, nu cred că sunt multe țări pe lume în care vezi ce vede românul la televizor. Sunt discuții de câte șase ore la Dan Diaconescu cu personaje fabuloase uneori.

— *Vă uitați la OTV?*

— Mă uit la OTV și regret că-i fac *rating*. De asta și spun că *rating*-ul e o noțiune echivocă, pentru că, dacă eu mă uit la OTV și din asta rezultă că sunt un om care iubește acest post, e greșit. Eu mă uit pentru că sunt uimit, pentru că nu pot să abandonez acel spectacol suprarealist, în care un băiat gălbejit și în același timp de o inexplicabilă bună dispoziție stă de vorbă cu inși care ne recomandă clisme cosmice, cu inși care prind gândaci, cu asasini care de fapt sunt doici și cu doici care de fapt sunt asasini. E un univers incredibil! Iar când văd oameni care par întregi

că acceptă să apară la OTV e și mai tare, pentru că mie mi-e foarte greu să pricep cum poate un om cu capul pe umeri să se ducă să stea acolo ore întregi, în puterea nopții, monologând patetic. E un spectacol unic. Vă asigur că nu există nicăieri în lume tipul ăsta de post. N-aș vrea să focalizez, răutăcios, doar asupra dlui Diaconescu, care, uneori, are chiar un aer inocent. (Ați observat fluxul lui verbal? E o raritate: a reușit să relativizeze definitiv rostul punctuației. Fiecare frază e un fel de leșie care îi curge din gură fără întrerupere și se termină, imprevizibil, la orizont.) Dar și la alte posturi de televiziune se întâmplă lucruri amuțitoare. Există o lipsă de cultură a oamenilor care apar la televiziune care mă uimește. Jurnalistul de televiziune trebuie să fie, printre altele, și un om de cultură, să știe cum se citește Chopin, să știe cum se accentuează „butelie" sau „furie". Nu înțeleg de ce oamenii ăștia tineri, care ar trebui să fie spălați în urechi de Occidentul pe care îl frecventează, nu înțeleg că meseria lor implică lectură, informație, respect pentru limbă.

— *Ceva speranțe am fi putut să ne punem în televiziunea publică și în radioul public; ele au prin lege misiunea de a face mai inteligibilă lumea, de a face programe de altă natură. Pe de altă parte, v-ați recuzat dintr-un Consiliu de Administrație al Televiziunii Române, unde fuseserăți invitat, dar v-ați retras. De ce n-ați rămas? Și ce ar fi mediile publice dacă ar fi cu adevărat publice?*

— Am refuzat fiindcă propunerea mi s-a făcut într-un fel foarte aproximativ și pentru că, văzând lista celorlalți membri, n-am înțeles despre ce e vorba, adică n-am înțeles de ce să faci un colegiu ai cărui membri n-au nici o legătură unii cu alții, iar unii sunt la începutul carierei lor publice sau în preziua începutului. Un colegiu din ăsta trebuie să aibă o anumită greutate, să aibă puterea de a convinge,

de a-și susține punctul de vedere cu o anumită acoperire. Radioul a fost o instituție din cele mai interesante din România, mai sobră decât televiziunea, mai coerentă, capabilă de un anumit nivel. Dar, începând cu Șeuleanu, a urmat o clientelizare și o vulgarizare a lucrurilor atât de accentuată, încât acum e foarte greu de reparat ceva. Pe urmă, să mă ierte Dumnezeu, dacă vrei să-l schimbi pe Șeuleanu cu cineva eficace, te gândești de o sută de ori până pui degetul pe un înlocuitor. Dacă n-o faci, dai de doamna Țoghină, pe care știu că o enervează când spun că nu știu cine e. Nu e vorba că nu mi-a fost prezentată și că n-am întâlnit-o. E vorba că n-o pot asocia nici unei isprăvi profesionale sau civice. Țoghină pentru noi este Șeuleanu doi! N-am nici o reprezentare despre dânsa, iar ceea ce am auzit că se întâmplă de când e ea șefă sunt numai drăcii. La televiziune la fel: ne facem iluzii că vin oameni noi să schimbe lucrurile, și nu se schimbă nimic... Televiziunea publică și, de altfel, toate televiziunile se mobilizează cred, în proporție de 80%, pe o tematică imediată, de luptă politică. E importantă, nu zic, dezbaterea politică, dar televiziunea publică mai are, sau ar mai trebui să aibă, și alte funcții decât să comenteze la nesfârșit raporturile Cotroceni–Victoria, Tăriceanu–Băsescu, Copos–Patriciu etc.

— *Dar politica ne mănâncă mult din viață, chiar așa, confuză cum este, fiindcă, spuneați în* Dilema, *dreapta-stânga nu avem, nimic nu e clar în politichia românească...*

— Politica la noi suferă de o imaturitate uimitoare. Uneori mă uit la ce se întâmplă pe scena noastră politică ca la un joc de copii. Politicienii noștri încă n-au depășit pubertatea. Asta e simpatic până la un punct. Grav e că ei conduc țara.

— *Grav mai e că, ajunși la guvernare, n-au altă grijă decât să-și sporească averile. E imoral...*

— E grav, e imoral și, încă o dată, imatur. Mă contrariază că până și averile lor sunt făcute prostește. Cum să nu te gândești că dacă ai un salariu de trei lei nu poți acumula valori de trei milioane, că mai devreme sau mai târziu chestia sare în ochi, că nu ești veșnic pe poziția aia, că mai devreme sau mai târziu vine unul să te scarmene? Trebuie să fii zăpăcit complet de poziția în care te afli temporar, ca să nu realizezi că te joci cu focul.

— *Îmi puteți da vreun exemplu, a pățit cineva ceva în România pentru așa ceva până acum?*

— Mă tem că nu.

— *Și atunci?*

— Suntem un popor omenos, ospitalier și plin de jale...

— *Sunteți critic și istoric de artă. Aveți nostalgia umblatului prin galerii, a discuțiilor cu Dan Hăulică, care poate v-au marcat?*

— Dan Hăulică mi-a fost profesor. Revista *Secolul XX* pe care o făcea era extraordinară, și faptul că o putea face în condițiile de atunci arată o fabuloasă înzestrare, în același timp creatoare și pragmatică. O să fie sărbătorit în curând (mai discret decât merită) și mă bucur că lumea își mai amintește de el, pentru că a fost *cineva* și *este* cineva în continuare. În ce mă privește, n-am nostalgia acestui episod din viața mea decât în măsura în care se identifică cu tinerețea, însă eu am părăsit lințit domeniul, pentru că interesele mele m-au dus în altă direcție după '89. Mă ocup de filozofia religiei.

— *V-a luat prin surprindere succesul cărții dumneavoastră* Despre îngeri*?*

— Mi-a făcut plăcere. Vă mărturisesc, chiar dacă nu mă credeți, că niciodată, când fac o carte, nu-mi fac socoteli în legătură cu audiența. Dacă are audiență sunt încântat și găsesc că e bine că o are și că, probabil, o merită. Chiar

dacă audiența este un concept foarte dinamic. Și Paulo Coelho are succes, și Sandra Brown, sau Dan Brown. Sunt succese și succese. Asta nu înseamnă că lipsa de succes e preferabilă, că dacă vinzi două sute de exemplare ești genial, sau că asta e o garanție că ești bun. E bine să ajungi la public. Nu mă așteptam însă ca *Despre îngeri* să aibă succesul pe care l-a avut, și mă întreb dacă e mai mult din cauza subiectului, care e insolit pe piața noastră, sau din cauza autorului, care e și el destul de atipic de vreme ce a fost când una, când alta și nu pare genul care să vorbească brusc despre îngeri, lipsit fiind cu totul de aerul diafan al unui personaj înaripat...

[Interviu realizat de Brîndușa Armanca,
publicat în *Ziua*, 11 februarie 2006]

Umorul este, în cazul meu, o strictă formă de politețe

2007

MARIUS CHIVU: *Cărțile dumneavoastră devin rapid bestselleruri, la târgurile de carte sunteți vânat pentru autografe și vă numărați printre foarte puținii intelectuali care fac rating la televizor... Cum vă raportați la succesul dumneavoastră: vă flatează, vă stânjenește, vă sperie, vă motivează?*

ANDREI PLEȘU: Neipocrit vorbind, orice om care iese în public așteaptă un efect de acest tip; nu poate fi dezamăgit, lezat sau încurcat de această situație. Inevitabil, îți face plăcere. Mai întâi, pentru că ai provocat un act de comunicare, iar când interlocutorul e multiplu și cordial, acest fapt este încurajator. Apoi, pentru că succesul este un combustibil util, te motivează, îți reduce din nesiguranță, din incertitudini, din dubiul de sine pe care orice om normal trebuie să le aibă.

Pe de altă parte, acest tip de succes – care nu e o garanție de calitate, cum nici insuccesul nu e, în sine, o garanție de calitate – îmi produce, în proporție de 80%, imense dezavantaje. Se declanșează, ca rezultat al acestei forme de notorietate, un tir continuu, din toate direcțiile, asupra unui biet om care nu are întotdeauna disponibilitate, timp, energie și, uneori, nici competență să răspundă la orice solicitare. (Am promis că o să public odată în *Dilema Veche* agenda unei săptămâni, să se vadă că e o agendă nebunească, toxică. Nimeni nu poate face față pe termen lung

unei astfel de împrăștieri.) În primul rând, se fac confuzii de competență: sunt întrebat despre lucruri care nu mă privesc și la care nu mă pricep; apoi există un asalt de manuscrise, de cereri, de invitații pentru dezbateri, conferințe, emisiuni TV, emisiuni radio ș.a.m.d. care sunt istovitoare, și îți mai creează și imaginea cuiva care călărește în mod voluntar toate mediile ca să se autopromoveze. Prin urmare, din abuzul de utilizare a mea ca rezultat al unei anumite notorietăți rezultă, în mod neașteptat, ideea că eu sunt cel care abuzează de un monopol. Am deseori momente în care doresc să ies din acest carusel și sper – fără speranță – că odată și odată să reușesc.

— Admirându-vă stilul din cărți și din publicistică, m-am întrebat deseori dacă nu ați fost ispitit să scrieți literatură?

— Întrebarea e fierbinte. Tocmai am citit în *Idei în dialog* un schimb de replici între Dan C. Mihăilescu și Florin Iaru, acesta din urmă susținând că eseiștii, criticii literari și filozofii nu fac parte din literatură. Prin literatură, Florin Iaru înțelege, de fapt, proză de ficțiune și poezie. Acest lucru merită în sine discutat și cred că, dacă și-ar fi pus mai multe întrebări, Florin Iaru ar fi putut să-și apere cauza mai bine. Ce loc îi rezervăm de pildă, în cultura noastră generală, lui Ion Ghica? Dar Cioran? Este scriitor, sau nu? S-a spus despre el că e cel mai mare stilist al Franței contemporane. Noica e scriitor mai mult decât Mircea Florian? Nietzsche e scriitor? Eu cred că e un mare scriitor. Dar Montaigne? Cum să accepți criterii care fac din Dan Brown un scriitor (fie și slab) și din Alexandru Paleologu un *outsider* (fie și plăcut)?

Confuzia vine, cred, din faptul că există două feluri de a defini literatura: fie plecând de la rezultatul ei, și atunci nu e literatură decât ceea ce e ficțiune și invenție lingvistică, fie pornind de la înzestrarea autorului. Pentru mine, ceea

ce decide asupra calității de scriitor a cuiva este talentul literar. Poți avea talent indiferent despre ce anume scrii. Prin urmare, pentru mine Montaigne și Platon scriu literatură de mare calitate, chiar dacă nu ficțiune. Dar nu e cultura, în întregul ei, o nobilă ficțiune? Definiția lui Florin Iaru mi se pare, așadar, nelămuritoare: ea recurge la discriminări candide în spiritul jovialului poet care este el însuși: „Ca dovadă, nici unul dintre cei patru [Manolescu, Patapievici, Liiceanu și cu mine] n-a folosit cuvintele *cur*, *căcat*, *știoarfă*, nu a inversat topica, nu s-a lansat în anacoluturi cu valoare reprezentativă, n-a lăsat pagini goale, n-a inventat un limbaj poetic. În mod firesc, vorbind despre cărțile în chestiune, recunosc că sunt și bune, și plăcute, dar le neg valoarea literară." Nu e cam simplu? Până și Uniunea Scriitorilor îi include pe eseiști, critici și filozofi, ca să nu mai vorbim de traducători, în administrația ei. Pe de altă parte, trăim o epocă în care granițele dintre domenii se șterg. Vorbim de transdisciplinaritate, fizicienii fac filozofie, geneticienii au probleme de etică etc. E curios ce conservator e un artist care, altfel, pare să fi pariat pe modernitate și postmodernitate. Revenind, eu cred că ce scriu nu e străin de literatură, dar, dacă Iaru are dreptate, atunci înseamnă că rămân pe dinafară. E-adevărat, nu sunt în stare de ficțiune, nu am destulă imaginație și nu trăiesc în aspirația unei inventivități de acest tip. Fac și eu atâta literatură cât pot și, în definitiv, mi-e egal unde mă clasează iubitorii de definiții stricte.

— *Ficțiune nu scrieți, dar o citiți?*

— Relația mea cu cititul este neconvențională. Nu citesc foarte mult. Nu semăn deloc cu prietenul Sorel Vieru, de pildă, care pleacă de la bucătărie spre baie și, dacă întâlnește o carte la mijlocul drumului, se oprește și o citește acolo, între bucătărie și baie. Nu am acest tip de apetit,

această înșurubare promptă în lectură. Citesc relativ puțin și citesc țintit pe întrebările mele, iar asta poate fi o dovadă că am o proastă raportare la literatură: nu citesc cu o voluptate pur estetică, motivația mea constantă de a citi vine din interogativitate, mai mult decât din nevoia de plăcere. Citesc însă mult la provocarea unor prieteni sau a unor oameni în care am încredere. În acest an am citit cărți recomandate de Simona Sora, de Radu Cosașu, de Liiceanu sau de Alex. Leo Șerban. Mă las sfătuit pentru că nu mai am timp să risc singur. În rest, sunt mai degrabă un recititor de literatură.

— *Într-o anchetă de acum câțiva ani a suplimentului* Deci, *ați pus* Pelerinul rus *pe lista celor zece cărți esențiale. Pare o alegere insolită.*

— Aveam atunci în minte exact acel cititor care nu citește din pură voluptate. Cartea *Pelerinul rus* este cartea unui căutător, o carte care satisface alte necesități decât cărțile obișnuite: e o carte de înțelepciune. Eu cred că tipul acesta de lectură nu e bine servit astăzi (sau e uzurpat de Coelho) și mi-am îngăduit să o pun pe acea listă în speranța de a readuce în discuție literatura edificatoare, literatura pe care o abordezi nu atât ca să ai o bucurie imediată, cât ca să tatonezi și să anticipezi soluții.

Prietenul meu Horia Bernea, pictor pur-sânge, întrebat de cineva dacă pictura e miza lui absolută, a răspuns că pictura e un lucru de care e foarte legat, dar o viață în care nu ar picta nu i s-ar părea exclusă. Cred că orice atașament devenit birocratic față de o meserie este perdant. Or, *Pelerinul rus* este exact acea carte pe care o poți păstra pe o listă de cărți, chiar dacă – cum spui tu însuți într-un interviu recent din *Apostrof* – cărțile nu sunt esențiale pentru formația ta.

— *Este solicitant/riscant/nerecomandabil să faci parte din elită în România de azi?*

— Dacă ar fi să mă iau după semnele pe care le dă uneori mass-media, este, într-adevăr, nerecomandabil: devii antipatic. Constat o anumită ofensivă, uneori mocnită, alteori dezlănțuită, împotriva ideii de elită. Nu-mi place nici mie când cineva își declară singur apartenența la elită. Dar sunt categoric împotriva acelora care, de frica „elitismului", vor să compromită ideea de elită. Cred sincer că e nevoie de elită, așa cum cred că până și cei care bombăne elitele o fac resentimentar și ipocrit, în speranța că vor fi consfințiți ei înșiși drept oameni de elită.

Așa cum vrei să fii operat de cel mai bun chirurg, să bei un vin foarte bun, să ai cel mai bun profesor, la fel de natural e să vrei să beneficiezi de avantajele de a fi slujit de o elită. Elita e esențialmente *slujitoare*, are mai mult de dat decât de primit. Cine se supără pe elite își decapitează prin asta modelele, exigențele, superlativele. Căci există un superlativ al oricărei înzestrări: există o elită a cizmarilor, o elită a agricultorilor ș.a.m.d. România merge prost tocmai pentru că nu avem o elită politică adevărată, sau pentru că n-avem o elită în învățământ, ci doar profesori mediocri. De fapt, noi n-avem elite în multe domenii. Într-un asemenea context, să vezi în elite un comando periculos care subminează libertățile și democrația este o revoltă a tenișilor împotriva pantofilor. E nevoie și de tenișii, și de pantofi.

Diabolizarea elitelor se bizuie pe o judecată divagatorie, și mă tulbură să văd cum în această discuție se preia ceva din ecourile ideologiei de învățământ politic din anii '50. Oare din ce duh suspect preiau oameni foarte tineri această ideologie din vremuri pe care nu le-au apucat, o ideologie care le cere să se uzeze lăuntric veștejind ideea de elită!? E bizar cum se poate crede că un fel de mediocritate generalizată ar fi mai prețioasă moralmente decât emulația provocată

de elite. Cu atât mai mult cu cât elitele sunt numeroase și întotdeauna e loc pentru toată lumea. Nu e vorba de un turn de fildeș, deși Wolf Lepenies, în discursul său ținut la decernarea Premiului Păcii de la Frankfurt, spunea, pe bună dreptate, că din turnul de fildeș se vede, uneori, foarte departe.

— *În splendida conferință „Ideologiile între ridicol și subversiune", vorbiți despre tendința naturală a ideologiilor de a se multiplica, despre felul în care ele se generează unele pe altele într-un cerc vicios care duce la o adevărată inflație ideologică. Este omul predispus la ideologii?*

— Credința mea este că nu suntem naturalmente înclinați spre ideologii. Acesta e un fenomen modern – cuvântul însuși a apărut târziu – un fenomen post-Revoluția Franceză. În lumea tradițională, premodernă, existau, în mare, două feluri de oameni egal plauzibile: cei activi, lucrătorii, producătorii, care nu-și prea puneau probleme metafizice, și contemplativii, naturile reflexive și creatoare, ale căror probleme se situau în afara celor de interes public. Or, ideologul este fie cineva din tagma lucrătorilor care este brusc iluminat de o misiune, fie dintre contemplativii frustrați, pofticioși de faptă publică și de putere. Altfel spus, *ideologiile sunt rezultatul nevoii de contemplativitate a naturilor simple sau al nevoii de acțiune a naturilor sofisticate*. La mijloc apare acest personaj: ideologul, care nu are un statut limpede, dar care vrea în numele unor idei sumare să manipuleze viața curentă. Ideologia este o formă de filozofie rudimentară, schematică și artificială care nu e interesată să priceapă lucrurile, ci doar să le schimbe, să le înregimenteze anumitor nevoi și criterii particulare.

Însă, acum că am scăpat de ideologiile criminale ale veacului trecut, constat că a apărut – și aici întrebarea dumneavoastră începe să fie legitimă – un fel de nevoie de ideologie *soft*, care încet încet devine un soi de a doua na-

tură. Am impresia că a apărut un tip uman care nu mai poate trăi fără un atașament ideologic, fără o înregimentare. Cum toate celelalte tipuri de înregimentare din lumea tradițională – cum ar fi religia, de pildă – nu mai par să fie suficiente, se dezvoltă o sumedenie de erzațuri, de misionarisme secunde, de un dogmatism îngrijorător. Așa se naște puzderia de oameni „angajați" care ne înconjoară. Problema este că, obligând la acțiune, ideologiile nu lasă loc reflecției, ele nu sunt, de fapt, forme de gândire, ci doar reducții ale gândirii la un strict necesar, funcțional în plan imediat. Pe măsură ce ideologiile se multiplică, se gândește mai puțin.

— *Dar ideologul nu este el un om cu convingeri? Spuneați undeva că admirați oamenii cu convingeri.*

— Omul de convingere este un om care-și construiește singur convingerile, care a reflectat asupra lucrurilor și abia pe urmă își asumă o anumită formă de gândire și un anume comportament. Ideologiile sunt gregare, ideologiile au ceva gata făcut în ele. Omul ideologiilor nu este, de fapt, un căutător adevărat, și nici un gânditor adevărat, pe cont propriu; el este doar un entuziast „tovarăș de drum".

— *Cât de liberă mai poate fi arta pe un asemenea câmp populat cu oameni înregimentați în diverse ideologii?*

— Dacă ia drept reper acest tip de exigență, arta nu mai poate fi liberă deloc. Cine nu se așază în fața uneltelor de lucru într-o stare de totală libertate interioară va produce *manifeste* în loc de artă. E greu, probabil, pentru artistul de azi să păstreze distanța față de stringentele exigențe ale corectitudinii politice, dar, dacă nu o face, va fi doar carnea de tun a unor gherile de conjunctură.

Referindu-ne la un exemplu concret, cum e cel al caricaturilor Profetului, cred că există lucruri cu care nu se glumește. În primul rând, din rațiuni pragmatice: nu te

joci cu o masă de oameni care poate produce evenimente dramatice la scară uriașă; nu te joci cu un asemenea pericol ca și cum ar fi vorba de a lua peste picior trei punkeri într-o bodegă. În al doilea rând, nu te joci cu simbolurile colective. Este, în fond, o formă de impolitețe față de un simbol al cărui statut este consolidat de timp. În vremea ateismului militant, se publicase și la noi, după model rusesc, o carte intitulată *Biblia hazlie*. Era acolo un nivel de deriziune și de derizoriu care nu exprima o formă de libertate interioară reală, ci exprima doar înregimentarea într-o comandă politică clar definită.

N-aș merge însă până acolo încât să impun interdicții. N-aș face imposibilă viața unor oameni care țin neapărat să facă un anumit lucru cu arta lor, dar m-aș asigura că știu ce fac și că sunt în stare să-și asume riscuri.

— *Spuneți într-unul dintre eseurile recent publicate în* Despre bucurie în Est și în Vest *că „o foarte consistentă sursă de toleranță, insuficient însă luată în seamă, este umorul". Este umorul un dat natural, sau poate fi educat?*

— Mă tem că, într-o foarte mare parte, umorul ține de natură, de firea omului. Unii, pur și simplu, nu au umor. În măsura în care se poate spune despre mine că am umor, cred că acesta este o trăsătură a naturii mele. Dar exercitarea umorului este, în cazul meu cel puțin, o strictă formă de politețe. Îmi place să binedispun oamenii și mi se pare esențială pentru dialog și bună conviețuire o anumită formă de bună dispoziție. Într-o atmosferă de bună dispoziție – nu de veselie isterică sau de chicoteală infantilă – omul este și tolerant, și creativ. De aceea cred că umorul este una dintre cele mai prețioase stări lăuntrice pe care poți să le ai. Din păcate, nu reușesc asta tocmai cu cei apropiați. Când ies din lume tind să devin morocănos. Fie din epuizare, fie dintr-o insuficiență interioară... Regret asta. E una dintre înfrângerile vieții mele private.

Altfel, sunt sigur că, dacă umorul ar deveni o virtute obligatorie pentru a deține o funcție publică, lucrurile ar merge mult mai bine în România. Lumea noastră politică are umor doar când nu vrea.

— *Afirmați undeva că e important „să știi să-ți pierzi timpul", că momentele de destindere au produs multă cultură în istoria omenirii. Se poate învăța cum să-ți pierzi timpul?*

— Da, se poate învăța. Noi pierdem timpul, dar într-un fel foarte „dinamic". Felul modern de a pierde timpul e de a nu avea timp de pierdut. Omul recent e un om *ocupat*, stăpânit de lăcomia de a valorifica, de un fel de delir al productivității, al livrării continue. Însă ocupațiile noastre obișnuite sunt o uriașă pierdere de timp, dacă le raportăm la axele esențiale ale unui destin.

M-am întâlnit de curând cu un mare călugăr din vechea generație – un om de peste 90 de ani – care mi-a spus două lucruri esențiale. Privite rapid, ele pot părea locuri comune, dar autoritatea celui care le rostea le dă nimbul adevărului trăit, asumat, polisemic: să ai mereu conștiința că timpul e foarte prețios și să încerci să obții o stare de veghe continuă, un fel de a fi treaz, de a suprima momentele în care ești absent din tine însuți. A percepe cu maximă acuitate fiecare detaliu, fiecare moment, fiecare om din preajma ta înseamnă a nu avea *blackout*-uri. A nu lăsa nici o secundă să treacă fără chip, a fi integral prezent în fiecare gest pe care îl faci, a nu trăi somnambulic. Nu e vorba să ajungi la un fel de insomnie nevrotică, ci să absorbi în permanență infinitatea, bogăția enormă a clipei.

— *Dumneavoastră, când pierdeți timpul, ce faceți?*

— Îmi place să stau. Nu-mi iese chiar statul de tip zen, dar îmi iese zăcutul: să mă destind complet, să nu mi se ceară nimic, să las corpul și toate anexele lui în orizontul unei bucurii fără iluzii. Și îmi place să stau de vorbă.

Taclaua este o bucurie privată care mă face să mă simt foarte bine.

— *Mai mult chiar decât muzica?*

— Ascult cu plăcere muzică, toate tipurile de muzică, după împrejurare. De curând, am găsit într-un magazin de muzică din Berlin un cântăreț care îmi plăcuse foarte mult cu 40 de ani în urmă și de care uitasem. Avea o orchestră plină de haz la Napoli, îl chema Renato Carosone. Mi-a făcut mare plăcere să-l ascult o după-amiază întreagă fără să am impresia că am pierdut timpul.

— *Gurmandul este el și meloman?*

— Nu, marii mâncăcioși nu aud lăutarul care cântă alături de ei. Am cunoscut mâncăi fabuloși care erau surzi, precum și anemici care dovedeau o anume înțelegere muzicală. Muzica de acompaniament a gurmandului nu e decât un fel de lubrifiant care încurajează o digestie mai eficace.

— *Numărul dilemelor este invers proporțional cu numărul anilor?*

— Da. E foarte greu să îmbătrânești cumsecade. Am să par pășunist, dar nu am văzut oameni îmbătrânind bine decât la țară. Orașul e un mediu care îți arată minut de minut că îmbătrânești. Există o eroziune temporală extraordinară în structura citadină. La țară – eu am apucat și un sat ceva mai caracteristic – îmbătrânirea e organică, are o notă de împlinire. Orășenii bătrâni sunt cam plicticoși și mă tem că n-o să-mi iasă bătrânețea rurală pe care mi-o doresc.

— *Cum v-ar plăcea să rămâneți în memoria culturală colectivă: scriitor, filozof, profesor, politician, fondatorul* Dilemei*?*

— Nu m-am gândit niciodată la posteritate în varianta asta. Îmi amintesc de Petre Țuțea care, la un moment dat, i-a spus lui Sorin Dumitrescu, pozându-i pentru un por-

tret: „Domnu' Sorin, vă rog să mă faceți frumos! Pentru că, în fond, ce-o să rămână din mine!? Doar acest portret pe care o să-l pună nepoții pe perete. Aș vrea să poată spune și ei măcar atât: «Domnule, da' frumos era bunicul!»" Aș ține foarte mult să las în urmă o amintire de om fundamental cumsecade. Chiar dacă uneori sunt sarcastic, sau am un aer iritat ori ofensiv, aș prefera să rămân cu un portret de cetățean agreabil.

[Interviu realizat de Marius Chivu,
publicat în revista *Dilemateca*, nr. 8, ianuarie 2007]

Despre putere și oameni politici
2009

ADRIANA SĂFTOIU: *Ce înseamnă un om puternic?*

ANDREI PLEȘU: Definiția cea mai la îndemână descrie puterea ca fiind capacitatea de a produce efecte, de a influența, de a impune celorlalți, cu sau fără voia lor. Omul puternic, dacă este, de pildă, un om puternic în plan istoric, e un om care, la limită, modifică mersul evenimentelor. Puterea înseamnă pur și simplu facultatea de a schimba ceva în ambianța ta. Se vorbește de putere în sens extrem de larg. Există și puteri ascunse, există eminențe cenușii, există puteri abstracte, de pildă uniforma. Uniforma e o putere. Simpla apariție a unei uniforme creează senzația că ești într-un registru în care există un centru, o putere și se impune o reacție a ta care să fie conformă cu acea putere. Cred, totuși, că nu există putere reală fără consimțământul aceluia asupra căruia se exercită. Dacă un om puternic se întâlnește numai cu rebeli, își pierde puterea sau are o putere temporară, falsă. Omul puternic este și cel care știe să își asigure consensul, consimțământul celuilalt. Un bărbat puternic într-o căsnicie trebuie să își impună puterea prin consimțământul tandru al partenerei.

— *Dar avem și cealaltă variantă, când...*

— Când o pocnește.

— *...Când obții puterea fără nici un consens.*

— Asta se numește dictatură, în general.

— *Da, dar e tot putere. Ceaușescu a fost un om puternic?*

— Nu a fost un om puternic cu adevărat. Vezi, începem să ne bâlbâim. Căci, pe de altă parte, puternic a fost, de vreme ce a produs nenumărate efecte. A schimbat cursul lucrurilor.

— *A avut consens pentru că avea putere?*

— Asta e puterea nelegitimă. Cred că e bine să facem deosebirea între doi termeni, cel de „putere" și cel de „autoritate". Autoritatea este o calitate câștigată, dobândită într-un fel sau altul, prin cutumă, prin tradiție, prin carismă etc. De exemplu, tatăl. Tatăl e cineva care are putere în familie. Sau fratele mai mare. Sunt oameni care nu au nevoie să facă și să zică nimic. Apar și au putere. Acționează prin simpla prezență... În China veche se vorbea despre *a acționa neacționând*, să faci fără să faci în mod direct. Așa s-a făcut lumea. Puterea Creatorului nu e o putere meșteșugărească, nu s-a apucat să bată cuie, să modeleze. A apărut, a spus un Cuvânt și a apărut lumea.

— *Ne confruntăm cu o obsesie a stabilirii unor clasamente ale celor mai puternici oameni. Cum poți să afli cine sunt aceștia?*

— Soluția mea ar fi să renunțăm la aceste clasamente, pentru că nu înțeleg până la urmă gândirea asta pe topuri care acum s-a multiplicat în ultima vreme. E un fel de epidemie, o invazie a modelului sportiv. În sport, degeaba există competiție dacă nu există clasament. Dar în restul domeniilor, lucrurile astea nu funcționează. Măcar în sport clasamentul se obține pe bază de competiție directă. X se bate cu Y. Aici nu se bate nimeni cu nimeni, și vine unul din afară și spune că ai câștigat.

— *Dacă ar fi să stabilim, pentru 2008, cine e cel mai puternic scriitor sau om de cultură și plecând de la definiția dată la început, cel care modifică, influențează, întrebarea e cine și-a marcat cel mai bine teritoriul. Cel care a scris cartea*

cea mai premiată, cartea cu cel mai mare tiraj? În momentul în care stabilești un top, un clasament, totuși ții cont de niște criterii.

— Da, dar sunt niște criterii cu care vii din afara luptei, ca să spun așa. Criterii de spectator. Criteriile de spectator sunt altele decât criteriile sportivului care trebuie să știe exact pe ce se bizuie, cât poate, cât să forțeze, cât nu. Acolo există o tensiune între doi parteneri care la sfârșit arată preeminența unuia. Pe când aici avem o masă enormă de inși care fac diverse lucruri și vin cinci-șase băieți sau fete și spun: ne-am gândit că ăștia șase sunt mai buni.

— Și atunci de ce facem clasamente? Și cum alege poporul?

— Poporul judecă uneori după efectele pe care le resimte. Simte că i-a crescut pensia și optează. Cine i-a crescut-o? Cineva care are puterea să o facă, deci cineva puternic. Poporul simte, alteori, că cineva seamănă cu el, cu poporul, că are comportamentul, firescul și buna dispoziție a cetățeanului de rând, și atunci votează favorabil. Dar astea sunt criterii fluctuante. De fapt, facem topuri mai curând pentru divertisment. E o joacă. Și, ca divertisment, admit că au hazul lor.

— Dar dacă e mai mult decât atât? Dacă prin încercarea de a stabili un top îți propui să stabilești niște repere. După 1989, cine a fost puternic?

— După 1989, s-a putut vorbi despre putere mult mai colorat. Până în 1989, era limpede unde se află puterea, era o putere nelegitimă, o putere dictatorială și era rea ca atare. Raportul cu *puterea ca instanță a răului* era singura filozofie a puterii posibilă înainte de 1989. După 1989, am început să experimentăm diviziunea puterii. Avem puterea legislativă, judecătorească, executivă, am început să vedem partide diferite, lideri multipli, luptă reală pentru putere.

— *Ați deținut puterea?*

— A deține puterea și a avea putere sunt două lucruri diferite. Există oameni care au putere, dar nu au autoritate. Eu găsesc că pe scena politică românească nu există cu adevărat oameni puternici. Puterea e distribuită atât de divers și e fragmentată în asemenea măsură, încât e greu să spui că există cineva aici care, printr-un simplu gest, reușește să și miște lucrurile.

— *Traian Băsescu reușește?*

— Nu suficient. Traian Băsescu, când face un gest, face valuri, dar nu schimbă în mod radical lucrurile.

— *Pentru că nu e un om puternic, sau pentru că funcția nu îi dă voie să fie puternic?*

— Eu cred că funcția nu îi dă voie, și asta din cauza unei Constituții prost gândite, dar fapt e că degeaba ești personalmente un om puternic, dacă instrumentarul puterii îți lipsește. Traian Băsescu este, cred, în această poziție. Este un om puternic personalmente, un om energic, cu inițiativă, cu o voință vie și cu o autoritate personală câștigată. Dar toate aceste calități sunt puse într-un context paralizant.

— *Problema e persoana sau cadrul?*

— E cadrul. Când spun că ar trebui schimbată Constituția, eu nu spun că ar trebui să întărească sau să slăbească rolul președintelui. Spun doar că ea trebuie să aibă o coerență internă. Dacă vrei să ai un președinte reprezentativ, dar fără puteri executive, atunci el trebuie ales de Párlament și e în regulă. Dacă vrei un președinte tare, atunci îl faci să fie ales direct, prin vot universal. Or, la noi, președintele e ales direct, ceea ce înseamnă că are o legitimitate, o putere extraordinară și după aceea i se ia tot ce a obținut prin vot direct și devine un coregraf. Asta e o incoerență internă. Dacă vrem un președinte mai puțin profilat, să îl aleagă Parlamentul și să fie ca în Germania, ca în alte țări unde se întâmplă astfel.

— Votul te face puternic. Sorin Oprescu este un om puternic?

— Da. În acest moment este un om puternic. Votul, politic vorbind, este un criteriu. Îți place sau nu îți place, votul atestă capacitatea ta de a influența masa de oameni din fața ta.

— Dar în cultură ce te face puternic? Cititorul, critica literară?

— În cultură conceptul e mai diafan, pentru că poți să capeți putere și după ce ai murit. Partea simpatică a culturii e că lupta pentru putere continuă și după ce tu personal nu te mai lupți. Van Gogh nu a fost un om puternic în timpul vieții lui. Cum a murit, a devenit ditamai atletul picturii universale. Aici sunt destine misterioase și sunt inadecvări între oameni și epoca lor care fac ca puterea să vină târziu. Există și oameni cărora nu le place să aibă putere la vedere. Există oameni care au destin de eminențe cenușii. Noi cunoaștem câțiva.

— Și care sunt mai puternici decât cei pe care opinia publică îi consideră puternici.

— Care sunt foarte puternici, care manevrează, care influențează lucrurile, dar pe care nu poți să îi pui într-un top. Nu poți să faci un top al eminențelor cenușii pentru că atunci i-ai deconspira pe toți. Dacă îi scoți în față, atunci nu mai sunt cenușii, și nu mai sunt nici eminențe. Ei își extrag puterea din faptul că nu o afișează. Ești puternic dacă miști lucrurile și nimeni nu se prinde că tu le miști. Există tipul acesta de perversiune. Există pe urmă forme de putere înșelătoare pur și simplu. Oameni care par să fie Schwarzenegger și care în realitate sunt foarte ușor de dezumflat. Aceasta e puterea notorietății, puterea cu care lucrează mass-media.

— E aceeași cu puterea credibilității?

— Într-o primă etapă, notorietatea pare tot una cu credibilitatea, ceea ce e fals, drept care oameni de diverse calibre, pentru că sunt notorii, sunt rugați să se pronunțe în chestiuni în care habar nu au. Dacă domnul Cătălin Botezatu este o vedetă, atunci putem să-i punem și întrebări despre sensul istoriei. De ce nu? Poate ne răspunde. În general, toți răspund. Îmi spunea cineva că a făcut interviuri cu diverși oameni notorii, unii chiar cu putere, și le-a pus întrebări din afara domeniului lor de competență. Nici unul nu a zis niciodată nu știu. Toți au răspuns la toate întrebările.

— *Ca să spui nu știu, trebuie să fii un om puternic.*

— Cu asta deschideți o temă foarte importantă după mine, esențială, și anume puterea de a te abține, puterea de a nu abuza de putere. Și mai ales puterea de a te înfrânge acolo unde merită să fii înfrânt. În fond, oamenii puternici, asta ar fi după mine definiția cea mai exactă, sunt oamenii care au putere asupra lor înșiși. Oamenii care știu ce să facă și ce să nu facă cu ei. Cu asta intrăm în sfera religiosului, a ascezei, a misticii, în general. În Evul Mediu se vorbea despre puterea inteligenței de a se sacrifica pe sine. Ești foarte inteligent, dar înțelegi să îți domini această îndemânare, această facultate, ca să capeți candoarea necesară pentru a înțelege lucruri care nu țin de inteligență. Tot așa poți să îți sacrifici corpul. Oamenii care mor pentru ceva sau pentru cineva sunt oameni foarte puternici. E o decizie care cere aptitudini atletice. Asta nu înseamnă că sinuciderea este o formă de putere. Dar sacrificiul este. Câți oameni în România de astăzi cunoașteți care au puterea de a fi mai puternici decât ei înșiși? Scena noastră politică abundă în oameni cu o tacla extraordinară, cu papagal, nervoși, agitați, veseli, impertinenți, agresivi, dar

puternici cu adevărat nu. E ca atunci când conduci mașina. După mine șoferii proști, și anume cei neîndemânatici și lipsiți de putere, de putere șoferească, sunt cei care conduc tip formula unu. Stilul spectaculos...

— *Asta arată o frustrare până la urmă.*

— Da. Cu rezultatul că ajungi cu nasul în parbriz, iei curbe vehemente, accelerezi în trombă. Șoferul puternic cu adevărat, stăpân pe mașina lui, e cel care conduce muzical, care își strecoară vehiculul pe drumuri cu un fel de calm suveran și cu o armonie care nu tulbură nimic în jur. E adevărat că e aproape imposibil să faci asta în București. Bucureștiul pentru șoferi e un spațiu nevrotic.

— *Cum conduceți?*

— A, excelent! Te îndoiai?

— *Muzical, să înțeleg?*

— Evident! Solo de coloratură...

— *Și ce muzică? E important.*

— Apropo. Muzica e o putere. E o putere foarte periculoasă. E insidioasă. Pui o muzică și te pune în cinci minute în dispoziția ei. Tu ești în regulă, te scoli bine mersi, asculți *La umbra nucului bătrân* și începi să suferi...

— *Faptul că e atât de dificil să faci un clasament al oamenilor puternici nu arată și lipsa unor repere? Mai avem repere? Ne mai uităm la ceva, mai urmărm pe cineva?*

— Da, dar de multe ori ne uităm la ce nu trebuie. Există o derivă a modelelor în mod limpede, fiindcă există o derivă a valorilor, a criteriilor și așa mai departe. Dar asta nu e doar în România. Trebuie să înțelegem că peste tot în lume există o derivă a modelelor. Te trezești că cine știe ce vedetă de mâna a doua ajunge *star* absolut, sau că un autor care e foarte *trendy* sau a nimerit pe subiecte care sunt foarte la modă sau sunt *politically correct* devine dintr-odată candidat la Premiul Nobel.

— *Aceste non-entități, cum îmi place să le numesc, au putere?*

— Sigur că da, și sunt puternici dintr-un anumit motiv. Una dintre puterile care au dispărut sau sunt în degradare pe piața noastră și, aș spune, în general, e *puterea educației*. Educația a fost în societatea omenească o putere, adică a produs oameni, tipuri umane, mentalități, conduite. Fără forța asta a educației care se face în familie, care apoi se face în instituții, o societate se dezagregă. Puterea educației a dispărut. Pentru că a dispărut ideea de *autoritate*, autoritatea sună prost. Înseamnă...

— *Sună prost la noi pentru că ne gândim obligatoriu la ceea ce înseamnă autoritatea de proveniență comunistă. Dar altfel e nevoie de autoritate.*

— E nevoie, dar când pronunți, în lumea de azi, cuvântul autoritate, lumea să gândește la autoritar și la discriminare. Adică de ce să aibă cineva autoritate asupra altcuiva? Nu e asta o gândire discriminatorie? Nouă nu ne plac autoritățile. Lumea de azi e o lume anti-elitistă. Elitele sunt o formă de putere. Amintiți-vă ce se spune despre elite în 90% din cazuri la televiziunile românești și în ziare. Elitele sunt ceva rău. Elitele sunt mutate imediat în zona elitism.

— *Dar cine sunt elitele? Un doctor, un profesor intră în această categorie?*

— Sigur că da. Un țăran fruntaș în satul lui e elită.

— *Cred că avem o percepție greșită asupra acestei categorii. Trebuie să recunoaștem că atunci când spunem elită ne gândim doar la scriitori, filozofi... E greșit?*

— E total greșit. Există elite în fiecare clasă profesională sau socială. Există o elită a muncitorimii, o elită a medicilor. Sunt oamenii la care apelezi când vrei o performanță de vârf. Când vreau un instalator, caut un instalator „de elită", pentru că vreau să îmi pună în casă țevi ca lumea.

Există o elită a medicilor. Nu te duci să te opereze cineva ales prin vot democratic. Te duci să te opereze cel mai bun. Asta înseamnă elită. Ăl mai bun pe un anumit domeniu. Ei, la noi, ideea de cel mai bun, cu alte cuvinte „cel mai puternic profesional", e compromisă.

— *E compromisă pentru că la noi autoritatea înseamnă un om, nu înseamnă legi, reguli foarte bine stabilite, unde acel om vine doar să pună în aplicare legile și să urmărească aplicarea legilor. Noi, în general, nu servim funcția, ci funcția îl deservește pe cel care o deține. Și atunci cuvântul autoritate s-a deteriorat, și mă întreb dacă cei care au deținut-o nu au contribuit la asta. De exemplu, la noi, când te oprește un polițist, primul lucru pe care îl faci e să îl contești. În alte state, când te oprește, nici nu miști. El reprezintă legea.*

— Acesta este un bun exemplu de putere care se justifică strict prin autoritatea funcției. Putem rezuma ce am vorbit până acum în fraza următoare: Există putere fără autoritate, și asta nu e în regulă, și există și autoritate fără putere. Sunt foarte mulți oameni care, în domeniul lor, sunt autorități și care nu sunt utilizați. Aceasta e una din bolile reale ale României. Sunt utilizați tot felul de clămpăi care nu au, în alcătuirea lor, datele puterii reale, bazate pe autoritate.

— *A fi slugarnic. Nu cumva și asta te face să fii puternic? Am constatat că pe piața publică, cel puțin în ceea ce privește politica, unii care sunt doar slugarnici, subordonați, sunt puternici.*

— Da, dar au o putere delegată. Au atâta putere câtă se reflectă asupra lor din puterea aceluia cu care sunt slugarnici. Sunt ca luna față de soare.

— *Aveați putere. Ați fost ministru, consilier prezidențial. Ce fel de om puternic erați? Cu autoritate? Ce impresiona mai mult? Funcția sau eruditul Andrei Pleșu?*

— Nu știu. Mi-e greu să judec asta. Dar pot să spun că mai curând am resimțit, imediat după 1990, în toate pozițiile pe care le-am avut, *limitele* puterii, nu puterea însăși. Imediat după 1990, când lumea crede că s-au comis foarte multe acte autoritare, experiența mea îmi spune că nu exista nici o autoritate cu adevărat. Nimeni nu putea să facă nimic din cauza unei atmosfere postrevoluționare în care situația era confuză, în care nimeni nu îndrăznea să asume un grad prea mare de putere. Eu am vrut să îmi schimb șoferul când eram la Ministerul Culturii și n-am reușit. L-am sunat pe șeful garajului și i-am spus că aș vrea alt șofer. Și mi-a spus că nu se poate. L-am întrebat: dar dacă vă suna Suzana Gâdea, cum reacționați? A, zice, îl schimbam imediat, dar de aia am făcut o revoluție.

— *Deci avea și el dreptate.*

— Avea dreptate, în limitele lașității lui... M-am ambiționat și am vrut să văd dacă are prim-ministrul mai multă putere în chestia șoferului meu. Am vorbit cu el. N-a reușit. Am mers până acolo încât, mai mult dintr-un instinct experimental, l-am rugat și pe președintele Ion Iliescu să mă ajute. N-a putut. Asta era puterea în momentul acela. Nimeni nu asuma gesturi de autoritate, sau, când le asuma, le asuma bezmetic, în momente de isterie, de panică, de confuzie. La Externe, când voiam să dau pe cineva afară pentru incompetență, mi se explica cum Codul Muncii nu permite, că voi fi dat în judecată – și am și fost dat la un moment dat – și că voi pierde. La CNSAS, nu mai vorbesc. Depindeam, ca niște petiționari de mâna a doua, de autoritatea care deținea documentele. Prin urmare, eu am simțit în fiecare post pe care l-am deținut lipsa puterii sau limitele ei birocratice, așa încât am avut de multe ori dificultăți să fac ceea ce „puterea" mea mi-ar fi îngăduit în mod normal.

— Mi-ați povestit la un moment dat despre vocea care a generat demisia de la Ministerul Culturii. Vă deranjează dacă o invocăm?

— Deloc. Mi-aduc aminte că am dat telefon unui inspector de județ – fiecare județ avea un inspector pentru Cultură – și i-am cerut să facă ceva, nu mai știu ce, și el nu a fost de acord, m-a contrazis și am intrat într-un fel de polemică cu el. În timp ce vorbeam cu el, am auzit o voce în căpățâna mea care spunea: „totuși, cum își permite ăsta să vorbească așa cu un ministru?". Când am auzit vocea asta, am tulit-o. Am mai stat puțin și mi-am dat demisia.

— Pentru că?

— Pentru că am simțit că cineva înlăuntrul meu devine mai puternic decât mine.

— Ați fost deci puternic stăpânindu-vă funcția care începea să vă domine.

— Sigur că da. Ceea ce se întâmplă când ajungi într-o funcție de putere nu e că te schimbi tu întâi. Întâi se schimbă cei din jur. Brusc, oameni pe care îi știi de ani de zile, cu care ai avut de-a face, te tratează altfel. Primul pas către schimbarea de sine e făcut. Începi și tu încet-încet să te așezi în rolul pe care ți l-au distribuit ceilalți. Puterea e și un *rol*. Un rol în care intri sau nu intri. Uite, Emil Constantinescu, după mine, încearcă să intre în rolul puterii abia după ce a pierdut-o. Și asta dă un aspect precar modului lui de manifestare. El trebuia să fie mult mai eficient și mai autoritar ca președinte și a căpătat acum o alură oțelită, de om trecut prin războaie și lupte uriașe, fără să aibă nici un fel de atribut în privința asta.

— Ce contează mai mult în definirea imaginii de om politic puternic? Discursul, sau faptele?

— Cuvântul e o putere, o enormă putere, și cine controlează puterea cuvintelor e un om foarte puternic, care poate să facă lucruri oribile sau minunate. În plus, suntem

latini, iar „vorbăria" e fatală. Eu pretind însă că acolo unde faptele sunt palpabile și cu efecte imediate, ele se percep. Avem exemplul unui primar de sector, domnul Negoiță: nu a avut nici un fel de prestație mediatică, nu s-a bizuit pe puterea discursului și a fost votat cu un procent uriaș, pentru că a făcut lucruri vizibile. Se poate și așa.

— *Apetitul nostru pentru vorbă e foarte mare. Stați foarte mult în Germania. Cum se întâmplă acolo? Ce vedeți la jurnalele de știri?*

— În primul rând, că știrile durează mult mai puțin. Emisiunea de știri nu depășește, în mare, 20-25 de minute. La noi, știrile sunt unul din programele de divertisment ale serii. În al doilea rând, dezbaterile politice, chiar când sunt acute, rămân înlăuntrul unui cod al comunicării, care este acceptat de toți; de plidă, nu vorbește nimeni peste celălalt în mod abundent. Sunt și excepții, dar, în general, e un spectacol la care te poți uita fără să pleci isteric din fața ecranului. Eu de câte ori văd un talk-show la noi, indiferent cine participă, mă îmbolnăvesc. E ceva în modul de desfășurare a show-ului, de la limbaj până la îmbrăcăminte, până la argumentație, care mă aduce în stare de isterie. Și continui să mă uit, dintr-un sentiment sinucigaș, de masochist.

— *Răspunsul care vi s-ar oferi e să folosiți telecomanda.*

— Da, dar n-o fac, pentru că sunt vicios. Și mai e ceva. Spectacolul are o imensă valoare de *ciné-verité*. Eu mă și distrez copios, așa nervos cum sunt, la asemenea spectacole.

— *Unde căutăm puterea?*

— Dacă e de căutat puterea, după părerea mea, nu în zona politicului trebuie căutat. Puterea politică este cea mai puțin durabilă și cea mai relativă formă de putere, dacă „relativul" are o formă de comparație. Politicul este, prin definiție, zona relativului. Se impune fulgurant, spectaculos, și după câțiva ani intră într-o totală obnubilare.

Nu puterea politică e puterea de lungă durată. Marile minți puternice ale istoriei omenești, marii oameni puternici sunt câțiva împărați care au schimbat harta lumii, dar în general vedetele zonei sunt moarte și îngropate pentru totdeauna. Nu cred că politica este zona privilegiată de manifestare a puterii.

— *Dar politicul ne influențează foarte repede și imediat viața.*

— Pentru că la noi măsurile normale de subzistență se iau de către oameni, în loc să se ia în interiorul unui sistem care ar trebui *el* să fie puterea, prin instituțiile și procedurile pe care le impune. În țările așezate, lucrurile intră într-un fel de subînțeles al evoluției. Din cauza asta nu prea contează ce partid vine la putere. Când însă legile nu au putere, au putere unii oameni. Și nu neapărat cei mai buni.

— *Care e gestul de putere care v-a impresionat cel mai tare?*

— Nu m-am gândit niciodată, și faptul că am întrebarea în față și nu am un răspuns imediat arată că n-am fost izbit, în mod durabil, de vreun asemenea gest, deși am cunoscut oameni și am trăit împrejurări care au marcat mersul lucrurilor.

— *Serviciile secrete sunt puternice?*

— Sunt puternice pentru că sunt secrete. E ca în cazul oamenilor tăcuți, care par mai inteligenți decât sunt pentru că nu știi ce se ascunde în tăcerea respectivă. Unii tac profund despre lucruri importante. Alții tac pur și simplu pentru că nu au nici un mesaj care să forțeze poarta cuvântului. Așa și cu serviciile secrete. Uneori ai impresia că sunt tari pentru că pur și simplu nu sunt transparente și nici nu pot fi. Asta e structura lor.

— *Când v-ați simțit puternic?*

— M-am simțit puternic în două împrejurări. Una e previzibilă, am evocat-o deja, când am reușit să mă domin,

într-un moment sau altul. Viața interioară a omului este de fapt efortul lui de a se domina și acesta e „războiul nevăzut" de care se vorbește în unele texte. Când am reușit asta, nu prea des, m-am simțit puternic. Și m-am mai simțit puternic, în mod paradoxal, când am reușit să uit de mine, când m-am ocupat de altcineva, de altceva, când nu am fost propriul meu subiect. Atunci am simțit că sunt un om puternic. Nu vreau să apară ca o laudă de sine. Mi s-a întâmplat rar, dar mă străduiesc.

[Interviu realizat de Adriana Săftoiu, publicat în revista *Political woman*, anul I, nr. 1, aprilie 2009]

N-am să mai apuc alt chip al acestei țări

2009

GEORGE RĂDULESCU: *Ce funcții are elita în societatea românească actuală?*

ANDREI PLEȘU: Să ne înțelegem, mai întâi, asupra termenului „elită". Pentru mine, elita cuprinde – am spus-o și am repetat-o de nu știu câte ori – oamenii cei mai bine pregătiți din fiecare domeniu. Asta înseamnă că există o elită țărănească, o elită a muncitorilor, o elită a medicilor, o elită a gânditorilor, a scriitorilor. Nu e vorba de un concept închis și exclusiv, de o minoritate care funcționează diafan, ca un grup de îngeri. Ci de solidaritatea subînțeleasă a celor care, în meseria lor, au atins un nivel de performanță maxim și pe care, de altfel, îi căutăm ori de câte ori avem nevoie. Ne-am obișnuit să bombănim elitele, dar când vrem să mergem la doctor, de exemplu, imediat ne interesăm care e cel mai bun, care este chirurgul cel mai eficace. Dacă vrem să bem un vin bun, căutăm printre cele mai bune, căutăm vinuri „alese". Elită vine de la „a alege", un cuvânt care trimite la selecția pe criterii de calitate. Acum, când se spune „elită", lumea se gândește ori la „elita politică", ori la „intelectuali". Când ai de înjurat ceva în România, la ora asta, când trebuie găsit un vinovat pentru modul cum (nu) merg lucrurile, foarte des pe listă, pe unul din primele locuri apar elitele intelectuale, care greșesc oricum. Adică, dacă nu se bagă, sunt „elitiști", stau în

turnul lor de fildeș. (Deși, cum spunea un prieten, din turnul de fildeș se vede, totuși, mai departe decât de la firul ierbii.) Iar dacă se bagă, sunt somați să-și vadă de treabă: „Ia lăsați-ne cu fasoanele dumneavoastră!" Mi se întâmplă să citesc forumul ziarului *Adevărul*...

— *Să nu-i luați în seamă pe unii dintre „comentatori"*...

— Dacă îi iei în seamă și ești mai slab de înger, te sminteși. Însă totuși categoria aia de oameni există. Sigur, nu sunt neapărat caracteristici pentru toată populația României, dar există, *votează*. Mă întreb uneori, citindu-i, ce așteaptă ei de la intelectuali și de la elite în general. Fapt e că fiecare națiune are nevoie de elite fiecare om are nevoie în viață de serviciile unei elite, pentru că elita, elita adevărată, e, prin definiție, slujitoare. Dar, ca să ai o elită funcțională, trebuie să trăiești într-un mediu care știe să-și aprecieze elitele, care le privește cu simpatie. Îți trebuie nu numai oameni de calitate, ci și o bună recepție a calității lor. Dacă lumea pornește de la ideea că elitele înseamnă ceva rău și confundă elitele cu elitismul și cu fasoanele de tot felul, elitele se atrofiază.

— *Cum vă simțiți când ieșiți pe stradă?*

— Ies mai puțin pe stradă acum decât ieșeam înainte și nu sunt încântat de ce văd, ceea ce nu înseamnă că îmi plăcea mai mult înainte. Însă aș fi preferat ca, plecând de la acel stadiu, lucrurile să fi evoluat altfel. Deocamdată, suntem într-o anumită impuritate: și vizual, și auditiv, și stilistic, și vestimentar, și alimentar. E, în peisajul cotidian, ceva confuz și neașezat. Suntem neașezați. Și am pierdut câteva virtuți importante: respectul pentru celălalt, admirația genuină, autentică pentru calitatea și reușita umană, bună-cuviința, politețea, bunătatea. Mi se pare că în România lipsește tot mai acut bunătatea inimii.

— *Spuneați că vreți să rămâneți în memoria colectivă ca „un om cumsecade"...*

— Da, dar aș adăuga că mi-aș dori să existe din ce în ce mai mulți oameni cumsecade. Pentru că dacă ești cumsecade de unul singur ajungi la o operație de bypass.

— *Vă simțiți marginalizat?*

— S-a spus că, în lumea oamenilor, „centrul e peste tot, iar periferia nicăieri". În România e invers. Periferia e peste tot. Așa că, orice ai face, ești la margine: în politică, unde te înjură toți, sau în masa anonimă, unde n-ai acces la putere. Românul are, de altfel, un adevărat complex al marginalității și al provincialității. Mereu suntem „departe", neiubiți, suferinzi, chinuiți. Avem o vocație de victime, și, când nu ne iese, o confecționăm.

— *De unde pleacă această vocație?*

— Din intuiția că ea constituie o scuză extraordinară. Când nu-ți iese nimic, dai vina pe alții. Psihologic, e legitim sau justificabil, dar, pe termen lung, devine un obicei prost.

— *Aveți un pronostic temporal pentru normalizare?*

— Când sunt depresiv, nu mai reușesc să fac astfel de pronosticuri. Îmi spun că suntem de prea multă vreme așa cum suntem. Nu e o chestie de acum zece ani, de acum 40, sau o moștenire a comunismului. Mă tem că nu. Comunismul a avut darul să scoată ce e mai rău în noi. E una din marile „capacități" ale unui sistem de tipul acesta: scoate din om ce e mai rău. Dar noi aveam probleme și înainte.

— *Cu cât timp în urmă trebuie să mergem?*

— Într-o prefață a lui Titu Maiorescu la o carte de istorie de-a lui, apărută în primii ani ai secolului trecut, citim ceva de genul: „În această perioadă de tranziție în care ne aflăm..." România e veșnic în tranziție. De ce e ea așa? Din excesul unei calități poate. România e flexibilă,

nu „încremenește în proiect". Adică așteaptă să vadă cum merg lucrurile și, în funcție de cum merg lucrurile, se orientează într-un fel sau altul.

— *Dar nu definitiv...*

— Nu, pentru că lucrurile se schimbă. E un tip de relativism care, metafizic, are părți interesante, dar, pragmatic, e foarte riscant. Pentru că excesul de adaptare nu e un fel de a supraviețui. Nu se cheamă că te adaptezi; mai curând te dizolvi. Te pliezi mereu pe o formă de relief exterioară și îți pierzi forma proprie.

— *Care sunt dilemele pe care le aveți în legătură cu societatea românească?*

— Riguros vorbind, dilema e o figură logică în care ai două soluții, ambele imposibile. În privința asta pot face o lungă listă de perechi de soluții imposibile. Gândiți-vă la alianțele politice, sau la candidații la președinție. Toate soluțiile au în ele un coeficient de indezirabil. Și atunci, electoratul trăiește o dilemă masivă, care îl duce la absenteism. Din cauza asta, într-un acces de disperare, am propus votul obligatoriu, ceea ce mi-a atras o antipatie generală. Au fost chiar unii, pe forum, care m-au sfătuit să mor decât să propag asemenea idei comuniste. Cred că, pedagogic vorbind, o ieșire din dilemă ar fi obligativitatea unei opinii, indiferent dacă ea este o opinie zero. Dar să fie dată ca opinie, nu ca somnolență la domiciliu...

— *Cum vedeți societatea românească peste zece ani?*

— Cu toate datele de acum multiplicate de zece ori. Adică nu evoluție, ci amplificare.

— *Tinerii nu rezonează la schimbare?*

— Depinde la ce tineri ne gândim. Eu cunosc tineri care se descurcă foarte bine în România de acum. Tineri care au făcut carieră în management, în advertising, în presă. Sunt câteva meserii unde cei care au avut abilități s-au

descurcat imediat. N-am senzația, când îi văd la televizor, pe stradă, în locurile pe care le frecventez, că sunt o generație nefericită. Sunt „branșați".

— *N-au nici dileme...*

— Par niște oameni „rezolvați". Există însă și unii care n-au avut promptitudinea acomodării sau calitățile necesare pentru a se „aranja" și care sunt partea tristă a generației. Sunt inși dezorientați, care sunt gata să facă orice, dar nu fac nimic, sunt dezabuzați, caută soluții de moment și trăiesc la întâmplare. Aceștia mă indispun cel mai mult. Există, e drept, și o categorie mică, dar nu neglijabilă, de tineri, am cunoscut câțiva dintre ei, care sunt excepționali, care au fost la studii în străinătate, care au luat diplome strălucite și cu care se întâmplă din două lucruri unul: ori capătă oferte atât de substanțiale în afară, încât nu se mai întorc (ceea ce e păcat, dar asta nu înseamnă că îi consider pierduți, n-am o imagine atât de dramatică despre „fuga creierelor"; cred că un român care funcționează optim în America rămâne un român de care poți să fii mândru în orice împrejurare; nu cred că trebuie să stea toți aici, mai ales dacă nu au oferte onorabile); a doua categorie o reprezintă cei care se întorc totuși, plini de bună intenție, știind că vor avea mai puțin decât ce ar fi avut afară, dacă ar fi acceptat ofertele de-acolo, dar care sunt gata să riște. Or, tocmai ei sunt tratați inadmisibil. Cunosc tineri de prim nivel care sunt muritori de foame, pentru că nu pot intra în nici o universitate, în nici un institut de cercetare, și caută expediente. Până la urmă, ori se pierd, ajung să facă orice ca să poată trăi, ori pleacă din nou, de data asta definitiv.

— *Dar de ce unii se întorc?*

— Se gândesc, probabil, că România este și țara lor! În România sunt foarte multe de făcut. Îmi aduc aminte că Noica ne spunea mereu asta, înainte de '89: „Partea

frumoasă cu România este că, aici, totul e încă de făcut." E de făcut ceva, în toate domeniile. Sunt tineri care spun: mergem în România și facem treabă. Dar, odată întorși, află, de pildă, că la universități catedrele funcționează în general etanș: nu sunt acceptați decât tineri care clonează, servil, profesorii „tradiționali". Și atunci, după întoarcere, urmează o mare dezamăgire. Din punctul meu de vedere nu cei care pleacă și rămân în străinătate reprezintă „fuga creierelor", ci cei care se întorc și sunt nefolosiți. Asta e ceva criminal.

— *Și în politică, și în universități un schimb de generații s-a făcut...*

— Prin clonare! Se creează un raport nesănătos între „model" și învățăcel; modelul e „vechi", nereformat, necompetitiv, iar învățăcelul îl reproduce ca atare. Fie fiindcă e convins că așa e bine, fie pentru că realizează că asta e calea spre promovare.

— *E vorba de impostură până la urmă.*

— Una din bolile severe ale României.

— *Tineretul pare să nu fi dezvoltat imunitate la impostură...*

— La Colegiul Noua Europă, am în fiecare an un grup format din circa 20 de tineri din domeniile cele mai diverse. Mie mi se par excepționali, mă uit uimit cât de bine pregătiți sunt și aș vrea să-i văd folosiți. De asta îi și invit la colegiu, ca să aibă un an de respiro până îi pescuiește cineva. Mă deprimă extraordinar să văd asemenea capacități trăind marginal, rămânând într-un con de umbră.

— *E posibilă o revoltă a „marginalizaților"?*

— Am fost martorul câtorva tentative de aglutinare, de coagulare. Au vrut să facă câte un proiect, vreo instituție mică, un centru de studii. Dar nu găsesc finanțatori. Dacă voiau să facă o echipă de tenis, găseau. Cercetarea și tot ce

ține de educație și de viață intelectuală nu sunt așa vizibile. Sponsorul nu se repede în teritorii unde nu apar bannere, unde nu există nici o vizibilitate publică a gestului lui. Dacă faci un târg de carte, știi că sponsorizarea ta va fi publicitată. Dar dacă faci un colegiu de studii avansate, unde se întâlnesc oamenii să discute, să zicem, despre fenomenologie, nu observă nimeni.

— *Dar în Germania cum funcționează?*

— Acolo se implică statul, se implică landurile, distribuția de fonduri are alt mecanism. Dar se implică și mari fundații private, Volkswagen de exemplu, cu bani mulți, cu jurii de specialiști care știu să dirijeze banii. La noi nu există o cultură a fundațiilor. La noi se fac fundații ca să obții fonduri, nu ca să dai. E o accepție cu totul neobișnuită a termenului. Când *n-ai* bani faci o fundație. Fundația, în mod normal, este un *fond* de bani care caută modalități de distribuție. La noi sunt tot felul de baloane care nu conțin nimic. Iar când există bani, avem două posibilități: ori cel care îi are nu e dispus să-i dea decât pe ce-i place lui, ori ar da, dar nu-ți vine ție să-i iei. Și asta e o situație tipic românească. Există oameni cu bani care ar da câte ceva, însă nu-ți vine să dansezi cu ei a doua zi la televizor. M-am lovit personal de asta. E o problemă serioasă, pentru că orice asociere cu un om care are bani, dar e moralmente sau penalmente discutabil, te pune în condiția de complice. Deși, în mod normal, ar trebui să spui că „banii n-au miros", și că, dacă faci cu ei un lucru bun, ești scuzat.

— *Vedeți un alt mod de organizare?*

— Pentru instituțiile de tipul acesta (centre de studii avansate), găsesc că Statele Unite practică soluția cea mai inteligentă. Și anume, se constituie un fond de tip *endowment*, care pus la bancă produce anual o sumă suficientă

pentru ca instituția respectivă să se întrețină și să nu mai aibă nevoie de nimic. Depinde de mărimea instituției ca banii din dobânzi să îți acopere cheltuielile. Așa funcționează Princeton de decenii, fără ca cineva să mai dea bani. Așa a făcut Soros la Budapesta. La Central European University, el nu mai dă bani. A dat la început un fond, iar instituția trăiește din el. Și eu visez să capăt un *endowment* la Colegiul Noua Europă și să scap de griji pentru totdeauna. Nu e nevoie de un fond uriaș. Sunt bogătași în România care s-ar uita cu dispreț la asemenea sumă.

— *Dacă v-ar sta în putere să rescrieți anumite capitole ale istoriei recente românești, care ar fi acestea?*

— Nu cred în scrierea și rescrierea istoriei (s-a făcut destul asta în comunism). Cred într-un simț al răspunderii care să te determine *să faci* istorie, să te gândești la ce ai tu de făcut pentru ca lucrurile să meargă. Una dintre problemele lumii publice românești este că nu gândim acțiunea publică decât în mare. Fiecare guvern vine, de pildă, cu proiecte atotcuprinzătoare. Dar nici un guvern nu poate face, într-un mandat, tot ce promite. Trebuie să-și stabilească, realist, *câteva* priorități. Pe de altă parte, ca să se întâmple ceva, nu numai guvernul trebuie să funcționeze. Lucrurile nu se pot schimba esențial nici cu un guvern bun, nici cu un președinte bun, nici cu instituții eficiente (deși e nevoie de toate acestea). Lucrurile nu se pot schimba fără mari schimbări la nivel *individual*: la nivelul ăluia care scuipă pe stradă, trăiește din mici potlogării, își batjocorește aproapele, nu-și face treaba în mod corect. Adică fără această reformă la nivel microsocial, putem să avem 1 000 de personalități spectaculoase la vârf: ele nu pot schimba adâncurile acestea mereu instabile, mereu în stare de fermentație. Eu nu spun că toți românii sunt hoți sau inapți. Spun doar că există o lipsă de mobilizare de sine pentru

rezolvarea lucrurilor dificile și o tendință de a plasa mereu răspunderea, greutățile, vina spre altcineva. Când mereu e de vină altcineva, nu e de vină nimeni. Asta se întâmplă. Eu găsesc că și miza asta extraordinară pusă pe oamenii politici e excesivă. Oamenii politici sunt, la rândul lor, simpli slujitori. Sigur că mi-aș dori oameni politici cu mai multă imaginație, cu mai multă prestanță, cu mai mult stil. Pe mine mă scoate din minți că văd zilnic la televiziune și în viața noastră politică o lipsă cronică de civilizație, de bunăcredință, de ținută. Ai impresia că sunt oameni care nu au trecut prin nici un episod modelator normal. Ciclurile tradiționale ale formării unui om: familie, școală bună, universitate bună, societate care să te oblige la un anumit mod de a fi. Dar, pentru a te pronunța critic asupra politicienilor, trebuie să ai, la rândul tău, discernământ și credibilitate. Or, cum se petrece la noi critica în materie politică? Includ și presa aici. Întâi ne împărțim pe tabere: avem probăsescieni și antibăsescieni. Am avut și proiliescieni și antiiliescieni. Trăim într-un tic-tac foarte plicticos. Dacă erai iliescian, atunci orice făcea Iliescu era bun, greșelile erau minore sau întâmplătoare. Dacă erai „anti", tot ce făcea era rău. Mi-aduc aminte, de pildă, ce se întâmpla când Iliescu, în '90-'91, își făcea vreo cruce la câte o ceremonie religioasă. Proiliescienii spuneau: „Ați văzut că e un om credincios, e și el român?" Antiiliescienii: „Nu-i e rușine! Impostorul! Pe el îl doare în fund de Biserică, dar se închină de fațadă. Încă o minciună!" Mergem la Băsescu: probăsescienii iartă tot, antibăsescienii trăiesc de dimineața până seara pescuind orice derapaj cu o pasiune ridicolă. Ați urmărit episodul cu bostănarii de la Dăbuleni? Domnule, aluzia președintelui la electoratul lui Geoană nu era un capăt de țară! E clar că nu cu „bostănarii" avea Băsescu ceva, ci cu președintele Senatului. Ei bine, cei din Dăbuleni se simt ofensați.

Vine primarul lor la Cotroceni ca să protesteze! Mă întreb pentru câte alte probleme serioase din județ a venit primarul la Cotroceni. Dar totul ia o întorsătură comică: președintele, la rândul lui, se duce la Dăbuleni și încearcă să se explice. Atunci apare alt set de analize: cu ce bani s-a dus Băsescu la Dăbuleni? Păi, cu banii noștri! Adică președintele țării nu are voie să se deplaseze nicăieri în țară decât făcând deconturi prompte și rambursând sumele. Dacă ajungi la acest nivel, nu mai ai nici un credit când, având motive serioase să fii critic, spui ce ai de spus. Vei trece, inevitabil, în categoria celor pentru care bombăneala perpetuă e un fel de hobby. Dacă în gazetăria noastră – mă refer la ea în primul rând – nu se învață că credibilitatea unui gest critic nu poate fi susținută decât dacă este mereu în balans cu o anumită obiectivitate, ne scoatem ochii degeaba. Am văzut ce s-a întâmplat cu apelul din *Revista 22* la adresa Universității Spiru Haret. Acolo era un text de multe rânduri împotriva lui Bondrea. O jumătate de rând spunea că până și Băsescu a avut aerul că relativizează tâlhăria ipochimenului. Ce-au scris ziarele? „Intelectualii au pus tunurile pe Băsescu." Nu, noi am pus tunurile pe Bondrea! Felul ăsta de a reambala totul face imposibil și dialogul, și critica eficace. Băsescu, pe de altă parte, când aude o critică, ați văzut ce spune: „Sunt plătiți! Dacă, orice aș face, ei clămpăne la fel, înseamnă că o fac din interes!" E o aberație, dar una stimulată de monotonia criticii gazetărești. Tot o aberație e și expresia „intelectualii lui Băsescu". Pe Liiceanu nu l-a inventat Băsescu. Sau o să-mi spuneți că, dacă dispare Băsescu, Liiceanu ajunge la colțul străzii?

— Doamna Zoe Petre spunea că foarte mulți intelectuali se feresc să se dezică de gesturile președintelui, pentru că l-au girat în 2004...

— Intelectualii l-au girat și pe Emil Constantinescu la început. L-au făcut să și câștige alegerile. Apoi au fost dezamăgiți. Nu pentru că l-au girat prea mult, ci pentru că ceea ce au girat ei a rămas în aer. Nu cred însă că, în 2004, dna Zoe Petre l-a votat pe Adrian Năstase. Tenacitatea dânsei de a-l susține necondiționat, până azi, pe Emil Constantinescu e admirabilă într-un fel, pe linia loialității, dar riscă să treacă prea ușor peste inadecvările de tot soiul ale fostului președinte. Chiar și așa, m-aș feri să o reduc pe dna Zoe Petre la calitatea de „intelectual al lui Constantinescu" Cred că ceea ce trebuie evitat în politică este să te îndrăgostești. Iubirea este pentru o altă zonă a vieții, nu pentru politică. Nu trebuie *să-ți iubești* miniștrii. Sau pe șeful statului. Or, unii se comportă ca niște îndrăgostiți. Suferă când iubitul sau iubita lor nu e la înălțime, nici nu vor să audă de așa ceva. Pasiunea de îndrăgostit n-are ce căuta într-un domeniu al pragmaticului și al relativității, cum este politica. De câte ori apare așa ceva, se termină prost. În privința asta, dacă aș ști că există cu adevărat „intelectualii lui Băsescu", le-aș sugera să evite amorul pasional. Eu cred însă că ei nu există de fapt, decât în măsura în care li s-a părut că, într-un anumit moment, președintele a pus în practică câteva din exigențele lor esențiale, cum ar fi condamnarea comunismului și evacuarea corupției. Din păcate, nimic n-a fost dus până la capăt. Condamnarea comunismului nu e utilă decât dacă produce și niște efecte palpabile, mai ales în plan legislativ. În textul condamnării existau propuneri în acest sens. Nu s-a întâmplat nimic, absolut nimic. A fost un gest lăsat în vânt, pentru că a fost făcut, cred, fără o convingere reală. Când s-au făcut gesturi asemănătoare în țările din jur, cum a fost la Praga, unde un document asemănător a fost semnat de Václav Havel, Joachim Gauck și alții de același calibru,

noi nici măcar nu ne-am afiliat, nici măcar nu am spus: „Treceți-ne printre semnatari!" Problema a trecut într-o totală penumbră.

— *Ce se întâmplă cu domnul Dinescu?*

— Ce se întâmplă? Nu știu la ce vă referiți, dar ce pot să vă spun e că Mircea Dinescu e o natură. Nu poate fi sistematizat, așa cum nu pot fi sistematizate ploile, tunetele, seceta. E o ființă greu de anticipat, greu de prevăzut în toate reacțiile ei. Bănuiesc că are și el momentele lui de oboseală. Că, de exemplu, nu mai ia nici el în serios CNSAS-ul. La ora actuală, se consideră că majoritatea dosarelor de la SRI au fost aduse la CNSAS după intervenția lui Traian Băsescu. Dar ce înseamnă „aduse"? Există și tehnica să îngropi pe cineva în cantitate. Dacă dai un milion de dosare fără codurile de acces la ele e ca și cum nu ai da nimic, pentru că a te orienta în această nebuloasă e o chestie fără speranță. Apoi, nici nu știm de fapt ce s-a dat și ce nu s-a dat. Sunt sigur că nu s-a dat tot.

— *Sunt dosare încă deschise...*

— Sunt oameni care au continuat să colaboreze în '91–'92. Cât despre ofițerii încă activi, ei nu pot fi livrați în nici un caz de CNSAS. Când am plecat de acolo, am făcut-o cu senzația că, dacă mai stau, stau degeaba.

— *Cât de relevantă e cercetarea pe dosare?*

— La ora asta e minimă. Eu nu m-aș bizui foarte mult pe ce se află acolo. Ori se află lucruri insignifiante (faptul că Gică Popescu a fost sau nu a fost informator mi se pare irelevant). Ori se află lucruri relevante, dar ele nu se pot spune, și asta nu neapărat dintr-o comandă politică, ci pentru că poate fi ilegal. Umbli, să zicem, în dosarul cuiva care trebuie verificat și dai acolo peste altcineva, pe care îl constați cu surpriză angajat în rețeaua de informatori. Dar nu

poți să-l spui, pentru că nu are nici o funcție și nimeni nu a cerut să fie verificat. Iar tu dormi acasă cu el în cap și nu poți să spui la nimeni.

— *Mai e o variantă: îl dai la presă...*

— Da, dar e ilegal să faci publice, în orice condiții, informații din dosare.

— *Mai are rost CNSAS-ul?*

— Așa cum funcționează acum, mă tem că nu mai are o pondere reală. A devenit o instituție inerțială. Dacă lucrurile se făceau corect și la timp, ca în Germania, era altceva. Am avut o dispută pe tema asta cu Adam Michnik înainte de a se înființa CNSAS-ul. Adam îmi spunea: „N-are nici un rost! Nu deschideți cutia Pandorei, că vă încurcați mai rău! De fapt faceți ceva și mai grav: reactivați dosare făcute de ăia, așa încât, într-un fel, le continuați misiunea. Faceți ca activitatea lor să redevină validă și eficace." Mie mi se părea, totuși, că trebuie să aflăm adevărul, trebuie să știm. Acum înclin să cred că Adam Michnik a avut dreptate, pentru că e o disproporție foarte mare între exigența fondatoare a unei asemenea instituții și ce poate ea să facă în contextul dat.

— *Se poate închide total trecutul?*

— Dar mai e el cu adevărat „deschis" pentru cineva? Mai vrea cineva, cu adevărat, să se confrunte cu tabloul *întreg* al trecutului? În cartea unui fost șef al serviciilor secrete din Franța e povestit următorul episod. Autorul i-a spus lui De Gaulle, la un moment dat: „Să știți că am în subsol toate dosarele Rezistenței franceze și ale colaboraționiștilor. Ce facem cu ele?" Și De Gaulle a întrebat: „Dumneata ce părere ai?" „Eu sunt de părere că astea cu colaborationalismul să nu le deschidem." „Dar de ce, ce e acolo?" „*La France*, domnule general!" Contează și proporția. Mă întreb dacă la noi se poate spune asta despre colaborarea națională cu regimul

totalitar. Sora lui Mircea Vulcănescu mi-a povestit că, în timpul interogatoriului care a pregătit detenția, un anchetator obosit i-a spus: „Doamnă, sunt atâtea denunțuri, încât și să vrem nu putem evita arestări masive." O fi fost așa, n-o fi fost așa, nu știu. Dar e un fapt că denunțul devenise, mai ales în anii '50, o realitate cotidiană. Când s-a terminat asta, câți români au fost implicați – sunt întrebări fără sfârșit. Problema cu trecutul e alta în momentul de față. Când cineva care a cunoscut bine trecutul vine și spune: „Sper să prind reinstaurarea comunismului", mă cuprinde un amestec de depresie și dezgust.

— *Vă referiți la Ion Cristoiu?*

— Între alții. Dacă experiența comunistă poate încă provoca nostalgii, suntem în pericol. Nu mă mai mir că apare o generație de intelectuali de 25–30 de ani care, având acum acces liber la Occident, au dat nas în nas cu stânga occidentală încă vioaie și etalează, la numai 20 de ani de la Revoluție, candide simpatii ideologice marxizante. Ei ne explică, dintr-un cer teoretic, că, de fapt, comunismul nu a fost chiar așa rău, că sunt câțiva apucați care bombăne toată ziua, dar că ăsta e un fel neinteligent, „expirat" de a trata lucrurile. Am avut la Colegiul Noua Europă, acum câțiva ani, o conferință a unui foarte bun istoric și politolog american, Tony Judt. Am riscat să-i sugerez ca temă o paralelă între comunism și nazism. Deși evreu, n-a socotit sugestia mea drept o provocare și a făcut o expunere strălucită. Concluzia a fost următoarea: răul cel mai mare – nazismul; pericolul cel mai mare – comunismul. E o observație foarte fină, pentru că, într-adevăr, la nivel de întrupare a răului absolut, nazismul rămâne neegalat. Comunismul rămâne însă în continuare marele pericol, pentru că nu e compromis. Găsești o mulțime de oameni foarte bine astăzi, în Occident – au început să apară și la noi – care spun: „Hai să nu fim dogmatici,

hai să vedem și părțile bune ale comunismului!" Luați ultimul interviu al lui Gáspár Miklós Tamás. E halucinant! Și omul e o autoritate. Vocea lui se aude în Occident. E un domn foarte deștept, șarmant, cu o engleză de club englezesc.

— *Deci stânga se redefinește.*

— În măsura în care e nevoie, pentru că era mereu definită, și anume mai curând pozitiv, dar se redefinește în sensul că se spală mereu de păcate. Stânga e mereu într-un proces de reîmprospătare. E fragedă!

— *Nici nu putem ignora succesul social al sistemelor de stânga nordice, care n-au nimic comun cu comunismul...*

— Domnule Rădulescu, nu e chiar așa. În Suedia, politica „socială" a sfârșit prost. Vă invit să vizitați Stockholmul, un oraș frumos, mai ales pe partea de faleză, dar stricat, spre centru, de o arhitectură din anii '60 care seamănă izbitor cu arhitectura socialistă din țările din Est. Socialismul real n-are nevoie de Ceaușescu pentru a urâți lucrurile. A existat un tip de gândire popular-socială care a funcționat fără dictatură. Admit că, pe măsură ce îmbătrânesc, privesc spre stânga cu mai multă atenție. Pot înțelege opțiunile de stânga ale anumitor categorii de oameni din Vest. Capitalismul nu e nici el paradisul, sunt o mulțime de „daune colaterale" ale acestui sistem care pot deveni supărătoare. Nu evacuez din dialogul politic opțiunea de stânga. Dar n-aș vrea să se confunde opțiunea de stânga cu opțiunea comunistă. Or, asta se întâmplă! Tamás, oricât ar fi de deștept, înclină să reformuleze teza Ion Iliescu: comunismul a fost prost aplicat.

— *Se spune că ce a făcut Ceaușescu în România nu a fost comunism...*

— Da, știu, nicăieri n-a fost comunism! Așa că e cazul să-l facem odată de-adevăratelea! (*n.r., râde!*)

— *Credeți în reformarea clasei politice românești?*

— Pe termen scurt și mediu, nu. Am sfătuit câțiva tineri de calitate să aibă curajul să intre în politică. Gândul meu era că, dacă intră cât mai mulți oameni de calibru în activitatea politică, se va schimba portretul clasei politice. Or, toți cei care au făcut pasul după șase luni sunt șocați. Și îmi spun, confidențial, că, dacă știau, nu se băgau. Pentru că atmosfera, indiferent de partid, e de așa natură, încât ai senzația că nu poți să faci nimic rotund, să vii cu o noutate reală. Trebuie să te acomodezi. Și îți pierzi libertatea de pomană.

— *Mai este loc pentru un nou partid pe scena politică românească?*

— Nu cred. De altfel, nu mai există un interes real pentru politică. A fost o tentativă acum câțiva ani, când Cosmin Alexandru a făcut un partid, Uniunea pentru Reconstrucția României. L-am auzit vorbind, mi-a plăcut. Am fost la o întâlnire a câțiva membri, mi-au plăcut, aveau alt discurs. Praful s-a ales! E păcat! Și-au dat seama că nu există receptivitate pentru așa ceva. Și nu există! Electoratul nostru nu votează așa ceva. Dacă apare acum un candidat la președinție de cu totul alt tip decât cei de pe piață – care să se poarte frumos, să arate bine, să fie reprezentativ, să-ți inspire respect –, eu vă asigur că nu-l votează nimeni.

— *Ne caracterizează un filon al trădării?*

— Nu, domnule, ne caracterizează faptul că suntem, „mă-nțelegi", băieți deștepți! Românul e „dăștept". Nu se lasă el fraierit. Își vede de interesul lui, mai curând fraierește el pe cineva. Românul nu e prostul nimănui, nici al unui partid, nici al unei convingeri. Nu vreau acum să bombăn națiunea, dar sunt peste tot blocaje de tot felul care mă aduc la disperare, la furie neputincioasă. Îmi dau seama că n-am să mai apuc un alt chip al acestei țări. Să dea Dumnezeu să-l apuce alții, dar sunt sceptic. Când mă

uit la scena noastră politică, îmi pierd orice urmă de speranță. Nu pentru că toți sunt o apă și-un pământ, dar pentru că nici unul nu mi se pare cu adevărat impunător.

— *Cum vedeți discursul lui Dan Puric?*

— Am scris ceva la un moment dat despre el, fără să-l numesc, și mi s-a spus că sunt invidios. Eu îl admir pe Dan Puric ca actor. E un artist de top. Din păcate, se întâmplă și cu el ce se întâmplă cu mulți alții. Ca să fiu pedant, aș spune că avem de a face cu o problemă de logică deontică, adică de logică a autorității. Există un câmp de competență pentru fiecare, și cine iese din acest câmp își pierde și competența, și autoritatea. Dacă te duci la Einstein, care e o autoritate, și îl întrebi cum trebuie să fie femeia ideală, riști să auzi o tâmpenie sau o platitudine. Nu înseamnă că, dacă ești un matematician sau un fizician genial, te pricepi la orice altceva. Dacă îl întrebi pe Kant despre căsătorie, s-ar putea să-ți dea un răspuns idiot, sau să nu știe ce să spună. Domnul Dan Puric a ieșit din sfera unde este cu adevărat competent, înalt competent. A făcut un sindrom de guru. Părerea mea sinceră e că el nu este pregătit pentru acest rol din două motive. Unu: se simte indecent de bine în el, iar asta se vede din mica pompă profetică a discursului. Doi: n-are cultură suficientă, iar asta se vede din modul cum dă citate. Citatul este nemilos. Felul cum citezi te dezbracă. Regula e să nu citezi mai mult decât citești.

— *Și Nicolae Iorga făcea gafe monumentale...*

— Domnule Rădulescu, să ne liniștim puțin! A-l compara pe Iorga cu Puric e ca și cum l-am compara... pe Iorga cu Puric. Problema dlui Puric e că recurge la citate ca la o ornamentică neasimilată. Am cunoscut un om care avea întotdeauna cu el un carnețel în care nota citate. Îi plăcea să le colecționeze. Cum auzea o vorbă, scotea

carnețelul și o scria. Invocai un pasaj din Brecht și-l auzeai: „Cum ați spus? Stați să notez!" Apoi, cu prima ocazie, zicea: „Cum spunea Bertolt Brecht..." Dar era un citat care nu trecuse prin el. Domnul Puric recurge frecvent, atât cât l-am urmărit, la nume, probleme și concepte despre care nu are decât o informație de dicționar, sau din auzite. Nu poți scoate din pălărie, una-două, pe Toma din Aquino, pe Ambroise Paré, sau pe Platon, dacă nu ai avut cu ei un comerț cât de cât consistent. Eu unul nu înțeleg de ce face asta dl Puric. În termeni creștini, i-aș vorbi de „slavă deșartă": vrea să pară altceva decât este. La cât e de inteligent și de angajat spiritual, aș fi așteptat să-l văd mai smerit, mai aproape de discursul unui mărturisitor decât de acela al unui gânditor amator. Dar mai e ceva: dl Puric a adoptat o strategie pedagogică riscantă. Când vrei să educi pe cineva, nu începi prin a-l flata. Dacă vrei ca cineva să învețe ceva, nu-i spui mereu că n-are nimic de învățat. Or, dl Puric încurajează un soi de legendarizare arbitrară a națiunii, din care rezultă că ea frizează desăvârșirea. Atunci la ce bun s-o mai dăscălești? Suntem unici, persecutați de tot mapamondul, singurii creștini adevărați, speranța lumii, gloria speciei! Asta e gândire de tip Becali. Dl Puric n-ar trebui să facă posibile asemenea analogii.

— *Unii se grăbesc să-l acuze că e legionar...*

— E, și aceasta, o analogie, pe care dl Puric ar trebui să știe să o evite, căci nu e chiar onorantă. Nu mai spun că au fost legionari și legionari. Unii mai deștepți, unii mai din topor. Dar, în materie doctrinară (de fapte nu mai vorbim!), și proștii, și deștepții au fost capabili de enormități. Retori ai vanității naționale, ei erau, tocmai prin asta, foarte ne-români: românii au ceva mai mult umor și, în orice caz, n-au gustul extatic al morții.

— *La Ateneu, unde își ține dl Puric conferințele, vin totuși și oameni care simt nevoia de adevăr...*

— Nevoia aceasta există, cu siguranță. Probabil că Biserica, care ar trebui să livreze acest tip de discurs în limitele firescului, n-o face îndestulător, sau, când o face, nu convinge. Cazul Puric este al unui om care și-a asumat ceva pe care nu-l face cine trebuie: nici instituția care trebuie, nici personajul. Admirația mea pentru el ca actor rămâne însă neschimbată. Mai mult: cred că prin arta lui face mult mai bine ceea ce vrea să facă prin discursul lui public. Și regret sincer că insistă pe un drum cu atât mai smintitor cu cât e mai aplaudat. Ce-o să facă? O să mai publice încă o carte. Prea multe nu o să mai publice, pentru că se mișcă într-un registru de idei destul de previzibil. Nu-l văd făcând studii de teologie. Îmi pare pur și simplu rău. Ar mai fi de spus și altceva: conștient sau nu, dl Puric îl imită, ca impostație, ca formulistică, pe Petre Țuțea, care însă era originalul, nu era o copie. Dar Petre Țuțea era un om foarte cultivat și de un umor extraordinar. Ce e uimitor la Puric este că în actorie e plin de haz, iar în „omiletica" lui e sumbru. Petre Țuțea e citat mereu acum de unii adulatori fanatici, într-o variantă care te face să crezi că era un apucat. Or, dacă stăteai cu el la taclale, observai cum tot ce spunea căpăta un „comentariu de subsol" relativizant. Când, în anchetă, declara vertiginos: „Sunt, înainte de toate, român, ortodox și militarist. Trebuie să ne înmulțim ca sardelele, să îi lichidăm pe ruși pentru că n-au ce căuta în Europa și fiecare babă română să mulgă vaca cu cască militară pe cap", Petre Țuțea știa că joacă șarja ultimă, enormul. În sinea lui, râdea homeric. Dan Puric are aerul că rostește fraze asemănătoare, luându-le, candid, în serios, până la ultimul detaliu.

— Cine suntem, *cartea lui Dan Puric...*

— În orice caz, suntem o comunitate care nu-și pune această întrebare. De ce? Pentru că crede că știe răspunsul. Avem tendința să ne facem un portret de eroi, întrerupt din când în când de înjurături. Adică ne înduioșăm repede cu privire la destinul nostru și la trecutul nostru („*notre patrie héroique et martyre*" – cum spune, în băşcălie, Adam Michnik despre Polonia). Din când în când însă, atunci când nu se aprinde chibritul, nu ezităm să blestemăm: „Fir-ar mama ei de țară, nici chibritele nu se aprind." Sudalma zilnică și grandomania națională merg, nonșalant, mână în mână. Pendulând între o prea rapidă distanțare de noi înșine și glorificarea de sine, nu părem a fi în posesia unei identități clare. Ar fi foarte bine ca românii să înceapă să se gândească mai riguros la identitatea lor, dar să o facă prospectiv, nu recapitulativ și autosuficient. Pentru că, până la urmă, ești ceea ce vrei să devii. Într-un dialog platonician se spune: „Dacă te uiți intens la ceva, încet-încet devii obiectul la care te uiți." Dacă am privi către un model coerent al nostru, am putea să ne identificăm cu el. Dar noi nu știm ce vrem exact, nu știm cum vom fi pestre 30 de ani, nu știm ce *vrem* să fim peste 30 de ani. Asta ne face să ne descurcăm pe intervale mici și să nu avem acces la continuitate. Continuitatea e înlocuită de mici salturi acomodante. Ca să aflăm cine suntem ar fi interesant să studiem emigrația noastră în comparație cu a altor popoare. Românii din diaspora trăiesc fie în varianta parastas, idealizând umed locul din care au plecat („Ce ceapă era la noi! Ce cartofi!"), fie în varianta „emancipată": uită limba română, le e jenă să fie identificați cu țărișoara... Nu scapă de asta nici Marie-France Ionesco, care spune că tatăl ei, Eugen Ionescu, n-are nici o legătură cu România. E niței ridicol. Dacă unul se naște în Zair, nu poți să o ții langa că n-are nici o legătură

cu Zairul. A fi născut într-un loc nu e nici un merit, nici un defect. Dar când te-ai format scriitoricește citind Urmuz și Caragiale, când ai scris prima versiune la *Cântăreața cheală* în românește și ai luat, în România, primul premiu literar, n-are nici un sens să tot fii spălat de Dâmbovița cu apele Senei. Se vede că, uneori, fetele unor celebrități devin, pe căi misterioase, mamele lor. Așa ajunge o femeie foarte inteligentă să șlefuiască pedant și autoritar statuia tatălui, a cărei prestanță n-are nevoie să fie „apărată" de nimeni.

[Interviu realizat de George Rădulescu, publicat în *Adevărul*, 7 august 2009]

Nu cunosc nimic mai exasperant decât hărnicia unui prost

2010

DANIELA OANCEA: *Nu putem ști unde mergem, dacă nu știm de unde venim. Altfel spus, nu ne vom înțelege viitorul, dacă nu ne cunoaștem trecutul. Domnule Andrei Pleșu, ce ar fi necesar să ne asumăm în legătură cu trecutul nostru ca să putem privi în ochi viitorul?*

ANDREI PLEȘU: Aveți dreptate să spuneți că nu poți construi un viitor coerent și legitim fără să ai idee despre trecut. Asta nu înseamnă că, dacă nu ești expert în istoria națională, nu poți să-ți vezi de treabă, și nici că, știind tot ce trebuie despre trecut, ai garanția unui lansaj ireproșabil spre viitor. Când spun că aveți dreptate, mă gândesc strict la faptul că nu poți lucra bine în nici un domeniu fără să fii *situat*, adică fără să ai conștiința amplasamentului tău în timp și spațiu. Orice ai face, te afli în perimetrul unei tradiții (fie că o continui sau o contești), într-un teritoriu de civilizație care, vrei-nu vrei, te definește. Și e preferabil să fii în dialog cu acest teritoriu. Pe de altă parte, pe cât e de contraproductiv să ignori fundalul istoric pe care se desenează isprăvile tale, pe atât e de periculos să abuzezi de retorica trecutului. Voi aminti, rapid, două specii ale acestui abuz: trecutul „glorios" și trecutul falsificat. Ideea curentă că meritele strămoșilor se moștenesc de la sine, din generație în generație, că a te trage din oștenii lui Decebal, ai lui Traian sau ai lui Ștefan cel Mare înseamnă automat

a fi la înălțimea lor este ridicolă. Or, o mulțime de compatrioți par să creadă că trecutul e un argument suficient pentru a crea prestigiu. Trecutul devine astfel un soi de fudulie, un atu de la sine înțeles, o scuză pentru toate eșecurile, demisiile și micimile contemporane. Târât în apele tulburi ale discursului electoral, ale unui patriotism de paradă, sau ale netrebniciilor cotidiene, trecutul e iremediabil compromis. Nu ne vom salva niciodată invocând, pur și simplu, trecutul. Nu ne putem salva decât prin fapta noastră *de astăzi* și prin *proiectul* nostru pentru viitor. Degeaba știi ce-*ai fost*, dacă nu știi cine *ești* în clipa de față și ce *vrei*. Asta cu privire la trecutul „glorios", invocat ca alibi pentru indigența prezentului.

— *Dar pomeneați și de trecutul falsificat...*

— A avea o imagine măsluită despre trecut e aproape mai rău decât a nu avea nici o imagine. Trecutul legendarizat, eroizat, trecutul din care momentele discutabile, eventual penibile, sunt evacuate cosmetic nu educă, ci sminteşte. Toate popoarele au căderile lor, derapajele lor, petele lor istorice. A le băga sub preș e a întreține o iluzie. Exaltarea unui trecut neadevărat se transformă, de regulă, într-o toxină națională.

— *Dumneavoastră ați observat că noi, românii, suntem mereu în tranziție: „Nu se cheamă că te adaptezi; mai curând te dizolvi. Te pliezi mereu pe o formă de relief exterioară și îți pierzi forma proprie." Ce elemente definesc identitatea culturală a unui popor? Cum poate fi ea construită și păstrată?*

— Ambele întrebări se învârt în jurul unei teme devenite obsesie: tema specificului național. Cine suntem și cum ne vom distinge, cum ne vom diferenția în „satul global"? Aș răspunde prompt că vom eșua cu siguranță dacă vom transforma problema identității noastre într-un „program", într-o acțiune de propagandă. Dacă vom avea

insomnii întrebându-ne ce e de făcut ca nu cumva să semănăm cu alții, vom ajunge nevrotici. A fi român nu e o opțiune personală și nici o profesie care se învață și se practică „în mod corespunzător". Problema nu e că trebuie să te comporți ca un exponent al românității. Problema este că, *și dacă vrei* să scapi de „românitate", tot român rămâi! Arghezi a spus odată despre poetul nostru național: „Fiind foarte român, Eminescu e universal." Cu alte cuvinte, cu cât ești mai tu însuți, cu atât ești mai interesant în concertul global. Cu o singură condiție: să nu fii urmărit, zi și noapte, de mania de a fi interesant. Și de ideea fixă a „specificului". Nu depinde de tine să te comporți sau nu românește. Dacă ești român, te vei comporta românește și în somn. Sau când vei decide să faci pe italianul, sau pe americanul. Cu atât mai mult atunci. Căci o vei face „românește" și, până la urmă, vei fi caraghios. Cine își impune o etalare *demonstrativă* a trăsăturilor caracteristice neamului său nu va obține decât o neconvingătoare pastișă de sine. Asta îmi amintește de un amic internat, din motive strategice, într-o clinică de boli psihice și obsedat de gândul că trebuie să se poarte normal, așa încât să se vadă clar că, spre deosebire de ceilalți pacienți, el nu e nebun. Rezultatul a fost că părea mai nebun decât toți. La fel, *ostentația* specificului național va produce o caricatură, cu efect negativ tocmai asupra imaginii țării.

Vă propun însă și o altă perspectivă. Cât suntem de îndreptățiți să vorbim de identități etnice absolute? Nemții sunt așa, turcii sunt așa, spaniolii sunt așa. Există, firește, lucruri care leagă și definesc o comunitate dată: limba, memoria comună, „matricea stilistică" despre care vorbea Blaga. Dar, înăuntrul acestei omogenități, avem de a face cu o diferențiere enormă. Români sunt și Caragiale, și Fărâmiță Lambru. Și Brătienii, și Ceaușescu. Și Kogălniceanu, și

Văcăroiu. În ce mă privește, mă simt adesea mult mai aproape de un prieten de altă naționalitate, decât de anumiți români, cu care nu pot comunica și de care, în fond, mi-e rușine. Unii români sunt admirabili, iar alții sunt de nesuportat. La fel, unii ruși sunt admirabili, alții nu. Calități și defecte se găsesc peste tot și e o aberație să faci din ele „etichete" definitive. Trebuie avută mereu în vedere dreapta măsură.

— *Se pare că angajații Microsoft din SUA au o zicală: „Ține minte că, dacă aici ești unu la un milion, în China mai sunt alți 1 300 (de oameni) exact ca tine!" Care sunt atributele cu care se pot diferenția, totuși, românii în satul global?*

— Dacă mă întrebați ce ne poate impune pe piața internațională de-acum și de mâine, nu pot răspunde decât cu o platitudine: ne vom impune *numai* prin calitatea noastră umană și prin performanța noastră profesională. Nu trebuie decât să fim *foarte buni*! Nu *să spunem* că suntem foarte buni. Asta nu convinge pe nimeni. Dar, dacă vom ilustra *exigența lucrului bine făcut*, zvonul înzestrărilor noastre va ajunge la urechile tuturor. Brâncuși, Eugen Ionescu, Mircea Eliade, George Emil Palade și Cioran au contribuit la potențarea prestigiului național tot atât cât au făcut-o, în veacul trecut, pentru Spania, Eugenio d'Ors, Unamuno și Ortega y Gasset. Dar reușita lor n-a rămas în idiomatic și pitoresc, chiar dacă fiecare din ei exprimă, într-o rețetă proprie, o notă sau alta a „sufletului" național. Cioran a devenit un mare stilist al Franței nu pentru că s-a proclamat „mare român", ci pentru că s-a dovedit un mare stilist. Abia într-o a doua instanță a ajuns, prin gloria sa europeană, un „mare român", adică un român care ne reprezintă la superlativ.

— *Am devenit cu toții oameni cu care „timpul nu mai are răbdare". Care ar putea fi, în noile condiții, virtuțile și viciile omului modern?*

— Nu cred că „virtuțile" ca atare evoluează. Evoluează contextele: fiecare epocă solicită în alt mod, cu alte nuanțe, cu alte accente, rigorile virtuții. Dar, în principiu, virtuțile care se cereau grecului antic sunt aceleași virtuți care ni se cer și nouă. La fel, viciile. Lăcomia are o distribuție universală și lucrează azi cum lucra și acum câteva sute de ani. Sigur, atunci pofteai la mai mulți cai decât îți trebuia, acum poftești la mai multe mașini. Atunci voiai teritorii, acum vrei bani. Dar fondul păcătos al lăcomiei e mereu același. Există o listă, tradițională, a virtuților și a viciilor valabilă dincolo de circumstanțe, chiar dacă trece, de la o perioadă la alta, prin adaptări specifice. Decalogul, virtuțile zise „cardinale", cele „teologale", sau, de partea cealaltă, păcatele capitale, cele „strigătoare la cer", sau „cele opt gânduri ale răutății", cum le spunea Evagrie Ponticul în secolul IV d.Hr., sunt constant actuale. „Războiul" e același, chiar dacă s-au schimbat teatrul de luptă și armamentul. Ușor n-a fost niciodată să fii virtuos. Admit totuși că, în anumite privințe, e mai greu să-ți respecți moralitatea astăzi decât altădată. E mai la îndemână să fii cumpătat când ai dinainte o bucată de brânză și cinci măsline decât când traversezi un *mall*. De aceea, în unele texte vechi, se spune că trăitorilor în vremuri grele, sau pline de ispite, li se iartă mai mult decât celor din vremuri așezate. Ca să vă răspund la întrebare, aș spune, deci, că „omul modern" trebuie să aibă în vedere virtuțile cunoscute dintotdeauna, nădăjduind că respectarea lor va fi mai bine răsplătită ca înainte. A spune adevărul, a fi tolerant, a ține la integritatea caracterului tău nu sunt însușiri mai puțin necesare azi decât erau pe vremea bunicilor noștri. A le avea este, indiferent de „spiritul vremii", o calitate mai mult decât respectabilă.

Dați-mi însă voie să adaug ceva: nu numai viciile desfigurează, ci și unele virtuți, dacă le practici fără discernământ. De pildă, *hărnicia* e un lucru bun. Dar dacă devine – ceea ce se întâmplă des în lumea de azi – febrilitate oarbă, activitate neîntreruptă, obsesie a eficienței, hărnicia devine un viciu. Neînsoțită de răgazuri inteligente, de reflexivitate, de umor, hărnicia ajunge o pacoste. Nu cunosc nimic mai exasperant decât hărnicia câte unui prost. Tinerilor de-acum le-aș recomanda, legat de asta, o mai mare atenție la timpul lor liber, un mai mare respect pentru *inactivitatea* recuperatoare. Nu am niciodată încredere în oamenii mereu „ocupați", în atleții muncii, ai telefonului mobil, ai „activismului" de firmă, mereu în criză de timp. Îi percep ca pe niște spectre, ca pe niște rebuturi de umanitate. Utili, poate, dar numai cum sunt utile unele scule fără chip. Inși care nu mai au când să trăiască, când să iasă din morișca zilnică a unei rutine de sclav.

— *Toleranța ar trebui să se numere printre virtuțile absolut necesare în zilele noastre?*

— Toleranța e și ea o virtute, de care, de altfel, se face mare caz în zilele noastre. Nu trebuie să ne comportăm însă ca și cum *intolerabilul* n-ar exista. A nu te împotrivi când cineva pretinde că doi și cu doi fac cinci nu e toleranță: e ori indiferență, ori moliciune mentală și sufletească. Nu poți fi tolerant cu eroarea vădită, cu proasta-creștere, cu neobrăzarea, cu furtișagul. Poți, eventual, *să ierți* (cu precondiția greșelii recunoscute și regretate). Dar o analiză a raportului dintre toleranță și iertare ne-ar duce prea departe.

Sugerați, în întrebările dvs., că anumite virtuți (probitatea de pildă) te pot izola, dat fiind că ambianța nu le promovează și nu le recompensează. Mai întâi, e recomandabil să nu începi o dezbatere interioară despre practicarea unei anumite virtuți cu întrebări de tipul: „eu ce am de

câștigat?", „ce avantaje și ce dezavantaje mi-ar aduce să fiu virtuos?". Opțiunea pentru un anumit fel de a fi, pentru o angajare existențială, nu se negociază după criteriul rezultatului lucrativ. Apoi, nu e bine să te lași deformat de un vanitos complex de superioritate: „Sunt prea bun pentru lumea din jur. Sunt singurul prob dintre toți colegii mei. O să mă creadă prost!" În realitate, poți fi sigur că nu ești singurul „caracter" din ambianța ta. Mai sunt și alții. Caută-i, solidarizează-te cu ei, riscă! Nu scrie nicăieri că, pentru exercitarea virtuții, trebuie să te aștepți la premii, bonificații și statui.

— *În ciuda înstrăinării pe care o produce ritmul de viață modern, am încredințarea că oamenii caută repere. Dacă e așa, de ce am încetat să mai producem „mentori"?*

— Înțelepciunea tradițională spune că „mentorii" apar numai dacă (și când) sunt căutați cu adevărat. Ei se întrupează din însăși nevoia aspirantului de a-i întâlni. Iar pentru ca această întâlnire să aibă loc, aspirantul trebuie să aibă anumite *calificări*. De exemplu, trebuie să fie capabil *să admire*, să asume ghidajul (temporar) al unei instanțe acceptate ca (temporar) superioară. „Guru" în sanscrită înseamnă „greu". Nu poate fi mentor, învățător (guru), decât cineva căruia i se recunoaște o anumită greutate, cineva care are o „pondere" iradiantă. Am întâlnit tineri, destul de numeroși, care au această capacitate de a identifica pe cel mai „greu" decât ei. Dar am întâlnit și tineri cărora admirația li se pare simplă idolatrie, exces de obediență. Așa stând lucrurile, ei nu pot fi „modelați" de nimeni. Pentru ei „mentorul" nu e un model, ci un opozant, un dinozaur avid de putere, un împătimit al monopolului spiritual. El trebuie demascat, disprețuit, contestat. Asemenea tineri *nu vor* să întâlnească un reper, ci să-și stabilească singuri reperele, să fie singura autoritate a propriei

lor evoluții. Asta pe un fond de dezavuare generală a „elitelor". Elitele, ca și modelele, dispar în societățile care refuză ideea de „elită" și ideea de „model".

Ar mai fi de spus totuși că, uneori, „mentorul" nu apare în ipostază personalizată. Nu trebuie neapărat să fie un personaj. Mentor poate să-ți fie o carte care te marchează definitiv, o călătorie, o întâmplare de viață. În India veche, se făcea diferența dintre „guru" și „upaguru" (prilejuitor). Orice situație de natură să te transforme radical, să-ți provoace o reevaluare de proporții a obiectivelor și a destinului, este un „prilejuitor", dacă știi să fii atent la sensul ei. O suferință, un eșec sau o clipă de exaltare pot foarte bine să-ți schimbe cursul vieții. Obstacolul de care te împiedici, prietenul cu care te însoțești, femeia de care te îndrăgostești sunt potențiali prilejuitori. Singura problemă e să-i percepi ca atare, să le vezi rostul, valoarea indicativă, „greutatea" simbolică.

— *Dacă situațiile din viața cotidiană nu pot fi rezolvate prin raționamente sofisticate și calcule strategice, cu ce set de criterii ar trebui să operăm pentru a avea succes ca indivizi?*

— Stimată doamnă, sunt opac la orice discuție despre succes, despre rețete ale reușitei profesionale și sociale, ale căpătuielii sau gloriei. Sigur că tot omul vrea o formă sau alta de succes. Dar succesul, ca și iubirea, ca și fericirea, nu se obține prin atac frontal, prin instituirea lui ca țintă autonome. Nu te îndrăgostești pentru că ai hotărât să intri în teritoriul iubirii. Nu devii fericit (mai curând dimpotrivă) dacă te frământi de dimineață până seara cu privire la „metodologia" fericirii. A fi hămesit de succes, cu orice preț și în orice condiții, e o cale sigură de a-l rata. Succesul vine, de regulă, *ca efect colateral* al unei angajări *depline* în spațiul pasiunii tale profesionale sau existențiale. Faci cu dăruire ceea ce ai de făcut și succesul vine ca un dar

suplimentar, ca un bonus adăugat. Sau nu vine. Dar, dacă ai sentimentul și satisfacția de a-ți fi urmat calea, corolarul „succesului" devine secundar. De altfel, ar trebui să întârziem puțin, analitic, asupra termenului. Ce înseamnă, în fond, „să ai succes"? Să apari la televizor? Să ajungi ministru? Să te umpli de bani? Cunosc nenumărați nefericiți pe care lumea îi ia drept „oameni de succes". Dar nu avem timp acum să intrăm în detalii.

— *Un guru în filozofia de business, Ian Mitroff, profesor la Alliant International University, spunea, într-un interviu, că disciplinele sufocă mintea și că ele nu contează. Ceea ce contează este „să citim, să studiem și să gândim profund", pentru că domeniile interacționează și se interconectează. Setul de discipline de studiu s-ar cere să fie revizuit în viitor?*

— Îmi puneți o întrebare complicată, cu prea multe ramificații. Voi răspunde mai curând tangențial, urmărindu-mi propriile obsesii. Sunt pentru o reconsolidare a disciplinelor gimnaziale clasice și, în general, pentru o reformă solidă a liceului. Un liceu bun te învață, cum zice Mitroff, să citești, să studiezi aplicat, să gândești. Orice specializare ulterioară trebuie să se așeze pe o viguroasă structură gimnazială, carentă grav, la ora actuală, în România. Cât despre discipline, am o idee fixă, încăpățânat „conservatoare": aș vrea să se reintroducă în licee studiul susținut al limbilor clasice (greacă și latină). Nu e o fandoseală „elitistă", nu e un „joc cu mărgele de sticlă". Nu e vorba, pur și simplu, să învățăm grecește și latinește. E vorba de faptul că studiul acestor limbi are un formidabil efect formativ: obligă la gândire logică, la spirit de construcție, la lecturi edificatoare.

— *Dacă „mai binele e dușmanul binelui", pe ce ar trebui să se bazeze ideea de progres?*

— Expresia „Mai binele e dușmanul binelui" nu e un comentariu critic la adresa progresului, ci un mod de a

amenda *perfecționismul*, tendința de a „îmbunătăți" maniacal, la nesfârșit, chiar ceea ce nu mai are nevoie de îmbunătățiri. Ideea de progres nu e, așadar, afectată de expresia cu pricina. Oricât am fi de „conservatori", nu putem pune, în mod ipocrit, sub semnul întrebării rostul progresului. Toți beneficiem de el, toți am fi dezolați dacă, dintr-odată, aportul de cunoaștere și de confort pe care el îl implică ar dispărea. Putem fi exasperați, uneori, de manipularea demagogică a ideii de „progres" („Voi progresul cu orice preț!" – spune un personaj al lui Caragiale), sau de supraevaluarea „noului" ca fiind întotdeauna și prin definiție superior vechiului. E ceva nătâng, necivilizat, în disponibilitatea unora față de tot ce e noutate, de la módele vestimentare la cele ideologice, de la euforia „ultimei apariții editoriale", la „ultimul răcnet" în materie de telefoane mobile. Vă reamintesc că a califica ceva drept „vechi" nu e, neapărat, ofensator. Vinul, prieteniile, operele de artă nu au decât de câștigat prin trecerea timpului. Apoi, există domenii întregi în care „progresul" nu „lucrează". E absurd să spui că Picasso e mai bun ca Rembrandt, pentru că e o apariție istorică mai nouă, sau că Thomas Mann e inevitabil „în progres" față de Dante. Nu e sigur nici că europeanul de azi e „mai avansat" omenește și intelectualmente decât atenianul secolului V î.Hr., că femeile de azi sunt, prin firea lucrurilor, mai frumoase decât cele de acum un veac, sau că arhitectura modernă e „superioară" arhitecturii egiptene de-acum câteva milenii. Progresul nu trebuie idolatrizat, ci asumat cu discernământ. A face din el un criteriu absolut, o fatalitate benefică e naiv. Cu gândul la fanaticii progresului, la retorica găunoasă a „progresiștilor" de ocazie sau de profesie, Caragiale a lansat, în zeflemea, o declarație parodică: „Progresul guvernează lumea după legi fatale! Odată pornit, nimeni și nimic nu-l mai poate opri!"

— De ce a-ți dori „să moară capra vecinului" e o mentalitate păguboasă?

— Dacă îți dorești să moară capra vecinului, s-ar putea să te trezești că vine s-o mulgă pe-a ta.

— Să ne imaginăm că aveți în față un public de manageri, conducători de companii. Care ar fi întrebarea pe care ați vrea să le-o adresați?

— I-aș întreba, între altele, cât la sută din câștigul firmelor de care se ocupă e folosit pentru sponsorizarea culturii și a cercetării autohtone. Și, dacă s-ar arăta disponibili pentru un asemenea gest, aș fi gata să le propun o listă de sugestii.

[Interviu realizat de Daniela Oancea,
publicat în revista *Cariere*, 20 aprilie 2010]

Securitatea în viață și în texte...

2010

MIRELA CORLĂȚAN: *Domnule Pleșu, în 1983 Securitatea vorbea despre o propunere a conducerii americane a Europei Libere de a deveni directorul postului de radio. A existat cu adevărat propunerea?*

ANDREI PLEȘU: A existat, dar nu în termenii aștia. În 1982–1983, eram la Heidelberg, împreună cu domnul Liiceanu, cu burse Humboldt. Eu căpătasem bursa pentru că se aflase la Fundația Humboldt, unde fusesem bursier în 1975, că sunt fără slujbă, că sunt șomer. Au avut generozitatea să-mi ofere o șansă de subzistență. Mai întâi nu mi s-a dat pașaport... S-au făcut însă niște emisiuni la Europa Liberă în continuarea scandalului Meditația Transcendentală și după aceste emisiuni ofițerul care mă avea în supraveghere a devenit acomodant și mi-a zis ceva de genul: „Hai, dom'le, ce atâta tapaj! Vă dăm pașaportul, care-i problema?" Și a adăugat: „Evident, noi vă dăm pașaportul, dar, dacă rămâneți acolo, noi ăștia care vă dăm aprobarea o să avem probleme." După care a făcut o pauză și a adăugat surâzând: „Dar n-o să murim din asta."

— *Practic, vi se sugera să rămâneți în străinătate?*

— Da. Mi se sugera să rămân. Și atunci, oarecum provocator, forțând nota, am zis: „Da? Atunci lăsați-l și pe băiatul meu (care avea, atunci, nouă ani) să meargă cu mine." Răspuns: „Da, nici o problemă. Îl trecem pe pașaportul

dvs." „Nu – zic –, dați-i pașaport separat, că el la toamnă se întoarce, când începe școala." „Hai, domnu' Pleșu, lăsați chestiile astea." Am insistat, totuși, pentru un pașaport separat, iar băiatul s-a întors, într-adevăr, toamna.

— *În documente se vorbește și despre plecarea soției dvs.*

— Nu, ea a rămas în țară. A venit doar în vizită, însă când copilul era deja înapoi în țară. Nu au fost amândoi în același timp niciodată. Ori a fost copilul și ea a rămas în țară, ori a venit ea după ce copilul s-a întors acasă.

— *În momentul în care ați ridicat pașaportul erați sigur că vă veți întoarce în România?*

— Nu mă gândisem să nu mă întorc. Eu nu am avut, din păcate poate, această idee cu plecatul definitiv.

— *De ce din păcate? Dacă ați fi fost director al Europei Libere poate nu ar mai fi existat acuzațiile de colaborationism?*

— Ce-mi aduc eu aminte nu este o ofertă de post de director. Ce-mi amintesc e că doamna Lovinescu și domnul Ierunca, știind că în București n-am nici o slujbă, că Gabriel e și el într-o stare proastă – avea și probleme de sănătate –, ne-au spus că au vorbit cu cei de la Europa Liberă și de la Vocea Americii și că aceștia sunt dispuși să ne ofere de lucru în studiourile cu pricina. S-ar putea să fi existat ideea, la un moment dat, ca lucrurile să evolueze spre funcții de conducere, dar mie nu mi-au spus asta. Noi am cerut câteva zile de gândire, ne-am sfătuit unul cu altul destul de amărâți și am ajuns amândoi la concluzia, fără să ne influențăm, că nu vrem.

— *Dar la ce vă întorceați în țară? Tocmai spuneați că erați șomer...*

— Aveam această idee oarecum juvenilă că, dacă trebuie să plece cineva, atunci să plece ștabii și activiștii, nu să plecăm noi. Nu noi eram cei care făceam probleme țării. Veți spune poate că asta e o declarație retorică, dar eu eram

și sunt foarte legat de limba română. Nu cred că-mi pot face meseria bine decât în românește. În alte limbi, sunt cu cinci trepte mai jos decât în românește. Unu la mână. Doi la mână, eu mai fusesem în Occident în 1975, aveam experiența asta. Am simțit în permanență că nu aș fi fericit. De altfel, în general, după cum probabil știți, românii emigrează prost. Sunt alte nații care emigrează mai ușor.

— *Vorbiți de disconfortul și dezavantajele altei limbi, însă postul de la Europa Liberă ar fi presupus să scrieți și să vorbiți în continuare românește.*

— Aveam ambiții mai mari, nu voiam să fiu un gazetar de exil. Voiam să-mi văd de cercetările mele. Pe vremea aceea începusem să mă ocup intens de istoria religiilor. Nu mă vedeam rezumându-mă la o carieră de ziarist de front anticomunist.

— *De ce nu ați vorbit niciodată până acum despre acest episod Europa Liberă?*

— Trebuia să mă laud cu asta? Ar fi fost un gest de aroganță inutilă... De fapt, în anii care au urmat, aproape că am uitat episodul...

— *De ce tocmai Ion Negoițescu era întrebat despre dvs. de americani? Aveați cu el o relație atât de apropiată, încât să fi putut oferi informații despre dvs.?*

— În perioada exilului său, l-am întâlnit o singură dată, când a fost în vizită la Heidelberg, la Sami Damian, lectorul de română de acolo. Gabriel Liiceanu îl văzuse deja de mai multe ori.

— *Știați totuși de scandalul imens de moravuri în care fusese implicat în 1977?*

— Da, toată lumea știa, însă pentru mine Ion Negoițescu era, înainte de orice, o foarte importantă prezență culturală. Îl admiram în calitate de critic, îi admiram cărțile. Nu am avut însă nici un contact în țară cu el. De

ce l-au întrebat pe el despre mine? Nu știu. Probabil pentru că el avea multe contacte și mult credit la Europa Liberă.

— În contradicție cu portretizarea din documentele Securității, de-a lungul anilor au fost lansate mai multe acuzații împotriva dvs. Cea mai gravă și cea mai directă îi aparține domnului Gabriel Andreescu, care v-a acuzat că ați colaborat cu Securitatea. Recent, el a câștigat la CEDO un proces împotriva celui pe care i l-ați intentat în țară pentru această acuzație, Curtea referindu-se la unele vicii de formă ale procesului din România. Cei care nu știu evoluția procesului ar putea deduce că domnul Andreescu a avut dreptate. Care a fost de fapt fondul procesului?

— Domnul Andreescu a lansat în presă acuzația că aș fi fost colaborator al Securității, ceea ce explica, din punctul lui de vedere, faptul că am fost numit în primul guvern postrevoluționar – din care, totuși, au făcut parte și Mihai Șora, precum și prietenul lui Gabriel Andreescu, dl Adrian Severin –, dar și faptul că lucrurile merg prost la CNSAS, din care, de asemenea, făceam parte. Atunci l-am dat în judecată, pentru că mi s-a părut că trebuie amendată public ușurința unora de a spune orice despre oricine, fără nici o probă, umplând prima pagină a ziarelor. Argumentele lui erau construite pe invocarea unei declarații pe care o făcusem sub anchetă despre Meditația Transcendentală. Fusesem, într-adevăr, la o ședință a MT, constatasem că este o tâmpenie, drept care nu m-am mai dus și aproape am uitat că fusesem. Dar cam după un an și jumătate a venit securistul instituției unde lucram, Vasile Mălureanu, și m-a întrebat: „Ați fost acum un an la o ședință a MT?" „Da, am fost." „Aoleu, zice, rău ați făcut că ați fost. Ați semnat vreo hârtie?" „Da, am semnat că nu voi livra altora *mantra* care mi se va da mie. Un caraghioslâc." Curând după asta au început marile probleme, „analize politice", darea afară din Institutul de Istoria

Artei, scandalul. În cadrul acestor „analize", una din acuzațiile împotriva mea a fost aceea că, la data la care am participat la ședința „inaugurală", am tăinuit faptul, ca și cum puteai tăinui prezența ta la o ședință publică a unui institut al Academiei. Am explicat, firește, că n-am tăinuit nimic, de vreme ce, întrebat după un an de un om al serviciilor dacă am fost acolo, am spus deschis că am fost. „Aha – a sunat interpretarea domnului Andreescu –, carevasăzică, ați raportat unuia de la Securitate că ați fost la ședință, deci..." Încet, încet, Gabriel Andreescu sau avocații lui și-au dat seama că pentru a susține acest punct de vedere trebuie totuși să vină cu probe mai consistente. Cum aceste probe nu existau, procesul a evoluat în altă direcție. Domnul Andreescu a început să afirme că, de fapt, el n-a formulat o certitudine, ci doar o suspiciune și că eu, fiind pe atunci într-un post public (la CNSAS), trebuia să accept orice critică, orice suspiciune, ca făcând parte din riscurile meseriei... Domnul Andreescu a pierdut procesul. A câștigat într-o primă instanță, am făcut recurs și a pierdut. Mi-a dat o sumă de bani, pe care am donat-o unui grup de studenți care au făcut cu ei prima noastră revistă de filozofie medievală.

— *50 de milioane de lei vechi.*

— Da. Credeam că lucrurile se vor opri aici, însă iată că acum a câștigat la CEDO, și anume în felul următor. Curtea a stabilit că: 1. Dumnealui nu a spus că Pleșu a fost colaborator, ci a exprimat doar o posibilitate. 2. Pedeapsa care i s-a dat a fost prea mare, adică suma era mai mare decât era cazul. 3. Faptul că eu, ca persoană publică, l-am dat în judecată este o încălcare a libertății de exprimare. După mine este o decizie strict formală și, pe fond, bezmetică...

— *Indiferent că este justă sau nu această decizie, statul român trebuie să-i plătească acum domnului Andreescu despăgubiri de 10 000 de euro.*

— Păi, asta e diferența. Când a pierdut el, a trebuit să scoată el din buzunar niște bani. Acum, când a câștigat la CEDO, trebuie să scoată toți românii niște bani din buzunar ca să îi „repare" lui onoarea, oricum compromisă de gestul lui arbitrar. Ce e și mai scandalos însă e că, în vreme ce cu mine n-a ezitat să practice, fără probe, calomnia cea mai grosolană, în cazul Marino, unde există totuși o serie de documente – poți să le interpretezi în fel și chip, dar documentele există –, domnul Andreescu a schimbat macazul și măsura. În cazul Marino efortul lui este să contrazică o evidență, în cazul meu efortul a fost să inventeze o evidență.

— *Care este originea acestei atitudini?*

— Nu am altă explicație decât că mă detestă. Nu am avut niciodată cu el un conflict explicit.

— *Nu, ceea ce voiam să vă întreb este de ce credeți că aplică această dublă măsură, că în cazul Marino, ca și alții, Gabriel Andreescu a refuzat să vadă documentele sau le-a prezentat deformat.*

— I-am pus și eu această întrebare, într-un schimb de e-mailuri, dar nu mi-a răspuns la ea niciodată. Poate a contat și faptul că Marino, în cartea lui, spune lucruri foarte severe despre inși pe care Andreescu și alții îi detestă. Și asta l-a făcut brusc foarte simpatic. Dacă spune că Liiceanu este un tâmpit, Pleșu este o lepră, Dinescu un golan, G. Călinescu sau Mircea Eliade personaje fără valoare reală (cum vedeți, suntem într-o companie foarte bună), înseamnă că Adrian Marino era un om de ispravă!

— *Poate că apărătorii frenetici ai lui Marino speră să-și însușească astfel capitalul de imagine al lui Marino.*

— Capitalul de imagine al lui Adrian Marino nu e chiar atât de impozant. El însuși avea o problemă cu propria imagine, socotindu-se mereu dezavantajat de impostori.

Marino a fost un om ambițios, harnic, un om cu o biografie traumatizantă, autor al unor lucrări solide în plan documentar-bibliografic, nu foarte originale, nu foarte pasionante și, după părerea lui, prost evaluate. Omul se vedea statuie și era iritat că de-alde Noica, de-alde Eliade, ca să nu mai vorbim de noi, ăștia micuții, veniți la spartul târgului, beneficiem de o notorietate care, de drept, îi revenea lui. E drama unui om chinuit, otrăvit de propria lui vanitate. Mie unuia îmi pare rău. Avea calități și merite, erodate de un destin și o fire nefericite. Eu nu am avut cu el decât o singură experiență personală negativă, după care i-am scris o scrisoare.

— Este vorba de scrisoarea la retragerea premiului Asociației Scriitorilor Profesioniști (ASPRO)?

— Da. Nu poți să fii președintele unui juriu, să acorzi, în această calitate, un premiu literar unei cărți, despre care însă spui, în același timp, că e defectă ideologic, obscurantistă, de dreapta etc. Atunci de ce ai acceptat premierea ei? Nu era, totuși, decât o carte despre îngeri...

— Dincolo de documentele Securității care, iată, pot arăta, ca în cazul Marino, că unii au făcut compromisuri în schimbul carierei, aproape toți intelectualii care au reușit să iasă din țară au devenit la un moment dat suspecți. În dosarul de la SIE al lui Negoițescu, un informator vorbește despre o suspiciune care a existat la un moment dat în ce vă privește. Ați știut de ea în epocă?

— Nu, nu am știut. Dar cred că principala suspiciune era legată de plecarea mea în străinătate, în plus și cu copilul, după episodul Meditația Transcendentală. Lumea n-avea de unde să știe tot ce v-am povestit dvs. În afară de asta, se uită că universul comunist avea un coeficient de arbitrar greu de sistematizat. Te poți întreba, de pildă, cum au putut apărea, în perioada aceea, în România, o serie de

cărți. Mă mir și eu, mă mir și azi, cum de au apărut *Jurnalul de la Păltiniș*, *Epistolarul*, *Minima moralia*. Dar au apărut și Ana Blandiana, și Ileana Mălăncioiu, și atâția alții, nu neapărat conformi ideologic. Uneori depindea de un cenzor binevoitor care lăsa cartea să treacă, uneori depindea de o conjunctură în care existau alte probleme, mai importante, astfel încât mici întreprinderi culturale de genul celor amintite treceau neobservate, alteori era o strategie de a arăta că la noi este libertate. Erau o mie de motive posibile, dar pe care nu le puteai anticipa. Nu puteai să spui: „Acum o să reușesc să public asta, pentru că mă bazez pe Gigi, care e în postul cutare." Era o întâmplare pură. Putea să iasă, putea să nu iasă. Și cu pașaportul era la fel. Sunt foarte mulți oameni care au ieșit din țară în perioada aia și asta nu înseamnă, automat, că erau toți informatori. Când eram cu Liiceanu la Heidelberg a apărut cartea lui Pacepa, *Orizonturi Roșii*. Și acolo se spunea la un moment dat că 98% dintre românii care călătoresc în străinătate sunt informatori. Ne-am uitat brusc unul la altul și ne-am spus că ori suntem ăia doi la sută, ori suntem noi înșine suspecți.

— E clar că acesta a fost un mit, care poate fi demontat doar prin studiul dosarelor Securității. Dvs. ați fost plecat de cel puțin două ori, în Germania. Vi s-au cerut declarații, note în schimb?

— Cred că ar trebui studiat în general cum proceda Securitatea. Înainte de plecare veneau să te instruiască, să-ți spună „Aveți grijă. Acolo unde vă duceți, ăia vor să compromită România. Nu vă mirați dacă la un magazin mare vă bagă pe nesimțite marfă în buzunar, ca să vă prindă și să spună că sunteți hoț. Aveți grijă că, în capitalism, totul e plin de capcane." Iar la întoarcere te întrebau cu cine te-ai întâlnit, cu cine ai vorbit. Mi s-au cerut

întotdeauna rapoarte, însă nu am dat niciodată. Ceea ce mi se pare curios până în ziua de azi – vă mărturisesc foarte deschis – este că nu mi-au cerut niciodată să semnez un angajament, respectiv să dau note informative. Nu mi-au cerut niciodată să devin informator. Chestia mă intrigă. De ce altora le-au cerut iar mie nu?

— *Explicația teoretică ar putea fi că nu prezentați încredere.*

— Poate că da, dar nici alții nu prezentau neapărat atâta încredere. Poate că au anticipat că nu o să vreau, poate... Nu știu. Nu am fost un erou. Nu mi s-a spus „Semnează un angajament de colaborare!" la care să am ocazia să răspund: „Nu, eu chestii din astea nu fac." Pur și simplu nu mi s-a cerut.

— *Înainte de a pleca în Germania, în 1983, ați trimis două cereri lui Ceaușescu, ce au fost prezentate ca „scrisori către Ceaușescu" și au fost folosite ca argumente împotriva dvs. Care au fost rolul și soarta lor?*

— Nu știu de ce au fost numite scrisori. Există un gen literar cu acest nume, dar, când scrii șefului statului un memoriu, ăla nu-i scrisoare. Eu nu eram în corespondență cu Ceaușescu. I-am scris un memoriu, urmat de o anexă la memoriu.

— *Ați primit vreodată un răspuns la ele? Sau credeți că măcar au ajuns la Ceaușescu?*

— Niciodată. Nici nu credeam că o să ajungă la el, nu cred că ajungea la el tipul ăsta de document. Lucrurile s-au petrecut astfel: nu aveam slujbă, aveam interdicție de semnătură și refuzam să mă duc la fabrica de sticlă, unde eram trimis ca muncitor necalificat. Și nevastă-mea refuza să meargă la o fabrică de ciorapi, tot pe post de muncitor necalificat. Primeam adesea telefoane dimineața: „Nu v-ați prezentat la muncă!" Eram pasibili de „parazitism".

— Erați în acel moment exclus din partid și dat afară din serviciu ca urmare a participării la acea ședință a Meditației Transcendentale. Soția a avut și ea de suferit, din câte știu.

— Da. M-a însoțit la conferința soților Stoian, drept care a fost și ea dată afară de peste tot.

— Dvs. la câte ați fost totuși?

— Am fost la prima, care avea un caracter general, și apoi la o a doua, să văd cum arată partea „practică". Am simțit de la bun început că ceva nu e în regulă. De pildă, lângă portretul lui Ceaușescu, care străjuia, după obiceiul de atunci, sala de ședință, era portretul lui Maharishi, ceea ce era greu de imaginat în perioada respectivă. În plus, când ne-au chemat să ne livreze formula incantatorie care urma să ne „salveze" interior, ne-au zis să venim cu un fruct, cu niște bani, cu niște flori și să ne descălțăm. Era un spectacol unic să vezi în Institutul de Psihologie o mulțime de oameni în toată firea – pe Șora, de pildă, pe mine însumi – umblând în ciorăpei pe-acolo. A fost un episod comic.

— Urmarea lui a fost însă tragică. Zeci de oameni au fost dați afară de la locurile de muncă pentru participarea la acea ședință.

— Nu zeci, ci sute de oameni. Unii dintre noi am dat statul în judecată, pentru că ne-a desfăcut contractul de muncă în mod ilegal. Degeaba. Când vorbeam în termeni juridici (mi-am pregătit singur apărarea) completul de judecată vorbea în termeni ideologici. Mă certau că nu iubesc comunismul.

— Ați pierdut procesul...

— L-am pierdut, evident. Apoi m-am dus în audiență la un șef cu propaganda din Primăria Capitalei. Era unul Căpudeanu, cu care am avut o discuție foarte tare. Tipul arăta foarte ciudat, îi curgea un ochi, era gălbejit. Un galben

din ăla de ședință... Cum am intrat, a început să înjure. L-am întrebat ce trebuie să fac. Mi-a răspuns imediat: „Cel mai bine faceți un memoriu către tovarășul Ceaușescu." Nu mai făcusem memorii. Aveam un unchi care era contabil de o viață și care m-a ajutat să fac memoriul cerut. Nu mă dezvinovățesc. Am semnat acel memoriu și mi-l asum ca atare. El respecta stilistica de-atunci a oricărui memoriu. Nu puteai spune: „Băi, nu ți-e rușine? Fă-mi dreptate!" Spuneai „Stimate tovarășe secretar general, am făcut, am dres. Vă rog, în înțelepciunea dvs. etc. etc..." O paranteză: mi-a povestit odată Dinescu că, din când în când, scriitorii se hotărau să facă o scrisoare de protest către Ceaușescu. Se strângea floarea scriitorimii, lucrau o zi, la sfârșit o citeau și constatau că sună a scrisoare omagială. Revenind, m-am dus cu memoriul la Căpudeanu să-l vadă. „Nu e clar, zice. Trebuie să mai adăugați niște detalii, faceți o anexă la memoriu." Asta a fost așa-zisa a doua „scrisoare": o anexă la memoriul inițial, pe care l-am depus la CC. Cu asta episodul s-a încheiat. Nu am primit niciodată un răspuns și nici nu mi s-a îmbunătățit situația în vreun fel.

— *Asta se întâmpla în 1982. Se poate presupune că în 1983 vi s-a dat pașaportul ca urmare a acestui memoriu.*

— Nu. Ceea ce cerusem nu era pașaport, ci repunerea în drepturi. Iar pașaportul mi s-a dat, cum v-am povestit deja, după emisiunile Europei Libere și cu subtextul unei evacuări din țară.

— *Dar până la urmă ați avut din nou dreptul de a publica. În 1986, apoi în 1988,* Minima moralia.

— Da, dar asta s-a întâmplat *după* ce m-am întors din Germania. Înainte de a pleca, căpătasem un loc la departamentul administrativ al Uniunii Artiștilor Plastici, unde făceam dosare de pensii. L-am acceptat pentru că nu aveam din ce trăi. Eram într-un birou cu două colege și câteva

luni m-am ocupat cu asta. Când m-am întors din Germania, am cerut o audiență la Traian Ștefănescu, care era pe vremea aceea șeful Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Și i-am zis: „Am fost în străinătate, m-am întors, mi se pare anormal caăia să-mi ofere o bursă de prestigiu academic și să vin în țara mea ca să fac dosare de pensii." Și Traian Ștefănescu a zis că da, s-a făcut o greșeală în 1982, și a intervenit ca să pot fi reangajat la Institutul de Istoria Artei, însă pe postul pe care fusesem angajat la terminarea facultății. Adică pe un post de stagiar, de documentarist.

— *Nici în aceste condiții nu ați regretat că nu ați rămas? Din documente reiese că soția dvs. își dorea să rămână.*

— Nu, nu am regretat, deși, într-adevăr, nevastă-mea ar fi înclinat să rămânem în străinătate.

— *Ați mai reușit să avansați din postul de documentarist?*

— Nu, pentru că apoi a venit episodul Dinescu și scandalul cu frecventarea străinilor. Nu aveai voie să te vezi cu străini. Or, eu aveam relații cu vreo doi ambasadori, cu cel al Olandei, cu cel al Angliei, cu care luam uneori masa împreună. Ni s-a pus în vedere să nu mai facem asta, iar eu am socotit că nu e legitim să mi se monitorizeze relațiile private. Pe Dinescu îl cunoscusem de curând. Era și el foarte bătăios și activ și, după ce a fost dat afară din Uniunea Scriitorilor, a primit interdicție de semnătură și i s-a stabilit un fel de arest la domiciliu, eu am continuat să mă văd cu el. Ne întâlneam în Dorobanți și făceam tururi în jurul lacului Florească sau pe la Șosea, urmați, întotdeauna, de ofițerul sau ofițerii care aveau ordin să ne supravegheze. A venit apoi un moment în care ni s-a zis că nu mai avem voie să ne întâlnim. Ne-am întâlnit totuși, și atunci a apărut un tip mai brutal care ne-a despărțit fizic, în plină stradă. Am căpătat și eu pază la ușă 24 de ore din 24. Pe

fondul acesta, gândiți-vă cât de suprarealistă a putut fi „suspiciunea" lui Andreescu. Rezultă că ori eram nebun, ori turnam de amorul artei. Pentru că nu mă alegeam cu nimic. Dimpotrivă, aveam probleme tot mai serioase. În momentul în care mi s-a pus pază la ușă, mi s-a spus că postul meu de la institut se desființează și că sunt transferat la Bacău, ca muzeograf. Eu știind că Tescaniul, pe care îl cunoșteam, e alături, am spus: „Plec cu două condiții. Să nu mai lăsați poliție în fața casei mele și, dacă tot vreți să mă trimiteți în afara Bucureștiului, trimiteți-mă la Tescani, care e un loc mult mai izolat, unde mă puteți supraveghea mai bine. Nu mă puneți în situația să stau singuratic, într-un bloc, la Bacău." Mălureanu a zis că se interesează și după un timp mi-a comunicat că s-a aprobat Tescaniul în locul Bacăului.

— *La Tescani, au spus mai multe persoane, ați fi fost vizitat pe 23 august 1989 de Ion Iliescu și Virgil Măgureanu. Ce s-a întâmplat de fapt?*

— Este o drăcovenie! Despre Măgureanu nu știam la data aceea nimic. Nu știam că există, nu știam cum arată, nu aveam nici o reprezentare despre el. Chiar dacă ar fi fost acolo, nu aș fi știut că el e Măgureanu, pentru că nu aveam nici un reper.

— *Dar pe Iliescu îl știați?*

— Pe Iliescu îl întâlnisem de două ori înainte de 1989, pentru că absolvise același liceu pe care l-am absolvit și eu, Liceul Spiru Haret. Liceul ăsta organiza o dată pe an, la 2 decembrie, întâlnirea foștilor absolvenți. Acolo l-am văzut pe Iliescu prima dată. Avea, pe atunci, un nimb de activist superior, de băiat fin. Țin minte că la a doua dintre aceste întâlniri Alecu Paleologu, și el absolvent de Spiru Haret, i-a zis: „Am auzit că sunteți prieten cu Gorbaciov." Iar Iliescu a răspuns: „Vă rog, nu mai spuneți asta. Vreți

să fiu găsit odată mort la marginea trotuarului?" Eu personal nu am avut însă nici un contact cu Iliescu, iar la Tescani nu a fost niciodată, cât timp am fost eu acolo.

— *Această informație a apărut din neant?*

— Din câte știu, a spus-o primul, nu știu pe ce bază, Radu Portocală, care în 1992 a scris în *Le Point* că Revoluția română a fost pusă la cale la Tescani de mine, Măgureanu și Iliescu. A reluat acest delir istoricul Stoenescu, iar mai recent Tudor Octavian a spus și el că, fiind la Tescani în vacanță cu soția lui, aceasta l-a văzut pe Măgureanu pe geam. Întrebarea e de unde știa doamna cine e Măgureanu? Știa vreun român de-atunci portretul lui Măgureanu? Dacă informația nu e pură halucinație, rămâne doar ipoteza că familia Octavian era în relații amicale cu domnul Măgureanu...

— *A fost vorba de o dezinformare a serviciilor secrete de după 1989?*

— Habar n-am. Dar dacă ar fi fost adevărat, dacă eu aș fi pus la cale Revoluția cu băieții ăștia doi, aș pretinde o statuie. Chiar de o fi fost ea criptocomunistă, de bine, de rău, iată, ne înjurăm liber... Dar e o aberație pură. Din câte știu și domnul Iliescu a dezmințit informația la un moment dat.

— *Deși ați fost patru ani membru în Colegiul CNSAS, ați fost ulterior critic cu instituția. Credeți că a fost tardivă înființarea ei?*

— Am fost critic pentru că nu-și respecta propria lege de înființare. La primul articol, cred, se spunea că, prin înființarea CNSAS, patrimoniul fostelor servicii trece în gestiunea CNSAS. Nici acum nu a trecut însă complet. Da, a trecut o mare cantitate, lucru foarte abil, de altfel. Pentru că degeaba primești trei tone de documente, dacă

nu ai acces la fișierul în care se ține evidența lor. Eu vedeam lucrurile simplu: în momentul apariției legii, cineva de la servicii ar fi trebuit să vină cu cheia.

— *Nici Iliescu, nici Constantinescu, nici Băsescu nu au venit cu cheia. De ce?*

— Pentru că cei care le explicau cât de periculos e lucrul ăsta au fost mai convingători decât noi. Au fost inși și de la servicii, și din mediul politic care, dintr-un interes personal sau altul, nu voiau să se facă pasul ăsta.

— *Ca membru în CNSAS ați participat la comisiile mixte cu oameni din servicii în care se discutau dosarele de siguranță națională?*

— Nu, se decisese să meargă președintele, care pe atunci era Onișoru, ceea ce presupunea să avem încredere totală în el. La început, eu unul am avut. Ulterior, am descoperit că este o lichea, dar a fost prea târziu.

— *Cum poate fi justificat că atâtea dosare – dosarul lui Marino, bunăoară, care e mort din 2005 – să fie inaccesibile până de curând pe motiv că sunt „de siguranță națională"?*

— Nu pot să înțeleg. Imediat după înființarea CNSAS ni s-a spus că nici dosarul Doinei Cornea nu există. Abia mai târziu a apărut, dar nu mă întrebați de ce. Nu puteai să te bazezi, deci, pe răspunsul de la servicii.

— *Nu ați intuit, totuși, care era mecanismul încadrării la siguranță națională?*

— Nu poți avea decât ipoteze. Prima este aceea că unii sunt încă activi și nu pot fi deconspirați. A doua: în dosarele unora ar putea fi implicate persoane, fie ca informatori, fie ca victime, care trebuiau protejate. Și trei: s-ar putea ca anumiți ofițeri care lucrau cu informatori să aibă interesul să nu iasă pe covertă într-un caz sau altul.

— *Apropo de ofițeri, după 1989, v-ați întâlnit vreodată cu ofițerul care vă avea „în grijă", Vasile Mălureanu?*

— Da. A fost o întâlnire colosală. Eram ministru deja, în primele zile din ianuarie 1990. Atmosfera era destul de haotică. Îmi amintesc că, la prima oră a zilei de lucru, venea un colonel și-mi dădea raportul („Nu s-a întâmplat nimic deosebit..."). După câteva zile de la preluarea funcției, a apărut Mălureanu, care cred că, pe-atunci, era maior. „Am venit să mă prezint la ordinele dvs." „De ce?" „Ca să luptăm împotriva contrarevoluției."

— *Era o glumă?*

— Nu, vorbea foarte serios. Cu ani în urmă, înainte de a merge la Tescani, îmi spusese: „O să mergeți acolo, o să aveți timp să reflectați și o să vedeți că noi am avut dreptate." Discutasem de multe ori cu el, foarte deschis. N-aveau nevoie, cred, să ceară informații de la alții despre opiniile mele, pentru că le spuneam singur, fără nici o cenzură... „Mă uit la dvs., spunea uneori Mălureanu, sunteți foarte critic, parcă ați fi maică-mea. Și ea bombăne tot timpul. Dar ea e femeie simplă, domnu' Andrei, dvs. aveți o facultate. Se poate să judecați așa de primitiv? Mă uit ce de cărți aveți. Nu ar fi mai bine să vă ocupați de cărțile astea?" Atunci, la reîntâlnirea din '90, i-am amintit: „Nu spuneai dumneata că o să reflectez și o să vă dau dreptate?" „Am greșit." I-am spus că nu e nevoie de serviciile lui și a dispărut. A mai apărut apoi o dată, la mineriadă. Tot la mine la birou, pe 13 iunie. „Vreau să vă zic ceva. La Revoluție nu mi-a fost așa de frică cum îmi este acum. Vreau să plec. Am venit la dvs. să vă spun că eu am două licențe – în drept și în științe economice – și poate îmi găsiți un serviciu." Ceva mai înainte venise în audiență și Traian Ștefănescu, cel care mă ajutase să recapăt postul la Institutul de Istoria Artei... Zice: „Domnule Pleșu, chiar dacă am fost ce-am fost, eu am meseria mea. Sunt jurist. În noile condiții pot să sper să mai am un serviciu, conform

pregătirii mele?" „Cum să nu, bineînțeles. Ce pot să vă asigur este însă că nu o să mai puteți fi șef politic niciodată."

— *Vă gândeați atunci la o lege a lustrației?*

— Nu. O lună după Revoluție am fost ca năuc. Mă gândeam însă că e de bun-simț ca cei care au fost călare până în 22 decembrie să stea liniștiți. Credeam că o vor face în mod spontan. De altfel, Traian Ștefănescu, spre onoarea lui, a făcut-o.

— Lustrația nu s-a adoptat nici până astăzi. Credeți că își mai are rostul?

— După 20 de ani, lustrația se face aproape de la sine. Cei care au avut funcții dispar încet-încet. Au apărut însă unii noi, care nu pot fi acuzați că au făcut parte din aparat înainte, dar sunt copia fidelă a celor care au fost în aparat, și, de altfel, au fost promovați de ei.

— *Pe cine aveți în minte? Vă gândiți la liderii tineri ai partidelor politice?*

— La unii dintre ei, da. Dar și la unii mai copți, care nu au fost neapărat mari nomenclaturiști sau au fost plevușcă, dar acum sunt senatori și deputați și n-ai cum să-i lustrezi.

— *Nu credeți totuși în importanța simbolică a lustrației, în rolul ei de a oploși rănile victimelor?*

— Ba da. Cred însă că ar fi fost cu totul altceva dacă s-ar fi făcut de la bun început. Lucrurile ar fi fost astăzi mult mai clare. Ce m-a deranjat pe mine în deceniul prim de după Revoluție au fost două categorii de oameni. Una o reprezintă foștii care au rămas în funcții (cărora le-a vorbit Liiceanu în *Apel către lichele*). Cea de-a doua o reprezintă foștii care au adoptat strategia inversă, care au devenit niște mari, feroci luptători anticomuniști. Pe mine ăștia mă enervează la fel de mult. Adică, după ce ai mâncat căcat până în 1989, brusc, când s-a dat voie la revoltă, îți faci un

portret de mare combatant, care nu-i suportă pe primii. Unii dintre aceștia au creat mari confuzii în lumea românească, pentru că au introdus criteriul dublei măsuri. Eu nu exclud ca cineva să se convertească, dar nu am văzut multe cazuri în care un comunist sincer să devină un anticomunist la fel de sincer.

— Dacă este deja perimat conceptul de lustrație, cum vă explicați faptul că dosarul de cadre al lui Iliescu este atât de interesant încât să fie sustras, să dispară pur și simplu de la Arhivele Naționale? Cum vă explicați că dosarul lui Băsescu creat de Securitate, a cărui existență e confirmată de documente oficiale, nu se găsește totuși în arhive?

— În ce-l privește pe Iliescu, îmi aduc aminte că nu-i găsisem, la CNSAS, nici un dosar. Și unul din noi i-a zis. „E posibil să-l fi extras cineva și să-l scoată când nu o să vă convină." În ce-l privește pe Băsescu, eu nu sunt acum într-un moment de mare simpatie pentru el, ceea ce îi irită pe unii dintre prietenii mei. Trebuie să spun însă că am văzut la un moment dat la CNSAS un dosar, nu știu în ce circumstanță, și am în minte o notă a lui Băsescu, referitoare la un conflict pe vapor. Mi-e limpede că el, din postura în care era, de căpitan de navă, nu avea cum să nu dea rapoarte. Această notă de care vă spuneam era însă în cel mai tipic stil Băsescu. „În ziua cutare, am făcut cutare, cutare subaltern a sărit la bătaie... S-a întâmplat cutare și cutare. Chestia m-a plictisit foarte mult. Simplul fapt că acum trebuie să stau să scriu chestia asta mă enervează extraordinar." Era ceva în stilul ăsta al lui, de „băiat de băiat". Nu era un document care să incrimineze politic pe cineva. E drept că, potrivit unor acte prezentate de Direcția de Contrainformații Militare în instanță (în procesul lui Băsescu cu Mugur Ciuvică), Băsescu ar fi avut totuși un dosar de informator, în perioada studenției. Nu știu. Dosarul lui

poate să existe, dar poate să fie și distrus. Eu cred că, după Revoluție, toți ofițerii au distrus ce aveau prin sertare, într-un gest spontan. Au vrut să șteargă măcar ultimele urme. Cred că atunci s-au distrus mai ales dosare aflate în lucru... Mai cred că unii dintre ofițeri, cum vă spuneam adineaori, au distrus apoi alte dosare, ca să nu se afle prea multe despre ei. Așa îmi explic, de pildă, de ce i s-a distrus o parte din dosare Doinei Cornea. Sau lui Mircea Dinescu. Sau chiar mie. Din ce alt motiv ar fi vrut cineva să distrugă asemenea dosare?

— *În această logică, nu mai putem fi siguri de absolut nici o verificare în arhive.*

— Păi acesta a și fost principalul motiv al plecării mele de la CNSAS. Era o cacealma. Noi ceream documente ca niște petiționari oarecari, ca niște intermediari între titularii de dosare și posesorii lor. De ce? Rezulta că ne-am înființat doar ca o verigă birocratică în plus; mai mult ca să încasăm oprobriul public că nu facem dezvăluiri...

— *De ce credeți totuși că nici un președinte nu a reușit să-și impună punctul de vedere în fața serviciilor? Este un motiv care poate genera nenumărate speculații chiar despre trecutul celor ce ne-au condus.*

— A fost o slăbiciune a lor. Eu i-am văzut și pe Iliescu, și pe Constantinescu în postura de manipulați ai serviciilor.

— *Pe Traian Băsescu nu?*

— Traian Băsescu e alt gen. E influențat de servicii, dar, în plus, psihologic vorbind, are un fel de duioșie puberă față de tot ce poartă uniformă. E un fel de spirit de corp. Îi plac uniformele, îi place armata, îi place disciplina, îi place stilul ostășesc. Una din primele propuneri pe care i le-am făcut a fost să schimbe șeful de protocol de la Cotroceni. E o meserie grea. I-am propus să mă interesez de cineva de la Externe, despre care știam că e bun în domeniu, iar

Băsescu mi-a zis: „Două pretenții am: să fie prezentabil și când aude imnul sau vede drapelul să ia poziție de drepți." El asta simte: că patria e drapelul, imnul, uniforma.

— *E unul din motivele pentru care ați plecat de la Cotroceni?*

— Ei, nu chiar așa... Pe scurt, am plecat fiindcă mi-am dat seama că președintele n-are nevoie de *consilieri*, ci mai curând de *ordonanțe*. Într-un fel sau altul, am lucrat cu toți președinții postdecembriști. Vreți să știți concluzia mea? La capitolul „președinți" n-am prea avut noroc...

[Interviu realizat de Mirela Corlățan,
publicat în *Evenimentul zilei*, 29 septembrie 2010]

Am dovada existenței lui Dumnezeu

2011

ANDREI CRĂCIUN: *Domnule Pleșu, vrem să înțelegem mai bine câteva momente din istoria recentă a României. De aceea, trebuie să facem apel la memoria dumneavoastră. Prima întrebare este cum ați ajuns ministru de Externe?*

ANDREI PLEȘU: Pe neașteptate. După cum știți, ministru de Externe, după alegerile din 1996, a fost numit Adrian Severin, din partea unuia din partidele de guvernământ, respectiv PD-ul lui Petre Roman. Apoi a intervenit scandalul pe care vi-l amintiți poate – cu „Lista lui Severin". El a trebuit să plece și Roman m-a sunat și mi-a propus să preiau postul. Iar eu am avut slăbiciunea să accept. Într-un fel, m-a tentat. Un amestec de vanitate, politețe, sentiment al datoriei și naivitate. Mi-a fost greu să refuz. Există un episod anterior care, eventual, să justifice această opțiune. (Nu prea bine primită, cred, în partid, pentru că într-un partid toată lumea vrea recompense și nu înțelege să lase „demnitățile" unor inși din afară.) Dar Petre Roman m-a susținut eficient, iar Emil Constantinescu a fost imediat de acord.

— *Care este „episodul anterior" al acestei numiri?*

— Când a căzut Guvernul Roman în 1991, Petre Roman a participat la negocierile pentru guvernul următor – Guvernul Stolojan. Ion Iliescu, dintr-un motiv sau altul, l-a consultat. Așa se face că, la un moment dat, mi-a dat un

telefon și mi-a spus că, dacă vreau să rămân în Guvern, el mă va propune pentru Externe. Eu tocmai demisionasem din postul de ministru al Culturii. Pentru a nu spune un „nu" brutal, am ales o variantă *soft*: „Petre, nu vreau să mai rămân la Guvern. Dar dacă vei mai fi vreodată prim-ministru (ceea ce, în acel moment, nu era plauzibil), mai vorbim." Petre Roman nu a mai ajuns niciodată prim-ministru, dar când m-a sunat să mă solicite în locul lui Severin, mi-a amintit de această conversație și... am ales să-mi țin promisiunea.

— *A fost mai greu la Externe?*

— Într-un anumit sens, la Externe mi-a fost mai ușor decât la Cultură. Fie și pentru că la Externe, pe vremea aceea, exista o strategie clară. Aveam două mari priorități: NATO și UE. A existat însă, curând după numirea mea, un moment delicat: în urma unei demisii a lui Traian Băsescu, PD-ul a decis să se retragă din guvern. Or, eu, fiind numit de PD, ar fi trebuit să mă retrag de asemenea. Acum trebuie să vă spun că, înainte de oferta ministerială a lui Petre Roman, semnasem deja un contract cu Georgetown University din Washington, care mă invitase să predau acolo un curs de un an. Era o poziție foarte avantajoasă, și financiar, și academic. I-am spus, deci, lui Roman: „Domnule, după ce am renunțat la o asemenea perspectivă, nu mă pune, după câteva luni, să mă înregimentez într-o mișcare de partid. Nu sunt membru de partid, așa că, dacă îmi spuneți că de mâine toți membrii partidului poartă pantofi galbeni, eu nu o să îmi pun pantofi galbeni. Nu văd decât o soluție: nu îmi dau eu demisia, ci mă demiteți voi. Spuneți că mă retrageți din post, la asta nu am ce să fac. Așa cum m-ați numit, așa mă puteți da afară!" Până la urmă au acceptat situația și am rămas.

— Cum a fost colaborarea cu domnul președinte Constantinescu? Domnia Sa se mândrește cu relațiile personale cu liderii de atunci ai lumii.

— Știu, avea o bucurie adolescentină să-i tutuiască pe toți, ceea ce, de altfel, e un procedeu cvasiunanim pe scena politică de azi. Dl președinte nu vorbea decât de Jacques (Chirac), Bill (Clinton), Václav (Havel) etc...

— Ne-a mărturisit că l-a făcut, într-un anumit context, pe Helmut Kohl să plângă.

— Oooo! N-am fost martorul acestui moment istoric. Și nu știam că Helmut Kohl are lacrima atât de ușoară... Ar fi o neașteptată asemănare cu Traian Băsescu.

— Care e cel mai straniu moment în relația cu președintele Constantinescu?

— Sunt destul de multe, dar le păstrez pentru memorii... Una dintre problemele colaborării mele cu președintele era o chestie de metabolism. Emil Constantinescu e un „nocturn". Se întâmpla, uneori, mai ales în deplasare, să fiu convocat, împreună cu alți membri ai delegației, în puterea nopții. Pentru „consultări". Era momentul în care președintele era într-o formă optimă. Îmi amintesc, de pildă, că în Statele Unite, în noaptea dinaintea întâlnirii cu Bill Clinton (o întâlnire esențială pentru campania pro-NATO în care eram angajați), ne-a adunat pe toți ca să configurăm un punctaj convenabil. Or, de obicei, un asemenea punctaj e pregătit din timp si sunt sigur că dna Zoe Petre făcuse ce era de făcut. N-am afinități cu acest tip de lucru. Și cred și azi că vizita de atunci la Washington n-a fost o reușită. Dl Constantinescu a vorbit de trei ori mai mult decât Bill Clinton, deși interesul nostru ar fi fost să colecționăm mai ales declarații favorabile ale președintelui american. Un lucru pozitiv a fost mai curând discursul ținut de Emil Constantinescu dinaintea Congresului. Legat de

asta, îmi vine în minte un episod amuzant: conform protocolului, înaintea discursului propriu-zis, vorbitorul e invitat de *speaker*-ul Congresului la o scurtă conversație convențională. Gazda a spus, la un moment dat, ceva de genul: „E formidabil cum a evoluat tehnica în zilele noastre... Când am intrat eu în politică, un computer era cât o cameră. Acum am totul în inelul ăsta." După care și-a scos inelul ca să i-l arate oaspetelui. Emil Constantinescu l-a luat și și l-a pus pe deget! A înțeles că e un cadou! Americanul a încremenit: tocmai înstrăinase întreaga bancă de date a Congresului american! Am reușit, dna Zoe Petre și cu mine, să reparăm lucrurile înainte ca președintele să urce pe scenă... Emil Constantinescu avea, din punctul meu de vedere, o anumită candoare. Candoarea, de pildă, de a se strădui să mă facă să înțeleg exponatele muzeului de arheologie din Delfi, deși ne mișcam mai curând în teritoriul meseriei mele. Sau candoarea de a cere unor omologi gesturi insolite. Vă amintiți, poate, că pe vremea conflictului din Kosovo, o parte a presei autohtone (de la C.T. Popescu la Paler și Dinescu) bombănea drastic poziția României. Se spunea, între altele, că fidelitatea noastră față de NATO nu ne aduce nici măcar garanții suplimentare de securitate. Emil Constantinescu a vrut să contracareze această obiecție și, după nu mai știu ce summit, mi-a spus, victorios: „Am proba că ni se dau garanții de securitate!" „Cum așa? Cum arată?" A băgat mâna în buzunar și a scos un șervețel, ca ăla al lui Churchill de la Yalta, pe care Jacques Chirac îi scrisese, la cerere, că România e o țară prietenă, căreia Franța îi va fi totdeauna alături. Pentru președintele nostru, acest șervețel era o garanție de securitate. Nu vreau să-mi închipui ce-o fi gândit „Jacques" când i s-a cerut un asemenea „angajament".

— *Idealismul Domniei Sale era contraproductiv.*

— Problema nu e că dl Constantinescu era idealist, uneori fantast și mereu preocupat de efigia proprie. Problema e că se credea un pragmatic. Dacă e să vorbim de pragmatism, atunci mai „pragmatic" era Radu Vasile.

— *În ce fel?*

— Păi avea, de pildă, un fel (pitoresc) de a expedia repejor orice convorbire cu interlocutori străini, începând cu „*What's the problem?*" și terminând cu „*No problem!*". Evident, simplific. De neuitat e însă, pentru mine, audiența pe care i-am cerut-o în vara lui 1999. Voiam să demisionez de la Externe. Îmi pregătisem o argumentație bine articulată, pe care urma să o debitez, solemn, dinaintea prim-ministrului.

— *Și cum a fost scena demisiei?*

— Aveam în cap un discurs pe puncte, care începea cu: „Domnule prim-ministru, am venit să-mi prezint demisia." Răspuns prompt: „Ce vorbești? Și tu? Că și eu vreau să plec!" Vă dați seama că tot discursul meu a devenit ridicol. Am început să bălmăjesc partitura pe care, în mod normal, trebuia să o aud de la el: „Stați puțin! Sunteți, totuși, prim-ministru! Nu puteți demisiona chiar așa!" etc. etc. „Nu" – zice – „Gata! Mi-a ajuns!" Și apoi: „N-ai un post de ambasador? Mi-ar conveni Luxemburg!"

— *Prim-ministrul îi cerea ministrului de Externe un post de ambasador!*

— Poate glumea... În orice caz, așa a arătat demisia mea din ministerul nostru de Externe.

— *Totuși diplomația românească mergea înainte și s-au făcut pași importanți, decisivi, în acea perioadă.*

— Din fericire, au existat tehnicieni care își făceau destul de corect meseria. Și a contat foarte mult atitudinea unitară a guvernului român, deși nu lipseau momente de incoerență. Un exemplu: după o sesiune a Adunării Generale

ONU, înainte să mă întorc la București, m-a sunat Javier Solana, care conducea atunci alianța transatlantică, și m-a rugat să mă opresc câteva ceasuri la Bruxelles pentru un scurt dialog. Ne-am întâlnit și mi-a spus așa: „Domnule Pleșu, eu când vreau să vorbesc cu România, cu cine vorbesc? Pentru că, uneori, președintele îmi spune una, primministrul îmi spune alta, ministrul Apărării îmi spune alta, dumneavoastră îmi spuneți alta! Și nu mai știu cine este România! Sper să mă puteți ajuta." Era o situație penibilisimă, și nu puteam să-i spun decât ce i-am spus: „Fiți sigur că, în ciuda aparențelor, toți gândesc la fel; nu vă faceți nici o grijă, atitudinea țării este omogenă."

— *Episodul Kosovo?*

— Politica noastră în acea perioadă era convenită și asumată la toate nivelurile. Toți, în frunte cu președintele țării, erau de acord cu o angajare fermă pro-NATO, anti-Miloșevici, cu tot ceea ce implica o asemenea poziționare. Era o decizie a Consiliului Suprem de Apărare a Țării și nimeni nu mergea contra curentului. Emil Constantinescu era, în această privință, foarte ferm. Știam cu toții ce avem de făcut. Era ilogic să pledăm pentru integrarea noastră euroatlantică și, în același timp, să acționăm împotriva alianței.

— *Apropo: domnul Constantinescu consideră că mineriadele de la începutul anului 1999 au fost o încercare a Rusiei de a-l debarca pentru atitudinea sa pro-SUA și pro-NATO.*

— Mă declar depășit de anvergura geopolitică a acestei ipoteze! *No comment!* Dar mă simt obligat, de dragul adevărului istoric, să relatez o împrejurare, de care dl Emil Constantinescu nu pare să-și mai amintească. În perioada cu pricina, eram sunat zilnic din două direcții. Mă suna doamna Madeleine Albright, secretarul de stat al SUA, pe de o parte, și ambasadorul rus la București, pe de alta.

Ambasadorul îmi cerea, în numele ministrului rus al Apărării, să obțin aprobarea guvernului român pentru trecerea avioanelor rusești spre sud, prin spațiul nostru aerian. Doamna Albright insista, dimpotrivă, asupra necesității de a respinge această pretenție. Evident, îi promiteam consecvent doamnei Albright că nu vom accepta survolul rusesc și comunicam părții rusești, de comun acord cu generalul Degeratu, pe atunci șef al Statului-Major al Armatei noastre, că răspunsul nostru la solicitarea lor e negativ. (Mă bizuiam și pe informația că, în această privință, exista o oarecare disjuncție între Externele de la Moscova și Ministerul Apărării, confirmată până și de ambasador. „Nu mai înțeleg nimic!" îmi spunea el uneori, ceea ce m-a făcut să realizez că nici la Răsărit nu mai aveam de a face cu un „monolit" strategic „ca pe vremuri"...) La un moment dat, aceste telefoane încrucișate au avut loc în timp ce Emil Constantinescu era plecat la o întâlnire oficială din străinătate. Or, întors în țară, președintele îmi dă un telefon – era într-o duminică dimineață – și mă întreabă: „Domnu' Pleșu, cine e șeful Armatei în țara asta?" „Domnule președinte, conform prerogativelor constituționale, dumneavoastră." „V-ați consultat cu mine când le-ați spus rușilor să nu traverseze spațiul nostru aerian?" „Păi nu m-am consultat, dar am presupus că se subînțelege din politica noastră pro-NATO că mesajul nostru nu poate fi altul. Nu credeam că avem o contradicție în privința asta." „Da, dar dumneata nu știi că, fiind în străinătate, am primit, în apartamentul meu de la hotel, vizita prim-ministrului rus." Pe vremea aceea era prim-ministru (pentru doar vreo cinci-șase luni) Serghei Stepașin. „Vă dați seama? A venit *în apartamentul meu* prim-ministrul rus! Iar în urma discuțiilor, eu i-am promis că vom acorda drept de survol avioanelor rusești. Și în

timp ce eu, ca președinte și ca șef al Armatei, îmi iau acest angajament față de prim-ministrul rus, vii dumneata și decizi contrariul. Mă fac de râs!" Ceea ce auzeam mi se părea uluitor. Nu aveam decât o soluție: demisia. L-am sunat și pe Constantin Degeratu, care, solidar, a fost de acord să demisionăm. Numai că, între timp, l-a sunat pe Emil Constantinescu doamna Albright și l-a felicitat pentru respingerea survolului. Așa că am primit un nou telefon: „M-a sunat doamna Albright, mulțumită de consecvența noastră. Prin urmare, de data asta a ieșit bine, dar altă dată vă rog foarte mult să mă consultați." Vedeți deci la ce nivel se făceau presiuni dinspre ruși. De altfel, în presa moscovită, apăreau atunci articolele unor „analiști", care vorbeau despre o posibilă „axă" Moscova–București–Belgrad! Asta era, pentru noi, „cealaltă" alegere. Pro-sârbii (și anti-americanii) din țară nu dovedeau, în această privință, prea mult simț politic...

— *Nu exista o cale a președintelui Constantinescu de a vorbi la Washington?*

— Sigur că exista, dar Madeleine Albright se adresa, în mod normal, omologului ei. Nu-l putea deranja întotdeauna direct pe președinte.

— *Președintele susținea că el vorbea direct cu Clinton.*

— Era și normal. Sigur că strategiile mari se decideau la acel nivel. Episodul pe care vi l-am relatat vrea doar să arate că până și la nivel suprem „atașamentul" pro-NATO a trecut prin momente de ezitare.

— *Cine v-a impresionat dintre liderii pe care i-ați întâlnit?*

— Am mai spus-o: având de a face, de-a lungul a doi ani, cu mai toți liderii importanți ai lumii, am ajuns la concluzia că mi se oferă dovada existenței lui Dumnezeu. Fiindcă rareori anvergura reală a acestor lideri era pe

măsura sarcinilor lor. Astfel încât am ajuns să cred că, de vreme ce, cu „administratorii" ei de-acum, lumea pare totuși să funcționeze, meritul e al Providenței....

— *Totuși, trebuie să fie cineva care v-a dat pe spate.*

— „Dat pe spate" e mult spus. Dar am întâlnit și câțiva oameni care m-au impresionat. Unul dintre ei a fost președintele de atunci al Italiei – Oscar Luigi Scalfaro. Era un om în vârstă, era în politică de 40 de ani, dar nu era încă contaminat de relele politicii. Era un om viu, înțelept, afabil. Altul a fost François Mitterrand, cu care, din punct de vedere politic, eram în dezacord...

— *A fost intim cu comuniștii...*

— Da, s-a aliat cu ei la un moment dat. Dar trebuie să spun că era extrem de cultivat și era un excelent vorbitor. Între altele, era un mare cititor de Cioran. M-a impresionat foarte mult și Boutros Boutros-Ghali, un om foarte bine educat și cu viziune. Astăzi „experții" au luat locul personalităților. Ministrul participă la orice dezbatere cu un buchet de experți așezați pe scaunele din spatele lui. Când se pune o întrebare care nu e prevăzută ca atare în agendă, cineva îi strecoară în mână un bilețel „competent", iar el îl citește. Îmi amintesc că, ajuns ministru de Externe, mi-a fost foarte greu să mă obișnuiesc cu ideea că voi citi discursuri scrise de alții. Meseria mea era, totuși, să scriu! A trebuit însă, destul de curând, să accept procedura, fiindcă nu poți produce de unul singur puzderia de discursuri care ți se cer. Nu faci față! Îmi permiteam, totuși, mici intervenții, ceea ce crea o ușoară panică printre „tehnicieni". Se temeau să nu ies din formulistica de rigoare. Amuzantă era, de altfel, tandra lor ipocrizie. Îmi scriau discursul, eu îl citeam, iar ei, în timp ce eu citeam discursul scris de ei, luau notițe și, la sfârșit, mă și felicitau sincer...

— Apropo de liderii lumii și existența lui Dumnezeu – nu vi se pare că liderii de astăzi sunt chiar mai slabi decât cei din anii '90?

— Nu-mi dau seama. Dar e limpede că nu mai au consistența celor din anii '40–'60 ai secolului trecut. Vă pot da un exemplu: în 1963, Adenauer, ca președinte al Germaniei, țară învinsă, a făcut o vizită în Franța, unde era președinte De Gaulle. Trebuia dat un semnal de reconciliere fermă. De Gaulle a făcut gestul să îl invite la el acasă, în satul său de obârșie, Colombay-les-Deux-Églises. Și a avut loc o discuție „informală". Am citit stenograma acelei discuții. Nu mai există astăzi așa ceva. Era vorba de doi domni bine școliți, care reflectau intens asupra destinelor lumii, care aveau o viziune, o autenticitate a comunicării, de neregăsit în lumea de-acum.

— Este și o degradare a democrației ca sistem, o degradare a selecției cadrelor în politică?

— Este, întâi de toate, o degradare a *procedurilor.* O schimbare de ritm. Totul se face rapid, călătoriile diplomatice sunt scurte, funcționale și supraabundente. Fiecare își recită precipitat, cu un zâmbet fals, dosarul. În timpul Adunării Generale ONU e musai să te vezi cu cât mai mulți omologi. E epuizant și nu cine știe ce productiv.

— ...doar te vezi cu ei.

— Da, e o hărțuială extraordinară. La un moment dat, am spus ministrului rus de Externe Serghei Ivanov, înaintea inevitabilei convorbiri: „Domnule, mai puteți? Eu unul am obosit!" Mi-a răspuns: „Sunteți al 41-lea astăzi." În clipa aceea, mi-am adus aminte de un film rusesc excepțional, care se numea „Al 41-lea". „Știți – zic – că în tinerețea mea filmul acesta m-a entuziasmat..." „Da – a sunat răspunsul –, dar aveți grijă că ăla din film a terminat împușcat." Umor de baricadă... Revenind: diplomația

este, uneori, excesiv formalizată. Sunt foarte rare momentele în care se iese din tipic, pentru că 1) experții sunt mai tari ca șefii și 2) oamenii politici nu mai au anvergură. Singurii care ies din tipic cu o nonșalanță adesea tulburătoare sunt rușii. Elțîn era, în această privință, un adevărat campion.

— *Avea probleme mari cu alcoolul?*

— Alții aveau probleme cu alcoolul lui. Oriunde apărea, toți se adunau pe lângă el, iar el se simțea ca acasă. La înmormântarea regelui Hussein al Iordaniei au venit patru președinți americani (cel în funcție și trei antecesori). Și Elțîn, desigur! Stătea într-un fotoliu și ceilalți stăteau în picioare, în jurul lui. L-am auzit făcând glumițe aiuritoare cu Chirac: „Jacques, ce-ai zice de o Uniune Europeană fără ceilalți, doar între noi?" Chirac nu știa nici măcar dacă să râdă sau nu. Când, la o mare conferință convocată la Istanbul, s-a pus problema retragerii trupelor rusești din Transnistria, Elțîn și-a scos căștile de la urechi, le-a trântit pe masă și a schițat gestul de a părăsi ședința. Nu e un gest la îndemâna unui diplomat obișnuit. Clinton a fost extraordinar atunci, a intervenit cu un eficient discurs ad-hoc, ceva de genul: „Domnule Elțîn, eu v-am văzut pe tanc, când i-ați luat apărarea lui Gorbaciov dinaintea mulțimii. Din acel moment ați devenit, pentru mine, un model. Acel model nu va pleca, sunt sigur, de la masa dialogului!" Elțîn s-a îmblânzit și a rămas. Dar, oricum, își aroga o autoritate absolută. Ca Hrușciov când și-a scos pantoful la ONU și a bătut cu el în masă. Uitați-vă și la Putin. Își permite lucruri halucinante! Nu știu dacă ați văzut o conferință internațională de presă de-acum câțiva ani. În dreapta lui Putin era Romano Prodi, în stânga lui era Javier Solana. Și un ziarist francez a întrebat: „Domnule Putin, știm că în Cecenia sunteți în război cu teroriștii

ceceni, dar avem informații că mai mor și oameni care nu sunt teroriști." Știți ce a răspuns Putin?

— *Nu știm.*

— „Domnule dragă, dacă vreți cumva să treceți la islamism (se subînțelege de partea cecenilor, n.red.), veniți la noi, avem o tehnică a circumciziei perfect pusă la punct: nu mai crește nimic în loc! Poftiți!" Nici Solana, nici Prodi nu au spus nimic! Imaginați-vă că ar fi spus asta George W. Bush sau Berlusconi...

— *...era un scandal internațional colosal!*

— Evident!

— *Ne-a povestit președintele Emil Constantinescu că i-au promis, la un moment dat, acordul formal de retragere a trupelor, la o masă, tot așa, de taină, de ziua domnului Constantinescu – „Astăzi e ziua lui Emil Ivanovici, hai să retragem...".*

— Înduioșător. Dar se vede treaba că l-au păcălit. Din câte știu, trupele cu pricina n-au fost retrase nici până astăzi... Revin. În aceeași linie a stilului „diplomatic" rusesc de care vorbeam adineaori se înscria și Yevgeny Primakov. A trebuit să-l întâlnesc la Strasbourg. Aveam pe agendă două teme – tezaurul și aderarea noastră la NATO. Când am spus „NATO", a zis: „Ah, nu! Refuz să discut despre acest subiect! Dacă despre asta vreți să vorbim, ne oprim aici!" Era violența tipică a unui *hardliner*. I-am răspuns: „Eu am crezut că poziția Federației Ruse față de NATO nu mai e totuna cu poziția Uniunii Sovietice. Dacă e aceeași poziție, înțeleg rezerva dumneavoastră." Și atunci a făcut o glumiță și am trecut la tezaur. Zice: „Domnule Pleșu, când s-a dat Tezaurul ăsta?" „În decembrie 1916." Zice: „Și dumneavoastră mai vreți să știu ce s-a întâmplat de-atunci? Am avut, între timp, Marea

Revoluție din Octombrie, două războaie mondiale, dispariția Uniunii Sovietice și atâtea altele. De unde să știm, după toate astea, cum e cu Tezaurul? Dacă vreți, vă spun părerea mea personală. Eu cred că din banii acelui tezaur a fost susținută mișcarea comunistă internațională de atunci și până mai ieri. Dar apropo: cum de v-a venit să ni-l dați tocmai nouă?" Avea dreptate! Nici eu nu înțeleg cum de s-a hotărât guvernul român să dea mari valori ale țării rușilor, într-o perioadă atât de tulbure. Remarcați însă nonșalanța cu care înțelege un diplomat rus să dialogheze pe teme delicate. Cu aceeași nonșalanță mi-a răspuns un diplomat rus, când am pus, odată, problema retragerii trupelor rusești din Transnistria: „Domnule, noi am vrea să le retragem, dar, știți, tancurile sunt uzate și nu mai merg! E vorba, în fond, de o grămadă de fiare vechi!"

În legătură cu involuția contemporană a clasei politice, dați-mi voie să mai spun ceva despre episodul Kosovo, care nu ne privește direct pe noi.

— *Vă rugăm.*

— Știți că Belgradul a fost bombardat de Paște. Mi s-a părut potrivit să telefonez dnei Albright și să o previn că nu e o idee bună să bombardezi o țară ortodoxă de Paște! Așa cum nu bombardezi o țară musulmană de Ramadan. „Va fi – spuneam – o reacție negativă și în România." Și atunci, dânsa mi-a pus o întrebare care m-a năucit: „Dar câți catolici aveți în România?" „Vreo 4%" – zic eu, perplex. „Păi, atunci nu e nici o problemă!" Și am înțeles că dna ministru nu era informată asupra creștinismului răsăritean. Ne credea musulmani. Ea fiind născută, totuși, prin preajmă, în Cehoslovacia! (Nu știu dacă știți că tatăl ei a fost ambasadorul Cehoslovaciei la Belgrad în aceeași perioadă în care Tudor Vianu a fost ambasadorul nostru tot la Belgrad, încât Ionel Vianu, fiul lui, se va fi jucat cu

dna Albright în curtea ambasadei...) De altfel, cu același prilej, am fost contrariat și de Javier Solana, care e spaniol, catolic și profesor universitar. L-am sunat și pe el, cu același mesaj: „Domnule, bombardamentul de Paște nu e o idee bună". Și el zice: „Între ce ore e Paștele la voi?" Ca și cum Paștele e de la 3 la 5! Cam aici suntem...

[Interviu cu Andrei Crăciun și Laurențiu Ungureanu, apărut în *Adevărul*, 4 noiembrie 2011]

O vară de neuitat: 2012

2012

RODICA PALADE: *E 28 august, adică a doua zi după ultimul act – ședința Camerelor pentru citirea deciziei CCR* – din spectacolul estival politic. Ca fin observator al „obscenității politice", cum vi s-a părut?*

ANDREI PLEȘU: Tot ce s-a întâmplat până acum mi-a lăsat o senzație de teatru mediocru: se poate spune orice, se poate face orice, se poate spune una și face alta, nu mai e clar dacă disputele „strategice", chiar și cele din interiorul aceleiași formații politice sau al aceleiași alianțe, sunt reale sau de fațadă, serioase sau nu. Se spune mai întâi în gura mare: „Nu vom merge în sala de ședință, vom boicota cvorumul" (asta după ce s-a decretat că boicotul e o crimă națională), apoi se spune: „Mai stați puțin că poate venim, mai negociem oleacă", după care se spune: „Hai că venim, măcar noi, ăștia din PSD, dar PNL nu vine"; urmează: „hai că poate venim și noi, câțiva peneliști, ca să facem posibilă ședința", pe urmă Ponta își cheamă ciracii la lucru prin SMS, dar, după lectura deciziei Curții, mai toți încearcă să-și spele, viril, obrazul zicând că „acceptă" decizia cu pricina, dar că e o decizie greșită. Toate astea denotă o *vocație a bâlbâielii* care a definit fiecare etapă a nărăvașului referendum

* E vorba de încheierea referendumului din iulie 2012, pentru demiterea președintelui Traian Băsescu (n.a., 2013).

din iulie. Până la urmă avem de a face și cu o fraudă logică, și cu una morală: dacă decizia Curții e greșită, dacă e ilegală, dacă este o „infracțiune", cum spune Dan Șova, atunci, acceptând-o, te declari singur complice la o infracțiune. Dar în realitate nu e vorba decât de un imatur joc de glezne și de mici spasme de furie.

— *Am auzit că ar fi vorba de o strategie de management al eșecului.*

— Mai bine făceau un mai bun management al reușitei. Ce n-au reușit în ofensivă n-are cum să le reușească în defensivă. Nu s-au dovedit nici măcar profesioniști ai eșecului... Totul a fost bălmăjit și isteric. Când ai, ca unic „program" politic, înlăturarea lui Băsescu, se impun, tehnic vorbind, anumiți pași preliminari de natură să garanteze, cât de cât, succesul. Dar n-au avut răbdare, s-au repezit. Și vorba lui Lucian Raicu, o citez mereu: Lucian Raicu, când se discutau finețuri politice și reacții brambura ale unor scriitori sau ale altora, spunea din când în când, cu vocea lui pițigăiată,: „Da' de ce nu folosim și cuvântul prostie?" Și așa este. Clasa politică ne va învăța să reabilităm și să folosim mult mai frecvent acest termen.

— *Totuși, ce s-a întâmplat cu noi în vara asta? Dintr-un elev silitor, care respectă o rețetă austeră, România a devenit o oaie neagră.*

— Da, am sărit brusc din rând, cu atâta violență, cu atâta inabilitate, încât am devenit inclasabili. Într-o uniune cum e UE și în general într-o alianță politică, trebuie să fii *predictibil*, trebuie să se știe unde ești așezat, ce principii și valori te motivează. Noi am dovedit că nici noi nu mai știm clar unde suntem așezați. Reacția partenerilor noștri a fost firească. Și salutară. Iar ideea că tot Occidentul, Statele Unite, toate instituțiile europene au aflat despre această neașezare, sau proastă așezare, de la o „clică"

subversivă finanțată de ICR, „din banii cetățeanului", este de un comic care a sporit probabil perplexitatea celor din afară. Pentru că nu aud des ditamai țara membră spunându-le că ei, în afară de ce află pe bază de zvon și de trădare națională, nu știu nimic despre țara cu pricina: n-au instrumente de investigație, n-au informații, n-au ambasadori, n-au servicii, n-au nimic. Trebuie să vină câte un gazetar trist sau vreun fanatic pedelist ca să le spună că „situațiunea" e groasă. Revin la vorba lui Lucian Raicu...

— *Dar lucrul ăsta l-au susținut chiar mai mulți intelectuali, dna Zoe Petre, stratega lui Emil Constantinescu, au adresat o scrisoare Comisiei Europene, lui Barroso, în care le atrăgeau atenția că sunt dezinformați.*

— Îmi pare foarte rău de această evoluție a dnei Zoe Petre. Eu am socotit-o întotdeauna și continui s-o socotesc un om cultivat și bine orientat în plan geopolitic. În plus, e un om cu experiență. A fost direct implicată în politica externă a țării sub Emil Constantinescu. Am fost alături de ea la diverse dezbateri în Statele Unite, în Europa, cu privire la aspirațiile noastre (de atunci!) de integrare europeană și euroatlantică. Or, s-o văd acum, dintr-odată, susținând un discurs care seamănă cu discursul național-comunist despre „agenturi" și despre nedreptățile pe care ni le face mapamondul, când, de fapt, în țărișoară, totul e în ordine (în afară de Băsescu), să o văd în același cor cu Ion Iliescu, după ce, ca partizan al lui Emil Constantinescu, a spălat pe jos cu el ani de zile, e mai mult decât o surpriză. E o dramă. Am sfârșit prin a-mi spune că e vorba de umorile maternității... Numai mamă să nu fii! Te trezești că faci tot felul de nefăcute. Vrei ca flăcăul tău să ajungă ministru, ei bine, „faci totul": scrii lui Barroso, „muști și rupi" la televiziune etc. Pe listele de care vorbiți am văzut, de altfel,

cu stupoare, și nume de oameni la care țin și pe care nu-i credeam capabili de atâta stângăcie. Ei sunt liberi, firește, să creadă ce vor. Nu se pune problema să-i suspectezi, din principiu, de rea-credință sau de calcule oportuniste, dar e uimitor să constați cât de ușor pot fi păcăliți de conjuncturi confuze, frustrări personale, pre-opțiuni. Ar putea învăța câte ceva, dacă ar fi atenți la ce se întâmplă. Luați cazul bietului Andrei Marga: s-a zbătut ce s-a zbătut, a apărut, cu un surâs suficient, seară de seară, luni (ani?) de-a rândul, în emisiunile Antenei 3, combătând drastic tot ce-i mirosea a „fascism" în guvernul Boc (și totul îi mirosea a fascism, fiind în privința asta foarte aproape de Iliescu, care, și el, redescoperise zelul antifascist al tinereții), iar acum a fost evacuat scurt, ca o anexă nesemnificativă, de chiar „beneficiarii" săi. Să treci de la o instalare prepotentă și iradiind mulțumire de sine la o poziție de șomer politic trebuie să fi fost o mare dezamăgire, o lecție dură. A fost vizibil ofensat, dar se pare că promisiunea unei alte șefii (ce-i drept mai modeste) l-a biruit din nou.* Îmi pare rău și de alții. De Daniel Barbu, de pildă. Băiat deștept și citit. Dar la cât a fost de activ și fioros în „tabăra cea bună" merita și el ceva mai mult decât două săptămâni de consilierat prezidențial.** Mă mir că n-au căpătat câte ceva și alții, care de vreo doi-trei ani trăiesc în regim de front. Doar Claudiu Săftoiu a prins un mic post la televiziune...

— *Cum mic? E mare. E PDG.*

---

* Cea de a doua „șefie" – președinte al Institutului Cultural Român – nu i-a adus mai mult noroc. A fost evacuat și de acolo în numai câteva luni. E drept că, în acest interval, a reușit o performanță unică, înduioșătoare aproape, de inadecvare (n.a., 2013).

** Daniel Barbu a fost, totuși, până la urmă, recompensat cu un post de ministru al Culturii (n.a., 2013).

— El are talentul de a face din orice post pe care îl obține un post mic. A mai încercat și la președinție, și la SIE. Este într-o permanentă luptă cu imaginea lui despre sine.

— *La momentul aderării noastre la UE nu existau eurosceptici. Procentul celor care doreau aderarea era imens. În vara asta, am remarcat un, ca să vă iau cuvântul, furor antieuropean. Nu eurosceptic, ci antieuropean de-a dreptul.*

— Încurajat de discursul „oficial" al ultimelor două luni. Din punctul ăsta de vedere, eu socotesc că dl Crin Antonescu s-a comportat mai mult decât iresponsabil. Nu e normal ca, dintr-o ambiție personală, să vrei să disloci o națiune întreagă din propria ei tradiție europeană și să o împingi spre furii demne de anii '50. Un om care a făcut, cum-necum, o facultate, un om care, când își ia concediu, ca în zilele astea de pildă, nu se duce la Isaccea, ci pleacă totuși în Occident, un om care iubește atât de mult limba engleză încât ține s-o vorbească chiar dacă n-o știe, n-ar trebui să se complacă în retorica lui Jirinovski. Dar ar mai fi de spus două lucruri. Întâi, e foarte curios că o națiune care ani de zile s-a luptat tenace să intre în UE și în NATO dă brusc semne de răzmeriță „anti-colonialistă". Nimeni nu părea, în faza preaderării, să pună la îndoială legitimitatea și necesitatea integrării noastre într-o ordine din care fuseserăm excluși samavolnic, după război. Cum s-a transformat, dintr-odată, acest afect pro-european într-o țâfnă anti-europeană, și asta numai din cauză că suntem supărați pe Băsescu, mi se pare o suceală mentală și sufletească greu de înțeles. Pe de altă parte, eu mi-aduc aminte că am fost mirat încă de pe vremea când ne agitam pentru integrare – cred că am spus-o, de altfel, și atunci – că în România n-a existat o *dezbatere* cu adevărat consistentă despre problema Europei. În toate celelalte țări asemenea dezbateri s-au produs. Erau confruntări politice, erau campanii de presă,

erau ecouri, dispute. Noi, în schimb, eram premianți: n-aveam nimic de obiectat, eram la un nivel de unanimitate euforică. Asta a putut trece drept entuziasm generalizat, fără rezerve. Dar poate că a fost și altceva: fie o specie de indiferență, fie ideea simplistă că UE nu înseamnă altceva decât un paradis al bunăstării.

— *Mi-aduc aminte că în timpul campaniei pentru NATO ați scris un text în care vorbeați despre „un iureș în izmene". Lumea s-a amuzat, dar n-a gândit că, de fapt, vorbeați despre nepregătirea noastră. Poate că acum plătim nepregătirea de a face parte din structurile astea de civilizație.*

— Noi am folosit mereu cuvântul „pregătire", „ne pregătim", însă am înțeles în general, prin această pregătire, o suită de „acomodări" mai mult sau mai puțin administrative. Ne trebuia o îmbunătățire a dotărilor militare, ne trebuiau niște structuri vamale consolidate și măsuri mai sofisticate de securizare a granițelor, trebuia să adoptăm rapid o anumită legislație, să încheiem acorduri bilaterale cu țările vecine etc. Deci am luat lucrurile în tehnicalitatea lor și nu le-am gândit niciodată în profunzimea, în substanța lor. Nu ne-am întrebat niciodată dacă nu cumva e nevoie și de o pregătire de alt tip, care să facă limpede pentru tot românul ce înseamnă o asemenea aderare, care sunt costurile ei, ce nu se poate spera în mod infantil de la ea, dar și ce beneficii enorme pentru o țară ca a noastră are o asemenea apartenență. Pe această linie, noi nu ne-am pregătit de fapt, și acum constată și Uniunea Europeană că nu prea ne-am pregătit.

— *În toate intervențiile/disputele din vara asta, îmi dădeam seama că mulți politicieni nu știu ce tratate europene au ratificat în Parlament.*

— Asta arată *cum* se lucrează în Parlamentul României și *cine* lucrează în Parlamentul României. Sunt oameni care votează școlărește ceea ce le spune dl diriginte,

oameni care, de fapt, nu iau în serios lucrurile astea: le tratează ca pe niște „figuri impuse", care trebuie executate fără prea multe comentarii. Dar nu e vorba numai de superficialitate. E vorba și de capacitatea de a *înțelege* aceste texte. Trebuie să ai o anumită experiență, o anumită formație ca să înțelegi cum trebuie un text. Mulți parlamentari nu au pregătirea necesară. Deși ni se tot spune că Parlamentul e instituția supremă, că el reprezintă poporul ș.a.m.d.

— *„Poporul suveran", se țipa aseară în Parlament...*

— E înduioșător... Am recăzut la cel mai de jos nivel al discursului patriotard de care și-a bătut joc Caragiale. Dacă e să vorbim de „poporul suveran" și de faptul că cei de acolo mă reprezintă și pe mine, trebuie să spun foarte apăsat că eu nu mă simt reprezentat de inși ca, de exemplu, dl Cătălin Voicu. De ce ar fi dl Cătălin Voicu o „voce a poporului"? De altfel, nu mă simt reprezentat nici de unii mai cuminți decât dumnealui, indiferent de partea cui joacă. Foarte puțini binemerită, din punctul meu de vedere, un titlu atât de onorabil. Ca să nu mai spun că, dacă invocăm „poporul", trebuie să ne reamintim și de sondajele de opinie care ne spun că Parlamentul e pe ultimele locuri în materie de încredere „populară".

— *4%–6%!*

— Tocmai. Unde e „legitimitatea" în cazul ăsta? De ce o instituție care are 4% încredere publică pretinde că reprezintă poporul și dă lecții tuturor?

— *Parlamentul e stâlpul democrației. Așa îți răspund ei.*

— În cazul ăsta e un stâlp fleșcăit complet. Așa, mulți se dau stâlpi... De altfel, în această perioadă, am asistat la o suită de derapaje logice și chiar aritmetice care pe mine mă siderează. Și trebuie să spun că nu sunt mulțumit nici de reacția palidă a celor care sunt în opoziție. Auzim tot timpul, pe toate posturile bine plătite din spațiul televi-

ziunilor noastre, de cei 7,5 milioane care au votat pentru demiterea președintelui. Ideea e că aceste 7,5 milioane sunt românii „buni" și „trădați"... L-am văzut pe dl Socaciu încurajând, cu aere de „tribun" național, o demonstrație de câteva zeci de persoane pe tema asta. Apropo, de ce o demonstrație de câteva zeci, sau sute de inși, ale căror fizionomii și sloganuri nu-mi dau nici ele senzația că mă reprezintă, de ce, statistic vorbind, aceste grupuscule manevrate ba de Dogaru, ba de mai știu eu care „revoluționar" lovit în venituri, reprezintă vocea poporului? Vocea poporului înseamnă de la câteva zeci de mii în sus măcar. Ce tot arătăm o mână de oameni nervoși și spunem că România e în flăcări? Este o manipulare ieftină. Dar să revin la cei 7,5 milioane. Câți votanți spune USL că avem de fapt?

— *Ion Iliescu a stabilit că suntem 15 milioane.*

— Bun. Întrucât el e conducătorul nostru perpetuu, zicem ca el. Dar asta înseamnă că există cel puțin alți 7,5 milioane care nu au venit la referendum și asupra opiniilor cărora noi nu avem nici o indicație. Dacă mi se spune – și aici începe frauda logică – că acești 7,5 milioane nu au venit la vot din supunere față de ordinul de boicot al lui Băsescu, răspund că e o afirmație ofensatoare la adresa electoratului român. Adică 7,5 milioane de români („sabotorii" referendumului) sunt niște oi decerebrate! Dacă Traian Băsescu le spune stânga-mprejur, toți execută. Pe de altă parte, dacă așa stau lucrurile, înseamnă că 7,5 milioane de români îl susțin net pe actualul președinte. Dar știm noi, de fapt, *de ce* nu s-au prezentat la urne „absenții"? Unii n-or fi venit de lene, alții pentru că aveau alt program, iar alții, probabil destul de mulți, pentru că nu i-a interesat tema referendumului. Li s-a părut că e o pierdere de vreme, că țara piere și baba se piaptănă, că acest referendum este o „fiță" a câtorva supărăcioși... Oricum, nu avem

o radiografie limpede a acestor 7,5 milioane. De ce mi se spune, atunci, că trebuie să mă supun unei jumătăți și să disprețuiesc cealaltă jumătate? Ce fel de conducere de țară e asta, care a decis că, din 19 milioane de români, nu merită respect decât 7,5 milioane? Ce fel de conducere de țară e asta în care un președinte și un prim-ministru își instigă propria populație la răzmeriță? Eu n-am mai auzit așa ceva. E un caz unic pe lume în care președintele (fie și interimar) al unei țări le spune votanților lui: „protestați, ieșiți în stradă" împotriva celor care au votat altfel decât voi.

— *Despre cine vorbiți?*

— Vorbesc de această nulitate volubilă care se numește Crin Antonescu. Dar o nulitate volubilă poate să fie până la urmă strict decorativă. El însă este periculos. Comportamentul lui e de o neliniștitoare inadecvare. În plus, e într-o poziție de putere. A practica un discurs în care reapar toate poncifele anilor '50, cu „clică băsistă" în loc de „clică burgheză", cu „agenturi străine", cu anti-colonialisme bătoase, de activist „pe linie", e a suferi de o dezordine interioară foarte riscantă, mai ales dacă se manifestă la vârf. Revin la frauda logică, la cele 7,5 milioane care au votat contra lui Băsescu. Dl Antonescu și mulți dintre susținătorii săi vor să inducă ideea că, întrucât au votat *contra* lui Băsescu, s-au pronunțat, fatalmente, *pentru* Crin Antonescu. Ca și cum s-ar face un referendum în care am fi întrebați dacă mai vrem sau nu morcovi, s-ar vota antimorcovi, și atunci ar apărea, vesel, un castravete și ar spune: „Am înțeles, vreți toți să treceți pe castraveți. Mă vreți pe mine!" Oamenii ăia s-au dus, au votat NU, dar nu e nici o garanție că la toamnă vor vota pentru cine cred actualii guvernanți. Mai ales că mai sunt până atunci vreo două-trei luni și, în ritmul în care USL-ul reușește să se facă de râs, s-ar putea să ajungă la cote de ridicol maxime. Eu nu le doresc asta, dar nici nu cred că-i mai poate ajuta cineva.

— Dl Antonescu și-a epuizat interimatul. A rămas dl Victor Ponta ca șef al guvernului și cu plagiatul nerezolvat.

— În cazul lui Victor Ponta avem de a face cu un om care, după mine, e blocat în ultimele faze ale pubertății: are un fel de euforie a poziției în care a ajuns mai repede decât și-a imaginat. E important: a dat mâna cu Barroso și cu alții, a apărut în poze prin ziare, a fost luat în serios de diverse televiziuni, drept care nu se mai poate sustrage unui copilăros zâmbet fudul și șmecher. Abia dacă te poți supăra pe el. Chestia cu plagiatul m-a indispus grav, până am realizat că reacția nonșalantă a dlui Ponta vine din faptul că el nu înțelege, de fapt, despre ce e vorba, nu e încă familiarizat cu zona academică în care enormitatea gestului lui e evidentissimă. E inocent. Nu pricepe că greșelile politice ale unui tânăr aspirant la carieră îi pot afecta viitorul. Nu poți să faci tumbe tot timpul și toată lumea să te aplaude, chiar dacă ți se întâmplă cam des să cazi în cap.

— Dar nu vi se pare straniu? Totuși, în PSD sunt niște vulpi bătrâne, Hrebenciuc, Mitrea, care au guvernat de-a lungul anilor, care știu ce înseamnă politica și care acum s-au tras înapoi și-l lasă pe Ponta la butoane. Ce se întâmplă?

— Da, „vulpile" din PSD n-au făcut gafe de acest tip niciodată. Eu mă așteptam ca Ion Iliescu, o „fiară" politică înarmată cu destul bagaj tehnic, să intervină. Faptul că și el, și alți „grei" se abțin să intervină rectificator în desfășurarea evenimentelor derapante de pe scena USL m-a făcut chiar să-mi imaginez că e o tactică adoptată în vederea unei apropiate debarcări a premierului, lăsat să mai zburde nițel, în așteptarea momentului potrivit. Dar Iliescu, din contră, a devenit hiper-„partinic". Partidul nu greșește. Pe de altă parte, mă întreb, adesea, nu numai cum au putut fi date guvernul și țara pe mâna unui tânăr încă fraged, ci cum au dat partidul pe mâna lui? Eu cred că PSD, cu toate

rezervele pe care le pot avea, e un partid destul de mare și destul de divers ca să fi oferit variante ceva mai plauzibile. Cum să pui în brațele unui începător veleitar o asemenea răspundere, când ai zi de zi de probe că e încă nealcătuit, că trage când hăis, când cea, că ascultă când de Y, când de X, că ba vrea și nu poate, ba poate dar nu vrea, ba nu e lăsat să vrea, ba nu e lăsat să poată?

— *PNL pare mai bine structurat?*

— Partidul Liberal ar fi trebuit să fie, în mod natural, după Revoluție, partidul cel mai important al țării, pentru că întruchipa cel mai bine valorile pentru care s-a făcut Revoluția. A pășit cu stângul de la început. S-a rupt într-o mie de fracțiuni, ba „aripa tânără", ba „PNL '93", ba... E un partid care nu a reușit niciodată să coaguleze cu adevărat. Acolo sunt oameni înzestrați, pe care îi cunosc, de pildă Varujan Vosganian. Nu-i lipsește nici inteligența, nici simțul oportunității, nici anumite abilități. Cum suportă el un ins ca Antonescu în fruntea partidului, când e clar că duce totul în jos? Până acum, doar Andrei Chiliman a avut o reacție sănătoasă, dar, din păcate, fără ecou. De alții nu știu, și asta e iar o problemă. Este foarte semnificativ faptul că dacă mă pui să numesc 10 inși din Partidul Liberal mă încurc. După Fenechiu, Orban, Mircea Diaconu și Hașotti mă blochez. Un partid care reușește această performanță de *anonimitate* e cu totul neobișnuit și e păcat că tocmai Partidul Liberal e într-o asemenea situație. Mă întreb: acolo nu sunt și oameni lucizi? Tineri de anvergură? Am scris la un moment dat un articol, în care spuneam că toate partidele par convinse că e nevoie de o reformă a clasei politice, dar că, deîndată ce apar unii care ar putea să provoace și să întruchipeze această reformă, „vechea gardă" îi ține la distanță. Și dădeam exemplele câtorva tineri apăruți în spațiul PDL, capabili, după mine,

să miște lucrurile. I-am văzut afirmându-se pe Răzvan Ungureanu, Theodor Baconschi, Sever Voinescu, Cristian Preda, Mihai Neamțu, Adrian Papahagi sau Toader Paleologu. Forumiștii m-au amendat imediat: mersi, păi pe-ăștia îi știi matale, au fost la *Dilema*, au fost la NEC, de-aia îi scoți în față. N-am răspuns, dar am reflectat dacă nu cumva am fost, într-adevăr, subiectiv. Ei bine, nu. Mărturisesc că am căutat cu lumânarea câteva exemple din celelalte partide ca să arăt că și acolo situația e la fel, că și acolo apar tineri interesanți care sunt ținuți la margine. Nu mi-a venit în minte nici un singur nume de acest tip, care să poată fi pus în balanță cu cei deja amintiți: nici la liberali, nici la pesediști. O să-i listați, poate, pe Ponta, Gust, Surupăceanu, Bănicioiu, Șova, dar regret să vă spun că diferența de clasă e notabilă. Cei pomeniți de mine sunt, cred, mai bine plasați în materie de înțelegere, în materie de limbă română și, sper, în materie de bune și altruiste intenții. Uite cazul Șova. De câte ori îl văd, îmi dau seama că e tulburat de un adânc complex de inferioritate. Numai cineva care n-are pic de încredere în sine poate fi atât de preocupat să facă, minut de minut, pe deșteptul.

— *Oamenii ăștia din PDL despre care vorbiți au fost impuși de Traian Băsescu.*

— Aș spune mai curând că au fost impuși de propriile lor talente. Unora dintre ei mi-am permis să le sugerez (sper să nu comit o indiscreție) că, dacă intri în politică, e bine să nu începi *anexat*. Să păstrezi, măcar un timp, o anumită autonomie, o anumită distanță față de ce e deja pe piață. Dacă intri prea repede în „dispozitiv", vrei-nu vrei, pe drept sau pe nedrept, vei căpăta o etichetă prematură care, încet-încet, riscă să se transforme în stigmat. Dacă ar fi fost să le dau un sfat, le-aș fi spus: faceți voi *în*

bine ce a făcut Dan Diaconescu *în rău*. Pentru că Dan Diaconescu a avut isteţimea caracaleză să spună: şi ăia, şi ăia sunt defecţi. Eu vin cu „a treia cale"!

— *Între aceste „tinere speranţe" apar deja fricţiuni.*

— Sunt oameni tineri, foarte înzestraţi, dar care, inevitabil, au şi probleme de orgoliu. Şi când sunt atât de mulţi inşi înzestraţi la un loc, e inevitabil, e omeneşte, e, vai, româneşte să se ajungă la tensiuni.

— *Vorbim acum de opoziţia de la care noi aşteptăm...*

— Marea, cvasi-imposibila schimbare...

— *Vreau să vă întreb, acum, că s-a încheiat o etapă, ce a avut USL cu ICR?*

— Raţional vorbind, nu există nici o explicaţie. Tot ce pot spune e că, probabil, guvernanţii s-au uitat prea mult la Antena 3. Eu am impresia că, de multe ori, nu guvernanţii impun Antenei 3 o agendă, ci Antena 3 impune o agendă guvernării, o agendă pe care decidenţii se tem să o încalce... Dacă Antena 3, seară de seară, vorbeşte despre ura lui Patapievici pentru poporul român şi despre măgăruşul cu svastică, le intră în cap oamenilor (care n-au idee de Patapievici) că avem de a face cu un duşman al naţiei. Nu se cercetează ce a făcut, în fapt, ICR. O ranchiună personală devine, peste noapte, hotărâre de guvern. E inexplicabil, e inadmisibil şi e prima prostie pe care a făcut-o USL. Dacă vrei să faci o mare revoluţie care să ducă la suspendarea preşedintelui, nu începi, bre, cu o mână de intelectuali care, de bine, de rău, şi-au făcut treaba. Patapievici trebuia felicitat tocmai pentru că, deşi avea păreri politice foarte apăsate, în activitatea instituţiei pe care o conducea nu le-a dat curs niciodată. Deocamdată, rezultatul manevrei „culturale" a guvernului e dezastruos. Institutul e în colaps.

— *În plus, a părut o urgenţă.*

— Totul a fost făcut în regim de urgență. Și inventând penibile teorii conspiraționiste. Chiar ieri l-am auzit pe un fost ministru al Armatei, Ioan Mircea Pașcu, susținând ideea că ICR era un cuib de agenți de influență. Domnule, mi se face frică când mă gândesc că omul ăsta a fost ministru al Armatei. Asta e o instituție importantă, nu poți s-o dai pe mâna unei mătuși care face scenarii.

— *Pornind de la ICR, pe care îl vedem distrus acum, mai avem o grămadă de instituții, de relații internaționale, proiecte, de dosare, de a căror soartă nu știm nimic. România este deja izolată? Ce avem de făcut în continuare? Ce ne așteaptă?*

— Nu sunt foarte optimist. Însăși Uniunea Europeană nu mai are acum soliditatea și eficiența pe care le avea când ne luptam să intrăm în ea. Am spus-o și atunci: intrăm în NATO și în UE într-un moment când și NATO, și UE încep să aibă probleme pe care nu le aveau. Adică fugim după un tren aflat el însuși în mișcare. Prin urmare, momentul e foarte prost și poate da apă la moară euroscepticilor. Pe de altă parte, fără acest tip de apartenență, România intră în derivă. Ne-ar costa cerul și pământul. Trebuie să punem în cumpănă binele și răul și să vedem unde e interesul țării până la urmă. Se vorbește mereu de asta, dar la noi, dincolo de demagogii la îndemână, construcția politică e pe bază de interese personale. La noi se face politică din ură. Unul dintre beneficiile UE este că, în spațiul ei, politica e lăsată, în general, pe mâna unor tehnocrați care nu umblă cu emoții, cu afecte, cu trăiri personale. În politică, nici ura, nici iubirea nu au ce căuta. Politica nu e un loc al absolutului, nu se face cu pasiuni oarbe pentru un om, sau contra unui om. E la fel de absurd să-l iubești politic pe Băsescu, pe cât e de absurd să-l urăști politic. Trebuie văzut ce se poate și ce nu se poate. Și trebuie făcută o opțiune în funcție de ceea ce e preferabil. Or, eu constat că oamenii de

tipul Crin Antonescu trăiesc în funcție de afecte negative. Asta nu numai că face rău țării, eu pretind, creștinește, că le face rău și lor. Până în plan fizic. Ura te atinge, până la urmă, la ficat. Nu se poate să te scoli dimineața și să te culci seara cu dinții încleștați de furie. De multă vreme văd, seară de seară, la televizor, figuri schimonosite de ură. Nu e sănătos! Și îi contaminează și pe spectatori.

— *Antena 3 execută agenda pe care a dictat-o Voiculescu, care este șeful lor.*

— Da, dar s-a petrecut un fenomen, explicabil psihologic. De unde unii au început să se enerveze pe bani, până la urmă și-au asumat „cauza". Acum sunt militanți sinceri. Nu mai au aerul că execută. Sunt confiscați până în rărunchi de „misiunea" lor sacră...

— *E ceva de făcut? Ne putem întoarce pe drumul ăla pe care e clar că l-am parcurs rapid înapoi în vara asta?*

— Nu. Răspunsul meu e nu. Dacă acest lucru se va întâmpla, vom fi înconjurați încă mult timp de un cearcăn de suspiciuni, de neîncredere, de perplexitate. Și va trebui să ne gândim foarte mult la o formă de comunicare cu propria noastră populație, care să calmeze și să clarifice lucrurile. Nu e vorba să facem propagandă și muncă educativă, dar e vorba de un fel de a comunica și cu cei 7,5, și cu *ceilalți* 7,5 (care, de fapt, sunt mai mulți), în așa fel încât nici unii, nici alții să nu mai fie victimele unor întâmplări care trec peste capul lor. Pledez, între altele, deși știu că asta stârnește tot soiul de stenahorii, și pentru o lege a presei, o lege bine gândită, care nu să suspende libertatea de exprimare, dar care să nu îngăduie pornografia (folosesc cuvântul în sensul cel mai larg). Nu se poate ca, în numele libertății de exprimare, să lăsăm orice țăcănit și orice țoapă să ne spargă geamurile. Libertatea trebuie onorată cum se cuvine, nu folosită pentru cafturi de cartier. E nevoie și de

o recalibrare a meseriei de gazetar, o meserie esențială în orice stat de drept, dar o meserie care are rigorile ei. După părerea mea, la noi e o meserie pe cale de dispariție. Gazetarul, așa cum îl văd eu manifestându-se, e, de cele mai multe ori, și de o parte, și de alta a „baricadei", un simplu *activist*. Membru zelos al unor stafuri de campanie. Agent provocator. Pesimismul meu vine și de acolo că există oameni, vorbeam adineauri de Zoe Petre, dar pot numi mai mulți, pe care credeam că îi cunosc de ani de zile și care constat că pot avea ieșiri, reacții, judecăți care nu mai seamănă cu ei, așa cum îi credeam eu că sunt. Nu știu cum să mă port când mă întâlnesc cu cineva care mi s-a părut 30 de ani în regulă și care brusc pare otrăvit, lovit de urticarie. Înțeleg, orice om se răzgândește, orice om are dreptul să-și schimbe părerile, dar ca să fi fost, de pildă, un mare luptător anti-Iliescu și să termini în brațele lui!... Să observăm, de altfel, că a apărut din nou pe piață, masiv, delictul de opinie. Faptul de a nu fi anti-Băsescu este stigmatizant, după cum și faptul de a fi anti-Băsescu este, pentru mulți, o ofensă. Prin urmare, sunt tot felul de fenomene care arată că n-am fost pregătiți nici pentru decembrie '89, nici pentru intrarea în UE, nici pentru intrarea în NATO. Trăim spasmodic, scuturați de tropisme obscure. S-ar zice că tot ce am reușit în decembrie '89 a fost să obținem dreptul de a bate câmpii. Am câștigat șansa de a folosi libertatea ca niște *evadați*, nu ca niște oameni întregi.

[Interviu realizat de Rodica Palade, publicat în *Revista 22*, Anul XXIII (1173) din 4 septembrie 2012, cu titlul „Clasa politică ne va învăța să reabilităm cuvântul prostie"]

Chestionarul lui Proust...

1. Principala mea trăsătură
   Sunt, în general, nemulțumit.
2. Calitatea pe care doresc să o întâlnesc la un bărbat
   Buna-creștere și caracterul.
3. Calitatea pe care o prefer la o femeie
   Rezonabilitatea veselă.
4. Ce prețuiesc mai mult la prietenii mei
   Loialitatea și buna-dispoziție.
5. Principalul meu defect
   Sunt, în general, nemulțumit.
6. Îndeletnicirea mea preferată
   Taclaua cu prietenii, întreruptă de unele lecturi.
7. Fericirea pe care mi-o visez
   Să am timp și chef.
8. Care ar fi pentru mine cea mai mare nenorocire
   Să trebuiască să călătoresc tot timpul.
9. Locul unde aș vrea să trăiesc
   București, cu casă de vacanță în Irlanda.
10. Culoarea mea preferată
    Culoarea roast-beef-*ului bine gătit.*
11. Floarea care-mi place
    Iarba.

12. Pasărea mea preferată
Gâsca și ficatul ei.
13. Prozatorii mei preferați
Platon și Caragiale.
14. Poeții mei preferați
Shakespeare.
15. Eroii mei preferați din literatură
Athos, Porthos și Cyrano de Bergerac.
16. Eroinele mele preferate din literatură
Sașa Comănești eanu, Natașa Rostova și (Doamne iartă-mă!) cocoana Margioliță Mânjoloaia.
17. Compozitorii mei preferați
Mozart, Rossini și Ionel Fernic.
18. Pictorii mei preferați
Rafael, Bruegel (Bătrânul), Van Gogh.
19. Eroii mei preferați din viața reală
Churchill și Sanctitatea Sa Ioan Paul al II-lea.
20. Ce urăsc cel mai mult
Imbecilitatea harnică.
21. Calitatea pe care aș vrea s-o am din naștere
Cum adică?
22. Cum aș vrea să mor
La timp.
23. Greșelile ce-mi inspiră cea mai mare indulgență
Greșelile fără urmări.
24. Deviza mea *(nerealizată)*
Nimic scremut!

Cuprins

Cuvânt înainte 5

Imperativul spontaneității morale 9
În sfârșit, toate iluziile sunt permise 32
Totul pare desprins dintr-un carnaval tragic 41
Mi-e un dor nebun de Constantin Noica 54
Fiecare existență omenească e un mandat divin 69
Supraabundența mediocrității în posturi publice 82
Nu m-am simțit deloc „fesenizat" în perioada
când eram ministru 96
Toți simțim că pozăm în fața istoriei 110
Stilul e capacitatea de a combina
cu grație toate darurile de care dispui 134
Binele e discret, răul e spectaculos 142
Mănânc și nu pricep. Mănânc 158
Mult zgomot pentru nimic? 168
Nu există neutralitate într-o lume globală 191
Dezastru și euforie 197
Patriotism, ignoranță, rea-credință 206
Păltiniș: voluptatea discretă a convivialității 219
Cum a fost omenește cu putință? 235
O casă trebuie să lase loc pentru mister 243
Nu mai am cu cine să-mi pierd timpul 252

Nu exclud convertirile autentice, dar Apostolul Pavel
nu se preface că n-a auzit de Saul 265
Să recuperăm obiceiul de a nu fi de acord
cu cineva fără a-i dori dispariția 274
E ridicol să vorbești despre viitor când cei care vor
să-l construiască reprezintă exact trecutul 284
Politica românească și ofensiva șmecheriei 292
Societatea civilă, în moarte clinică 308
Îmi doresc să nu mai fiu ghișeu 316
Ieșirea din politică 331
Politicienii noștri n-au depășit încă pubertatea 344
Umorul este, în cazul meu,
o strictă formă de politețe 359
Despre putere și oameni politici 370
N-am să mai apuc alt chip al acestei țări 384
Nu cunosc nimic mai exasperant
decât hărnicia unui prost 405
Securitatea în viață și în texte... 416
Am dovada existenței lui Dumnezeu 436
O vară de neuitat: 2012 450
Chestionarul lui Proust... 467

În sfârșit, toate iluziile sunt permise

Totul pare desprins dintr-un carnaval tragic

Mi-e un dor nebun de Constantin Noica

Binele e discret, răul e spectaculos

Mănânc și nu pricep. Mănânc

Cum a fost omenește cu putință?

Nu mai am cu cine să-mi pierd timpul

Să recuperăm obiceiul de a nu fi
de acord cu cineva fără a-i dori
dispariția

E ridicol să vorbești despre viitor,
când cei care vor să-l construiască
reprezintă trecutul

Politica românească și ofensiva
șmecheriei

Îmi doresc să nu mai fiu ghișeu

Politicienii noștri n-au depășit încă
pubertatea

Umorul este, în cazul meu, o strictă
formă de politețe

N-am să mai apuc alt chip al acestei țări

Nu cunosc nimic mai exasperant decât
hărnicia unui prost

Am dovada existenței lui Dumnezeu

Foto copertă: Mircea Struțeanu

Am fost eu însumi surprins de cantitatea neobișnuită de texte care s-au adunat în urma dialogurilor purtate de-a lungul vremii. O masivă investiție de timp și de energie! Dar nu efortul cheltuit de mine în ultimele două decade a fost motivația alcătuirii acestei cărți. Și cu atât mai puțin înclinația de a etala opinii personale, hrănite de o subterană egolatrie. Am constatat însă că, acoperind un interval de aproape un sfert de secol, interviurile au o substanțială dimensiune *documentară*.

Sunt anii în care România s-a angajat în cursa integrării europene și euro-atlantice, anii dezbaterilor legate de înființarea CNSAS, anii mai multor guverne și președinți, anii în care probleme esențiale pentru reașezarea noastră în normalitate au constituit substanța vieții publice, a neliniștilor și a speranțelor noastre. S-a întâmplat să fiu contemporan cu această perioadă și, nu o dată, direct implicat în desfășurarea evenimentelor. Mărturia mea poate fi, așadar, o legitimă notă de subsol a istoriilor viitoare.

Andrei Pleșu

ISBN 978-973-50-4214-1